

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

दीघनिकायो

महावग्गपाळि

१. महापदानसुत्तं

पुब्बेनिवासपटिसंयुत्तकथा

१. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे करेरिकुटिकायं । अथ खो सम्बहुलानं भिक्खूनं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं करेरिमण्डलमाळे सन्निसिन्नानं सन्नपितितानं पुब्बेनिवासपटिसंयुत्ता धम्मी कथा उदपादि — “इतिपि पुब्बेनिवासो, इतिपि पुब्बेनिवासो”ति ।

२. अस्सोसि खो भगवा दिब्बाय सोतधातुया विसुद्धाय अतिक्कन्तमानुसिकाय तेसं भिक्खूनं इमं कथासल्लापं । अथ खो भगवा उट्ठायासना येन करेरिमण्डलमाळो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि, निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “कायनुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना; का च पन वो अन्तराकथा विप्पकता”ति?

एवं वुत्ते ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “इध, भन्ते, अम्हाकं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं करेरिमण्डलमाळे सन्निसिन्नानं सन्नपितितानं पुब्बेनिवासपटिसंयुत्ता धम्मी कथा उदपादि — “इतिपि पुब्बेनिवासो इतिपि पुब्बेनिवासो”ति । अयं खो नो, भन्ते, अन्तराकथा विप्पकता । अथ भगवा अनुप्पत्तो”ति ।

३. “इच्छेय्याथ नो तुम्हे, भिक्खवे, पुब्बेनिवासपटिसंयुत्तं धम्मिं कथं सोतु”न्ति? “एतस्स, भगवा, कालो; एतस्स, सुगत, कालो; यं भगवा पुब्बेनिवासपटिसंयुत्तं धम्मिं कथं करेय्य, भगवतो सुत्वा [भगवतो वचनं सुत्वा (स्या०)] भिक्खू धारेस्सन्ती”ति । “तेन हि, भिक्खवे, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

४. “इतो सो, भिक्खवे, एकनवुतिकप्पे यं [एकनवुतो कप्पो (स्या० कं० पी०)] विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उदपादि । इतो सो, भिक्खवे, एकतिंसे कप्पे [एकतिं सकप्पो (सी०) एकतिं सो कप्पो (स्या० कं० पी०)] यं सिखी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उदपादि । तस्मिज्जेव खो, भिक्खवे, एकतिंसे कप्पे वेस्सभू भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उदपादि । इमस्मिज्जेव [इमस्मिं (कत्थची)] खो, भिक्खवे, भद्दकप्पे ककुसन्धो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उदपादि । इमस्मिज्जेव खो, भिक्खवे, भद्दकप्पे कोणागमनो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उदपादि । इमस्मिज्जेव खो, भिक्खवे, भद्दकप्पे कस्सपो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उदपादि । इमस्मिज्जेव खो, भिक्खवे, भद्दकप्पे अहं एतरहि अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उप्पन्नो ।

५. “विपस्सी, भिक्खवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो खत्तियो जातिया अहोसि, खत्तियकुले उदपादि । सिखी,

भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो खत्तियो जातिया अहोसि, खत्तियकुले उदपादि । वेस्सभू, भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो खत्तियो जातिया अहोसि, खत्तियकुले उदपादि । ककुसन्धो, भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो ब्राह्मणो जातिया अहोसि, ब्राह्मणकुले उदपादि । कोणागमनो, भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो ब्राह्मणो जातिया अहोसि, ब्राह्मणकुले उदपादि । कस्सपो, भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो ब्राह्मणो जातिया अहोसि, ब्राह्मणकुले उदपादि । अहं, भिक्षवे, एतरहि अरहं सम्मासम्बुद्धो खत्तियो जातिया अहोसि, खत्तियकुले उप्पन्नो ।

६. “विपस्सी, भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो कोण्डज्जो गोत्तेन अहोसि । सिखी, भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो कोण्डज्जो गोत्तेन अहोसि । वेस्सभू, भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो कोण्डज्जो गोत्तेन अहोसि । ककुसन्धो, भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो कस्सपो गोत्तेन अहोसि । कोणागमनो, भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो कस्सपो गोत्तेन अहोसि । कस्सपो, भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो कस्सपो गोत्तेन अहोसि । अहं, भिक्षवे, एतरहि अरहं सम्मासम्बुद्धो गोतमो गोत्तेन अहोसि ।

७. “विपस्सिस्स, भिक्षवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स असीतिवस्ससहस्सानि आयुप्पमाणं अहोसि । सिखिस्स, भिक्षवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स सत्ततिवस्ससहस्सानि आयुप्पमाणं अहोसि । वेस्सभुस्स, भिक्षवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स सट्ठिवस्ससहस्सानि आयुप्पमाणं अहोसि । ककुसन्धस्स, भिक्षवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स चत्तालीसवस्ससहस्सानि आयुप्पमाणं अहोसि । कोणागमनस्स, भिक्षवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स तिसवस्ससहस्सानि आयुप्पमाणं अहोसि । कस्सपस्स, भिक्षवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स वीसतिवस्ससहस्सानि आयुप्पमाणं अहोसि । मय्हं, भिक्षवे, एतरहि अप्पकं आयुप्पमाणं परित्तं लहुकं; यो चिरं जीवति, सो वस्ससतं अप्पं वा भिय्यो ।

८. “विपस्सी, भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो पाटलिया मूले अभिसम्बुद्धो । सिखी, भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो पुण्डरीकस्स मूले अभिसम्बुद्धो । वेस्सभू, भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो सालस्स मूले अभिसम्बुद्धो । ककुसन्धो, भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो सिरीसस्स मूले अभिसम्बुद्धो । कोणागमनो, भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो उदुम्बरस्स मूले अभिसम्बुद्धो । कस्सपो, भिक्षवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो निग्रोधस्स मूले अभिसम्बुद्धो । अहं, भिक्षवे, एतरहि अरहं सम्मासम्बुद्धो अस्सत्थस्स मूले अभिसम्बुद्धो ।

९. “विपस्सिस्स, भिक्षवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स खण्डितस्सं नाम सावकयुगं अहोसि अगं भद्दयुगं । सिखिस्स, भिक्षवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स अभिभूसम्भवं नाम सावकयुगं अहोसि अगं भद्दयुगं । वेस्सभुस्स, भिक्षवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स सोणुत्तरं नाम सावकयुगं अहोसि अगं भद्दयुगं । ककुसन्धस्स, भिक्षवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स विधुरसज्जीवं नाम सावकयुगं अहोसि अगं भद्दयुगं । कोणागमनस्स, भिक्षवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स भिय्योसुत्तरं नाम सावकयुगं अहोसि अगं भद्दयुगं । कस्सपस्स, भिक्षवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स तिससभारद्वाजं नाम सावकयुगं अहोसि अगं भद्दयुगं । मय्हं, भिक्षवे, एतरहि सारिपुत्तमोग्गल्लानं नाम सावकयुगं अहोसि अगं भद्दयुगं ।

१०. “विपस्सिस्स, भिक्षवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स तयो सावकानं सन्निपाता अहेसुं । एको सावकानं सन्निपातो अहोसि अट्ठसट्ठिभिक्षुसतसहस्सं, एको सावकानं सन्निपातो अहोसि भिक्षुसतसहस्सं, एको सावकानं सन्निपातो अहोसि असीतिभिक्षुसहस्सानि । विपस्सिस्स, भिक्षवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स इमे तयो सावकानं

सन्निपाता अहेसुं सब्बेसंयेव खीणासवानं ।

“सिखिस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स तयो सावकानं सन्निपाता अहेसुं । एको सावकानं सन्निपातो अहोसि भिक्खुसतसहस्सं, एको सावकानं सन्निपातो अहोसि असीतिभिक्खुसहस्सानि, एको सावकानं सन्निपातो अहोसि सत्ततिभिक्खुसहस्सानि । सिखिस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स इमे तयो सावकानं सन्निपाता अहेसुं सब्बेसंयेव खीणासवानं ।

“वेस्सभुस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स तयो सावकानं सन्निपाता अहेसुं । एको सावकानं सन्निपातो अहोसि असीतिभिक्खुसहस्सानि, एको सावकानं सन्निपातो अहोसि सत्ततिभिक्खुसहस्सानि, एको सावकानं सन्निपातो अहोसि सट्ठिभिक्खुसहस्सानि । वेस्सभुस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स इमे तयो सावकानं सन्निपाता अहेसुं सब्बेसंयेव खीणासवानं ।

“ककुसन्धस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स एको सावकानं सन्निपातो अहोसि चत्तालीसभिक्खुसहस्सानि । ककुसन्धस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स अयं एको सावकानं सन्निपातो अहोसि सब्बेसंयेव खीणासवानं ।

“कोणागमनस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स एको सावकानं सन्निपातो अहोसि तिसिभिक्खुसहस्सानि । कोणागमनस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स अयं एको सावकानं सन्निपातो अहोसि सब्बेसंयेव खीणासवानं ।

“कस्सपस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स एको सावकानं सन्निपातो अहोसि वीसतिभिक्खुसहस्सानि । कस्सपस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स अयं एको सावकानं सन्निपातो अहोसि सब्बेसंयेव खीणासवानं ।

“मय्हं, भिक्खवे, एतरहि एको सावकानं सन्निपातो अहोसि अट्ठतेळसानि भिक्खुसतानि । मय्हं, भिक्खवे, अयं एको सावकानं सन्निपातो अहोसि सब्बेसंयेव खीणासवानं ।

११. “विपस्सिस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स असोको नाम भिक्खु उपट्ठाको अहोसि अग्गुपट्ठाको । सिखिस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स खेमङ्करो नाम भिक्खु उपट्ठाको अहोसि अग्गुपट्ठाको । वेस्सभुस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स उपसन्तो नाम भिक्खु उपट्ठाको अहोसि अग्गुपट्ठाको । ककुसन्धस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स बुद्धिजो नाम भिक्खु उपट्ठाको अहोसि अग्गुपट्ठाको । कोणागमनस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स सोत्थिजो नाम भिक्खु उपट्ठाको अहोसि अग्गुपट्ठाको । कस्सपस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स सब्बमित्तो नाम भिक्खु उपट्ठाको अहोसि अग्गुपट्ठाको । मय्हं, भिक्खवे, एतरहि आनन्दो नाम भिक्खु उपट्ठाको अहोसि अग्गुपट्ठाको ।

१२. “विपस्सिस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स बन्धुमा नाम राजा पिता अहोसि । बन्धुमती नाम देवी माता अहोसि जनेत्ति [जनेत्ती (स्या०)] । बन्धुमस्स रज्जो बन्धुमती नाम नगरं राजधानी अहोसि ।

“सिखिस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स अरुणो नाम राजा पिता अहोसि । पभावती नाम देवी माता अहोसि जनेत्ति । अरुणस्स रज्जो अरुणवती नाम नगरं राजधानी अहोसि ।

“वेस्सभुस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स सुप्पतितो नाम [सुप्पतीतो नाम (स्या०)] राजा पिता अहोसि । वस्सवती नाम [यसवती नाम (स्या० पी०)] देवी माता अहोसि जनेत्ति । सुप्पतितस्स रज्जो अनोमं नाम नगरं राजधानी अहोसि ।

“ककुसन्धस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स अग्गिदत्तो नाम ब्राह्मणो पिता अहोसि । विसाखा नाम ब्राह्मणी माता अहोसि जनेत्ति । तेन खो पन, भिक्खवे, समयेन खेमो नाम राजा अहोसि । खेमस्स रज्जो खेमवती नाम नगरं राजधानी अहोसि ।

“कोणागमनस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स यज्जदत्तो नाम ब्राह्मणो पिता अहोसि । उत्तरा नाम ब्राह्मणी माता अहोसि जनेत्ति । तेन खो पन, भिक्खवे, समयेन सोभो नाम राजा अहोसि । सोभस्स रज्जो सोभवती नाम नगरं राजधानी अहोसि ।

“कस्सपस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ब्रह्मदत्तो नाम ब्राह्मणो पिता अहोसि । धनवती नाम ब्राह्मणी माता अहोसि जनेत्ति । तेन खो पन, भिक्खवे, समयेन किकी नाम [किं की नाम (स्या०)] राजा अहोसि । किकिस्स रज्जो बाराणसी नाम नगरं राजधानी अहोसि ।

“मय्हं, भिक्खवे, एतरहि सुद्धोदनो नाम राजा पिता अहोसि । माया नाम देवी माता अहोसि जनेत्ति । कपिलवत्थु नाम नगरं राजधानी अहोसी”ति । इदमवोच भगवा, इदं वत्त्वान सुगतो उट्ठायासना विहारं पाविसि ।

१३. अथ खो तेसं भिक्खूनं अचिरपक्कन्तस्स भगवतो अयमन्तराकथा उदपादि — “अच्छरियं, आवुसो, अब्भुतं, आवुसो, तथागतस्स महिद्धिकता महानुभावता । यत्र हि नाम तथागतो अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवट्टमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवत्ते जातितोपि अनुस्सरिस्सति, नामतोपि अनुस्सरिस्सति, गोत्ततोपि अनुस्सरिस्सति, आयुप्पमाणतोपि अनुस्सरिस्सति, सावकयुगतोपि अनुस्सरिस्सति, सावकसन्निपाततोपि अनुस्सरिस्सति — ‘एवंजच्चा ते भगवन्तो अहेसुं इतिपि, एवंनामा एवंगोत्ता एवंसीला एवंधम्मा एवंपज्जा एवंविहारी एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं इतिपी’”ति ।

“किं नु खो, आवुसो, तथागतस्सेव नु खो एसा धम्मधातु सुप्पटिविद्धा, यस्सा धम्मधातुया सुप्पटिविद्धत्ता तथागतो अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवट्टमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवत्ते जातितोपि अनुस्सरति, नामतोपि अनुस्सरति, गोत्ततोपि अनुस्सरति, आयुप्पमाणतोपि अनुस्सरति, सावकयुगतोपि अनुस्सरति, सावकसन्निपाततोपि अनुस्सरति — ‘एवंजच्चा ते भगवन्तो अहेसुं इतिपि, एवंनामा एवंगोत्ता एवंसीला एवंधम्मा एवंपज्जा एवंविहारी एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं इतिपी’ति, उदाहु देवता तथागतस्स एतमत्थं आरोचेसुं, येन तथागतो अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवट्टमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवत्ते जातितोपि अनुस्सरति, नामतोपि अनुस्सरति, गोत्ततोपि अनुस्सरति, आयुप्पमाणतोपि अनुस्सरति, सावकयुगतोपि अनुस्सरति, सावकसन्निपाततोपि अनुस्सरति — ‘एवंजच्चा ते भगवन्तो अहेसुं इतिपि, एवंनामा एवंगोत्ता एवंसीला एवंधम्मा एवंपज्जा एवंविहारी एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं

इतिपी’”ति । अयञ्च हिदं तेसं भिक्खून् अन्तराकथा विप्पकता होति ।

१४. अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुड्डितो येन करेरिमण्डलमाळो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्चते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “कायनुत्थ, भिक्खवे, एतरहि कथाय सन्निसिन्ना; का च पन वो अन्तराकथा विप्पकता’”ति?

एवं वुत्ते ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “इध, भन्ते, अम्हाकं अचिरपक्कन्तस्स भगवतो अयं अन्तराकथा उदपादि — ‘अच्छरियं, आवुसो, अब्भुतं, आवुसो, तथागतस्स महिद्धिकता महानुभावता, यत्र हि नाम तथागतो अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवटुमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवत्ते जातितोपि अनुस्सरिस्सति, नामतोपि अनुस्सरिस्सति, गोत्ततोपि अनुस्सरिस्सति, आयुप्पमाणतोपि अनुस्सरिस्सति, सावकयुगतोपि अनुस्सरिस्सति, सावकसन्निपाततोपि अनुस्सरिस्सति — ‘एवंजच्चा ते भगवन्तो अहेसुं इतिपि, एवंनामा एवंगोत्ता एवंसीला एवंधम्मा एवंपञ्जा एवंविहारी एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं इतिपी’”ति । किं नु खो, आवुसो, तथागतस्सेव नु खो एसा धम्मधातु सुप्पटिविद्धा, यस्सा धम्मधातुया सुप्पटिविद्धत्ता तथागतो अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवटुमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवत्ते जातितोपि अनुस्सरति, नामतोपि अनुस्सरति, गोत्ततोपि अनुस्सरति, आयुप्पमाणतोपि अनुस्सरति, सावकयुगतोपि अनुस्सरति, सावकसन्निपाततोपि अनुस्सरति — ‘एवंजच्चा ते भगवन्तो अहेसुं इतिपि, एवंनामा एवंगोत्ता एवंसीला एवंधम्मा एवंपञ्जा एवंविहारी एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं इतिपी’”ति । उदाहु देवता तथागतस्स एतमत्थं आरोचेसुं, येन तथागतो अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवटुमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवत्ते जातितोपि अनुस्सरति, नामतोपि अनुस्सरति, गोत्ततोपि अनुस्सरति, आयुप्पमाणतोपि अनुस्सरति, सावकयुगतोपि अनुस्सरति, सावकसन्निपाततोपि अनुस्सरति — ‘एवंजच्चा ते भगवन्तो अहेसुं इतिपि, एवंनामा एवंगोत्ता एवंसीला एवंधम्मा एवंपञ्जा एवंविहारी एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं इतिपी’”ति? अयं खो नो, भन्ते, अन्तराकथा विप्पकता, अथ भगवा अनुप्पत्तो’”ति ।

१५. “तथागतस्सेवेसा, भिक्खवे, धम्मधातु सुप्पटिविद्धा, यस्सा धम्मधातुया सुप्पटिविद्धत्ता तथागतो अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवटुमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवत्ते जातितोपि अनुस्सरति, नामतोपि अनुस्सरति, गोत्ततोपि अनुस्सरति, आयुप्पमाणतोपि अनुस्सरति, सावकयुगतोपि अनुस्सरति, सावकसन्निपाततोपि अनुस्सरति — ‘एवंजच्चा ते भगवन्तो अहेसुं इतिपि, एवंनामा एवंगोत्ता एवंसीला एवंधम्मा एवंपञ्जा एवंविहारी एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं इतिपी’”ति । देवतापि तथागतस्स एतमत्थं आरोचेसुं, येन तथागतो अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवटुमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवत्ते जातितोपि अनुस्सरति, नामतोपि अनुस्सरति, गोत्ततोपि अनुस्सरति, आयुप्पमाणतोपि अनुस्सरति, सावकयुगतोपि अनुस्सरति, सावकसन्निपाततोपि अनुस्सरति — ‘एवंजच्चा ते भगवन्तो अहेसुं इतिपि, एवंनामा एवंगोत्ता एवंसीला एवंधम्मा एवंपञ्जा एवंविहारी एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं इतिपी’”ति ।

“इच्छेय्याथ नो तुम्हे, भिक्खवे, भिय्योसोमत्ताय पुब्बेनिवासपटिसंयुतं धम्मिं कथं सोतु’”न्ति? “एतस्स, भगवा, कालो; एतस्स, सुगत, कालो; यं भगवा भिय्योसोमत्ताय पुब्बेनिवासपटिसंयुतं धम्मिं कथं करेय्य, भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती’”ति । “तेन हि, भिक्खवे, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ, भासिस्सामी’”ति । “एवं, भन्ते’”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

१६. “इतो सो, भिक्खवे, एकनवुतिकप्पे यं विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उदपादि । विपस्सी, भिक्खवे,

भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो खत्तियो जातिया अहोसि, खत्तियकुले उदपादि । विपस्सी, भिक्खवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो कोण्डज्जो गोत्तेन अहोसि । विपस्सिस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स असीतिवस्ससहस्सानि आयुप्पमाणं अहोसि । विपस्सी, भिक्खवे, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो पाटलिया मूले अभिसम्बुद्धो । विपस्सिस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स खण्डतस्सं नाम सावकयुगं अहोसि अगं भद्दयुगं । विपस्सिस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स तयो सावकानं सन्निपाता अहेसुं । एको सावकानं सन्निपातो अहोसि अट्टसट्ठिभिक्खुसतसहस्सं, एको सावकानं सन्निपातो अहोसि भिक्खुसतसहस्सं, एको सावकानं सन्निपातो अहोसि असीतिभिक्खुसहस्सानि । विपस्सिस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स इमे तयो सावकानं सन्निपाता अहेसुं सब्बेसंयेव खीणासवानं । विपस्सिस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स असोको नाम भिक्खु उपट्ठाको अहोसि अगुपट्ठाको । विपस्सिस्स, भिक्खवे, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स बन्धुमा नाम राजा पिता अहोसि । बन्धुमती नाम देवी माता अहोसि जनेत्ति । बन्धुमस्स रज्जो बन्धुमती नाम नगरं राजधानी अहोसि ।

बोधिसत्तधम्मता

१७. “अथ खो, भिक्खवे, विपस्सी बोधिसत्तो तुसिता काया चवित्वा सतो सम्पजानो मातुकुच्छिं ओक्कमि । अयमेत्थ धम्मता ।

१८. “धम्मता, एसा, भिक्खवे, यदा बोधिसत्तो तुसिता काया चवित्वा मातुकुच्छिं ओक्कमति । अथ सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय अप्पमाणो उळारो ओभासो पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं । यापि ता लोकन्तरिका अघा असंवुता अन्धकारा अन्धकारतिमिसा, यत्थ पिमे चन्दिमसूरिया एवंमहिद्धिका एवंमहानुभावा आभाय नानुभोन्ति, तत्थपि अप्पमाणो उळारो ओभासो पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं । येपि तत्थ सत्ता उपपन्ना, तेपि तेनोभासेन अज्जमज्जं सज्जानन्ति — ‘अज्जेपि किर, भो, सन्ति सत्ता इधूपपन्ना’ति । अयज्ज दससहस्सी लोकधातु सङ्कम्पति सम्पकम्पति सम्पवेधति । अप्पमाणो च उळारो ओभासो लोके पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं । अयमेत्थ धम्मता ।

१९. “धम्मता एसा, भिक्खवे, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छिं ओक्कन्तो होति, चत्तारो नं देवपुत्ता चतुदिसं [चातुदिसं (स्या०)] रक्खाय उपगच्छन्ति — ‘मा नं बोधिसत्तं वा बोधिसत्तमातरं वा मनुस्सो वा अमनुस्सो वा कोचि वा विहेठेसी’ति । अयमेत्थ धम्मता ।

२०. “धम्मता एसा, भिक्खवे, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छिं ओक्कन्तो होति, पकतिया सीलवती बोधिसत्तमाता होति, विरता पाणातिपाता, विरता अदिन्नादाना, विरता कामेसुमिच्छाचारा, विरता मुसावादा, विरता सुरामेरयमज्जप्पमादट्ठाना । अयमेत्थ धम्मता ।

२१. “धम्मता एसा, भिक्खवे, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छिं ओक्कन्तो होति, न बोधिसत्तमातु पुरिसेसु मानसं उप्पज्जति कामगुणूपसंहितं, अनतिक्कमनीया च बोधिसत्तमाता होति केनचि पुरिसेन रत्तचित्तेन । अयमेत्थ धम्मता ।

२२. “धम्मता एसा, भिक्खवे, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छिं ओक्कन्तो होति, लाभिनी बोधिसत्तमाता होति पञ्चन्नं कामगुणानं । सा पञ्चहि कामगुणेहि समप्पिता समङ्गीभूता परिचारेति । अयमेत्थ धम्मता ।

२३. “धम्मता एसा, भिक्खवे, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छिं ओक्कन्तो होति, न बोधिसत्तमातु कोचिदेव आबाधो उप्पज्जति । सुखिनी बोधिसत्तमाता होति अकिलन्तकाया, बोधिसत्तञ्च बोधिसत्तमाता तिरोकुच्छिगतं पस्सति सब्बङ्गपच्चङ्गिं अहीनिन्द्रियं । सेय्यथापि, भिक्खवे, मणि वेळुरियो सुभो जातिमा अट्ठंसो सुपरिकम्मकतो अच्छो विप्पसन्नो अनाविलो सब्बाकारसम्पन्नो । तत्रास्स [तत्रस्स (स्या०)] सुत्तं आवुत्तं नीलं वा पीतं वा लोहितं वा ओदातं वा पण्डुसुत्तं वा । तमेनं चक्खुमा पुरिसो हत्थे करित्वा पच्चवेक्खेय्य — ‘अयं खो मणि वेळुरियो सुभो जातिमा अट्ठंसो सुपरिकम्मकतो अच्छो विप्पसन्नो अनाविलो सब्बाकारसम्पन्नो । तत्रिदं सुत्तं आवुत्तं नीलं वा पीतं वा लोहितं वा ओदातं वा पण्डुसुत्तं वा’ति । एवमेव खो, भिक्खवे, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छिं ओक्कन्तो होति, न बोधिसत्तमातु कोचिदेव आबाधो उप्पज्जति, सुखिनी बोधिसत्तमाता होति अकिलन्तकाया, बोधिसत्तञ्च बोधिसत्तमाता तिरोकुच्छिगतं पस्सति सब्बङ्गपच्चङ्गिं अहीनिन्द्रियं । अयमेत्थ धम्मता ।

२४. “धम्मता एसा, भिक्खवे, सत्ताहजाते बोधिसत्ते बोधिसत्तमाता कालङ्करोति तुसितं कायं उपपज्जति । अयमेत्थ धम्मता ।

२५. “धम्मता एसा, भिक्खवे, यथा अज्जा इत्थिका नव वा दस वा मासे गब्भं कुच्छिना परिहरित्वा विजायन्ति, न हेवं बोधिसत्तं बोधिसत्तमाता विजायति । दसेव मासानि बोधिसत्तं बोधिसत्तमाता कुच्छिना परिहरित्वा विजायति । अयमेत्थ धम्मता ।

२६. “धम्मता एसा, भिक्खवे, यथा अज्जा इत्थिका निसिन्ना वा निपन्ना वा विजायन्ति, न हेवं बोधिसत्तं बोधिसत्तमाता विजायति । ठिताव बोधिसत्तं बोधिसत्तमाता विजायति । अयमेत्थ धम्मता ।

२७. “धम्मता एसा, भिक्खवे, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, देवा पठमं पटिग्गण्हन्ति, पच्छा मनुस्सा । अयमेत्थ धम्मता ।

२८. “धम्मता एसा, भिक्खवे, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, अप्पत्तोव बोधिसत्तो पथविं होति, चत्तारो नं देवपुत्ता पटिग्गहेत्वा मातु पुरतो ठपेन्ति — ‘अत्तमना, देवि, होहि; महेसक्खो ते पुत्तो उप्पन्नो’ति । अयमेत्थ धम्मता ।

२९. “धम्मता एसा, भिक्खवे, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, विसदोव निक्खमति अमक्खितो उदेन [उदेन (स्या०), उदरेन (कत्थचि)] अमक्खितो सेम्हेन अमक्खितो रुहिरेन अमक्खितो केनचि असुचिना सुद्धो [विसुद्धो (स्या०)] विसदो । सेय्यथापि, भिक्खवे, मणिरतनं कासिके वत्थे निक्खितं नेव मणिरतनं कासिकं वत्थं मक्खेति, नापि कासिकं वत्थं मणिरतनं मक्खेति । तं किस्स हेतु? उभिन्नं सुद्धत्ता । एवमेव खो, भिक्खवे, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, विसदोव निक्खमति अमक्खितो, उदेन अमक्खितो सेम्हेन अमक्खितो रुहिरेन अमक्खितो केनचि असुचिना सुद्धो विसदो । अयमेत्थ धम्मता ।

३०. “धम्मता एसा, भिक्खवे, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, द्वे उदकस्स धारा अन्तलिक्खा पातुभवन्ति — एका सीतस्स एका उण्हस्स येन बोधिसत्तस्स उदककिच्चं करोन्ति मातु च । अयमेत्थ धम्मता ।

३१. “धम्मता एसा, भिक्खवे, सम्पतिजातो बोधिसत्तो समेहि पादेहि पतिट्ठित्वा उत्तराभिमुखो [उत्तरेनाभिमुखो

(स्या०) उत्तरेनमुखो (क०)] सत्तपदवीतिहारेण गच्छति सेतमिह छत्ते अनुधारियमाने, सब्बा च दिसा अनुविलोकेति, आसभिं वाचं भासति ‘अग्गोहमस्मि लोकस्स, जेट्ठोहमस्मि लोकस्स, सेट्ठोहमस्मि लोकस्स, अयमन्तिमा जाति, नत्थिदानि पुनब्भवो’ति । अयमेत्थ धम्मता ।

३२. “धम्मता एसा, भिक्खवे, यदा बोधिसत्तो मातुकुच्छिम्हा निक्खमति, अथ सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय अप्पमाणो उळारो ओभासो पातुभवति, अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं । यापि ता लोकन्तरिका अघा असंवुता अन्धकारा अन्धकारतिमिसा, यत्थ पिमे चन्दिमसूरिया एवमहिद्धिका एवमहानुभावा आभाय नानुभोन्ति, तत्थपि अप्पमाणो उळारो ओभासो पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं । येपि तत्थ सत्ता उपपन्ना, तेपि तेनोभासेन अज्जमज्जं सज्जानन्ति — ‘अज्जेपि किर, भो, सन्ति सत्ता इधूपपन्ना’ति । अयञ्च दससहस्सी लोकधातु सङ्कम्पति सम्पकम्पति सम्पवेधति अप्पमाणो च उळारो ओभासो लोके पातुभवति अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं । अयमेत्थ धम्मता ।

द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणा

३३. “जाते खो पन, भिक्खवे, विपस्सिमिह कुमारे बन्धुमतो रज्जो पटिवेदेसुं — ‘पुत्तो ते, देव [देव ते (क०)], जातो, तं देवो पस्सतू’ति । अद्दसा खो, भिक्खवे, बन्धुमा राजा विपस्सिं कुमारं, दिस्वा नेमित्ते ब्राह्मणे आमन्तापेत्वा एतदवोच — ‘पस्सन्तु भोन्तो नेमित्ता ब्राह्मणा कुमारं’न्ति । अद्दसंसु खो, भिक्खवे, नेमित्ता ब्राह्मणा विपस्सिं कुमारं, दिस्वा बन्धुमन्तं राजानं एतदवोचुं — ‘अत्तमनो, देव, होहि, महेसक्खो ते पुत्तो उप्पन्नो, लाभा ते, महाराज, सुलद्धं ते, महाराज, यस्स ते कुले एवरूपो पुत्तो उप्पन्नो । अयञ्चि, देव, कुमारो द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणेहि समन्नागतो, येहि समन्नागतस्स महापुरिसस्स द्वेव गतियो भवन्ति अनज्जा । सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा चातुरन्तो विजितावी जनपदत्थावरियप्पत्तो सत्तरतनसमन्नागतो । तस्सिमानि सत्तरतनानि भवन्ति । सेय्यथिदं — चक्करतनं हत्थिरतनं अस्सरतनं मणिरतनं इत्थिरतनं गहपतिरतनं परिणायकरतनमेव सत्तमं । परोसहस्सं खो पनस्स पुत्ता भवन्ति सूरा वीरङ्गरूपा परसेनप्पमद्दना । सो इमं पथविं सागरपरियन्तं अदण्डेन असत्थेन धम्मेन अभिविजिय अज्झावसति । सचे खो पन अगारस्मा अनगारियं पब्बजति, अरहं होति सम्मासम्बुद्धो लोके विवटच्छदो ।

३४. ‘कतमेहि चायं, देव, कुमारो द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणेहि समन्नागतो, येहि समन्नागतस्स महापुरिसस्स द्वेव गतियो भवन्ति अनज्जा । सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा चातुरन्तो विजितापी जनपदत्थावरियप्पत्तो सत्तरतनसमन्नागतो । तस्सिमानि सत्तरतनानि भवन्ति । सेय्यथिदं — चक्करतनं हत्थिरतनं अस्सरतनं मणिरतनं इत्थिरतनं गहपतिरतनं परिणायकरतनमेव सत्तमं । परोसहस्सं खो पनस्स पुत्ता भवन्ति सूरा वीरङ्गरूपा परसेनप्पमद्दना । सो इमं पथविं सागरपरियन्तं अदण्डेन असत्थेन धम्मेन अभिविजिय अज्झावसति । सचे खो पन अगारस्मा अनगारियं पब्बजति, अरहं होति सम्मासम्बुद्धो लोके विवटच्छदो ।

३५. ‘अयञ्चि, देव, कुमारो सुप्पतिट्ठितपादो । यं पायं, देव, कुमारो सुप्पतिट्ठितपादो । इदम्पिस्स महापुरिसस्स महापुरिसलक्खणं भवति ।

‘इमस्स, देव [इमस्स हि देव (?)], कुमारस्स हेट्ठा पादतलेसु चक्कानि जातानि सहस्सारानि सनेमिकानि सनाभिकानि सब्बाकारपरिपूरानि । यम्पि, इमस्स देव, कुमारस्स हेट्ठा पादतलेसु चक्कानि जातानि सहस्सारानि सनेमिकानि सनाभिकानि

सब्बाकारपरिपूरानि, इदम्पिस्स महापुरिसस्स महापुरिसलक्खणं भवति ।

‘अयज्झि देव, कुमारो आयतपण्ही...पे०...

‘अयज्झि, देव, कुमारो दीघङ्गुली...

‘अयज्झि, देव, कुमारो मुदुतलुनहत्थपादो...

‘अयज्झि, देव कुमारो जालहत्थपादो...

‘अयज्झि, देव, कुमारो उस्सङ्खपादो...

‘अयज्झि, देव, कुमारो एणिजङ्घो...

‘अयज्झि, देव, कुमारो ठितकोव अनोनमन्तो उभोहि पाणितलेहि जण्णुकानि परिमसति [परामसति (क०)] परिमज्जति...

‘अयज्झि, देव, कुमारो कोसोहितवत्थगुहो...

‘अयज्झि, देव, कुमारो सुवण्णवण्णो कञ्चनसन्निभत्तचो...

‘अयज्झि, देव, कुमारो सुखुमच्छवी; सुखुमत्ता छवि्या रजोजल्लं काये न उपलिम्पति [उपलिप्पति (स्या०)] ...

‘अयज्झि, देव, कुमारो एकेकलोमो; एकेकानि लोमानि लोमकूपेसु जातानि...

‘अयज्झि, देव, कुमारो उद्धग्गलोमो; उद्धग्गानि लोमानि जातानि नीलानि अञ्जनवण्णानि कुण्डलावट्टानि दक्खिणावट्टकजातानि...

‘अयज्झि, देव, कुमारो ब्रह्मजुगत्तो...

‘अयज्झि, देव, कुमारो सत्तुस्सदो...

‘अयज्झि, देव, कुमारो सीहपुब्बद्धकायो...

‘अयज्झि, देव, कुमारो चितन्तरंसो [पितन्तरंसो (स्या०)] ...

‘अयज्झि, देव, कुमारो निग्रोधपरिमण्डलो यावतक्वस्स कायो तावतक्वस्स ब्यामो, यावतक्वस्स ब्यामो, तावतक्वस्स कायो...

‘अयज्झि, देव, कुमारो समवट्टक्खन्धो...

‘अयज्झि, देव, कुमारो रसगसगी...

‘अयज्झि, देव, कुमारो सीहहनु...

‘अयज्झि, देव, कुमारो चत्तालीसदन्तो...

‘अयज्झि, देव, कुमारो समदन्तो...

‘अयज्झि, देव, कुमारो अविरळदन्तो...

‘अयज्झि, देव, कुमारो सुसुक्कदाठो...

‘अयज्झि, देव, कुमारो पहूतजिहो...

‘अयज्झि, देव, कुमारो ब्रह्मस्सरो करवीकभाणी...

‘अयज्झि, देव, कुमारो अभिनीलनेत्तो...

‘अयज्झि, देव, कुमारो गोपखुमो...

इमस्स, देव, कुमारस्स उण्णा भमुकन्तरे जाता ओदाता मुदुतूलसन्निभा । यम्पि इमस्स देव कुमारस्स उण्णा भमुकन्तरे जाता ओदाता मुदुतूलसन्निभा, इदम्पिमस्स महापुरिसस्स महापुरिसलक्खणं भवति ।

‘अयज्झि, देव, कुमारो उण्हीससीसो । यं पायं, देव, कुमारो उण्हीससीसो, इदम्पिमस्स महापुरिसस्स महापुरिसलक्खणं भवति ।

३६. ‘इमेहि खो अयं, देव, कुमारो द्वित्तिसमहापुरिसलक्खणेहि समन्नागतो, येहि समन्नागतस्स महापुरिसस्स द्वेव गतियो भवन्ति अनज्जा । सचे अगारं अज्झावसति, राजा होति चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा चातुरन्तो विजितावी जनपदत्थावरियप्पत्तो सत्तरतनसमन्नागतो । तस्सिमानि सत्तरतनानि भवन्ति । सेय्यथिदं — चक्करतनं हत्थिरतनं अस्सरतनं मणिरतनं इत्थिरतनं गहपतिरतनं परिणायकरतनमेव सत्तमं । परोसहस्सं खो पनस्स पुत्ता भवन्ति सूरा वीरङ्गरूपा परसेनप्पमदना । सो इमं पथविं सागरपरियन्तं अदण्डेन असत्थेन धम्मेन [धम्मेन समेन (स्या०)] अभिविजिय अज्झावसति । सचे खो पन अगारस्मा अनगारियं पब्बजति, अरहं होति सम्मासम्बुद्धो लोके विवटच्छदोति ।

विपस्सीसमज्जा

३७. “अथ खो, भिक्खवे, बन्धुमा राजा नेमित्ते ब्राह्मणे अहतेहि वत्थेहि अच्छादापेत्वा [अच्छादेत्वा (स्या०)] सब्बकामेहि सन्तप्पेसि । अथ खो, भिक्खवे, बन्धुमा राजा विपस्सिस्स कुमारस्स धातियो उपट्ठापेसि । अज्जा खीरं पायेन्ति, अज्जा न्हापेन्ति, अज्जा धारेन्ति, अज्जा अङ्केन परिहरन्ति । जातस्स खो पन, भिक्खवे, विपस्सिस्स कुमारस्स सेतच्छतं धारयित्थ दिवा चेव रत्तिज्ज — ‘मा नं सीतं वा उण्हं वा तिणं वा रजो वा उस्सावो वा बाधयित्था’ति । जातो खो पन,

भिक्षवे, विपस्सी कुमारो बहूनां जनस्स पियो अहोसि मनापो । सेय्यथापि, भिक्षवे, उप्पलं वा पदुमं वा पुण्डरीकं वा बहूनां जनस्स पियं मनापं; एवमेव खो, भिक्षवे, विपस्सी कुमारो बहूनां जनस्स पियो अहोसि मनापो । स्वास्सुदं अङ्केनेव अङ्कं परिहरियति ।

३८. “जातो खो पन, भिक्षवे, विपस्सी कुमारो मञ्जुस्सरो च [कुमारो ब्रह्मस्सरो मञ्जुस्सरो च (सी० क०)] अहोसि वग्गुस्सरो च मधुरस्सरो च पेमनियस्सरो च । सेय्यथापि, भिक्षवे, हिमवन्ते पब्बते करवीका नाम सकुणजाति मञ्जुस्सरा च वग्गुस्सरा च मधुरस्सरा च पेमनियस्सरा च; एवमेव खो, भिक्षवे, विपस्सी कुमारो मञ्जुस्सरो च अहोसि वग्गुस्सरो च मधुरस्सरो च पेमनियस्सरो च ।

३९. “जातस्स खो पन, भिक्षवे, विपस्सिस्स कुमारस्स कम्मविपाकजं दिब्बचक्खु पातुरहोसि येन सुदं [येन दूरं (स्या०)] समन्ता योजनं पस्सति दिवा चेव रत्तिञ्च ।

४०. “जातो खो पन, भिक्षवे, विपस्सी कुमारो अनिमिसन्तो पेक्खति सेय्यथापि देवा तावतिंसा । ‘अनिमिसन्तो कुमारो पेक्खती’ति खो, भिक्षवे [अनिमिसन्तो पेक्खति, जातस्स खो पन भिक्षवे (क०)], विपस्सिस्स कुमारस्स ‘विपस्सी विपस्सी’ त्वेव समञ्जा उदपादि ।

४१. “अथ खो, भिक्षवे, बन्धुमा राजा अत्थकरणे [अट्ट करणे (स्या०)] निसिन्नो विपस्सिं कुमारं अङ्के निसीदापेत्वा अत्थे अनुसासति । तत्र सुदं, भिक्षवे, विपस्सी कुमारो पितुअङ्के निसिन्नो विचेय्य विचेय्य अत्थे पनायति जायेन [अट्टे पनायति जाणेन (स्या०)] । विचेय्य विचेय्य कुमारो अत्थे पनायति जायेनाति खो, भिक्षवे, विपस्सिस्स कुमारस्स भिय्योसोमत्ताय ‘विपस्सी विपस्सी’ त्वेव समञ्जा उदपादि ।

४२. “अथ खो, भिक्षवे, बन्धुमा राजा विपस्सिस्स कुमारस्स तयो पासादे कारापेसि, एकं वस्सिकं एकं हेमन्तिकं एकं गिम्हिकं; पञ्च कामगुणानि उपट्ठापेसि । तत्र सुदं, भिक्षवे, विपस्सी कुमारो वस्सिके पासादे चत्तारो मासे [वस्सिके पासादे वस्सिके] निप्पुरिसेहि तूरियेहि परिचारयमानो न हेट्ठापासादं ओरोहती”ति ।

पठमभाणवारो ।

जिण्णपुरिसो

४३. “अथ खो, भिक्षवे, विपस्सी कुमारो बहूनां वस्सानं बहूनां वस्ससतानं बहूनां वस्ससहस्सानं अच्चयेन सारथिं आमन्तेसि — ‘योजेहि, सम्म सारथि, भद्धानि भद्धानि यानानि उय्यानभूमिं गच्छाम सुभूमिदस्सनाया’ति । ‘एवं, देवा’ति खो, भिक्षवे, सारथि विपस्सिस्स कुमारस्स पटिस्सुत्वा भद्धानि भद्धानि यानानि योजेत्वा विपस्सिस्स कुमारस्स पटिवेदेसि — ‘युत्तानि खो ते, देव, भद्धानि भद्धानि यानानि, यस्स दानि कालं मञ्जसी’ति । अथ खो, भिक्षवे, विपस्सी कुमारो भद्दं भद्दं यानं [भद्रं यानं (स्या०), भद्दं यानं (पी०) चत्तारो मासे (सी० पी०)] अभिरुहित्वा भद्देहि भद्देहि यानेहि उय्यानभूमिं निय्यासि ।

४४. “अदसा खो, भिक्षवे, विपस्सी कुमारो उय्यानभूमिं निय्यन्तो पुरिसं जिण्णं गोपानसिवङ्कं भोग्गं [भग्गं (स्या०)] दण्डपरायनं पवेधमानं गच्छन्तं आतुरं गतयोब्बनं । दिस्वा सारथिं आमन्तेसि — ‘अयं पन, सम्म सारथि, पुरिसो किंकतो? केसापिस्स न यथा अज्जेसं, कायोपिस्स न यथा अज्जेस’न्ति । ‘एसो खो, देव, जिण्णो नामा’ति । ‘किं पनेसो, सम्म सारथि,

जिण्णो नामा'ति? 'एसो खो, देव, जिण्णो नाम । न दानि तेन चिरं जीवितब्बं भविस्सती'ति । 'किं पन, सम्म सारथि, अहम्पि जराधम्मो, जरं अनतीतो'ति? 'त्वज्ज, देव, मयज्जम्ह सब्बे जराधम्मा, जरं अनतीता'ति । 'तेन हि, सम्म सारथि, अलं दानज्ज उय्यानभूमिया । इतोव अन्तेपुरं पच्चनिय्याही'ति । 'एवं, देवा'ति खो, भिक्खवे, सारथि विपस्सिस्स कुमारस्स पटिस्सुत्वा ततोव अन्तेपुरं पच्चनिय्यासि । तत्र सुदं, भिक्खवे, विपस्सी कुमारो अन्तेपुरं गतो दुक्खी दुम्मनो पज्झायति — 'धिरत्थु किर, भो, जाति नाम, यत्र हि नाम जातस्स जरा पज्जायिस्सती'ति!

४५. “अथ खो, भिक्खवे, बन्धुमा राजा सारथिं आमन्तापेत्वा एतदवोच — ‘कच्चि, सम्म सारथि, कुमारो उय्यानभूमिया अभिरमित्थ? कच्चि, सम्म सारथि, कुमारो उय्यानभूमिया अत्तमनो अहोसी'ति? ‘न खो, देव, कुमारो उय्यानभूमिया अभिरमित्थ, न खो, देव, कुमारो उय्यानभूमिया अत्तमनो अहोसी'ति । ‘किं पन, सम्म सारथि, अद्वस कुमारो उय्यानभूमिं निय्यन्तो'ति? ‘अद्वसा खो, देव, कुमारो उय्यानभूमिं निय्यन्तो पुरिसं जिण्णं गोपानसिवङ्कं भोग्गं दण्डपरायनं पवेधमानं गच्छन्तं आतुरं गतयोब्बनं । दिस्वा मं एतदवोच — “अयं पन, सम्म सारथि, पुरिसो किंकतो, केसापिस्स न यथा अज्जेसं, कायोपिस्स न यथा अज्जेस'न्ति? ‘‘एसो खो, देव, जिण्णो नामा'ति । ‘‘किं पनेसो, सम्म सारथि, जिण्णो नामा'ति? ‘‘एसो खो, देव, जिण्णो नाम न दानि तेन चिरं जीवितब्बं भविस्सती'ति । ‘‘किं पन, सम्म सारथि, अहम्पि जराधम्मो, जरं अनतीतो'ति? ‘‘त्वज्ज, देव, मयज्जम्ह सब्बे जराधम्मा, जरं अनतीता'ति ।

“तेन हि, सम्म सारथि, अलं दानज्ज उय्यानभूमिया, इतोव अन्तेपुरं पच्चनिय्याही'”ति । “एवं, देवा'ति खो अहं, देव, विपस्सिस्स कुमारस्स पटिस्सुत्वा ततोव अन्तेपुरं पच्चनिय्यासिं । सो खो, देव, कुमारो अन्तेपुरं गतो दुक्खी दुम्मनो पज्झायति — ‘‘धिरत्थु किर भो जाति नाम, यत्र हि नाम जातस्स जरा पज्जायिस्सती'”ति ।

ब्याधितपुरिसो

४६. “अथ खो, भिक्खवे, बन्धुमस्स रज्जो एतदहोसि —

‘मा हेव खो विपस्सी कुमारो न रज्जं कारेसि, मा हेव विपस्सी कुमारो अगारस्मा अनगारियं पब्बजि, मा हेव नेमित्तानं ब्राह्मणानं सच्चं अस्स वचन'न्ति । अथ खो, भिक्खवे, बन्धुमा राजा विपस्सिस्स कुमारस्स भिय्योसोमत्ताय पच्च कामगुणानि उपट्ठापेसि — ‘यथा विपस्सी कुमारो रज्जं करेय्य, यथा विपस्सी कुमारो न अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्य, यथा नेमित्तानं ब्राह्मणानं मिच्छा अस्स वचन'न्ति ।

“तत्र सुदं, भिक्खवे, विपस्सी कुमारो पच्चहि कामगुणेहि समप्पितो समङ्गीभूतो परिचारेति । अथ खो, भिक्खवे, विपस्सी कुमारो बहूनां वस्सानं...पे०...

४७. “अद्वसा खो, भिक्खवे, विपस्सी कुमारो उय्यानभूमिं निय्यन्तो पुरिसं आबाधिकं दुक्खितं बाळ्हगिलानं सके मुत्तकरीसे पलिपन्नं सेमानं [सयमानं (स्या० क०)] अज्जेहि वुट्ठापियमानं अज्जेहि संवेसियमानं । दिस्वा सारथिं आमन्तेसि — ‘अयं पन, सम्म सारथि, पुरिसो किंकतो? अक्खीनिपिस्स न यथा अज्जेसं, सरोपिस्स [सिरोपिस्स (स्या०)] न यथा अज्जेस'न्ति? ‘एसो खो, देव, ब्याधितो नामा'ति । ‘किं पनेसो, सम्म सारथि, ब्याधितो नामा'ति? ‘एसो खो, देव, ब्याधितो नाम अप्पेव नाम तम्हा आबाधा वुट्ठेय्या'ति । ‘किं पन, सम्म सारथि, अहम्पि ब्याधिधम्मो, ब्याधिं अनतीतो'ति? ‘त्वज्ज, देव, मयज्जम्ह सब्बे ब्याधिधम्मा, ब्याधिं अनतीता'ति । ‘तेन हि, सम्म सारथि, अलं दानज्ज उय्यानभूमिया, इतोव अन्तेपुरं

पच्चनिय्याही'ति । 'एवं देवा'ति खो, भिक्खवे, सारथि विपस्सिस्स कुमारस्स पटिस्सुत्वा ततोव अन्तेपुरं पच्चनिय्यासि । तत्र सुदं, भिक्खवे, विपस्सी कुमारो अन्तेपुरं गतो दुक्खी दुम्मनो पज्झायति — 'धिरत्थु किर भो जाति नाम, यत्र हि नाम जातस्स जरा पज्जायिस्सति, ब्याधि पज्जायिस्सती'ति ।

४८. "अथ खो, भिक्खवे, बन्धुमा राजा सारथिं आमन्तापेत्वा एतदवोच — 'कच्चि, सम्म सारथि, कुमारो उय्यानभूमिया अभिरमित्थ, कच्चि, सम्म सारथि, कुमारो उय्यानभूमिया अत्तमनो अहोसी'ति? 'न खो, देव, कुमारो उय्यानभूमिया अभिरमित्थ, न खो, देव, कुमारो उय्यानभूमिया अत्तमनो अहोसी'ति । 'किं पन, सम्म सारथि, अदस कुमारो उय्यानभूमिं निय्यन्तो'ति? 'अदसा खो, देव, कुमारो उय्यानभूमिं निय्यन्तो पुरिसं आबाधिकं दुक्खितं बाळ्हगिलानं सके मुत्तकरीसे पलिपन्नं सेमानं अज्जेहि वुट्ठापियमानं अज्जेहि संवेसियमानं । दिस्वा मं एतदवोच — 'अयं पन, सम्म सारथि, पुरिसो किंकतो, अक्खीनिपिस्स न यथा अज्जेसं, सरोपिस्स न यथा अज्जेसं'न्ति? 'एसो खो, देव, ब्याधितो नामा'ति । 'किं पनेसो, सम्म सारथि, ब्याधितो नामा'ति? 'एसो खो, देव, ब्याधितो नाम अप्पेव नाम तम्हा आबाधा वुट्ठहेय्या'ति । 'किं पन, सम्म सारथि, अहम्पि ब्याधिधम्मो, ब्याधिं अनतीतो'ति? 'त्वज्ज, देव, मयज्जम्ह सब्बे ब्याधिधम्मा, ब्याधिं अनतीता'ति । 'तेन हि, सम्म सारथि, अलं दानज्ज उय्यानभूमिया, इतोव अन्तेपुरं पच्चनिय्याही'ति । 'एवं, देवा'ति खो अहं, देव, विपस्सिस्स कुमारस्स पटिस्सुत्वा ततोव अन्तेपुरं पच्चनिय्यासिं । सो खो, देव, कुमारो अन्तेपुरं गतो दुक्खी दुम्मनो पज्झायति — 'धिरत्थु किर भो जाति नाम, यत्र हि नाम जातस्स जरा पज्जायिस्सति, ब्याधि पज्जायिस्सती'ति ।

कालङ्कतपुरिसो

४९. "अथ खो, भिक्खवे, बन्धुमस्स रज्जो एतदहोसि — 'मा हेव खो विपस्सी कुमारो न रज्जं कारेसि, मा हेव विपस्सी कुमारो अगारस्मा अनगारियं पब्बजि, मा हेव नेमित्तानं ब्राह्मणानं सच्चं अस्स वचन'न्ति । अथ खो, भिक्खवे, बन्धुमा राजा विपस्सिस्स कुमारस्स भिय्योसोमत्ताय पच्च कामगुणानि उपट्ठापेसि — 'यथा विपस्सी कुमारो रज्जं करेय्य, यथा विपस्सी कुमारो न अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्य, यथा नेमित्तानं ब्राह्मणानं मिच्छा अस्स वचन'न्ति ।

"तत्र सुदं, भिक्खवे, विपस्सी कुमारो पच्चहि कामगुणेहि समप्पितो समङ्गीभूतो परिचारेति । अथ खो, भिक्खवे, विपस्सी कुमारो बहूनं वस्सानं... पे०...

५०. "अदसा खो, भिक्खवे, विपस्सी कुमारो उय्यानभूमिं निय्यन्तो महाजनकायं सन्निपतितं नानारत्तानज्ज दुस्सानं विलातं कयिरमानं । दिस्वा सारथिं आमन्तेसि — 'किं नु खो, सो, सम्म सारथि, महाजनकायो सन्निपतितो नानारत्तानज्ज दुस्सानं विलातं कयिरती'ति? 'एसो खो, देव, कालङ्कतो नामा'ति । 'तेन हि, सम्म सारथि, येन सो कालङ्कतो तेन रथं पेसेही'ति । 'एवं, देवा'ति खो, भिक्खवे, सारथि विपस्सिस्स कुमारस्स पटिस्सुत्वा येन सो कालङ्कतो तेन रथं पेसेसि । अदसा खो, भिक्खवे, विपस्सी कुमारो पेतं कालङ्कतं, दिस्वा सारथिं आमन्तेसि — 'किं पनायं, सम्म सारथि, कालङ्कतो नामा'ति? 'एसो खो, देव, कालङ्कतो नाम । न दानि तं दक्खन्ति माता वा पिता वा अज्जे वा जातिसालोहिता, सोपि न दक्खिस्सति मातरं वा पितरं वा अज्जे वा जातिसालोहिते'ति । 'किं पन, सम्म सारथि, अहम्पि मरणधम्मो मरणं अनतीतो; मम्पि न दक्खन्ति देवो वा देवी वा अज्जे वा जातिसालोहिता; अहम्पि न दक्खिस्सामि देवं वा देविं वा अज्जे वा जातिसालोहिते'ति? 'त्वज्ज, देव, मयज्जम्ह सब्बे मरणधम्मा मरणं अनतीता; तम्पि न दक्खन्ति देवो वा देवी वा अज्जे वा जातिसालोहिता; त्वम्पि न दक्खिस्ससि देवं वा देविं वा अज्जे वा जातिसालोहिते'ति । 'तेन हि, सम्म सारथि, अलं दानज्ज उय्यानभूमिया, इतोव अन्तेपुरं पच्चनिय्याही'ति । 'एवं, देवा'ति खो, भिक्खवे, सारथि विपस्सिस्स कुमारस्स पटिस्सुत्वा

ततोव अन्तेपुरं पच्चनिय्यासि । तत्र सुदं, भिक्खवे, विपस्सी कुमारो अन्तेपुरं गतो दुक्खी दुम्मनो पज्जायति — ‘धिरत्थु किर, भो, जाति नाम, यत्र हि नाम जातस्स जरा पज्जायिस्सति, ब्याधि पज्जायिस्सति, मरणं पज्जायिस्सती’ति ।

५१. “अथ खो, भिक्खवे, बन्धुमा राजा सारथिं आमन्तापेत्वा एतदवोच — ‘कच्चि, सम्म सारथि, कुमारो उय्यानभूमिया अभिरमित्थ, कच्चि, सम्म सारथि, कुमारो उय्यानभूमिया अत्तमनो अहोसी’ति? ‘न खो, देव, कुमारो उय्यानभूमिया अभिरमित्थ, न खो, देव, कुमारो उय्यानभूमिया अत्तमनो अहोसी’ति । ‘किं पन, सम्म सारथि, अदस कुमारो उय्यानभूमिं निय्यन्तो’ति? ‘अदसा खो, देव, कुमारो उय्यानभूमिं निय्यन्तो महाजनकायं सन्निपतितं नानारत्तानञ्च दुस्सानं विलातं कयिरमानं । दिस्वा मं एतदवोच — ‘किं नु खो, सो, सम्म सारथि, महाजनकायो सन्निपतितो नानारत्तानञ्च दुस्सानं विलातं कयिरती’ति? ‘एसो खो, देव, कालङ्कतो नामा’ति । ‘तेन हि, सम्म सारथि, येन सो कालङ्कतो तेन रथं पेसेही’ति । ‘एवं देवा’ति खो अहं, देव, विपस्सिस्स कुमारस्स पटिस्सुत्वा येन सो कालङ्कतो तेन रथं पेसेसिं । अदसा खो, देव, कुमारो पेतं कालङ्कतं, दिस्वा मं एतदवोच — ‘किं पनायं, सम्म सारथि, कालङ्कतो नामा’ति? ‘एसो खो, देव, कालङ्कतो नाम । न दानि तं दक्खन्ति माता वा पिता वा अज्जे वा जातिसालोहिता, सोपि न दक्खिस्सति मातरं वा पितरं वा अज्जे वा जातिसालोहिते’ति । ‘किं पन, सम्म सारथि, अहम्पि मरणधम्मो मरणं अनतीतो; मम्पि न दक्खन्ति देवो वा देवी वा अज्जे वा जातिसालोहिता; अहम्पि न दक्खिस्सामि देवं वा देविं वा अज्जे वा जातिसालोहिते’ति? ‘त्वञ्च, देव, मयञ्चम्ह सब्बे मरणधम्मा मरणं अनतीता; तम्पि न दक्खन्ति देवो वा देवी वा अज्जे वा जातिसालोहिता, त्वम्पि न दक्खिस्ससि देवं वा देविं वा अज्जे वा जातिसालोहिते’ति । ‘तेन हि, सम्म सारथि, अलं दानज्ज उय्यानभूमिया, इतोव अन्तेपुरं पच्चनिय्याही’ति । ‘एवं, देवा’ति खो अहं, देव, विपस्सिस्स कुमारस्स पटिस्सुत्वा ततोव अन्तेपुरं पच्चनिय्यासिं । सो खो, देव, कुमारो अन्तेपुरं गतो दुक्खी दुम्मनो पज्जायति — ‘धिरत्थु किर भो जाति नाम, यत्र हि नाम जातस्स जरा पज्जायिस्सति, ब्याधि पज्जायिस्सति, मरणं पज्जायिस्सती’”ति ।

पब्बजितो

५२. “अथ खो, भिक्खवे, बन्धुमस्स रज्जो एतदहोसि — ‘मा हेव खो विपस्सी कुमारो न रज्जं कारेसि, मा हेव विपस्सी कुमारो अगारस्मा अनगारियं पब्बजि, मा हेव नेमित्तानं ब्राह्मणानं सच्चं अस्स वचनं’ति । अथ खो, भिक्खवे, बन्धुमा राजा विपस्सिस्स कुमारस्स भिय्योसोमत्ताय पञ्च कामगुणानि उपट्ठापेसि — ‘यथा विपस्सी कुमारो रज्जं करेय्य, यथा विपस्सी कुमारो न अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्य, यथा नेमित्तानं ब्राह्मणानं मिच्छा अस्स वचनं’ति ।

“तत्र सुदं, भिक्खवे, विपस्सी कुमारो पञ्चहि कामगुणेहि समप्पितो समङ्गीभूतो परिचारेति । अथ खो, भिक्खवे, विपस्सी कुमारो बहून् वस्सानं बहून् वस्ससतानं बहून् वस्ससहस्सानं अच्चयेन सारथिं आमन्तेसि — ‘योजेहि, सम्म सारथि, भद्धानि भद्धानि यानानि, उय्यानभूमिं गच्छाम सुभूमिदस्सनाया’ति । ‘एवं, देवा’ति खो, भिक्खवे, सारथि विपस्सिस्स कुमारस्स पटिस्सुत्वा भद्धानि भद्धानि यानानि योजेत्वा विपस्सिस्स कुमारस्स पटिवेदेसि — ‘युत्तानि खो ते, देव, भद्धानि भद्धानि यानानि, यस्स दानि कालं मज्जसी’ति । अथ खो, भिक्खवे, विपस्सी कुमारो भदं भदं यानं अभिरुहित्वा भदेहि भदेहि यानेहि उय्यानभूमिं निय्यासि ।

५३. “अदसा खो, भिक्खवे, विपस्सी कुमारो उय्यानभूमिं निय्यन्तो पुरिसं भण्डुं पब्बजितं कासायवसनं । दिस्वा सारथिं आमन्तेसि — ‘अयं पन, सम्म सारथि, पुरिसो किंकतो? सीसंपिस्स न यथा अज्जेसं, वत्थानिपिस्स न यथा अज्जेसं’ति? ‘एसो खो, देव, पब्बजितो नामा’ति । ‘किं पनेसो, सम्म सारथि, पब्बजितो नामा’ति? ‘एसो खो, देव,

पब्बजितो नाम साधु धम्मचरिया साधु समचरिया [सम्मचरिया (क०)] साधु कुसलकिरिया [कुसलचरिया (स्या०)] साधु पुञ्जकिरिया साधु अविहिंसा साधु भूतानुकम्पा'ति । 'साधु खो सो, सम्म सारथि, पब्बजितो नाम, साधु धम्मचरिया साधु समचरिया साधु कुसलकिरिया साधु पुञ्जकिरिया साधु अविहिंसा साधु भूतानुकम्पा । तेन हि, सम्म सारथि, येन सो पब्बजितो तेन रथं पेसेही'ति । 'एवं, देवा'ति खो, भिक्खवे, सारथि विपस्सिस्स कुमारस्स पटिस्सुत्वा येन सो पब्बजितो तेन रथं पेसेसि । अथ खो, भिक्खवे, विपस्सी कुमारो तं पब्बजितं एतदवोच — 'त्वं पन, सम्म, किंकतो, सीसम्पि ते न यथा अज्जेसं, वत्थानिपि ते न यथा अज्जेस'न्ति? 'अहं खो, देव, पब्बजितो नामा'ति । 'किं पन त्वं, सम्म, पब्बजितो नामा'ति? 'अहं खो, देव, पब्बजितो नाम, साधु धम्मचरिया साधु समचरिया साधु कुसलकिरिया साधु पुञ्जकिरिया साधु अविहिंसा साधु भूतानुकम्पा'ति । 'साधु खो त्वं, सम्म, पब्बजितो नाम साधु धम्मचरिया साधु समचरिया साधु कुसलकिरिया साधु पुञ्जकिरिया साधु अविहिंसा साधु भूतानुकम्पा'ति ।

बोधिसत्तपब्बज्जा

५४. “अथ खो, भिक्खवे, विपस्सी कुमारो सारथिं आमन्तेसि — 'तेन हि, सम्म सारथि, रथं आदाय इतोव अन्तेपुरं पच्चनिव्याहि । अहं पन इधेव केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्सामी'ति । 'एवं, देवा'ति खो, भिक्खवे, सारथि विपस्सिस्स कुमारस्स पटिस्सुत्वा रथं आदाय ततोव अन्तेपुरं पच्चनिव्यासि । विपस्सी पन कुमारो तत्थेव केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजि ।

महाजनकायअनुपब्बज्जा

५५. “अस्सोसि खो, भिक्खवे, बन्धुमतिया राजधानिया महाजनकायो चतुरासीति पाणसहस्सानि — 'विपस्सी किर कुमारो केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो'ति । सुत्वान तेसं एतदहोसि — 'न हि नून सो ओरको धम्मविनयो, न सा ओरका [ओरिका (सी० स्या०)] पब्बज्जा, यत्थ विपस्सी कुमारो केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो । विपस्सीपि नाम कुमारो केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्सति, किमङ्गं [किमङ्ग (सी०)] पन मय'न्ति ।

“अथ खो, सो भिक्खवे, महाजनकायो [महाजनकायो (स्या०)] चतुरासीति पाणसहस्सानि केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा विपस्सिं बोधिसत्तं अगारस्मा अनगारियं पब्बजितं अनुपब्बजिंसु । ताय सुदं, भिक्खवे, परिसाय परिवुतो विपस्सी बोधिसत्तो गामनिगमजनपदराजधानीसु चारिकं चरति ।

५६. “अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — 'न खो मेतं [न खो पनेतं (स्या०)] पतिरूपं योहं आकिण्णो विहरामि, यंनूनाहं एको गणम्हा वूपकट्ठो विहरेय्य'न्ति । अथ खो, भिक्खवे, विपस्सी बोधिसत्तो अपरेन समयेन एको गणम्हा वूपकट्ठो विहासि, अज्जेनेव तानि चतुरासीति पब्बजितसहस्सानि अगमंसु, अज्जेने मग्गेन विपस्सी बोधिसत्तो ।

बोधिसत्तअभिनिवेसो

५७. “अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स वासूपगतस्स रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो

परिवितक्को उदपादि — ‘किच्छं वतायं लोको आपन्नो, जायति च जीयति च मीयति च [जिय्यति च मिय्यति च (क०)] चवति च उपपज्जति च, अथ च पनिमस्स दुक्खस्स निस्सरणं नप्पजानाति जरामरणस्स, कुदास्सु नाम इमस्स दुक्खस्स निस्सरणं पज्जायिस्सति जरामरणस्सा’ति?

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति जरामरणं होति, किंपच्चया जरामरण’न्ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘जातिया खो सति जरामरणं होति, जातिपच्चया जरामरण’न्ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति जाति होति, किंपच्चया जाती’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘भवे खो सति जाति होति, भवपच्चया जाती’ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति भवो होति, किंपच्चया भवो’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘उपादाने खो सति भवो होति, उपादानपच्चया भवो’ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति उपादानं होति, किंपच्चया उपादान’न्ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘तण्हाय खो सति उपादानं होति, तण्हापच्चया उपादान’न्ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति तण्हा होति, किंपच्चया तण्हा’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘वेदनाय खो सति तण्हा होति, वेदनापच्चया तण्हा’ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति वेदना होति, किंपच्चया वेदना’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘फस्से खो सति वेदना होति, फस्सपच्चया वेदना’ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति फस्सो होति, किंपच्चया फस्सो’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘सळायतने खो सति फस्सो होति, सळायतनपच्चया फस्सो’ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति सळायतनं होति, किंपच्चया सळायतन’न्ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘नामरूपे खो सति सळायतनं होति, नामरूपपच्चया सळायतन’न्ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति नामरूपं होति, किंपच्चया नामरूप’न्ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘विज्जाणे खो

सति नामरूपं होति, विज्जाणपच्चया नामरूपंति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो सति विज्जाणं होति, किंपच्चया विज्जाणंति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘नामरूपे खो सति विज्जाणं होति, नामरूपपच्चया विज्जाणंति ।

५८. “अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘पच्चुदावत्तति खो इदं विज्जाणं नामरूपम्हा, नापरं गच्छति । एत्तावता जायेथ वा जिय्येथ वा मिय्येथ वा चवेथ वा उपपज्जेथ वा, यदिदं नामरूपपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया सळायतनं, सळायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति’ ।

५९. “समुदयो समुदयोति खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि, पज्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि ।

६०. “अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति जरामरणं न होति, किस्स निरोधा जरामरणनिरोधोति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘जातिया खो असति जरामरणं न होति, जातिनिरोधा जरामरणनिरोधोति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति जाति न होति, किस्स निरोधा जातिनिरोधोति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘भवे खो असति जाति न होति, भवनिरोधा जातिनिरोधोति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति भवो न होति, किस्स निरोधा भवनिरोधोति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘उपादाने खो असति भवो न होति, उपादाननिरोधा भवनिरोधोति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति उपादानं न होति, किस्स निरोधा उपादाननिरोधोति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘तण्हाय खो असति उपादानं न होति, तण्हानिरोधा उपादाननिरोधोति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति तण्हा न होति, किस्स निरोधा तण्हानिरोधोति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘वेदनाय खो असति तण्हा न होति, वेदनानिरोधा तण्हानिरोधोति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति वेदना न होति, किस्स निरोधा वेदनानिरोधोति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिस्सो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘फस्से खो असति वेदना न होति, फस्सनिरोधा वेदनानिरोधोति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति फस्सो न होति, किस्स निरोधा फस्सनिरोधो’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिसो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘सळायतने खो असति फस्सो न होति, सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो’ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति सळायतनं न होति, किस्स निरोधा सळायतननिरोधो’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिसो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘नामरूपे खो असति सळायतनं न होति, नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो’ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति नामरूपं न होति, किस्स निरोधा नामरूपनिरोधो’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिसो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘विज्जाणे खो असति नामरूपं न होति, विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो’ति ।

“अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘किम्हि नु खो असति विज्जाणं न होति, किस्स निरोधा विज्जाणनिरोधो’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स योनिसो मनसिकारा अहु पज्जाय अभिसमयो — ‘नामरूपे खो असति विज्जाणं न होति, नामरूपनिरोधा विज्जाणनिरोधो’ति ।

६१. “अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स एतदहोसि — ‘अधिगतो खो म्यायं मग्गो सम्बोधाय यदिदं — नामरूपनिरोधा विज्जाणनिरोधो, विज्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो, नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो, सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो, फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो, वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो, तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो, उपादाननिरोधा भवननिरोधो, भवननिरोधा जातिनिरोधो, जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति’ ।

६२. “‘निरोधो निरोधो’ति खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स बोधिसत्तस्स पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि, पज्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि ।

६३. “अथ खो, भिक्खवे, विपस्सी बोधिसत्तो अपरेन समयेन पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु उदयब्बयानुपस्सी विहासि — ‘इति रूपं, इति रूपस्स समुदयो, इति रूपस्स अत्थङ्गमो; इति वेदना, इति वेदनाय समुदयो, इति वेदनाय अत्थङ्गमो; इति सज्जा, इति सज्जाय समुदयो, इति सज्जाय अत्थङ्गमो; इति सङ्खारा, इति सङ्खारानं समुदयो, इति सङ्खारानं अत्थङ्गमो; इति विज्जाणं, इति विज्जाणस्स समुदयो, इति विज्जाणस्स अत्थङ्गमो’ति, तस्स पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु उदयब्बयानुपस्सिनो विहरतो न चिरस्सेव अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्ची’ति ।

दुतियभाणवारो ।

ब्रह्मयाचनकथा

६४. “अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स एतदहोसि — ‘यंनूनाहं धम्मं देसेय्य’न्ति । अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स एतदहोसि — ‘अधिगतो खो म्यायं धम्मो गम्भीरो दुद्दसो दुरनुबोधो सन्तो पणीतो अतक्कावचरो निपुणो पण्डितवेदनीयो । आलयरामा खो पनायं पजा आलयरता

आलयसम्मुदिता । आलयरामाय खो पन पजाय आलयरताय आलयसम्मुदिताय दुद्दसं इदं ठानं यदिदं
इदप्पच्चयतापटिच्चसमुप्पादो । इदम्पि खो ठानं दुद्दसं यदिदं सब्बसङ्खारसमथो सब्बूपधिपटिनिस्सग्गो तण्हाक्खयो विरागो
निरोधो निब्बानं । अहञ्चेव खो पन धम्मं देसेय्यं, परे च मे न आजानेय्युं; सो ममस्स किलमथो, सा ममस्स विहेसा'ति ।

६५. “अपिस्सु, भिक्खवे, विपस्सिं भगवन्तं अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं इमा अनच्छरिया गाथायो पटिभंसु पुब्बे
अस्सुतपुब्बा —

‘किच्छेन मे अधिगतं, हलं दानि पकासितुं ।
रागदोसपरेतेहि, नायं धम्मो सुसम्बुधो ॥

‘पटिसोतगामिं निपुणं, गम्भीरं दुद्दसं अणुं ।
रागरत्ता न दक्खन्ति, तमोखन्धेन आवुटा'ति ॥

“इतिह, भिक्खवे, विपस्सिस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स पटिसञ्चिक्खतो अप्पोस्सुक्कताय चित्तं नमि, नो
धम्मदेसनाय ।

६६. “अथ खो, भिक्खवे, अज्जतरस्स महाब्रह्मनो विपस्सिस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स चेतसा
चेतोपरिवितक्कमज्जाय एतदहोसि — ‘नस्सति वत भो लोको, विनस्सति वत भो लोको, यत्र हि नाम विपस्सिस्स भगवतो
अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स अप्पोस्सुक्कताय चित्तं नमति [नमि (स्या० क०), नमिस्सति (?)], नो धम्मदेसनाया'ति । अथ खो
सो, भिक्खवे, महाब्रह्मा सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य; एवमेव
ब्रह्मलोके अन्तरहितो विपस्सिस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स पुरतो पातुरहोसि । अथ खो सो, भिक्खवे, महाब्रह्मा
एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा दक्खिणं जाणुमण्डलं पथवियं निहन्त्वा [निदहन्तो (स्या०)] येन विपस्सी भगवा अरहं
सम्मासम्बुद्धो तेनज्जलिं पणामेत्वा विपस्सिं भगवन्तं अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं एतदवोच — ‘देसेतु, भन्ते, भगवा धम्मं, देसेतु
सुगतो धम्मं, सन्ति [सन्ती (स्या०)] सत्ता अप्परजक्खजातिका; अस्सवनता धम्मस्स परिहायन्ति, भविस्सन्ति धम्मस्स
अज्जातारो'ति ।

६७. “एवं वुत्ते [अथ खो (क०)], भिक्खवे, विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो तं महाब्रह्मानं एतदवोच — ‘महम्मि
खो, ब्रह्मे, एतदहोसि — “यंनूनाहं धम्मं देसेय्य'न्ति । तस्स महं, ब्रह्मे, एतदहोसि — “अधिगतो खो म्यायं धम्मो गम्भीरो
दुद्दसो दुरनुबोधो सन्तो पणीतो अतक्कावचरो निपुणो पण्डितवेदनीयो । आलयरामा खो पनायं पजा आलयरता
आलयसम्मुदिता । आलयरामाय खो पन पजाय आलयरताय आलयसम्मुदिताय दुद्दसं इदं ठानं यदिदं
इदप्पच्चयतापटिच्चसमुप्पादो । इदम्पि खो ठानं दुद्दसं यदिदं सब्बसङ्खारसमथो सब्बूपधिपटिनिस्सग्गो तण्हाक्खयो विरागो
निरोधो निब्बानं । अहञ्चेव खो पन धम्मं देसेय्यं, परे च मे न आजानेय्युं; सो ममस्स किलमथो, सा ममस्स विहेसा'ति ।
अपिस्सु मं, ब्रह्मे, इमा अनच्छरिया गाथायो पटिभंसु पुब्बे अस्सुतपुब्बा —

‘किच्छेन मे अधिगतं, हलं दानि पकासितुं ।
रागदोसपरेतेहि, नायं धम्मो सुसम्बुधो ॥

“पटिसोतगामिं निपुणं, गम्भीरं दुद्दसं अणुं ।
रागरत्ता न दक्खन्ति, तमोखन्धेन आवुटा”ति ॥

‘इतिह मे, ब्रह्मे, पटिसञ्चिक्खतो अप्पोस्सुक्कताय चित्तं नमि, नो धम्मदेसनाया’ति ।

६८. “दुतियम्पि खो, भिक्खवे, सो महाब्रह्मा...पे०... ततियम्पि खो, भिक्खवे, सो महाब्रह्मा विपस्सिं भगवन्तं अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं एतदवोच — ‘देसेतु, भन्ते, भगवा धम्मं, देसेतु सुगतो धम्मं, सन्ति सत्ता अप्परजक्खजातिका, अस्सवनता धम्मस्स परिहायन्ति, भविस्सन्ति धम्मस्स अज्जातारो’ति ।

६९. “अथ खो, भिक्खवे, विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो ब्रह्मनो च अज्झेसनं विदित्वा सत्तेसु च कारुज्जतं पटिच्च बुद्धचक्खुना लोकं वोलोकेसि । अदसा खो, भिक्खवे, विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो बुद्धचक्खुना लोकं वोलोकेन्तो सत्ते अप्परजक्खे महारजक्खे तिक्खिन्द्रिये मुदिन्द्रिये स्वाकारे द्वाकारे सुविज्जापये दुविज्जापये [दुविज्जापये भब्बे अभब्बे (स्या०)] अप्पेकच्चे परलोकवज्जभयदस्साविने [दस्साविनो (सी० स्या० कं० क०)] विहरन्ते, अप्पेकच्चे न परलोकवज्जभयदस्साविने [दस्साविनो (सी० स्या० कं० क०)] विहरन्ते । सेय्यथापि नाम उप्पलिनियं वा पदुमिनियं वा पुण्डरीकिनियं वा अप्पेकच्चानि उप्पलानि वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवट्ठानि उदकानुगतानि अन्तो निमुग्गपोसीनि । अप्पेकच्चानि उप्पलानि वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवट्ठानि समोदकं ठितानि । अप्पेकच्चानि उप्पलानि वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवट्ठानि उदका अच्चुगम्म ठितानि अनुपलित्तानि उदकेन । एवमेव खो, भिक्खवे, विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो बुद्धचक्खुना लोकं वोलोकेन्तो अदस सत्ते अप्परजक्खे महारजक्खे तिक्खिन्द्रिये मुदिन्द्रिये स्वाकारे द्वाकारे सुविज्जापये दुविज्जापये अप्पेकच्चे परलोकवज्जभयदस्साविने विहरन्ते, अप्पेकच्चे न परलोकवज्जभयदस्साविने विहरन्ते ।

७०. “अथ खो सो, भिक्खवे, महाब्रह्मा विपस्सिस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स चेतसा चेतोपरिवितक्कमज्जाय विपस्सिं भगवन्तं अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं गाथाहि अज्झभासि —

‘सेले यथा पब्बतमुद्धनिडितो, यथापि पस्से जनतं समन्ततो ।
तथूपमं धम्ममयं सुमेध, पासादमारुह समन्तचक्खु ॥

‘सोकावतिण्णं [सोकावकिण्णं (स्या०)] जनतमपेतसोको,
अवेक्खस्सु जातिजराभिभूतं ।
उट्ठेहि वीर विजितसङ्गाम,
सत्थवाह अणण विचर लोके ॥
देसस्सु [देसेतु (स्या० पी०)] भगवा धम्मं,
अज्जातारो भविस्सन्ती’ति ॥

७१. “अथ खो, भिक्खवे, विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो तं महाब्रह्मानं गाथाय अज्झभासि —

‘अपारुता तेसं अमतस्स द्वारा,

ये सोतवन्तो पमुञ्चन्तु सद्धं ।
विहिंससज्जी पगुणं न भासिं,
धम्मं पणीतं मनुजेसु ब्रह्मेति ॥

“अथ खो सो, भिक्खवे, महाब्रह्मा ‘कतावकासो खोम्हि विपस्सिना भगवता अरहता सम्मासम्बुद्धेन धम्मदेसनाया’ति विपस्सिं भगवन्तं अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेव अन्तरधायि ।

अगगसावकयुगं

७२. “अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स एतदहोसि — ‘कस्स नु खो अहं पठमं धम्मं देसेय्यं, को इमं धम्मं खिप्पमेव आजानिस्सती’ति? अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स एतदहोसि — ‘अयं खो खण्डो च राजपुत्तो तिस्सो च पुरोहितपुत्तो बन्धुमतिया राजधानिया पटिवसन्ति पण्डिता वियत्ता मेधाविनो दीघरत्तं अप्परजक्खजातिका । यंनूनाहं खण्डस्स च राजपुत्तस्स, तिस्सस्स च पुरोहितपुत्तस्स पठमं धम्मं देसेय्यं, ते इमं धम्मं खिप्पमेव आजानिस्सन्ती’ति ।

७३. “अथ खो, भिक्खवे, विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य; एवमेव बोधिरुक्खमूले अन्तरहितो बन्धुमतिया राजधानिया खेमे मिगदाये पातुरहोसि । अथ खो, भिक्खवे, विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो दायपालं [मिगदायपालं (स्या०)] आमन्तेसि — ‘एहि त्वं, सम्म दायपाल, बन्धुमतिं राजधानिं पविसित्वा खण्डञ्च राजपुत्तं तिस्सञ्च पुरोहितपुत्तं एवं वदेहि — विपस्सी, भन्ते, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो बन्धुमतिं राजधानिं अनुप्पत्तो खेमे मिगदाये विहरति, सो तुम्हाकं दस्सनकामो’ति । ‘एवं, भन्ते’ति खो, भिक्खवे, दायपालो विपस्सिस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स पटिस्सुत्वा बन्धुमतिं राजधानिं पविसित्वा खण्डञ्च राजपुत्तं तिस्सञ्च पुरोहितपुत्तं एतदवोच — ‘विपस्सी, भन्ते, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो बन्धुमतिं राजधानिं अनुप्पत्तो खेमे मिगदाये विहरति; सो तुम्हाकं दस्सनकामो’ति ।

७४. “अथ खो, भिक्खवे, खण्डो च राजपुत्तो तिस्सो च पुरोहितपुत्तो भद्धानि भद्धानि यानानि योजापेत्वा भद्दं भद्दं यानं अभिरुहित्वा भद्देहि भद्देहि यानेहि बन्धुमतिया राजधानिया निय्यिंसु । येन खेमो मिगदायो तेन पायिंसु । यावतिका यानस्स भूमि, यानेन गन्त्वा याना पच्चोरोहित्वा पत्तिकाव [पदिकाव (स्या०)] येन विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो तेनुपसङ्कमिंसु । उपसङ्कमित्वा विपस्सिं भगवन्तं अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु ।

७५. “तेसं विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो अनुपुब्बिं कथं [आनुपुब्बिकथं (सी० पी०)] कथेसि, सेय्यथिदं — दानकथं सीलकथं सगगकथं कामानं आदीनवं ओकारं संकिलेसं नेक्खम्मे आनिसंसं पकासेसि । यदा ते भगवा अज्जासि कल्लचित्ते मुदुचित्ते विनीवरणचित्ते उदग्गचित्ते पसन्नचित्ते, अथ या बुद्धानं सामुक्कंसिका धम्मदेसना, तं पकासेसि — दुक्खं समुदयं निरोधं मगं । सेय्यथापि नाम सुद्धं वत्थं अपगतकाळकं सम्मदेव रजनं पटिगणहेय्य, एवमेव खण्डस्स च राजपुत्तस्स तिस्सस्स च पुरोहितपुत्तस्स तस्मिंयेव आसने विरजं वीतमलं धम्मचक्खुं उदपादि — ‘यं किञ्चि समुदयधम्मं, सब्बं तं निरोधधम्मं’ति ।

७६. “ते दिट्ठधम्मा पत्तधम्मा विदितधम्मा परियोगाळ्हधम्मा तिण्णविचिकिच्छा विगतकथंकथा वेसारज्जप्पत्ता

अपरप्पच्चया सत्थुसासने विपस्सिं भगवन्तं अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं एतदवोचुं — ‘अभिवक्कन्तं, भन्ते, अभिवक्कन्तं, भन्ते । सेय्यथापि, भन्ते, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य “चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती”ति । एवमेवं भगवता अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एते मयं, भन्ते, भगवन्तं सरणं गच्छाम धम्मञ्च । लभेय्याम मयं, भन्ते, भगवतो सन्तिके पब्बज्जं, लभेय्याम उपसम्पदं’ति ।

७७. “अलत्थुं खो, भिक्खवे, खण्डो च राजपुत्तो, तिस्सो च पुरोहितपुत्तो विपस्सिस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स सन्तिके पब्बज्जं अलत्थुं उपसम्पदं । ते विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि; सङ्घारानं आदीनवं ओकारं संकिलेसं निब्बाने [नेक्खम्मे (स्या०)] आनिसंसं पकासेसि । तेसं विपस्सिना भगवता अरहता सम्मासम्बुद्धेन धम्मिया कथाय सन्दस्सियमानानं समादपियमानानं समुत्तेजियमानानं सम्पहंसियमानानं नचिरस्सेव अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चिंसु ।

महाजनकायपब्बज्जा

७८. “अस्सोसि खो, भिक्खवे, बन्धुमतिया राजधानिया महाजनकायो चतुरासीतिपाणसहस्सानि — ‘विपस्सी किर भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो बन्धुमति राजधानिं अनुप्पत्तो खेमे मिग्गदाये विहरति । खण्डो च किर राजपुत्तो तिस्सो च पुरोहितपुत्तो विपस्सिस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स सन्तिके केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता’ति । सुत्वान नेसं एतदहोसि — ‘न हि नून सो ओरको धम्मविनयो, न सा ओरका पब्बज्जा, यत्थ खण्डो च राजपुत्तो तिस्सो च पुरोहितपुत्तो केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता । खण्डो च राजपुत्तो तिस्सो च पुरोहितपुत्तो केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्सन्ति, किमङ्गं पन मयं’ति । अथ खो सो, भिक्खवे, महाजनकायो चतुरासीतिपाणसहस्सानि बन्धुमतिया राजधानिया निक्खमित्वा येन खेमो मिग्गदायो येन विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो तेनुपसङ्गमिंसु; उपसङ्गमित्वा विपस्सिं भगवन्तं अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु ।

७९. “तेसं विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो अनुपुब्बिं कथं कथेसि । सेय्यथिदं — दानकथं सीलकथं सग्गकथं कामानं आदीनवं ओकारं संकिलेसं नेक्खम्मे आनिसंसं पकासेसि । यदा ते भगवा अज्जासि कल्लचित्ते मुदुचित्ते विनीवरणचित्ते उदग्गचित्ते पसन्नचित्ते, अथ या बुद्धानं सामुक्कंसिका धम्मदेसना, तं पकासेसि — दुक्खं समुदयं निरोधं मग्गं । सेय्यथापि नाम सुद्धं वत्थं अपगतकाळकं सम्मदेव रजनं पटिग्गणेय्य, एवमेव तेसं चतुरासीतिपाणसहस्सानं तस्मिंयेव आसने विरजं वीतमलं धम्मचक्खुं उदपादि — ‘यं किञ्चि समुदयधम्मं सब्बं तं निरोधधम्मं’ति ।

८०. “ते दिट्ठधम्मा पत्तधम्मा विदितधम्मा परियोगाळधम्मा तिण्णविचिकिच्छा विगतकथंकथा वेसारज्जप्पत्ता अपरप्पच्चया सत्थुसासने विपस्सिं भगवन्तं अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं एतदवोचुं — ‘अभिवक्कन्तं, भन्ते, अभिवक्कन्तं, भन्ते । सेय्यथापि, भन्ते, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य “चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती”ति । एवमेवं भगवता अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एते मयं, भन्ते, भगवन्तं सरणं गच्छाम धम्मञ्च भिक्खुसङ्घञ्च [() नत्थि अट्ठकथायं, पाळियं पन सब्बत्थपि दिस्सति] । लभेय्याम मयं, भन्ते, भगवतो सन्तिके पब्बज्जं लभेय्याम उपसम्पदं’ति ।

८१. “अलत्थुं खो, भिक्खवे, तानि चतुरासीतिपाणसहस्सानि विपस्सिस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स सन्तिके

पब्बज्जं, अलत्थुं उपसम्पदं । ते विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि; सङ्गारानं आदीनवं ओकारं संकिलेसं निब्बाने आनिसंसं पकासेसि । तेसं विपस्सिना भगवता अरहता सम्मासम्बुद्धेन धम्मिया कथाय सन्दस्सियमानानं समादपियमानानं समुत्तेजियमानानं सम्पहंसियमानानं नचिरस्सेव अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चिसु ।

पुरिमपब्बजितानं धम्माभिसमयो

८२. “अस्सोसुं खो, भिक्खवे, तानि पुरिमानि चतुरासीतिपब्बजितसहस्सानि — ‘विपस्सी किर भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो बन्धुमतिं राजधानिं अनुप्पत्तो खेमे मिगदाये विहरति, धम्मञ्च किर देसेती’ति । अथ खो, भिक्खवे, तानि चतुरासीतिपब्बजितसहस्सानि येन बन्धुमती राजधानी येन खेमो मिगदायो येन विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो तेनुपसङ्गमिसु; उपसङ्गमित्वा विपस्सिं भगवन्तं अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु ।

८३. “तेसं विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो अनुपुब्बिं कथं कथेसि । सेय्यथिदं — दानकथं सीलकथं सग्गकथं कामानं आदीनवं ओकारं संकिलेसं नेक्खम्मे आनिसंसं पकासेसि । यदा ते भगवा अज्जासि कल्लचित्ते मुदुचित्ते विनीवरणचित्ते उदग्गचित्ते पसन्नचित्ते, अथ या बुद्धानं सामुक्कंसिका धम्मदेसना, तं पकासेसि — दुक्खं समुदयं निरोधं मग्गं । सेय्यथापि नाम सुद्धं वत्थं अपगतकाळकं सम्मदेव रजनं पटिग्गणहेय्य, एवमेव तेसं चतुरासीतिपब्बजितसहस्सानं तस्मिंयेव आसने विरजं वीतमलं धम्मचक्खुं उदपादि — ‘यं किञ्चि समुदयधम्मं सब्बं तं निरोधधम्मं’न्ति ।

८४. “ते दिट्ठधम्मा पत्तधम्मा विदितधम्मा परियोगाळहधम्मा तिण्णविचिकिच्छा विगतकथं कथा वेसारज्जप्पत्ता अपरप्पच्चया सत्थुसासने विपस्सिं भगवन्तं अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं एतदवोचुं — ‘अभिवक्कन्तं, भन्ते, अभिवक्कन्तं, भन्ते । सेय्यथापि, भन्ते, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य “चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती”ति । एवमेवं भगवता अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एते मयं, भन्ते, भगवन्तं सरणं गच्छाम धम्मञ्च भिक्खुसङ्गञ्च । लभेय्याम मयं, भन्ते, भगवतो सन्तिके पब्बज्जं लभेय्याम उपसम्पदं’न्ति ।

८५. “अलत्थुं खो, भिक्खवे, तानि चतुरासीतिपब्बजितसहस्सानि विपस्सिस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स सन्तिके पब्बज्जं अलत्थुं उपसम्पदं । ते विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि; सङ्गारानं आदीनवं ओकारं संकिलेसं निब्बाने आनिसंसं पकासेसि । तेसं विपस्सिना भगवता अरहता सम्मासम्बुद्धेन धम्मिया कथाय सन्दस्सियमानानं समादपियमानानं समुत्तेजियमानानं सम्पहंसियमानानं नचिरस्सेव अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चिसु ।

चारिकाअनुजाननं

८६. “तेन खो पन, भिक्खवे, समयेन बन्धुमतिया राजधानिया महाभिक्खुसङ्घो पटिवसति अट्टसट्ठिभिक्खुसतसहस्सं । अथ खो, भिक्खवे, विपस्सिस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — ‘महा खो एतरहि भिक्खुसङ्घो बन्धुमतिया राजधानिया पटिवसति अट्टसट्ठिभिक्खुसतसहस्सं, यंनूनाहं भिक्खू अनुजानेय्यं — ‘चरथ, भिक्खवे, चारिकं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय

लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं; मा एकेन द्वे अगमित्थ; देसेथ, भिक्खवे, धम्मं आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेथ । सन्ति सत्ता अप्परजक्खजातिका, अस्सवनता धम्मस्स परिहायन्ति, भविस्सन्ति धम्मस्स अज्जातारो । अपि च छन्नं छन्नं वस्सानं अच्चयेन बन्धुमती राजधानी उपसङ्कमितब्बा पातिमोक्खुद्देसाया”ति ।

८७. “अथ खो, भिक्खवे, अज्जतरो महाब्रह्मा विपस्सिस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स चेतसा चेतोपरिवितक्कमज्जाय सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य । एवमेव ब्रह्मलोके अन्तरहितो विपस्सिस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स पुरतो पातुरहोसि । अथ खो सो, भिक्खवे, महाब्रह्मा एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा येन विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो तेनज्जलिं पणामेत्वा विपस्सिं भगवन्तं अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं एतदवोच — ‘एवमेतं, भगवा, एवमेतं, सुगत । महा खो, भन्ते, एतरहि भिक्खुसङ्घो बन्धुमतिया राजधानिया पटिवसति अट्टसट्ठिभिक्खुसतसहस्सं, अनुजानातु, भन्ते, भगवा भिक्खू — “चरथ, भिक्खवे, चारिकं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं; मा एकेन द्वे अगमित्थ; देसेथ, भिक्खवे, धम्मं आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेथ । सन्ति सत्ता अप्परजक्खजातिका, अस्सवनता धम्मस्स परिहायन्ति, भविस्सन्ति धम्मस्स अज्जातारो”ति [अज्जातारो (स्सब्बत्थ)] । अपि च, भन्ते, मयं तथा करिस्साम यथा भिक्खू छन्नं छन्नं वस्सानं अच्चयेन बन्धुमतिं राजधानिं उपसङ्कमिस्सन्ति पातिमोक्खुद्देसाया”ति । इदमवोच, भिक्खवे, सो महाब्रह्मा, इदं वत्वा विपस्सिं भगवन्तं अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेव अन्तरधायि ।

८८. “अथ खो, भिक्खवे, विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो भिक्खू आमन्तेसि — ‘इध मय्हं, भिक्खवे, रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — महा खो एतरहि भिक्खुसङ्घो बन्धुमतिया राजधानिया पटिवसति अट्टसट्ठिभिक्खुसतसहस्सं । यंनूनाहं भिक्खू अनुजानेय्यं — ‘चरथ, भिक्खवे, चारिकं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं; मा एकेन द्वे अगमित्थ; देसेथ, भिक्खवे, धम्मं आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेथ । सन्ति सत्ता अप्परजक्खजातिका, अस्सवनता धम्मस्स परिहायन्ति, भविस्सन्ति धम्मस्स अज्जातारो । अपि च, छन्नं छन्नं वस्सानं अच्चयेन बन्धुमती राजधानी उपसङ्कमितब्बा पातिमोक्खुद्देसायाति ।

“अथ खो, भिक्खवे, अज्जतरो महाब्रह्मा मम चेतसा चेतोपरिवितक्कमज्जाय सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य, एवमेव ब्रह्मलोके अन्तरहितो मम पुरतो पातुरहोसि । अथ खो सो, भिक्खवे, महाब्रह्मा एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा येनाहं तेनज्जलिं पणामेत्वा मं एतदवोच — “एवमेतं, भगवा, एवमेतं, सुगत । महा खो, भन्ते, एतरहि भिक्खुसङ्घो बन्धुमतिया राजधानिया पटिवसति अट्टसट्ठिभिक्खुसतसहस्सं । अनुजानातु, भन्ते, भगवा भिक्खू — ‘चरथ, भिक्खवे, चारिकं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं; मा एकेन द्वे अगमित्थ; देसेथ, भिक्खवे, धम्मं...पे०... सन्ति सत्ता अप्परजक्खजातिका, अस्सवनता धम्मस्स परिहायन्ति, भविस्सन्ति धम्मस्स अज्जातारो”ति । अपि च, भन्ते, मयं तथा करिस्साम, यथा भिक्खू छन्नं छन्नं वस्सानं अच्चयेन बन्धुमतिं राजधानिं उपसङ्कमिस्सन्ति पातिमोक्खुद्देसाया”ति । इदमवोच, भिक्खवे, सो महाब्रह्मा, इदं वत्वा मं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेव अन्तरधायि’ ।

“अनुजानामि, भिक्खवे, चरथ चारिकं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं; मा एकेन द्वे अगमित्थ; देसेथ, भिक्खवे, धम्मं आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेथ । सन्ति सत्ता अप्परजक्खजातिका, अस्सवनता धम्मस्स परिहायन्ति, भविस्सन्ति धम्मस्स अज्जातारो । अपि च, भिक्खवे, छन्नं छन्नं वस्सानं अच्चयेन बन्धुमती राजधानी उपसङ्कमितब्बा पातिमोक्खुद्देसाया”ति । अथ खो, भिक्खवे, भिक्खू येभ्य्येन एकाहेनेव जनपदचारिकं पक्कमिंसु ।

८९. “तेन खो पन समयेन जम्बुदीपे चतुरासीति आवाससहस्सानि होन्ति । एकमिहि हि वस्से निक्खन्ते देवता सद्धमनुस्सावेसुं — ‘निक्खन्तं खो, मारिसा, एकं वस्सं; पञ्च दानि वस्सानि सेसानि; पञ्चन्नं वस्सानं अच्चयेन बन्धुमती राजधानी उपसङ्कमितब्बा पातिमोक्खुद्देसाया”ति । द्वीसु वस्सेसु निक्खन्तेसु... तीसु वस्सेसु निक्खन्तेसु... चतूसु वस्सेसु निक्खन्तेसु... पञ्चसु वस्सेसु निक्खन्तेसु देवता सद्धमनुस्सावेसुं — ‘निक्खन्तानि खो, मारिसा, पञ्चवस्सानि; एकं दानि वस्सं सेसं; एकस्स वस्सस्स अच्चयेन बन्धुमती राजधानी उपसङ्कमितब्बा पातिमोक्खुद्देसाया”ति । छसु वस्सेसु निक्खन्तेसु देवता सद्धमनुस्सावेसुं — ‘निक्खन्तानि खो, मारिसा, छब्बस्सानि, समयो दानि बन्धुमतिं राजधानिं उपसङ्कमितुं पातिमोक्खुद्देसाया”ति । अथ खो ते, भिक्खवे, भिक्खू अप्पेकच्चे सकेन इद्धानुभावेन अप्पेकच्चे देवतानं इद्धानुभावेन एकाहेनेव बन्धुमतिं राजधानिं उपसङ्कमिंसु पातिमोक्खुद्देसायाति [पातिमोक्खुद्देसाय (?)] ।

९०. “तत्र सुदं, भिक्खवे, विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो भिक्खुसङ्गे एवं पातिमोक्खं उद्दिशति —

‘खन्ती परमं तपो तितिक्खा,
निब्बानं परमं वदन्ति बुद्धा ।
न हि पब्बजितो परूपघाती,
न समणो [समणो (सी० स्या० पी०)] होति परं विहेठयन्तो ॥

‘सब्बपापस्स अकरणं, कुसलस्स उपसम्पदा ।
सचित्तपरियोदपनं, एतं बुद्धानसासनं ॥

‘अनूपवादो अनूपघातो [अनूपवादो अनूपघातो (पी० क०)], पातिमोक्खे च संवरो ।
मत्तञ्जुता च भत्तस्मिं, पन्तञ्च सयनासनं ।
अधिचित्ते च आयोगो, एतं बुद्धानसासनं ॥

देवतारोचनं

९१. “एकमिदाहं, भिक्खवे, समयं उक्कट्टायं विहरामि सुभगवने सालराजमूले । तस्स मय्हं, भिक्खवे, रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — ‘न खो सो सत्तावासो सुलभरूपो, यो मया अनावुत्थपुब्बो [अनज्झावुत्थपुब्बो (क० सी० क०)] इमिना दीघेन अद्धुना अज्जत्र सुद्धावासेहि देवेहि । यन्नूनाहं येन सुद्धावासा देवा तेनुपसङ्कमेय्यन्ति । अथ ख्वाहं, भिक्खवे, सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य, एवमेव उक्कट्टायं सुभगवने सालराजमूले अन्तरहितो अविहेसु देवेसु पातुरहोसिं । तस्मिं, भिक्खवे, देवनिकाये अनेकानि देवतासहस्सानि अनेकानि देवतासतसहस्सानि [अनेकानि देवतासतानि अनेकानि देवतासहस्सानि (स्या०)]

येनाहं तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु। एकमन्तं ठिता खो, भिक्खवे, ता देवता मं एतदवोचुं — ‘इतो सो, मारिसा, एकनवुतिकप्पे यं विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उदपादि। विपस्सी, मारिसा, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो खत्तियो जातिया अहोसि, खत्तियकुले उदपादि। विपस्सी, मारिसा, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो कोण्डज्जो गोत्तेन अहोसि। विपस्सिस्स, मारिसा, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स असीतिवस्ससहस्सानि आयुप्पमाणं अहोसि। विपस्सी, मारिसा, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो पाटलिया मूले अभिसम्बुद्धो। विपस्सिस्स, मारिसा, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स खण्डतिसं नाम सावकयुगं अहोसि अगं भद्दयुगं। विपस्सिस्स, मारिसा, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स तयो सावकानं सन्निपाता अहेसुं। एको सावकानं सन्निपातो अहोसि अट्ठसट्ठिभिक्खुसतसहस्सं। एको सावकानं सन्निपातो अहोसि भिक्खुसतसहस्सं। एको सावकानं सन्निपातो अहोसि असीतिभिक्खुसहस्सानि। विपस्सिस्स, मारिसा, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स इमे तयो सावकानं सन्निपाता अहेसुं सब्बेसंयेव खीणासवानं। विपस्सिस्स, मारिसा, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स असोको नाम भिक्खु उपट्ठाको अहोसि अगुपट्ठाको। विपस्सिस्स, मारिसा, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स बन्धुमा नाम राजा पिता अहोसि। बन्धुमती नाम देवी माता अहोसि जनेत्ति। बन्धुमस्स रज्जो बन्धुमती नाम नगरं राजधानी अहोसि। विपस्सिस्स, मारिसा, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स एवं अभिनिक्खमनं अहोसि एवं पब्बज्जा एवं पधानं एवं अभिसम्बोधि एवं धम्मचक्कप्पवत्तनं। ते मयं, मारिसा, विपस्सिम्हि भगवति ब्रह्मचरियं चरित्वा कामेसु कामच्छन्दं विराजेत्वा इधूपपन्ना’ति ... पे० ...

“तस्मिंयेव खो, भिक्खवे, देवनिकाये अनेकानि देवतासहस्सानि अनेकानि देवतासतसहस्सानि [अनेकानि देवतासतानि अनेकानि देवतासहस्सानि (स्या० एवमुपरिपि)] येनाहं तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु। एकमन्तं ठिता खो, भिक्खवे, ता देवता मं एतदवोचुं — ‘इमस्मिंयेव खो, मारिसा, भद्दकप्पे भगवा एतरहि अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उप्पन्नो। भगवा, मारिसा, खत्तियो जातिया खत्तियकुले उप्पन्नो। भगवा, मारिसा, गोतमो गोत्तेन। भगवतो, मारिसा, अप्पकं आयुप्पमाणं परित्तं लहुकं यो चिरं जीवति, सो वस्ससतं अप्पं वा भिय्यो। भगवा, मारिसा, अस्सत्थस्स मूले अभिसम्बुद्धो। भगवतो, मारिसा, सारिपुत्तमोग्गल्लानं नाम सावकयुगं अहोसि अगं भद्दयुगं। भगवतो, मारिसा, एको सावकानं सन्निपातो अहोसि अट्ठतेळसानि भिक्खुसतानि। भगवतो, मारिसा, अयं एको सावकानं सन्निपातो अहोसि सब्बेसंयेव खीणासवानं। भगवतो, मारिसा, आनन्दो नाम भिक्खु उपट्ठाको अहोसि अगुपट्ठाको। भगवतो, मारिसा, सुद्धोदनो नाम राजा पिता अहोसि। माया नाम देवी माता अहोसि जनेत्ति। कपिलवत्थु नाम नगरं राजधानी अहोसि। भगवतो, मारिसा, एवं अभिनिक्खमनं अहोसि एवं पब्बज्जा एवं पधानं एवं अभिसम्बोधि एवं धम्मचक्कप्पवत्तनं। ते मयं, मारिसा, भगवति ब्रह्मचरियं चरित्वा कामेसु कामच्छन्दं विराजेत्वा इधूपपन्ना’ति।

९२. “अथ ख्वाहं, भिक्खवे, अविहेहि देवेहि सद्धिं येन अतप्पा देवा तेनुपसङ्कमिंसु... पे०... अथ ख्वाहं, भिक्खवे, अविहेहि च देवेहि अतप्पेहि च देवेहि सद्धिं येन सुदस्सा देवा तेनुपसङ्कमिंसु। अथ ख्वाहं, भिक्खवे, अविहेहि च देवेहि अतप्पेहि च देवेहि सुदस्सेहि च देवेहि सद्धिं येन सुदस्सी देवा तेनुपसङ्कमिंसु। अथ ख्वाहं, भिक्खवे, अविहेहि च देवेहि अतप्पेहि च देवेहि सुदस्सेहि च देवेहि सुदस्सीहि च देवेहि सद्धिं येन अकनिट्ठा देवा तेनुपसङ्कमिंसु। तस्मिं, भिक्खवे, देवनिकाये अनेकानि देवतासहस्सानि अनेकानि देवतासतसहस्सानि येनाहं तेनुपसङ्कमिंसु, उपसङ्कमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु।

“एकमन्तं ठिता खो, भिक्खवे, ता देवता मं एतदवोचुं — ‘इतो सो, मारिसा, एकनवुतिकप्पे यं विपस्सी भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उदपादि। विपस्सी, मारिसा, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो खत्तियो जातिया अहोसि। खत्तियकुले

उदपादि । विपस्सी, मारिसा, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो कोण्डञ्जो गोत्तेन अहोसि । विपस्सिस्स, मारिसा, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स असीतिवस्ससहस्सानि आयुप्पमाणं अहोसि । विपस्सी, मारिसा, भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो पाटलिया मूले अभिसम्बुद्धो । विपस्सिस्स, मारिसा, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स खण्डतिस्सं नाम सावकयुगं अहोसि अगं भद्दयुगं । विपस्सिस्स, मारिसा, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स तयो सावकानं सन्निपाता अहेसुं । एको सावकानं सन्निपातो अहोसि अट्टसट्ठिभिक्षुसतसहस्सं । एको सावकानं सन्निपातो अहोसि भिक्षुसतसहस्सं । एको सावकानं सन्निपातो अहोसि असीतिभिक्षुसहस्सानि । विपस्सिस्स, मारिसा, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स इमे तयो सावकानं सन्निपाता अहेसुं सब्बेसंयेव खीणासवानं । विपस्सिस्स, मारिसा, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स असोको नाम भिक्षु उपट्ठाको अहोसि अगुपट्ठाको । विपस्सिस्स, मारिसा, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स बन्धुमा नाम राजा पिता अहोसि बन्धुमती नाम देवी माता अहोसि जनेत्ति । बन्धुमस्स रज्जो बन्धुमती नाम नगरं राजधानी अहोसि । विपस्सिस्स, मारिसा, भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स एवं अभिनिक्खमनं अहोसि एवं पब्बज्जा एवं पधानं एवं अभिसम्बोधि, एवं धम्मचक्कप्पवत्तनं । ते मयं, मारिसा, विपस्सिस्सि भगवति ब्रह्मचरियं चरित्वा कामेसु कामच्छन्दं विराजेत्वा इधूपपन्ना'ति । तस्मिंयेव खो, भिक्षवे, देवनिकाये अनेकानि देवतासहस्सानि अनेकानि देवतासतसहस्सानि येनाहं तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु । एकमन्तं ठिता खो, भिक्षवे, ता देवता मं एतदवोचुं — 'इतो सो, मारिसा, एकतिंसे कप्पे यं सिखी भगवा...पे०... ते मयं, मारिसा, सिखिस्सि भगवति तस्मिज्जेव खो मारिसा, एकतिंसे कप्पे यं वेस्सभू भगवा...पे०... ते मयं, मारिसा, वेस्सभुम्हि भगवति...पे०... इमस्मिंयेव खो, मारिसा, भद्दकप्पे ककुसन्धो कोणागमनो कस्सपो भगवा...पे०... ते मयं, मारिसा, ककुसन्धम्हि कोणागमनम्हि कस्सपम्हि भगवति ब्रह्मचरियं चरित्वा कामेसु कामच्छन्दं विराजेत्वा इधूपपन्ना'ति ।

१३. 'तस्मिंयेव खो, भिक्षवे, देवनिकाये अनेकानि देवतासहस्सानि अनेकानि देवतासतसहस्सानि येनाहं तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु । एकमन्तं ठिता खो, भिक्षवे, ता देवता मं एतदवोचुं — 'इमस्मिंयेव खो, मारिसा, भद्दकप्पे भगवा एतरहि अरहं सम्मासम्बुद्धो लोके उप्पन्नो । भगवा, मारिसा, खत्तियो जातिया, खत्तियकुले उप्पन्नो । भगवा, मारिसा, गोतमो गोत्तेन । भगवतो, मारिसा, अप्पकं आयुप्पमाणं परित्तं लहुकं यो चिरं जीवति, सो वस्ससतं अप्पं वा भिय्यो । भगवा, मारिसा, अस्सत्थस्स मूले अभिसम्बुद्धो । भगवतो, मारिसा, सारिपुत्तमोगल्लानं नाम सावकयुगं अहोसि अगं भद्दयुगं । भगवतो, मारिसा, एको सावकानं सन्निपातो अहोसि अट्ठतेळसानि भिक्षुसतानि । भगवतो, मारिसा, अयं एको सावकानं सन्निपातो अहोसि सब्बेसंयेव खीणासवानं । भगवतो, मारिसा, आनन्दो नाम भिक्षु उपट्ठाको अगुपट्ठाको अहोसि । भगवतो, मारिसा, सुद्धोदनो नाम राजा पिता अहोसि । माया नाम देवी माता अहोसि जनेत्ति । कपिलवत्थु नाम नगरं राजधानी अहोसि । भगवतो, मारिसा, एवं अभिनिक्खमनं अहोसि, एवं पब्बज्जा, एवं पधानं, एवं अभिसम्बोधि, एवं धम्मचक्कप्पवत्तनं । ते मयं, मारिसा, भगवति ब्रह्मचरियं चरित्वा कामेसु कामच्छन्दं विराजेत्वा इधूपपन्ना'ति ।

१४. 'इति खो, भिक्षवे, तथागतस्सेवेसा धम्मधातु सुप्पटिविद्धा, यस्सा धम्मधातुया सुप्पटिविद्धत्ता तथागतो अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपज्जे छिन्नवट्टमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतित्वे जातितोपि अनुस्सरति, नामतोपि अनुस्सरति, गोत्ततोपि अनुस्सरति, आयुप्पमाणतोपि अनुस्सरति, सावकयुगतोपि अनुस्सरति, सावकसन्निपाततोपि अनुस्सरति 'एवंजच्चा ते भगवन्तो अहेसुं' इतिपि । 'एवंनामा एवंगोत्ता एवंसीला एवंधम्मा एवंपज्जा एवंविहारी एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं' इतिपीति ।

“देवतापि तथागतस्स एतमत्थं आरोचेसुं, येन तथागतो अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवट्टमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवत्ते जातितोपि अनुस्सरति, नामतोपि अनुस्सरति, गोत्ततोपि अनुस्सरति, आयुप्पमाणतोपि अनुस्सरति, सावकयुगतोपि अनुस्सरति, सावकसन्निपाततोपि अनुस्सरति ‘एवंजच्चा ते भगवन्तो अहेसुं’ इतिपि। ‘एवंनामा एवंगोत्ता एवंसीला एवंधम्मा एवंपञ्जा एवंविहारी एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं’ इतिपी’ति।

इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति।

महापदानसुत्तं निद्धितं पठमं।

२. महानिदानसुत्तं

पटिच्चसमुप्पादो

१५. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा कुरूसु विहरति कम्मासधम्मं नाम [कम्मासदम्मं नाम (स्या०)] कुरूनं निगमो। अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्गमि, उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते! याव गम्भीरो चायं, भन्ते, पटिच्चसमुप्पादो गम्भीरावभासो च, अथ च पन मे उत्तानकुत्तानको विय खायती’ति। “मा हेवं, आनन्द, अवच, मा हेवं, आनन्द, अवच। गम्भीरो चायं, आनन्द, पटिच्चसमुप्पादो गम्भीरावभासो च। एतस्स, आनन्द, धम्मस्स अननुबोधा अप्पटिवेधा एवमयं पजा तन्ताकुलकजाता कुलगण्ठिकजाता [गुलागुण्ठिकजाता (सी० पी०), गुणगण्ठिकजाता (स्या०)] मुञ्जपब्बजभूता अपायं दुग्गतिं विनिपातं संसारं नातिवत्तति।

१६. “अत्थि इदप्पच्चया जरामरण’न्ति इति पुट्ठेन सता, आनन्द, अत्थीतिस्स वचनीयं। ‘किंपच्चया जरामरण’न्ति इति चे वदेय्य, ‘जातिपच्चया जरामरण’न्ति इच्चस्स वचनीयं।

“अत्थि इदप्पच्चया जाती’ति इति पुट्ठेन सता, आनन्द, अत्थीतिस्स वचनीयं। ‘किंपच्चया जाती’ति इति चे वदेय्य, ‘भवपच्चया जाती’ति इच्चस्स वचनीयं।

“अत्थि इदप्पच्चया भवो’ति इति पुट्ठेन सता, आनन्द, अत्थीतिस्स वचनीयं। ‘किंपच्चया भवो’ति इति चे वदेय्य, ‘उपादानपच्चया भवो’ति इच्चस्स वचनीयं।

“अत्थि इदप्पच्चया उपादान’न्ति इति पुट्ठेन सता, आनन्द, अत्थीतिस्स वचनीयं। ‘किंपच्चया उपादान’न्ति इति चे वदेय्य, ‘तण्हापच्चया उपादान’न्ति इच्चस्स वचनीयं।

“अत्थि इदप्पच्चया तण्हा’ति इति पुट्ठेन सता, आनन्द, अत्थीतिस्स वचनीयं। ‘किंपच्चया तण्हा’ति इति चे वदेय्य, ‘वेदनापच्चया तण्हा’ति इच्चस्स वचनीयं।

“अत्थि इदप्पच्चया वेदना’ति इति पुट्ठेन सता, आनन्द, अत्थीतिस्स वचनीयं। ‘किंपच्चया वेदना’ति इति चे वदेय्य, ‘फस्सपच्चया वेदना’ति इच्चस्स वचनीयं।

“‘अत्थि इदप्पच्चया फस्सो’ति इति पुट्टेन सता, आनन्द, अत्थीतिस्स वचनीयं । ‘किंपच्चया फस्सो’ति इति चे वदेय्य, ‘नामरूपपच्चया फस्सो’ति इच्चस्स वचनीयं ।

“‘अत्थि इदप्पच्चया नामरूप’न्ति इति पुट्टेन सता, आनन्द, अत्थीतिस्स वचनीयं । ‘किंपच्चया नामरूप’न्ति इति चे वदेय्य, ‘विज्जाणपच्चया नामरूप’न्ति इच्चस्स वचनीयं ।

“‘अत्थि इदप्पच्चया विज्जाण’न्ति इति पुट्टेन सता, आनन्द, अत्थीतिस्स वचनीयं । ‘किंपच्चया विज्जाण’न्ति इति चे वदेय्य, ‘नामरूपपच्चया विज्जाण’न्ति इच्चस्स वचनीयं ।

१७. “इति खो, आनन्द, नामरूपपच्चया विज्जाणं, विज्जाणपच्चया नामरूपं, नामरूपपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

१८. “‘जातिपच्चया जरामरण’न्ति इति खो पनेतं वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा जातिपच्चया जरामरणं । जाति च हि, आनन्द, नाभविस्स सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं कस्सचि किम्हिचि, सेय्यथिदं — देवानं वा देवत्ताय, गन्धब्बानं वा गन्धब्बत्ताय, यक्खानं वा यक्खत्ताय, भूतानं वा भूतत्ताय, मनुस्सानं वा मनुस्सत्ताय, चतुप्पदानं वा चतुप्पदत्ताय, पक्खीनं वा पक्खित्ताय, सरीसपानं वा सरीसपत्ताय [सिरिंसपानं सिरिंसपत्ताय (सी० स्या०)], तेसं तेसञ्च हि, आनन्द, सत्तानं तदत्ताय जाति नाभविस्स । सब्बसो जातिया असति जातिनिरोधा अपि नु खो जरामरणं पज्जायेथा’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं एस समुदयो एस पच्चयो जरामरणस्स, यदिदं जाति” ।

१९. “‘भवपच्चया जाती’ति इति खो पनेतं वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा भवपच्चया जाति । भवो च हि, आनन्द, नाभविस्स सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं कस्सचि किम्हिचि, सेय्यथिदं — कामभवो वा रूपभवो वा अरूपभवो वा, सब्बसो भवे असति भवनिरोधा अपि नु खो जाति पज्जायेथा’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं एस समुदयो एस पच्चयो जातिया, यदिदं भवो” ।

१००. “‘उपादानपच्चया भवो’ति इति खो पनेतं वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा उपादानपच्चया भवो । उपादानञ्च हि, आनन्द, नाभविस्स सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं कस्सचि किम्हिचि, सेय्यथिदं — कामुपादानं वा दिट्ठुपादानं वा सीलब्बतुपादानं वा अत्तवादुपादानं वा, सब्बसो उपादाने असति उपादाननिरोधा अपि नु खो भवो पज्जायेथा’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं एस समुदयो एस पच्चयो भवस्स, यदिदं उपादानं” ।

१०१. “‘तण्हापच्चया उपादान’न्ति इति खो पनेतं वुत्तं तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा तण्हापच्चया उपादानं । तण्हा च हि, आनन्द, नाभविस्स सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं कस्सचि किम्हिचि, सेय्यथिदं — रूपतण्हा सद्दतण्हा गन्धतण्हा रसतण्हा फोड्डुब्बतण्हा धम्मतण्हा, सब्बसो तण्हाय असति तण्हानिरोधा अपि नु खो उपादानं पज्जायेथा’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं एस समुदयो एस पच्चयो उपादानस्स, यदिदं तण्हा” ।

१०२. “‘वेदनापच्चया तण्हा’ति इति खो पनेतं वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा वेदनापच्चया

तण्हा । वेदना च हि, आनन्द, नाभविस्स सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं कस्सचि किम्हिचि, सेय्यथिदं —
चक्खुसम्फस्सजा वेदना सोतसम्फस्सजा वेदना घानसम्फस्सजा वेदना जिह्वासम्फस्सजा वेदना कायसम्फस्सजा वेदना
मनोसम्फस्सजा वेदना, सब्बसो वेदनाय असति वेदनानिरोधा अपि नु खो तण्हा पज्जायेथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” ।
“तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं एस समुदयो एस पच्चयो तण्हाय, यदिदं वेदना” ।

१०३. “इति खो पनेतं, आनन्द, वेदनं पटिच्च तण्हा, तण्हं पटिच्च परियेसना, परियेसनं पटिच्च लाभो, लाभं पटिच्च
विनिच्छयो, विनिच्छयं पटिच्च छन्दरागो, छन्दरागं पटिच्च अज्झोसानं, अज्झोसानं पटिच्च परिग्गहो, परिग्गहं पटिच्च
मच्छरियं, मच्छरियं पटिच्च आरक्खो । आरक्खाधिकरणं दण्डादानसत्थादानकलहविग्गहविवादतुवंतुवंपेसुज्जमुसावादा
अनेके पापका अकुसला धम्मा सम्भवन्ति ।

१०४. “आरक्खाधिकरणं [आरक्खं पटिच्च आरक्खाधिकरणं (स्या०)]
दण्डादानसत्थादानकलहविग्गहविवादतुवंतुवंपेसुज्जमुसावादा अनेके पापका अकुसला धम्मा सम्भवन्ती'ति इति खो पनेतं
वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा आरक्खाधिकरणं
दण्डादानसत्थादानकलहविग्गहविवादतुवंतुवंपेसुज्जमुसावादा अनेके पापका अकुसला धम्मा सम्भवन्ति । आरक्खो च
हि, आनन्द, नाभविस्स सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं कस्सचि किम्हिचि, सब्बसो आरक्खे असति आरक्खनिरोधा अपि नु
खो दण्डादानसत्थादानकलहविग्गहविवादतुवंतुवंपेसुज्जमुसावादा अनेके पापका अकुसला धम्मा सम्भवेय्यु'न्ति? “नो
हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं एस समुदयो एस पच्चयो
दण्डादानसत्थादानकलहविग्गहविवादतुवंतुवंपेसुज्जमुसावादानं अनेकेसं पापकानं अकुसलानं धम्मनं सम्भवाय यदिदं
आरक्खो ।

१०५. “मच्छरियं पटिच्च आरक्खो'ति इति खो पनेतं वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा मच्छरियं
पटिच्च आरक्खो । मच्छरियञ्च हि, आनन्द, नाभविस्स सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं कस्सचि किम्हिचि, सब्बसो मच्छरिये
असति मच्छरियनिरोधा अपि नु खो आरक्खो पज्जायेथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं
एस समुदयो एस पच्चयो आरक्खस्स, यदिदं मच्छरियं” ।

१०६. “परिग्गहं पटिच्च मच्छरियं'न्ति इति खो पनेतं वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा परिग्गहं
पटिच्च मच्छरियं । परिग्गहो च हि, आनन्द, नाभविस्स सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं कस्सचि किम्हिचि, सब्बसो परिग्गहे
असति परिग्गहनिरोधा अपि नु खो मच्छरियं पज्जायेथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं एस
समुदयो एस पच्चयो मच्छरियस्स, यदिदं परिग्गहो” ।

१०७. “अज्झोसानं पटिच्च परिग्गहो'ति इति खो पनेतं वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा
अज्झोसानं पटिच्च परिग्गहो । अज्झोसानञ्च हि, आनन्द, नाभविस्स सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं कस्सचि किम्हिचि,
सब्बसो अज्झोसाने असति अज्झोसाननिरोधा अपि नु खो परिग्गहो पज्जायेथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द,
एसेव हेतु एतं निदानं एस समुदयो एस पच्चयो परिग्गहस्स — यदिदं अज्झोसानं” ।

१०८. “छन्दरागं पटिच्च अज्झोसानं'न्ति इति खो पनेतं वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा छन्दरागं
पटिच्च अज्झोसानं । छन्दरागो च हि, आनन्द, नाभविस्स सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं कस्सचि किम्हिचि, सब्बसो छन्दरागो

असति छन्दरागनिरोधा अपि नु खो अज्झोसानं पज्जायेथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं एस समुदयो एस पच्चयो अज्झोसानस्स, यदिदं छन्दरागो” ।

१०९. “विनिच्छयं पटिच्च छन्दरागो'ति इति खो पनेतं वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा विनिच्छयं पटिच्च छन्दरागो । विनिच्छयो च हि, आनन्द, नाभविस्स सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं कस्सचि किम्हिचि, सब्बसो विनिच्छये असति विनिच्छयनिरोधा अपि नु खो छन्दरागो पज्जायेथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं एस समुदयो एस पच्चयो छन्दरागस्स, यदिदं विनिच्छयो” ।

११०. “लाभं पटिच्च विनिच्छयो'ति इति खो पनेतं वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा लाभं पटिच्च विनिच्छयो । लाभो च हि, आनन्द, नाभविस्स सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं कस्सचि किम्हिचि, सब्बसो लाभे असति लाभनिरोधा अपि नु खो विनिच्छयो पज्जायेथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं एस समुदयो एस पच्चयो विनिच्छयस्स, यदिदं लाभो” ।

१११. “परियेसनं पटिच्च लाभो'ति इति खो पनेतं वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा परियेसनं पटिच्च लाभो । परियेसना च हि, आनन्द, नाभविस्स सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं कस्सचि किम्हिचि, सब्बसो परियेसनाय असति परियेसनानिरोधा अपि नु खो लाभो पज्जायेथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं एस समुदयो एस पच्चयो लाभस्स, यदिदं परियेसना” ।

११२. “तण्हं पटिच्च परियेसना'ति इति खो पनेतं वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा तण्हं पटिच्च परियेसना । तण्हा च हि, आनन्द, नाभविस्स सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं कस्सचि किम्हिचि, सेय्यथिदं — कामतण्हा भवतण्हा विभवतण्हा, सब्बसो तण्हाय असति तण्हानिरोधा अपि नु खो परियेसना पज्जायेथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं एस समुदयो एस पच्चयो परियेसनाय, यदिदं तण्हा । इति खो, आनन्द, इमे द्वे धम्मा [इमे धम्मा (क०)] द्वयेन वेदनाय एकसमोसरणा भवन्ति” ।

११३. “फस्सपच्चया वेदना'ति इति खो पनेतं वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा फस्सपच्चया वेदना । फस्सो च हि, आनन्द, नाभविस्स सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं कस्सचि किम्हिचि, सेय्यथिदं — चक्खुसम्फस्सो सोतसम्फस्सो घानसम्फस्सो जिह्वासम्फस्सो कायसम्फस्सो मनोसम्फस्सो, सब्बसो फस्से असति फस्सनिरोधा अपि नु खो वेदना पज्जायेथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं एस समुदयो एस पच्चयो वेदनाय, यदिदं फस्सो” ।

११४. “नामरूपपच्चया फस्सो'ति इति खो पनेतं वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा नामरूपपच्चया फस्सो । येहि, आनन्द, आकारेहि येहि लिङ्गेहि येहि निमित्तेहि येहि उद्देसेहि नामकायस्स पज्जत्ति होति, तेसु आकारेसु तेसु लिङ्गेसु तेसु निमित्तेसु तेसु उद्देसेसु असति अपि नु खो रूपकाये अधिवचनसम्फस्सो पज्जायेथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “येहि, आनन्द, आकारेहि येहि लिङ्गेहि येहि निमित्तेहि येहि उद्देसेहि रूपकायस्स पज्जत्ति होति, तेसु आकारेसु...पे०... तेसु उद्देसेसु असति अपि नु खो नामकाये पटिघसम्फस्सो पज्जायेथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “येहि, आनन्द, आकारेहि...पे०... येहि उद्देसेहि नामकायस्स च रूपकायस्स च पज्जत्ति होति, तेसु आकारेसु...पे०... तेसु उद्देसेसु असति अपि नु खो अधिवचनसम्फस्सो वा पटिघसम्फस्सो वा पज्जायेथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “येहि, आनन्द, आकारेहि...पे०... येहि

उद्देसेहि नामरूपस्स पज्जत्ति होति, तेसु आकारेसु ...पे०... तेसु उद्देसेसु असति अपि नु खो फस्सो पज्जायेथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं एस समुदयो एस पच्चयो फस्सस्स, यदिदं नामरूपं” ।

११५. “विज्जाणपच्चया नामरूप'न्ति इति खो पनेतं वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा विज्जाणपच्चया नामरूपं । विज्जाणञ्च हि, आनन्द, मातुकुच्छिस्मिं न ओक्कमिस्सथ, अपि नु खो नामरूपं मातुकुच्छिस्मिं समुच्चिस्सथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “विज्जाणञ्च हि, आनन्द, मातुकुच्छिस्मिं ओक्कमित्वा वोक्कमिस्सथ, अपि नु खो नामरूपं इत्थत्ताय अभिनिब्बत्तिस्सथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “विज्जाणञ्च हि, आनन्द, दहरस्सेव सतो वोच्छिज्जिस्सथ कुमारकस्स वा कुमारिकाय वा, अपि नु खो नामरूपं वुद्धिं विरुळ्हि वेपुल्लं आपज्जिस्सथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं एस समुदयो एस पच्चयो नामरूपस्स — यदिदं विज्जाणं” ।

११६. “नामरूपपच्चया विज्जाण'न्ति इति खो पनेतं वुत्तं, तदानन्द, इमिनापेतं परियायेन वेदितब्बं, यथा नामरूपपच्चया विज्जाणं । विज्जाणञ्च हि, आनन्द, नामरूपे पतिट्ठं न लभिस्सथ, अपि नु खो आयतिं जातिजरामरणं दुक्खसमुदयसम्भवो [जातिजरामरणदुक्खसमुदयसम्भवो (सी० स्या० पी०)] पज्जायेथा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एसेव हेतु एतं निदानं एस समुदयो एस पच्चयो विज्जाणस्स यदिदं नामरूपं । एत्तावता खो, आनन्द, जायेथ वा जीयेथ [जिय्येथ (क०)] वा मीयेथ [मिय्येथ (क०)] वा चवेथ वा उपपज्जेथ वा । एत्तावता अधिवचनपथो, एत्तावता निरुत्तिपथो, एत्तावता पज्जत्तिपथो, एत्तावता पज्जावचरं, एत्तावता वट्ठं वत्तति इत्थत्तं पज्जापनाय यदिदं नामरूपं सह विज्जाणेन अज्जमज्जपच्चयता पवत्तति ।

अत्तपज्जत्ति

११७. “कित्तावता च, आनन्द, अत्तानं पज्जपेन्तो पज्जपेति? रूपिं वा हि, आनन्द, परित्तं अत्तानं पज्जपेन्तो पज्जपेति — “रूपी मे परित्तो अत्ता'ति । रूपिं वा हि, आनन्द, अनन्तं अत्तानं पज्जपेन्तो पज्जपेति — “रूपी मे अनन्तो अत्ता'ति । अरूपिं वा हि, आनन्द, परित्तं अत्तानं पज्जपेन्तो पज्जपेति — “अरूपी मे परित्तो अत्ता'ति । अरूपिं वा हि, आनन्द, अनन्तं अत्तानं पज्जपेन्तो पज्जपेति — “अरूपी मे अनन्तो अत्ता'ति ।

११८. “तत्रानन्द, यो सो रूपिं परित्तं अत्तानं पज्जपेन्तो पज्जपेति । एतरहि वा सो रूपिं परित्तं अत्तानं पज्जपेन्तो पज्जपेति, तत्थ भाविं वा सो रूपिं परित्तं अत्तानं पज्जपेन्तो पज्जपेति, ‘अतथं वा पन सन्तं तथत्ताय उपकप्पेस्सामी'ति इति वा पनस्स होति । एवं सन्तं खो, आनन्द, रूपिं [रूपी (क०)] परित्तत्तानुदिट्ठि अनुसेतीति इच्चालं वचनाय ।

“तत्रानन्द, यो सो रूपिं अनन्तं अत्तानं पज्जपेन्तो पज्जपेति । एतरहि वा सो रूपिं अनन्तं अत्तानं पज्जपेन्तो पज्जपेति, तत्थ भाविं वा सो रूपिं अनन्तं अत्तानं पज्जपेन्तो पज्जपेति, ‘अतथं वा पन सन्तं तथत्ताय उपकप्पेस्सामी'ति इति वा पनस्स होति । एवं सन्तं खो, आनन्द, रूपिं [रूपी (क०)] अनन्तत्तानुदिट्ठि अनुसेतीति इच्चालं वचनाय ।

“तत्रानन्द, यो सो अरूपिं परित्तं अत्तानं पज्जपेन्तो पज्जपेति । एतरहि वा सो अरूपिं परित्तं अत्तानं पज्जपेन्तो पज्जपेति, तत्थ भाविं वा सो अरूपिं परित्तं अत्तानं पज्जपेन्तो पज्जपेति, ‘अतथं वा पन सन्तं तथत्ताय उपकप्पेस्सामी'ति इति वा पनस्स होति । एवं सन्तं खो, आनन्द, अरूपिं [अरूपी (क०)] परित्तत्तानुदिट्ठि अनुसेतीति इच्चालं वचनाय ।

“तत्रानन्द, यो सो अरूपिं अनन्तं अत्तानं पज्जपेन्तो पज्जपेति । एतरहि वा सो अरूपिं अनन्तं अत्तानं पज्जपेन्तो

पञ्जपेति, तत्थ भाविं वा सो अरूपिं अनन्तं अत्तानं पञ्जपेन्तो पञ्जपेति, ‘अतथं वा पन सन्तं तथत्ताय उपकप्पेस्सामी’ति इति वा पनस्स होति । एवं सन्तं खो, आनन्द, अरूपिं [अरूपी (क०)] अनन्तत्तानुदिट्ठि अनुसेतीति इच्छालं वचनाय । एत्तावता खो, आनन्द, अत्तानं पञ्जपेन्तो पञ्जपेति ।

नअत्तपञ्जत्ति

११९. “कित्तावता च, आनन्द, अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति? रूपिं वा हि, आनन्द, परित्तं अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति — ‘रूपी मे परित्तो अत्ता’ति । रूपिं वा हि, आनन्द, अनन्तं अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति — ‘रूपी मे अनन्तो अत्ता’ति । अरूपिं वा हि, आनन्द, परित्तं अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति — ‘अरूपी मे परित्तो अत्ता’ति । अरूपिं वा हि, आनन्द, अनन्तं अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति — ‘अरूपी मे अनन्तो अत्ता’ति ।

१२०. “तत्रानन्द, यो सो रूपिं परित्तं अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति । एतरहि वा सो रूपिं परित्तं अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति, तत्थ भाविं वा सो रूपिं परित्तं अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति, ‘अतथं वा पन सन्तं तथत्ताय उपकप्पेस्सामी’ति इति वा पनस्स न होति । एवं सन्तं खो, आनन्द, रूपिं परित्तत्तानुदिट्ठि नानुसेतीति इच्छालं वचनाय ।

“तत्रानन्द, यो सो रूपिं अनन्तं अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति । एतरहि वा सो रूपिं अनन्तं अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति, तत्थ भाविं वा सो रूपिं अनन्तं अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति, ‘अतथं वा पन सन्तं तथत्ताय उपकप्पेस्सामी’ति इति वा पनस्स न होति । एवं सन्तं खो, आनन्द, रूपिं अनन्तत्तानुदिट्ठि नानुसेतीति इच्छालं वचनाय ।

“तत्रानन्द, यो सो अरूपिं परित्तं अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति । एतरहि वा सो अरूपिं परित्तं अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति, तत्थ भाविं वा सो अरूपिं परित्तं अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति, ‘अतथं वा पन सन्तं तथत्ताय उपकप्पेस्सामी’ति इति वा पनस्स न होति । एवं सन्तं खो, आनन्द, अरूपिं परित्तत्तानुदिट्ठि नानुसेतीति इच्छालं वचनाय ।

“तत्रानन्द, यो सो अरूपिं अनन्तं अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति । एतरहि वा सो अरूपिं अनन्तं अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति, तत्थ भाविं वा सो अरूपिं अनन्तं अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति, ‘अतथं वा पन सन्तं तथत्ताय उपकप्पेस्सामी’ति इति वा पनस्स न होति । एवं सन्तं खो, आनन्द, अरूपिं अनन्तत्तानुदिट्ठि नानुसेतीति इच्छालं वचनाय । एत्तावता खो, आनन्द, अत्तानं न पञ्जपेन्तो न पञ्जपेति ।

अत्तसमनुपस्सना

१२१. “कित्तावता च, आनन्द, अत्तानं समनुपस्समानो समनुपस्सति? वेदनं वा हि, आनन्द, अत्तानं समनुपस्समानो समनुपस्सति — ‘वेदना मे अत्ता’ति । ‘न हेव खो मे वेदना अत्ता, अप्पटिसंवेदनो मे अत्ता’ति इति वा हि, आनन्द, अत्तानं समनुपस्समानो समनुपस्सति । ‘न हेव खो मे वेदना अत्ता, नोपि अप्पटिसंवेदनो मे अत्ता, अत्ता मे वेदियति, वेदनाधम्मो हि मे अत्ता’ति इति वा हि, आनन्द, अत्तानं समनुपस्समानो समनुपस्सति ।

१२२. “तत्रानन्द, यो सो एवमाह — ‘वेदना मे अत्ता’ति, सो एवमस्स वचनीयो — ‘तिस्सो खो इमा, आवुसो, वेदना — सुखा वेदना दुक्खा वेदना अदुक्खमसुखा वेदना । इमासं खो त्वं तिस्सन्नं वेदनानं कतमं अत्ततो समनुपस्ससी’ति? यस्मिं, आनन्द, समये सुखं वेदनं वेदेति, नेव तस्मिं समये दुक्खं वेदनं वेदेति, न अदुक्खमसुखं वेदनं वेदेति; सुखंयेव तस्मिं

समये वेदनं वेदेति । यस्मिं, आनन्द, समये दुःखं वेदनं वेदेति, नेव तस्मिं समये सुखं वेदनं वेदेति, न अदुःखमसुखं वेदनं वेदेति; दुःखंयेव तस्मिं समये वेदनं वेदेति । यस्मिं, आनन्द, समये अदुःखमसुखं वेदनं वेदेति, नेव तस्मिं समये सुखं वेदनं वेदेति, न दुःखं वेदनं वेदेति; अदुःखमसुखंयेव तस्मिं समये वेदनं वेदेति ।

१२३. “सुखापि खो, आनन्द, वेदना अनिच्चा सङ्घता पटिच्चसमुप्पन्ना खयधम्मा वयधम्मा विरागधम्मा निरोधधम्मा । दुःखापि खो, आनन्द, वेदना अनिच्चा सङ्घता पटिच्चसमुप्पन्ना खयधम्मा वयधम्मा विरागधम्मा निरोधधम्मा । अदुःखमसुखापि खो, आनन्द, वेदना अनिच्चा सङ्घता पटिच्चसमुप्पन्ना खयधम्मा वयधम्मा विरागधम्मा निरोधधम्मा । तस्स सुखं वेदनं वेदियमानस्स ‘एसो मे अत्ता’ति होति । तस्सायेव सुखाय वेदनाय निरोधा ‘ब्यगा [ब्यगा (सी० क०)] मे अत्ता’ति होति । दुःखं वेदनं वेदियमानस्स ‘एसो मे अत्ता’ति होति । तस्सायेव दुःखाय वेदनाय निरोधा ‘ब्यगा मे अत्ता’ति होति । अदुःखमसुखं वेदनं वेदियमानस्स ‘एसो मे अत्ता’ति होति । तस्सायेव अदुःखमसुखाय वेदनाय निरोधा ‘ब्यगा मे अत्ता’ति होति । इति सो दिट्ठेव धम्मे अनिच्चसुखदुःखवोकिण्णं उप्पादवयधम्मं अत्तानं समनुपस्समानो समनुपस्सति, यो सो एवमाह — ‘वेदना मे अत्ता’ति । तस्मातिहानन्द, एतेन पेतं नक्खमति — ‘वेदना मे अत्ता’ति समनुपस्सितुं ।

१२४. “तत्रानन्द, यो सो एवमाह — ‘न हेव खो मे वेदना अत्ता, अप्पटिसंवेदनो मे अत्ता’ति, सो एवमस्स वचनीयो — ‘यत्थ पनावुसो, सब्बसो वेदयितं नत्थि अपि नु खो, तत्थ “अयमहमस्मी”ति सिया’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एतेन पेतं नक्खमति — ‘न हेव खो मे वेदना अत्ता, अप्पटिसंवेदनो मे अत्ता’ति समनुपस्सितुं ।

१२५. “तत्रानन्द, यो सो एवमाह — ‘न हेव खो मे वेदना अत्ता, नोपि अप्पटिसंवेदनो मे अत्ता, अत्ता मे वेदियति, वेदनाधम्मो हि मे अत्ता’ति । सो एवमस्स वचनीयो — वेदना च हि, आवुसो, सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं अपरिसेसा निरुज्झेय्युं । सब्बसो वेदनाय असति वेदनानिरोधा अपि नु खो तत्थ ‘अयमहमस्मी’ति सिया’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिहानन्द, एतेन पेतं नक्खमति — “न हेव खो मे वेदना अत्ता, नोपि अप्पटिसंवेदनो मे अत्ता, अत्ता मे वेदियति, वेदनाधम्मो हि मे अत्ता’ति समनुपस्सितुं ।

१२६. “यतो खो, आनन्द, भिक्खु नेव वेदनं अत्तानं समनुपस्सति, नोपि अप्पटिसंवेदनं अत्तानं समनुपस्सति, नोपि ‘अत्ता मे वेदियति, वेदनाधम्मो हि मे अत्ता’ति समनुपस्सति । सो एवं न समनुपस्सन्तो न च किञ्चि लोके उपादियति, अनुपादियं न परितस्सति, अपरितस्सं [अपरितस्सनं (क०)] पच्चत्तज्जेव परिनिब्बायति, ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । एवं विमुत्तचित्तं खो, आनन्द, भिक्खुं यो एवं वदेय्य — ‘होति तथागतो परं मरणा इतिस्स [इति सा (अट्ठकथायं पाठन्तरं)] दिट्ठी’ति, तदकल्लं । ‘न होति तथागतो परं मरणा इतिस्स दिट्ठी’ति, तदकल्लं । ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा इतिस्स दिट्ठी’ति, तदकल्लं । ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा इतिस्स दिट्ठी’ति, तदकल्लं । तं किस्स हेतु? यावता, आनन्द, अधिवचनं यावता अधिवचनपथो, यावता निरुत्ति यावता निरुत्तिपथो, यावता पज्जति यावता पज्जतिपथो, यावता पज्जा यावता पज्जावचरं, यावता वट्ठं [यावता वट्ठं वट्ठति (क० सी०)], यावता वट्ठति [यावता वट्ठं वट्ठति (क० सी०)], तदभिज्जाविमुत्तो भिक्खु, तदभिज्जाविमुत्तं भिक्खुं ‘न जानाति न पस्सति इतिस्स दिट्ठी’ति, तदकल्लं ।

सत्त विज्जाणट्ठिति

१२७. “सत्त खो, आनन्द [सत्त खो इमा आनन्द (क० सी० स्या०)], विज्जाणद्धितियो, द्वे आयतनानि । कतमा सत्त? सन्तानन्द, सत्ता नानत्तकाया नानत्तसज्जिनो, सेय्यथापि मनुस्सा, एकच्चे च देवा, एकच्चे च विनिपातिका । अयं पठमा विज्जाणद्धिति । सन्तानन्द, सत्ता नानत्तकाया एकत्तसज्जिनो, सेय्यथापि देवा ब्रह्मकायिका पठमाभिनिब्बत्ता । अयं दुतिया विज्जाणद्धिति । सन्तानन्द, सत्ता एकत्तकाया नानत्तसज्जिनो, सेय्यथापि देवा आभस्सरा । अयं ततिया विज्जाणद्धिति । सन्तानन्द, सत्ता एकत्तकाया एकत्तसज्जिनो, सेय्यथापि देवा सुभकिण्हा । अयं चतुत्थी विज्जाणद्धिति । सन्तानन्द, सत्ता सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्जायतनूपगा । अयं पञ्चमी विज्जाणद्धिति । सन्तानन्द, सत्ता सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणज्जायतनूपगा । अयं छट्ठी विज्जाणद्धिति । सन्तानन्द, सत्ता सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चज्जायतनूपगा । अयं सत्तमी विज्जाणद्धिति । असज्जसत्तायतनं नेवसज्जानासज्जायतनमेव दुतियं ।

१२८. “तत्रानन्द, यायं पठमा विज्जाणद्धिति नानत्तकाया नानत्तसज्जिनो, सेय्यथापि मनुस्सा, एकच्चे च देवा, एकच्चे च विनिपातिका । यो नु खो, आनन्द, तज्ज पजानाति, तस्सा च समुदयं पजानाति, तस्सा च अत्थङ्गमं पजानाति, तस्सा च अस्सादं पजानाति, तस्सा च आदीनवं पजानाति, तस्सा च निस्सरणं पजानाति, कल्लं नु तेन तदभिनन्दितु’न्ति? “नो हेतं, भन्ते” ... पे० ... “तत्रानन्द, यमिदं असज्जसत्तायतनं । यो नु खो, आनन्द, तज्ज पजानाति, तस्स च समुदयं पजानाति, तस्स च अत्थङ्गमं पजानाति, तस्स च अस्सादं पजानाति, तस्स च आदीनवं पजानाति, तस्स च निस्सरणं पजानाति, कल्लं नु तेन तदभिनन्दितु’न्ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तत्रानन्द, यमिदं नेवसज्जानासज्जायतनं । यो नु खो, आनन्द, तज्ज पजानाति, तस्स च समुदयं पजानाति, तस्स च अत्थङ्गमं पजानाति, तस्स च अस्सादं पजानाति, तस्स च आदीनवं पजानाति, तस्स च निस्सरणं पजानाति, कल्लं नु तेन तदभिनन्दितु’न्ति? “नो हेतं, भन्ते” । यतो खो, आनन्द, भिक्खु इमासज्ज सत्तन्नं विज्जाणद्धितीनं इमेसज्ज द्विन्नं आयतनानं समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं विदित्वा अनुपादा विमुत्तो होति, अयं वुच्चतानन्द, भिक्खु पज्जाविमुत्तो ।

अट्ठ विमोक्खा

१२९. “अट्ठ खो इमे, आनन्द, विमोक्खा । कतमे अट्ठ? रूपी रूपानि पस्सति अयं पठमो विमोक्खो । अज्झत्तं अरूपसज्जी बहिद्भा रूपानि पस्सति, अयं दुतियो विमोक्खो । सुभन्तेव अधिमुत्तो होति, अयं ततियो विमोक्खो । सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति, अयं चतुत्थो विमोक्खो । सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति, अयं पञ्चमो विमोक्खो । सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति, अयं छट्ठो विमोक्खो । सब्बसो आकिञ्चज्जायतनं समतिक्कम्म ‘नेवसज्जानासज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति, अयं सत्तमो विमोक्खो । सब्बसो नेवसज्जानासज्जायतनं समतिक्कम्म सज्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति, अयं अट्ठमो विमोक्खो । इमे खो, आनन्द, अट्ठ विमोक्खा ।

१३०. “यतो खो, आनन्द, भिक्खु इमे अट्ठ विमोक्खे अनुलोमम्पि समापज्जति, पटिलोमम्पि समापज्जति, अनुलोमपटिलोमम्पि समापज्जति, यत्थिच्छकं यदिच्छकं यावत्तिच्छकं समापज्जतिपि वुट्ठातिपि । आसवानज्ज खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरति, अयं वुच्चतानन्द, भिक्खु

उभतोभागविमुत्तो । इमाय च आनन्द उभतोभागविमुत्तिया अज्जा उभतोभागविमुत्ति उत्तरितरा वा पणीततरा वा नत्थी”ति । इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा आनन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दीति ।

महानिदानसुत्तं निद्धितं द्रुतियं ।

३. महापरिनिब्बानसुत्तं

१३१. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति गिज्झकूटे पब्बते । तेन खो पन समयेन राजा मागधो अजातसत्तु वेदेहिपुत्तो वज्जी अभियातुकामो होति । सो एवमाह — “अहं हिमे वज्जी एवंमहिद्धिके एवंमहानुभावे उच्छेच्छामि [उच्छेज्जामि (स्या० पी०), उच्छिज्जामि (क०)] वज्जी, विनासेस्सामि वज्जी, अनयव्यसनं आपादेस्सामि वज्जी”ति [आपादेस्सामि वज्जीति (सब्बत्थ) अ० नि० ७.२२ पस्सितब्बं] ।

१३२. अथ खो राजा मागधो अजातसत्तु वेदेहिपुत्तो वस्सकारं ब्राह्मणं मगधमहामत्तं आमन्तेसि — “एहि त्वं, ब्राह्मण, येन भगवा तेनुपसङ्कम; उपसङ्कमित्वा मम वचनेन भगवतो पादे सिरसा वन्दहि, अप्पाबाधं अप्पातङ्कं लहुट्ठानं बलं फासुविहारं पुच्छ — ‘राजा, भन्ते, मागधो अजातसत्तु वेदेहिपुत्तो भगवतो पादे सिरसा वन्दति, अप्पाबाधं अप्पातङ्कं लहुट्ठानं बलं फासुविहारं पुच्छती’ति । एवञ्च वदेहि — ‘राजा, भन्ते, मागधो अजातसत्तु वेदेहिपुत्तो वज्जी अभियातुकामो । सो एवमाह — “अहं हिमे वज्जी एवंमहिद्धिके एवंमहानुभावे उच्छेच्छामि वज्जी, विनासेस्सामि वज्जी, अनयव्यसनं आपादेस्सामी”ति । यथा ते भगवा ब्याकरोति, तं साधुकं उगहेत्वा मम आरोचेय्यासि । न हि तथागता वितथं भणन्ती”ति ।

वस्सकारब्राह्मणो

१३३. “एवं, भो”ति खो वस्सकारो ब्राह्मणो मगधमहामत्तो रज्जो मागधस्स अजातसत्तुस्स वेदेहिपुत्तस्स पटिस्सुत्वा भद्धानि भद्धानि यानानि योजेत्वा भद्दं भद्दं यानं अभिरुहित्वा भद्देहि भद्देहि यानेहि राजगहम्हा निय्यासि, येन गिज्झकूटो पब्बतो तेन पायासि । यावतिका यानस्स भूमि, यानेन गन्त्वा, याना पच्चोरोहित्वा पत्तिकोव येन भगवा तेनुपसङ्कम; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वस्सकारो ब्राह्मणो मगधमहामत्तो भगवन्तं एतदवोच — “राजा, भो गोतम, मागधो अजातसत्तु वेदेहिपुत्तो भोतो गोतमस्स पादे सिरसा वन्दति, अप्पाबाधं अप्पातङ्कं लहुट्ठानं बलं फासुविहारं पुच्छति । राजा [एवञ्च वदेति राजा (क०)], भो गोतम, मागधो अजातसत्तु वेदेहिपुत्तो वज्जी अभियातुकामो । सो एवमाह — ‘अहं हिमे वज्जी एवंमहिद्धिके एवंमहानुभावे उच्छेच्छामि वज्जी, विनासेस्सामि वज्जी, अनयव्यसनं आपादेस्सामी”ति ।

राजअपरिहानियधम्मा

१३४. तेन खो पन समयेन आयस्मा आनन्दो भगवतो पिद्धितो ठितो होति भगवन्तं बीजयमानो [वीजयमानो (सी०), वीजियमानो (स्या०)] । अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “किन्ति ते, आनन्द, सुतं, ‘वज्जी अभिण्हं सन्निपाता सन्निपातबहुला’ति? “सुतं मेतं, भन्ते — ‘वज्जी अभिण्हं सन्निपाता सन्निपातबहुला’ति । “यावकीवञ्च, आनन्द, वज्जी अभिण्हं सन्निपाता सन्निपातबहुला भविस्सन्ति, वुद्धियेव, आनन्द, वज्जीनं पाटिकङ्का, नो परिहानि ।

“किन्ति ते, आनन्द, सुतं, ‘वज्जी समग्गा सन्निपतन्ति, समग्गा वुट्ठहन्ति, समग्गा वज्जिकरणीयानि करोन्ती’ति? “सुतं मेतं, भन्ते — ‘वज्जी समग्गा सन्निपतन्ति, समग्गा वुट्ठहन्ति, समग्गा वज्जिकरणीयानि करोन्ती’ति। “यावकीवज्ज, आनन्द, वज्जी समग्गा सन्निपतिस्सन्ति, समग्गा वुट्ठहिस्सन्ति, समग्गा वज्जिकरणीयानि करिस्सन्ति, वुद्धियेव, आनन्द, वज्जीनं पाटिकङ्खा, नो परिहानि।

“किन्ति ते, आनन्द, सुतं, ‘वज्जी अपज्जत्तं न पज्जपेन्ति, पज्जत्तं न समुच्छिन्दन्ति, यथापज्जत्ते पोराने वज्जिधम्मे समादाय वत्तन्ती’ति? “सुतं मेतं, भन्ते — ‘वज्जी अपज्जत्तं न पज्जपेन्ति, पज्जत्तं न समुच्छिन्दन्ति, यथापज्जत्ते पोराने वज्जिधम्मे समादाय वत्तन्ती’ति। “यावकीवज्ज, आनन्द, “वज्जी अपज्जत्तं न पज्जपेस्सन्ति, पज्जत्तं न समुच्छिन्दिस्सन्ति, यथापज्जत्ते पोराने वज्जिधम्मे समादाय वत्तिस्सन्ति, वुद्धियेव, आनन्द, वज्जीनं पाटिकङ्खा, नो परिहानि।

“किन्ति ते, आनन्द, सुतं, ‘वज्जी ये ते वज्जीनं वज्जिमहल्लका, ते सक्करोन्ति गरुं करोन्ति [गरुक्करोन्ति (सी० स्या० पी०)] मानेन्ति पूजेन्ति, तेसज्ज सोतब्बं मज्जन्ती’ति? “सुतं मेतं, भन्ते — ‘वज्जी ये ते वज्जीनं वज्जिमहल्लका, ते सक्करोन्ति गरुं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति, तेसज्ज सोतब्बं मज्जन्ती’ति। “यावकीवज्ज, आनन्द, वज्जी ये ते वज्जीनं वज्जिमहल्लका, ते सक्करिस्सन्ति गरुं करिस्सन्ति मानेस्सन्ति पूजेस्सन्ति, तेसज्ज सोतब्बं मज्जिस्सन्ति, वुद्धियेव, आनन्द, वज्जीनं पाटिकङ्खा, नो परिहानि।

“किन्ति ते, आनन्द, सुतं, ‘वज्जी या ता कुलित्थियो कुलकुमारियो, ता न ओक्कस्स पसय्ह वासेन्ती’ति? “सुतं मेतं, भन्ते — ‘वज्जी या ता कुलित्थियो कुलकुमारियो ता न ओक्कस्स पसय्ह वासेन्ती’ति। “यावकीवज्ज, आनन्द, वज्जी या ता कुलित्थियो कुलकुमारियो, ता न ओक्कस्स पसय्ह वासेस्सन्ति, वुद्धियेव, आनन्द, वज्जीनं पाटिकङ्खा, नो परिहानि।

“किन्ति ते, आनन्द, सुतं, ‘वज्जी यानि तानि

वज्जीनं वज्जिचेतियानि अब्भन्तरानि चेव बाहिरानि च, तानि सक्करोन्ति गरुं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति, तेसज्ज दिन्नपुब्बं कतपुब्बं धम्मिकं बलिं नो परिहापेन्ती’ति? “सुतं मेतं, भन्ते — ‘वज्जी यानि तानि वज्जीनं वज्जिचेतियानि अब्भन्तरानि चेव बाहिरानि च, तानि सक्करोन्ति गरुं करोन्ति मानेन्ति पूजेन्ति तेसज्ज दिन्नपुब्बं कतपुब्बं धम्मिकं बलिं नो परिहापेन्ती’ति। “यावकीवज्ज, आनन्द, वज्जी यानि तानि वज्जीनं वज्जिचेतियानि अब्भन्तरानि चेव बाहिरानि च, तानि सक्करिस्सन्ति गरुं करिस्सन्ति मानेस्सन्ति पूजेस्सन्ति, तेसज्ज दिन्नपुब्बं कतपुब्बं धम्मिकं बलिं नो परिहापेस्सन्ति, वुद्धियेव, आनन्द, वज्जीनं पाटिकङ्खा, नो परिहानि।

“किन्ति ते, आनन्द, सुतं, ‘वज्जीनं अरहन्तेसु धम्मिका रक्खावरणगुत्ति सुसंविहिता, किन्ति अनागता च अरहन्तो विजितं आगच्छेय्युं, आगता च अरहन्तो विजिते फासु विहरेय्यु’न्ति? “सुतं मेतं, भन्ते ‘वज्जीनं अरहन्तेसु धम्मिका रक्खावरणगुत्ति सुसंविहिता किन्ति अनागता च अरहन्तो विजितं आगच्छेय्युं, आगता च अरहन्तो विजिते फासु विहरेय्यु’न्ति। “यावकीवज्ज, आनन्द, वज्जीनं अरहन्तेसु धम्मिका रक्खावरणगुत्ति सुसंविहिता भविस्सति, किन्ति अनागता च अरहन्तो विजितं आगच्छेय्युं, आगता च अरहन्तो विजिते फासु विहरेय्युन्ति। वुद्धियेव, आनन्द, वज्जीनं पाटिकङ्खा, नो परिहानी’ति।

१३५. अथ खो भगवा वस्सकारं ब्राह्मणं मगधमहामत्तं आमन्तेसि — “एकमिदाहं, ब्राह्मण, समयं वेसालियं विहरामि सारन्दे [सानन्दरे (क०)] चेति ये । तत्राहं वज्जीनं इमे सत्त अपरिहानिये धम्मे देसेसिं । यावकीवज्ज, ब्राह्मण, इमे सत्त अपरिहानिया धम्मा वज्जीसु ठस्सन्ति, इमेसु च सत्तसु अपरिहानियेसु धम्मेसु वज्जी सन्दिस्सिस्सन्ति, वुद्धियेव, ब्राह्मण, वज्जीनं पाटिकङ्का, नो परिहानी”ति ।

एवं वुत्ते, वस्सकारो ब्राह्मणो मगधमहामत्तो भगवन्तं एतदवोच — “एकमेकेनपि, भो गोतम, अपरिहानियेन धम्मेन समन्नागतानं वज्जीनं वुद्धियेव पाटिकङ्का, नो परिहानि । को पन वादो सत्तहि अपरिहानियेहि धम्मेहि । अकरणीयाव [अकरणीया च (स्या० क०)], भो गोतम, वज्जी [वज्जीनं (क०)] रज्जा मागधेन अजातसत्तुना वेदेहिपुत्तेन यदिदं युद्धस्स, अज्जत्र उपलापनाय अज्जत्र मिथुभेदा । हन्द च दानि मयं, भो गोतम, गच्छाम, बहुकिच्चा मयं बहुकरणीया”ति । “यस्सदानि त्वं, ब्राह्मण, कालं मज्जसी”ति । अथ खो वस्सकारो ब्राह्मणो मगधमहामत्तो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना पक्कामि ।

भिक्षुअपरिहानियधम्मा

१३६. अथ खो भगवा अचिरपक्कन्ते वस्सकारे ब्राह्मणे मगधमहामत्ते आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “गच्छ त्वं, आनन्द, यावतिका भिक्षू राजगहं उपनिस्साय विहरन्ति, ते सब्बे उपट्ठानसालायं सन्निपातेही”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पटिस्सुत्वा यावतिका भिक्षू राजगहं उपनिस्साय विहरन्ति, ते सब्बे उपट्ठानसालायं सन्निपातेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “सन्निपतितो, भन्ते, भिक्षुसङ्घो, यस्सदानि, भन्ते, भगवा कालं मज्जती”ति ।

अथ खो भगवा उट्ठायासना येन उपट्ठानसाला तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा भिक्षू आमन्तेसि — “सत्त वो, भिक्षवे, अपरिहानिये धम्मे देसेस्सामि, तं सुणाथ, साधुकं मनसिकरोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्षू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“यावकीवज्ज, भिक्षवे, भिक्षू अभिण्हं सन्निपाता सन्निपातबहुला भविस्सन्ति, वुद्धियेव, भिक्षवे, भिक्षू नं पाटिकङ्का, नो परिहानि ।

“यावकीवज्ज, भिक्षवे, भिक्षू समग्गा सन्निपतिस्सन्ति, समग्गा वुट्ठहिस्सन्ति, समग्गा सङ्गकरणीयानि करिस्सन्ति, वुद्धियेव, भिक्षवे, भिक्षू नं पाटिकङ्का, नो परिहानि ।

“यावकीवज्ज, भिक्षवे, भिक्षू अपज्जत्तं न पज्जपेस्सन्ति, पज्जत्तं न समुच्छिन्दिस्सन्ति, यथापज्जत्तेसु सिक्खापदेसु समादाय वत्तिस्सन्ति, वुद्धियेव, भिक्षवे, भिक्षू नं पाटिकङ्का, नो परिहानि ।

“यावकीवज्ज, भिक्षवे, भिक्षू ये ते भिक्षू थेरा रत्तज्जू चिरपब्बजिता सङ्गपितरो सङ्गपरिणायका, ते सक्करिस्सन्ति गरुं करिस्सन्ति मानेस्सन्ति पूजेस्सन्ति, तेसज्ज सोतब्बं मज्जिस्सन्ति, वुद्धियेव, भिक्षवे, भिक्षू नं पाटिकङ्का, नो परिहानि ।

“यावकीवज्ज, भिक्षवे, भिक्षू उप्पन्नाय तण्हाय पो नोब्भविकाय न वसं गच्छिस्सन्ति, वुद्धियेव, भिक्षवे, भिक्षू नं

पाटिकङ्खा, नो परिहानि ।

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, भिक्खू आरञ्जकेसु सेनासनेसु सापेक्खा भविस्सन्ति, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्खा, नो परिहानि ।

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, भिक्खू पच्चत्तञ्जेव सतिं उपट्ठपेस्सन्ति — ‘किन्ति अनागता च पेसला सब्रह्मचारी आगच्छेय्युं, आगता च पेसला सब्रह्मचारी फासु [फासुं (सी० स्या० पी०)] विहरेय्युं’न्ति । वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्खा, नो परिहानि ।

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, इमे सत्त अपरिहानिया धम्मा भिक्खूसु ठस्सन्ति, इमेसु च सत्तसु अपरिहानियेसु धम्मेसु भिक्खू सन्दिस्सिस्सन्ति, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्खा, नो परिहानि ।

१३७. “अपरेपि वो, भिक्खवे, सत्त अपरिहानिये धम्मे देसेस्सामि, तं सुणाथ, साधुकं मनसिकरोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, भिक्खू न कम्मरामा भविस्सन्ति न कम्मरता न कम्मरामतमनुयुत्ता, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्खा, नो परिहानि ।

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, भिक्खू न भस्सरामा भविस्सन्ति न भस्सरता न भस्सरामतमनुयुत्ता, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्खा, नो परिहानि ।

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, भिक्खू न निद्वारामा भविस्सन्ति न निद्वारता न निद्वारामतमनुयुत्ता, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्खा, नो परिहानि ।

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, भिक्खू न सङ्गणिकारामा भविस्सन्ति न सङ्गणिकरता न सङ्गणिकारामतमनुयुत्ता, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्खा, नो परिहानि ।

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, भिक्खू न पापिच्छा भविस्सन्ति न पापिकानं इच्छानं वसं गता, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्खा, नो परिहानि ।

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, भिक्खू न पापमिता भविस्सन्ति न पापसहाया न पापसम्पवङ्का, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्खा, नो परिहानि ।

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, भिक्खू न ओरमत्तकेन विसेसाधिगमेन अन्तरावोसानं आपज्जिस्सन्ति, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्खा, नो परिहानि ।

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, इमे सत्त अपरिहानिया धम्मा भिक्खूसु ठस्सन्ति, इमेसु च सत्तसु अपरिहानियेसु धम्मेसु भिक्खू सन्दिस्सिस्सन्ति, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्खा, नो परिहानि ।

१३८. “अपरेपि वो, भिक्खवे, सत्त अपरिहानिये धम्मे देसेस्सामि...पे०... “यावकीवज्ज, भिक्खवे, भिक्खू सद्धा भविस्सन्ति...पे०... हिरिमना भविस्सन्ति... ओत्तप्पी भविस्सन्ति... बहुस्सुता भविस्सन्ति... आरद्धवीरिया भविस्सन्ति... उपट्ठितस्सती भविस्सन्ति... पज्जवन्तो भविस्सन्ति, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्का, नो परिहानि । यावकीवज्ज, भिक्खवे, इमे सत्त अपरिहानिया धम्मा भिक्खूसु ठस्सन्ति, इमेसु च सत्तसु अपरिहानियेसु धम्मेसु भिक्खू सन्दिस्सिस्सन्ति, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्का, नो परिहानि ।

१३९. “अपरेपि वो, भिक्खवे, सत्त अपरिहानिये धम्मे देसेस्सामि, तं सुणाथ, साधुकं मनसिकरोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“यावकीवज्ज, भिक्खवे, भिक्खू सतिसम्बोज्झङ्गं भावेस्सन्ति...पे०... धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेस्सन्ति... वीरियसम्बोज्झङ्गं भावेस्सन्ति... पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेस्सन्ति... पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं भावेस्सन्ति... समाधिसम्बोज्झङ्गं भावेस्सन्ति... उपेक्खासम्बोज्झङ्गं भावेस्सन्ति, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्का, नो परिहानि ।

“यावकीवज्ज, भिक्खवे, इमे सत्त अपरिहानिया धम्मा भिक्खूसु ठस्सन्ति, इमेसु च सत्तसु अपरिहानियेसु धम्मेसु भिक्खू सन्दिस्सिस्सन्ति, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्का नो परिहानि ।

१४०. “अपरेपि वो, भिक्खवे, सत्त अपरिहानिये धम्मे देसेस्सामि, तं सुणाथ, साधुकं मनसिकरोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“यावकीवज्ज, भिक्खवे, भिक्खू अनिच्चसज्जं भावेस्सन्ति...पे०... अनत्तसज्जं भावेस्सन्ति... असुभसज्जं भावेस्सन्ति... आदीनवसज्जं भावेस्सन्ति... पहानसज्जं भावेस्सन्ति... विरागसज्जं भावेस्सन्ति... निरोधसज्जं भावेस्सन्ति, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्का, नो परिहानि ।

“यावकीवज्ज, भिक्खवे, इमे सत्त अपरिहानिया धम्मा भिक्खूसु ठस्सन्ति, इमेसु च सत्तसु अपरिहानियेसु धम्मेसु भिक्खू सन्दिस्सिस्सन्ति, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्का, नो परिहानि ।

१४१. “छ, वो भिक्खवे, अपरिहानिये धम्मे देसेस्सामि, तं सुणाथ, साधुकं मनसिकरोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“यावकीवज्ज, भिक्खवे, भिक्खू मेत्तं कायकम्मं पच्चुपट्ठापेस्सन्ति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्का, नो परिहानि ।

“यावकीवज्ज, भिक्खवे, भिक्खू मेत्तं वचीकम्मं पच्चुपट्ठापेस्सन्ति ...पे०... मेत्तं मनोकम्मं पच्चुपट्ठापेस्सन्ति सब्रह्मचारीसु आवि चेव रहो च, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्का, नो परिहानि ।

“यावकीवज्ज, भिक्खवे, भिक्खू, ये ते लाभा धम्मिका धम्मलद्धा अन्तमसो पत्तपरियापन्नमत्तम्पि तथारूपेहि लाभेहि अप्पटिविभत्तभोगी भविस्सन्ति सीलवन्तेहि सब्रह्मचारीहि साधारणभोगी, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्का, नो परिहानि ।

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, भिक्खू यानि कानि सीलानि अखण्डानि अच्छिद्धानि असबलानि अकम्मासानि भुजिस्सानि विञ्जूपसत्थानि [विञ्जुपसत्थानि (सी०)] अपरामद्धानि समाधिसंवत्तनिकानि तथारूपेसु सीलेसु सीलसामञ्जगता विहरिस्सन्ति सब्रह्मचारीहि आवि चेव रहो च, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्का, नो परिहानि ।

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, भिक्खू यायं दिट्ठि अरिया निय्यानिका, निय्याति तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयाय, तथारूपाय दिट्ठिया दिट्ठिसामञ्जगता विहरिस्सन्ति सब्रह्मचारीहि आवि चेव रहो च, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्का, नो परिहानि ।

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, इमे छ अपरिहानिया धम्मा भिक्खूसु ठस्सन्ति, इमेसु च छसु अपरिहानियेसु धम्मेसु भिक्खू सन्दिस्सिस्सन्ति, वुद्धियेव, भिक्खवे, भिक्खूनं पाटिकङ्का, नो परिहानी”ति ।

१४२. तत्र सुदं भगवा राजगहे विहरन्तो गिज्झकूटे पब्बते एतदेव बहुलं भिक्खूनं धम्मिं कथं करोति — “इति सीलं, इति समाधि, इति पज्जा । सीलपरिभावितो समाधि महप्फलो होति महानिसंसा । समाधिपरिभाविता पज्जा महप्फला होति महानिसंसा । पज्जापरिभावितं चित्तं सम्मदेव आसवेहि विमुच्चति, सेय्यथिदं — कामासवा, भवासवा, अविज्जासवा”ति ।

१४३. अथ खो भगवा राजगहे यथाभिरन्तं विहरित्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “आयामानन्द, येन अम्बलट्टिका तेनुपसङ्गमिस्सामा”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । अथ खो भगवा महता भिक्खुसङ्गेन सद्धिं येन अम्बलट्टिका तदवसरि । तत्र सुदं भगवा अम्बलट्टिकायं विहरति राजागारके । तत्रापि सुदं भगवा अम्बलट्टिकायं विहरन्तो राजागारके एतदेव बहुलं भिक्खूनं धम्मिं कथं करोति — “इति सीलं इति समाधि इति पज्जा । सीलपरिभावितो समाधि महप्फलो होति महानिसंसा । समाधिपरिभाविता पज्जा महप्फला होति महानिसंसा । पज्जापरिभावितं चित्तं सम्मदेव आसवेहि विमुच्चति, सेय्यथिदं — कामासवा, भवासवा, अविज्जासवा”ति ।

१४४. अथ खो भगवा अम्बलट्टिकायं यथाभिरन्तं विहरित्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “आयामानन्द, येन नाळन्दा तेनुपसङ्गमिस्सामा”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । अथ खो भगवा महता भिक्खुसङ्गेन सद्धिं येन नाळन्दा तदवसरि, तत्र सुदं भगवा नाळन्दायं विहरति पावारिकम्बवने ।

सारिपुत्तसीहनादो

१४५. अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “एवं पसन्नो अहं, भन्ते, भगवति; न चाहु न च भविस्सति न चेतरहि विज्जति अज्जो समणो वा ब्राह्मणो वा भगवता भिय्योभिज्जतरो यदिदं सम्बोधि”न्ति । “उळारा खो ते अयं, सारिपुत्त, आसभी वाचा [आसभिवाचा (स्या०)] भासिता, एकंसो गहितो, सीहनादो नदितो — ‘एवंपसन्नो अहं, भन्ते, भगवति; न चाहु न च भविस्सति न चेतरहि विज्जति अज्जो समणो वा ब्राह्मणो वा भगवता भिय्योभिज्जतरो यदिदं सम्बोधि’न्ति ।

“किं ते [किं नु (स्या० पी० क०)], सारिपुत्त, ये ते अहेसुं अतीतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, सब्बे ते भगवन्तो चेतसा चेतो परिच्च विदिता — ‘एवंसीला ते भगवन्तो अहेसुं इतिपि, एवंधम्मा एवंपज्जा एवंविहारी एवंविमुत्ता ते भगवन्तो अहेसुं इतिपी’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“किं पन ते [किं पन (स्या० पी० क०)], सारिपुत्त, ये ते भविस्सन्ति अनागतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, सब्बे ते भगवन्तो चेतसा चेतो परिच्च विदितो — ‘एवंसीला ते भगवन्तो भविस्सन्ति इतिपि, एवंधम्मा एवंपज्जा एवंविहारी एवंविमुत्ता ते भगवन्तो भविस्सन्ति इतिपी’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“किं पन ते, सारिपुत्त, अहं एतरहि अरहं सम्मासम्बुद्धो चेतसा चेतो परिच्च विदितो — “एवंसीलो भगवा इतिपि, एवंधम्मो एवंपज्जो एवंविहारी एवंविमुत्तो भगवा इतिपी””ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“एत्थ च हि ते, सारिपुत्त, अतीतानागतपच्चुप्पन्नेसु अरहन्तेसु सम्मासम्बुद्धेसु चेतोपरियजाणं [चेतोपरिज्जायजाणं (स्या०), चेतसा चेतोपरियायजाणं (क०)] नत्थि । अथ किञ्चरहि ते अयं, सारिपुत्त, उळारा आसभी वाचा भासिता, एकंसो गहितो, सीहनादो नदितो — ‘एवंपसन्नो अहं, भन्ते, भगवति; न चाहु न च भविस्सति न चेतरहि विज्जति अज्जो समणो वा ब्राह्मणो वा भगवता भिय्योभिज्जतरो यदिदं सम्बोधि’”ति?

१४६. “न खो मे, भन्ते, अतीतानागतपच्चुप्पन्नेसु अरहन्तेसु सम्मासम्बुद्धेसु चेतोपरियजाणं अत्थि, अपि च मे धम्मन्वयो विदितो । सेय्यथापि, भन्ते, रज्जो पच्चन्तिमं नगरं दळ्हुद्धापं दळ्हुपाकारतोरणं एकद्वारं, तत्रस्स दोवारिको पण्डितो वियत्तो मेधावी अज्जातानं निवारेता जातानं पवेसेता । सो तस्स नगरस्स समन्ता अनुपरियायपथं [अनुचरियायपथं (स्या०)] अनुक्कममानो न पस्सेय्य पाकारसन्धिं वा पाकारविवरं वा, अन्तमसो बिळारनिकखमनमत्तम्पि । तस्स एवमस्स [न पस्सेय्य तस्स एवमस्स (स्या०)] — ‘ये खो केचि ओळारिका पाणा इमं नगरं पविसन्ति वा निक्खमन्ति वा, सब्बे ते इमिनाव द्वारेन पविसन्ति वा निक्खमन्ति वा’ति । एवमेव खो मे, भन्ते, धम्मन्वयो विदितो — ‘ये ते, भन्ते, अहेसुं अतीतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, सब्बे ते भगवन्तो पज्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विलेसे पज्जाय दुब्बलीकरणे चतूसु सतिपट्टानेसु सुपतिट्ठितचित्ता सत्तबोज्झङ्गे यथाभूतं भावेत्वा अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुज्झिंसु । येपि ते, भन्ते, भविस्सन्ति अनागतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, सब्बे ते भगवन्तो पज्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विलेसे पज्जाय दुब्बलीकरणे चतूसु सतिपट्टानेसु सुपतिट्ठितचित्ता सत्त बोज्झङ्गे यथाभूतं भावेत्वा अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुज्झिस्सन्ति । भगवापि, भन्ते, एतरहि अरहं सम्मासम्बुद्धो पज्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विलेसे पज्जाय दुब्बलीकरणे चतूसु सतिपट्टानेसु सुपतिट्ठितचित्तो सत्त बोज्झङ्गे यथाभूतं भावेत्वा अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो’”ति ।

१४७. तत्रपि सुदं भगवा नाळन्दायं विहरन्तो पावारिकम्बवने एतदेव बहुलं भिक्खून् धम्मिं कथं करोति — “इति सीलं, इति समाधि, इति पज्जा । सीलपरिभावितो समाधि महप्फलो होति महानिसंसा । समाधिपरिभाविता पज्जा महप्फला होति महानिसंसा । पज्जापरिभावितं चित्तं सम्मदेव आसवेहि विमुच्चति, सेय्यथिदं — कामासवा, भवासवा, अविज्जासवा’ति ।

दुस्सीलआदीनवा

१४८. अथ खो भगवा नाळन्दायं यथाभिरन्तं विहरित्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “आयामानन्द, येन पाटलिगामो तेनुपसङ्गमिस्सामा’ति । “एवं, भन्ते’ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । अथ खो भगवा महता भिक्खुसङ्गेन सद्धिं येन पाटलिगामो तदवसरि । अस्सोसुं खो पाटलिगामिका उपासका — “भगवा किर पाटलिगामं अनुप्पत्तो’ति । अथ खो पाटलिगामिका उपासका येन भगवा तेनुपसङ्गमिंसु; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं

निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो पाटलिगामिका उपासका भगवन्तं एतदवोचुं — “अधिवासेतु नो, भन्ते, भगवा आवसथागार”न्ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन । अथ खो पाटलिगामिका उपासका भगवतो अधिवासनं विदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन आवसथागारं तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा सब्बसन्थरिं [सब्बसन्थरितं सत्थतं (स्या०), सब्बसन्थरिं सन्थतं (क०)] आवसथागारं सन्थरित्वा आसनानि पञ्जपेत्वा उदकमणिकं पतिट्ठापेत्वा तेलपदीपं आरोपेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु, उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु । एकमन्तं ठिता खो पाटलिगामिका उपासका भगवन्तं एतदवोचुं — “सब्बसन्थरिसन्थतं [सब्बसन्थरिं सन्थतं (सी० स्या० पी० क०)], भन्ते, आवसथागारं, आसनानि पञ्जत्तानि, उदकमणिको पतिट्ठापितो, तेलपदीपो आरोपितो; यस्सदानि, भन्ते, भगवा कालं मज्जती”ति । अथ खो भगवा सायन्हसमयं [इदं पदं विनयमहावग्ग न दिस्सति] । निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सद्धिं भिक्खुसङ्घेन येन आवसथागारं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पादे पक्खालेत्वा आवसथागारं पविसित्वा मज्झिमं थम्भं निस्साय पुरत्थाभिमुखो [पुरत्थिमाभिमुखो (क०)] निसीदि । भिक्खुसङ्घोपि खो पादे पक्खालेत्वा आवसथागारं पविसित्वा पच्छिमं भित्तिं निस्साय पुरत्थाभिमुखो निसीदि भगवन्तमेव पुरक्खत्वा । पाटलिगामिकापि खो उपासका पादे पक्खालेत्वा आवसथागारं पविसित्वा पुरत्थिमं भित्तिं निस्साय पच्छिमाभिमुखा निसीदिसु भगवन्तमेव पुरक्खत्वा ।

१४९. अथ खो भगवा पाटलिगामिके उपासके आमन्तेसि — “पञ्चिमे, गहपतयो, आदीनवा दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया । कतमे पञ्च? इध, गहपतयो, दुस्सीलो सीलविपन्नो पमादाधिकरणं महतिं भोगजानिं निगच्छति । अयं पठमो आदीनवो दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया ।

“पुन चपरं, गहपतयो, दुस्सीलस्स सीलविपन्नस्स पापको कित्तिसद्वो अब्भुग्गच्छति । अयं दुतियो आदीनवो दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया ।

“पुन चपरं, गहपतयो, दुस्सीलो सीलविपन्नो यज्जदेव परिसं उपसङ्कमति — यदि खत्तियपरिसं यदि ब्राह्मणपरिसं यदि गहपतिपरिसं यदि समणपरिसं — अविसारदो उपसङ्कमति मङ्कुभूतो । अयं ततियो आदीनवो दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया ।

“पुन चपरं, गहपतयो, दुस्सीलो सीलविपन्नो सम्मूळ्हो कालङ्करोति । अयं चतुत्थो आदीनवो दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया ।

“पुन चपरं, गहपतयो, दुस्सीलो सीलविपन्नो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । अयं पञ्चमो आदीनवो दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया । इमे खो, गहपतयो, पञ्च आदीनवा दुस्सीलस्स सीलविपत्तिया ।

सीलवन्तआनिसंसा

१५०. “पञ्चिमे, गहपतयो, आनिसंसा सीलवतो सीलसम्पदाय । कतमे पञ्च? इध, गहपतयो, सीलवा सीलसम्पन्नो अप्पमादाधिकरणं महन्तं भोगक्खन्धं अधिगच्छति । अयं पठमो आनिसंसो सीलवतो सीलसम्पदाय ।

“पुन चपरं, गहपतयो, सीलवतो सीलसम्पन्नस्स कल्याणो कित्तिसद्वो अब्भुग्गच्छति । अयं दुतियो आनिसंसो सीलवतो सीलसम्पदाय ।

“पुन चपरं, गहपतयो, सीलवा सीलसम्पन्नो यज्जदेव परिसं उपसङ्कमति — यदि खत्तियपरिसं यदि ब्राह्मणपरिसं यदि

गहपतिपरिसं यदि समणपरिसं विसारदो उपसङ्कमति अमङ्कुभूतो । अयं ततियो आनिसंसो सीलवतो सीलसम्पदाय ।

“पुन चपरं, गहपतयो, सीलवा सीलसम्पन्नो असम्पूहो कालङ्करोति । अयं चतुत्थो आनिसंसो सीलवतो सीलसम्पदाय ।

“पुन चपरं, गहपतयो, सीलवा सीलसम्पन्नो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । अयं पञ्चमो आनिसंसो सीलवतो सीलसम्पदाय । इमे खो, गहपतयो, पञ्च आनिसंसा सीलवतो सीलसम्पदाया”ति ।

१५१. अथ खो भगवा पाटलिगामिके उपासके बहुदेव रत्तिं धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा उय्योजेसि — “अभिवक्कन्ता खो, गहपतयो, रत्तिं, यस्सदानि तुम्हे कालं मज्जथा”ति । “एवं, भन्ते”ति खो पाटलिगामिका उपासका भगवतो पटिस्सुत्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कमिंसु । अथ खो भगवा अचिरपक्कन्तेसु पाटलिगामिकेसु उपासकेसु सुज्जागारं पाविसि ।

पाटलिपुत्तनगरमापनं

१५२. तेन खो पन समयेन सुनिधवस्सकारा [सुनीधवस्सकारा (स्या० क०)] मगधमहामत्ता पाटलिगामे नगरं मापेन्ति वज्जीनं पटिबाहाय । तेन समयेन सम्बहुला देवतायो सहस्सेव [सहस्सस्सेव (सी० पी० क०), सहस्ससेव (टीकायं पाठन्तरं), सहस्ससहस्सेव (उदानट्टकथा)] पाटलिगामे वत्थूनि परिगणहन्ति । यस्मिं पदेसे महेसक्खा देवता वत्थूनि परिगणहन्ति, महेसक्खानं तत्थ रज्जं राजमहामत्तानं चित्तानि नमन्ति निवेसनानि मापेतुं । यस्मिं पदेसे मज्झिमा देवता वत्थूनि परिगणहन्ति, मज्झिमानं तत्थ रज्जं राजमहामत्तानं चित्तानि नमन्ति निवेसनानि मापेतुं । यस्मिं पदेसे नीचा देवता वत्थूनि परिगणहन्ति, नीचानं तत्थ रज्जं राजमहामत्तानं चित्तानि नमन्ति निवेसनानि मापेतुं । अद्दसा खो भगवा दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन ता देवतायो सहस्सेव पाटलिगामे वत्थूनि परिगणहन्तियो । अथ खो भगवा रत्तिया पच्चूससमयं पच्चुट्ठाया आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “के नु खो [को नु खो (सी० स्या० पी० क०)], आनन्द, पाटलिगामे नगरं मापेन्ती”ति [मापेतीति (सी० स्या० पी० क०)]? “सुनिधवस्सकारा, भन्ते, मगधमहामत्ता पाटलिगामे नगरं मापेन्ति वज्जीनं पटिबाहाया”ति । “सेय्यथापि, आनन्द, देवेहि तावतिसेहि सद्धिं मन्तेत्वा, एवमेव खो, आनन्द, सुनिधवस्सकारा मगधमहामत्ता पाटलिगामे नगरं मापेन्ति वज्जीनं पटिबाहाय । इधाहं, आनन्द, अद्दसं दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सम्बहुला देवतायो सहस्सेव पाटलिगामे वत्थूनि परिगणहन्तियो । यस्मिं, आनन्द, पदेसे महेसक्खा देवता वत्थूनि परिगणहन्ति, महेसक्खानं तत्थ रज्जं राजमहामत्तानं चित्तानि नमन्ति निवेसनानि मापेतुं । यस्मिं पदेसे मज्झिमा देवता वत्थूनि परिगणहन्ति, मज्झिमानं तत्थ रज्जं राजमहामत्तानं चित्तानि नमन्ति निवेसनानि मापेतुं । यस्मिं पदेसे नीचा देवता वत्थूनि परिगणहन्ति, नीचानं तत्थ रज्जं राजमहामत्तानं चित्तानि नमन्ति निवेसनानि मापेतुं । यावता, आनन्द, अरियं आयतनं यावता वणिप्पथो इदं अगगनगरं भविस्सति पाटलिपुत्तं पुटभेदनं । पाटलिपुत्तस्स खो, आनन्द, तयो अन्तराया भविस्सन्ति — अगितो वा उदकतो वा मिथुभेदा वा”ति ।

१५३. अथ खो सुनिधवस्सकारा मगधमहामत्ता येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदिंसु, सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु, एकमन्तं ठिता खो सुनिधवस्सकारा मगधमहामत्ता भगवन्तं एतदवोचुं — “अधिवासेतु नो भवं गोतमो अज्जतनाय भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्केना”ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन । अथ खो सुनिधवस्सकारा मगधमहामत्ता भगवतो अधिवासनं विदित्वा येन सको आवसथो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा

सके आवसथे पणीतं खादनीयं भोजनीयं पटियादापेत्वा भगवतो कालं आरोचापेसुं — “कालो, भो गोतम, निद्रितं भत्त”न्ति ।

अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सद्धिं भिक्खुसङ्घेन येन सुनिधवस्सकारानं मगधमहामत्तानं आवसथो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । अथ खो सुनिधवस्सकारा मगधमहामत्ता बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसुं सम्पवारेसुं । अथ खो सुनिधवस्सकारा मगधमहामत्ता भगवन्तं भुत्ताविं ओनीतपत्तपाणिं अज्जतरं नीचं आसनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ने खो सुनिधवस्सकारे मगधमहामत्ते भगवा इमाहि गाथाहि अनुमोदि —

“यस्मिं पदेसे कप्पेति, वासं पण्डितजातियो ।
सीलवन्तेत्थ भोजेत्वा, सज्जते ब्रह्मचारयो [ब्रह्मचारिनो (स्या०)] ॥

“या तत्थ देवता आसुं, तासं दक्खिणमादिसे ।
ता पूजिता पूजयन्ति [पूजिता पूजयन्ति नं (क०)], मानिता मानयन्ति नं ॥

“ततो नं अनुकम्पन्ति, माता पुत्तं ओरसं ।
देवतानुकम्पितो पोसो, सदा भद्रानि पस्सती”ति ॥

अथ खो भगवा सुनिधवस्सकारे मगधमहामत्ते इमाहि गाथाहि अनुमोदित्वा उट्ठायासना पक्कामि ।

१५४. तेन खो पन समयेन सुनिधवस्सकारा मगधमहामत्ता भगवन्तं पिडितो पिडितो अनुबन्धा होन्ति — “येनज्ज समणो गोतमो द्वारेन निक्खमिस्सति, तं गोतमद्वारं नाम भविस्सति । येन तित्थेन गङ्गं नदिं तरिस्सति, तं गोतमतित्थं नाम भविस्सती”ति । अथ खो भगवा येन द्वारेन निक्खमि, तं गोतमद्वारं नाम अहोसि । अथ खो भगवा येन गङ्गा नदी तेनुपसङ्कमि । तेन खो पन समयेन गङ्गा नदी पूरा होति समतित्तिका काकपेय्या । अप्पेकच्चे मनुस्सा नावं परियेसन्ति, अप्पेकच्चे उळुम्पं परियेसन्ति, अप्पेकच्चे कुल्लं बन्धन्ति अपारा [पारा (सी० स्या० क०), ओरा (वि० महावग्ग)], पारं गन्तुकामा । अथ खो भगवा — सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य, एवमेव — गङ्गाय नदिया ओरिमतीरे अन्तरहितो पारिमतीरे पच्चुट्ठासि सद्धिं भिक्खुसङ्घेन । अदसा खो भगवा ते मनुस्से अप्पेकच्चे नावं परियेसन्ते अप्पेकच्चे उळुम्पं परियेसन्ते अप्पेकच्चे कुल्लं बन्धन्ते अपारा पारं गन्तुकामे । अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि —

“ये तरन्ति अण्णवं सरं, सेतुं कत्त्वान विसज्ज पल्ललानि ।
कुल्लज्झि जनो बन्धति [कुल्लं जनो च बन्धति (स्या०), कुल्लं हि जनो पबन्धति (सी० पी० क०)], तिण्णा
[नितिण्णा, न तिण्णा (क०)] मेधाविनो जना”ति ॥

पठमभाणवारो ।

अरियसच्चकथा

१५५. अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “आयामानन्द, येन कोटिगामो तेनुपसङ्गमिस्सामा”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । अथ खो भगवा महता भिक्खुसङ्गेन सङ्घिं येन कोटिगामो तदवसरि । तत्र सुदं भगवा कोटिगामे विहरति । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —

“चतुन्नं, भिक्खवे, अरियसच्चानं अननुबोधा अप्पटिवेधा एवमिदं दीघमद्धानं सन्धावितं संसरितं ममज्जेव तुम्हाकञ्च । कतमेसं चतुन्नं? दुक्खस्स, भिक्खवे, अरियसच्चस्स अननुबोधा अप्पटिवेधा एवमिदं दीघमद्धानं सन्धावितं संसरितं ममज्जेव तुम्हाकञ्च । दुक्खसमुदयस्स, भिक्खवे, अरियसच्चस्स अननुबोधा अप्पटिवेधा एवमिदं दीघमद्धानं सन्धावितं संसरितं ममज्जेव तुम्हाकञ्च । दुक्खनिरोधस्स, भिक्खवे, अरियसच्चस्स अननुबोधा अप्पटिवेधा एवमिदं दीघमद्धानं सन्धावितं संसरितं ममज्जेव तुम्हाकञ्च । दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय, भिक्खवे, अरियसच्चस्स अननुबोधा अप्पटिवेधा एवमिदं दीघमद्धानं सन्धावितं संसरितं ममज्जेव तुम्हाकञ्च । तयिदं, भिक्खवे, दुक्खं अरियसच्चं अनुबुद्धं पटिविद्धं, दुक्खसमुदयं [दुक्खसमुदयो (स्या०)] अरियसच्चं अनुबुद्धं पटिविद्धं, दुक्खनिरोधं [दुक्खनिरोधो (स्या०)] अरियसच्चं अनुबुद्धं पटिविद्धं, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं अनुबुद्धं पटिविद्धं, उच्छिन्ना भवतण्हा, खीणा भवनेत्ति, नत्थि दानि पुनब्भवो”ति । इदमवोच भगवा । इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“चतुन्नं अरियसच्चानं, यथाभूतं अदस्सना ।
संसितं दीघमद्धानं, तासु तास्वेव जातिसु ॥

तानि एतानि दिट्ठानि, भवनेत्ति समूहता ।
उच्छिन्नं मूलं दुक्खस्स, नत्थि दानि पुनब्भवो”ति ॥

तत्रपि सुदं भगवा कोटिगामे विहरन्तो एतदेव बहुलं भिक्खून् धम्मिं कथं करोति — “इति सीलं, इति समाधि, इति पज्जा । सीलपरिभावितो समाधि महप्फलो होति महानिसंसो । समाधिपरिभाविता पज्जा महप्फला होति महानिसंसा । पज्जापरिभावितं चित्तं सम्मदेव आसवेहि विमुच्चति, सेय्यथिदं — कामासवा, भवासवा, अविज्जासवा”ति ।

अनावत्तिधम्मसम्बोधिपरायणा

१५६. अथ खो भगवा कोटिगामे यथाभिरन्तं विहरित्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “आयामानन्द, येन नातिका [नादिका (स्या० पी०)] तेनुपसङ्गमिस्सामा”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । अथ खो भगवा महता भिक्खुसङ्गेन सङ्घिं येन नातिका तदवसरि । तत्रपि सुदं भगवा नातिके विहरति गिज्जकावसथे । अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “साळ्हो नाम, भन्ते, भिक्खु नातिके कालङ्कतो, तस्स का गति, को अभिसम्परायो? नन्दा नाम, भन्ते, भिक्खुनी नातिके कालङ्कता, तस्सा का गति, को अभिसम्परायो? सुदत्तो नाम, भन्ते, उपासको नातिके कालङ्कतो, तस्स का गति, को अभिसम्परायो? सुजाता नाम, भन्ते, उपासिका नातिके कालङ्कता, तस्सा का गति, को अभिसम्परायो? कुक्कुटो [कुकुधो (स्या०)] नाम, भन्ते, उपासको नातिके कालङ्कतो, तस्स का गति, को अभिसम्परायो? कालिम्बो [कालिङ्गो (पी०), कारळिम्बो (स्या०)] नाम, भन्ते, उपासको...पे०... निकटो नाम, भन्ते, उपासको... कटिस्सहो [कटिस्सभो (सी० पी०)] नाम, भन्ते, उपासको... तुट्ठो नाम, भन्ते, उपासको... सन्तुट्ठो नाम, भन्ते, उपासको... भट्टो [भटो (स्या०)] नाम, भन्ते, उपासको... सुभट्टो [सुभटो (स्या०)] नाम, भन्ते, उपासको नातिके कालङ्कतो,

तस्स का गति, को अभिसम्परायो”ति?

१५७. “साळ्हो, आनन्द, भिक्खु आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासि । नन्दा, आनन्द, भिक्खुनी पच्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिका तत्थ परिनिब्बायिनी अनावत्तिधम्मा तस्मा लोका । सुदत्तो, आनन्द, उपासको तिण्णं संयोजनानं परिक्खया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामी सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सति । सुजाता, आनन्द, उपासिका तिण्णं संयोजनानं परिक्खया सोतापन्ना अविनिपातधम्मा नियता सम्बोधिपरायणा [परायना (सी० स्या० पी० क०)] । कुक्कुटो, आनन्द, उपासको पच्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिको तत्थ परिनिब्बायी अनावत्तिधम्मा तस्मा लोका । काळिम्बो, आनन्द, उपासको... पे०... निकटो, आनन्द, उपासको... कटिस्सहो, आनन्द, उपासको... तुट्ठो, आनन्द, उपासको ... सन्तुट्ठो, आनन्द, उपासको... भट्ठो, आनन्द, उपासको... सुभट्ठो, आनन्द, उपासको पच्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिको तत्थ परिनिब्बायी अनावत्तिधम्मा तस्मा लोका । परोपज्जासं, आनन्द, नातिके उपासका कालङ्कता, पच्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिका तत्थ परिनिब्बायिनो अनावत्तिधम्मा तस्मा लोका । साधिका नवुत्ति [छाधिका नवुत्ति (स्या०)], आनन्द, नातिके उपासका कालङ्कता तिण्णं संयोजनानं परिक्खया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामिनो सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सन्ति । सातिरेकानि [दसातिरेकानि (स्या०)], आनन्द, पच्चसतानि नातिके उपासका कालङ्कता, तिण्णं संयोजनानं परिक्खया सोतापन्ना अविनिपातधम्मा नियता सम्बोधिपरायणा ।

धम्मादासधम्मपरियाया

१५८. “अनच्छरियं खो पनेतं, आनन्द, यं मनुस्सभूतो कालङ्करेय्य । तस्मिंयेव [तस्मिं तस्मिं चे (सी० पी०), तस्मिं तस्मिं खो (स्या०)] कालङ्कते तथागतं उपसङ्गमित्वा एतमत्थं पुच्छिस्सथ, विहेसा हेसा, आनन्द, तथागतस्स । तस्मातिहानन्द, धम्मादासं नाम धम्मपरियायं देसेस्सामि, येन समन्नागतो अरियसावको आकङ्खमानो अत्तनाव अत्तानं ब्याकरेय्य — ‘खीणनिरयोमिह खीणतिरच्छानयोनि खीणपेत्तिविसयो खीणापायदुग्गतिविनिपातो, सोतापन्नोहमस्मि अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायणो’ति ।

१५९. “कतमो च सो, आनन्द, धम्मादासो धम्मपरियायो, येन समन्नागतो अरियसावको आकङ्खमानो अत्तनाव अत्तानं ब्याकरेय्य — ‘खीणनिरयोमिह खीणतिरच्छानयोनि खीणपेत्तिविसयो खीणापायदुग्गतिविनिपातो, सोतापन्नोहमस्मि अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायणो’ति?

“इधानन्द, अरियसावको बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ति ।

“धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति ।

“सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागतो होति — ‘सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, उजुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, जायप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, सामीचिप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि अट्ठ पुरिसपुग्गला,

एस भगवतो सावकसङ्घो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिण्यो अज्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्सा'ति ।

“अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागतो होति अखण्डेहि अच्छिद्देहि असबलेहि अकम्मासेहि भुजिस्सेहि विज्जूपसत्थेहि अपरामट्ठेहि समाधिसंवत्तनिकेहि ।

“अयं खो सो, आनन्द, धम्मादासो धम्मपरियायो, येन समन्नागतो अरियसावको आकङ्खमानो अत्तनाव अत्तानं व्याकरेय्य — ‘खीणनिरयोमिह खीणतिरच्छानयोनि खीणपेत्तिविसयो खीणापायदुग्गतिविनिपातो, सोतापन्नोहमस्मि अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायणो’”ति ।

तत्रापि सुदं भगवा नातिके विहरन्तो गिज्जकावसथे एतदेव बहुलं भिक्खूनं धम्मिं कथं करोति —

“इति सीलं इति समाधि इति पज्जा । सीलपरिभावितो समाधि महप्फलो होति महानिसंसो । समाधिपरिभाविता पज्जा महप्फला होति महानिसंसा । पज्जापरिभावितं चित्तं सम्मदेव आसवेहि विमुच्चति, सेय्यथिदं — कामासवा, भवासवा, अविज्जासवा’ति ।

१६०. अथ खो भगवा नातिके यथाभिरन्तं विहरित्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “आयामानन्द, येन वेसाली तेनुपसङ्कमिस्सामा’ति । “एवं, भन्ते’ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । अथ खो भगवा महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं येन वेसाली तदवसरि । तत्र सुदं भगवा वेसालियं विहरति अम्बपालिवने । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —

“सतो, भिक्खवे, भिक्खु विहरेय्य सम्पजानो, अयं वो अम्हाकं अनुसासनी । कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु सतो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । वेदनासु वेदानुपस्सी...पे०... चित्ते चित्तानुपस्सी...पे०... धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सतो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी होति, समिज्जिते पसारिते सम्पजानकारी होति, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानो होति । सतो, भिक्खवे, भिक्खु विहरेय्य सम्पजानो, अयं वो अम्हाकं अनुसासनी’ति ।

अम्बपालीगणिका

१६१. अस्सोसि खो अम्बपाली गणिका — “भगवा किर वेसालिं अनुप्पत्तो वेसालियं विहरति मय्हं अम्बवने’ति । अथ खो अम्बपाली गणिका भद्धानि भद्धानि यानानि योजापेत्वा भद्दं भद्दं यानं अभिरुहित्वा भद्देहि भद्देहि यानेहि वेसालिया निव्यासि । येन सको आरामो तेन पायासि । यावतिका यानस्स भूमि, यानेन गन्त्वा, याना पच्चोरोहित्वा पत्तिकाव येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो अम्बपालिं गणिकं भगवा धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि । अथ खो अम्बपाली गणिका भगवता धम्मिया कथाय सन्दस्सिता समादपिता समुत्तेजिता सम्पहंसिता भगवन्तं एतदवोच — “अधिवासेतु मे, भन्ते, भगवा स्वातनाय भत्तं

सद्धिं भिक्खुसङ्केना”ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन । अथ खो अम्बपाली गणिका भगवतो अधिवासनं विदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि ।

अस्सोसुं खो वेसालिका लिच्छवी — “भगवा किर वेसालिं अनुप्पत्तो वेसालियं विहरति अम्बपालिवने”ति । अथ खो ते लिच्छवी भद्धानि भद्धानि यानानि योजापेत्वा भद्दं भद्दं यानं अभिरुहित्वा भद्देहि भद्देहि यानेहि वेसालिया निख्यंसु । तत्र एकच्चे लिच्छवी नीला होन्ति नीलवण्णा नीलवत्था नीलालङ्कारा, एकच्चे लिच्छवी पीता होन्ति पीतवण्णा पीतवत्था पीतालङ्कारा, एकच्चे लिच्छवी लोहिता होन्ति लोहितवण्णा लोहितवत्था लोहितालङ्कारा, एकच्चे लिच्छवी ओदाता होन्ति ओदातवण्णा ओदातवत्था ओदातालङ्कारा । अथ खो अम्बपाली गणिका दहरानं दहरानं लिच्छवीनं अक्खेन अक्खं चक्केन चक्कं युगेन युगं पटिवट्ठेसि [परिवत्तेसि (वि० महावग्ग)] । अथ खो ते लिच्छवी अम्बपालिं गणिकं एतदवोचुं — “किं, जे अम्बपालि, दहरानं दहरानं लिच्छवीनं अक्खेन अक्खं चक्केन चक्कं युगेन युगं पटिवट्ठेसि”ति? “तथा हि पन मे, अय्यपुत्ता, भगवा निमन्तितो स्वातनाय भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्केना”ति । “देहि, जे अम्बपालि, एतं [एकं (क०)] भत्तं सतसहस्सेना”ति । “सचेपि मे, अय्यपुत्ता, वेसालिं साहारं दस्सथ [दज्जेय्याथ (वि० महावग्ग)], एवमहं तं [एवम्पि महन्तं (स्या०), एवं महन्तं (सी० पी०)] भत्तं न दस्सामी”ति [नेव दज्जाहं तं भत्तन्ति (वि० महावग्ग)] । अथ खो ते लिच्छवी अङ्गुलिं फोटेसुं — “जितम्ह [जितम्हा (बहूसु)] वत भो अम्बकाय, जितम्ह वत भो अम्बकाया”ति [“जितम्हा वत भो अम्बपालिकाय वज्जितम्हा वत भो अम्बपालिकाया”ति (स्या०)] ।

अथ खो ते लिच्छवी येन अम्बपालिवनं तेन पायंसु । अदसा खो भगवा ते लिच्छवी दूरतोव आगच्छन्ते । दिस्वान भिक्खू आमन्तेसि — “येसं [येहि (वि० महावग्ग)], भिक्खवे, भिक्खूनं देवा तावतिसा अदिट्ठपुब्बा, ओलोकेथ, भिक्खवे, लिच्छविपरिसं; अपलोकेथ, भिक्खवे, लिच्छविपरिसं; उपसंहरथ, भिक्खवे, लिच्छविपरिसं — तावतिससदिस”न्ति । अथ खो ते लिच्छवी यावतिका यानस्स भूमि, यानेन गन्त्वा, याना पच्चोरोहित्वा पत्तिकाव येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ने खो ते लिच्छवी भगवा धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि । अथ खो ते लिच्छवी भगवता धम्मिया कथाय सन्दस्सिता समादपिता समुत्तेजिता सम्पहंसिता भगवन्तं एतदवोचुं — “अधिवासेतु नो, भन्ते, भगवा स्वातनाय भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्केना”ति । अथ खो भगवा ते लिच्छवी एतदवोच — “अधिवुत्थं [अधिवासितं (स्या०)] खो मे, लिच्छवी, स्वातनाय अम्बपालिया गणिकाय भत्त”न्ति । अथ खो ते लिच्छवी अङ्गुलिं फोटेसुं — “जितम्ह वत भो अम्बकाय, जितम्ह वत भो अम्बकाया”ति । अथ खो ते लिच्छवी भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कमिंसु ।

१६२. अथ खो अम्बपाली गणिका तस्सा रत्तिया अच्चयेन सके आरामे पणीतं खादनीयं भोजनीयं पटियादापेत्वा भगवतो कालं आरोचापेसि — “कालो, भन्ते, निट्ठितं भत्त”न्ति । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सद्धिं भिक्खुसङ्केन येन अम्बपालिया गणिकाय निवेसनं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । अथ खो अम्बपाली गणिका बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्कं पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि । अथ खो अम्बपाली गणिका भगवन्तं भुत्ताविं ओनीतपत्तपाणिं अज्जतरं नीचं आसनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्ना खो अम्बपाली गणिका भगवन्तं एतदवोच — “इमाहं, भन्ते, आरामं बुद्धप्पमुखस्स भिक्खुसङ्कस्स दम्मी”ति । पटिग्गहेसि भगवा आरामं । अथ खो भगवा अम्बपालिं गणिकं धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा उट्ठायासना पक्कामि । तत्रपि सुदं भगवा वेसालियं विहरन्तो अम्बपालिवने एतदेव बहुलं भिक्खूनं धम्मिं कथं करोति —

“इति सीलं, इति समाधि, इति पज्जा । सीलपरिभावितो समाधि महप्फलो होति महानिसं सो । समाधिपरिभाविता पज्जा महप्फला होति महानिसंसा । पज्जापरिभावितं चित्तं सम्मदेव आसवेहि विमुच्चति, सेय्यथिदं — कामासवा, भवासवा, अविज्जासवा”ति ।

वेळुवगामवस्सूपगमनं

१६३. अथ खो भगवा अम्बपालिवने यथाभिरन्तं विहरित्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “आयामानन्द, येन वेळुवगामको [वेळुवगामको (सी० पी०)] तेनुपसङ्कमिस्सामा”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । अथ खो भगवा महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं येन वेळुवगामको तदवसरि । तत्र सुदं भगवा वेळुवगामके विहरति । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “एथ तुम्हे, भिक्खवे, समन्ता वेसालिं यथामित्तं यथासन्दिट्ठं यथासम्भत्तं वस्सं उपेथ [उपगच्छथ (स्या०)] । अहं पन इधेव वेळुवगामके वस्सं उपगच्छामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पटिस्सुत्वा समन्ता वेसालिं यथामित्तं यथासन्दिट्ठं यथासम्भत्तं वस्सं उपगच्छिंसु । भगवा पन तत्थेव वेळुवगामके वस्सं उपगच्छि ।

१६४. अथ खो भगवतो वस्सूपगतस्स खरो आबाधो उप्पज्जि, बाळ्हा वेदना वत्तन्ति मारणन्तिका । ता सुदं भगवा सतो सम्पजानो अधिवासेसि अविहज्जमानो । अथ खो भगवतो एतदहोसि — “न खो मेतं पतिरूपं, य्वाहं अनामन्तेत्वा उपट्ठाके अनपलोकेत्वा भिक्खुसङ्घं परिनिब्बायेय्यं । यन्नूनाहं इमं आबाधं वीरियेन पटिपणामेत्वा जीवितसङ्खारं अधिट्ठाय विहरेय्य”न्ति । अथ खो भगवा तं आबाधं वीरियेन पटिपणामेत्वा जीवितसङ्खारं अधिट्ठाय विहासि । अथ खो भगवतो सो आबाधो पटिपस्सम्भि । अथ खो भगवा गिलाना वुट्ठितो [गिलानवुट्ठितो (सद्वनीति)] अचिरवुट्ठितो गेलज्जा विहारा निक्खम्म विहारपच्छायायं पज्जत्ते आसने निसीदि । अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “दिट्ठो मे, भन्ते, भगवतो फासु; दिट्ठं मे, भन्ते, भगवतो खमनीयं, अपि च मे, भन्ते, मधुरकजातो विय कायो । दिसापि मे न पक्खायन्ति; धम्मापि मं न पटिभन्ति भगवतो गेलज्जेन, अपि च मे, भन्ते, अहोसि काचिदेव अस्सासमत्ता — ‘न ताव भगवा परिनिब्बायिस्सति, न याव भगवा भिक्खुसङ्घं आरब्भ किञ्चिदेव उदाहरती’”ति ।

१६५. “किं पनानन्द, भिक्खुसङ्घो मयि पच्चासीसति [पच्चासिंसति (सी० स्या०)]? देसितो, आनन्द, मया धम्मो अनन्तरं अबाहिरं करित्वा । नत्थानन्द, तथागतस्स धम्मोसु आचरियमुट्ठि । यस्स नून, आनन्द, एवमस्स — ‘अहं भिक्खुसङ्घं परिहरिस्सामी’ति वा ‘ममुद्देसिको भिक्खुसङ्घो’ति वा, सो नून, आनन्द, भिक्खुसङ्घं आरब्भ किञ्चिदेव उदाहरेय्य । तथागतस्स खो, आनन्द, न एवं होति — ‘अहं भिक्खुसङ्घं परिहरिस्सामी’ति वा ‘ममुद्देसिको भिक्खुसङ्घो’ति वा । सकिं [किं (सी० पी०)], आनन्द, तथागतो भिक्खुसङ्घं आरब्भ किञ्चिदेव उदाहरिस्सति । अहं खो पनानन्द, एतरहि जिण्णो वुट्ठो महल्लको अद्भगतो वयोअनुप्पत्तो । आसीतिको मे वयो वत्तति । सेय्यथापि, आनन्द, जज्जरसकटं वेठमिस्सकेन [वेळुमिस्सकेन (स्या०), वेधमिस्सकेन (पी०), वेधमिस्सकेन, वेखमिस्सकेन (क०)] यापेति, एवमेव खो, आनन्द, वेठमिस्सकेन मज्जे तथागतस्स कायो यापेति । यस्मिं, आनन्द, समये तथागतो सब्बनिमित्तानं अमनसिकारा एकच्चानं वेदनानं निरोधा अनिमित्तं चेतोसमाधिं उपसम्पज्ज विहरति, फासुतरो, आनन्द, तस्मिं समये तथागतस्स कायो होति । तस्मातिहानन्द, अत्तदीपा विहरथ अत्तसरणा अनज्जसरणा, धम्मदीपा धम्मसरणा अनज्जसरणा । कथञ्चानन्द, भिक्खु अत्तदीपो विहरति अत्तसरणो अनज्जसरणो, धम्मदीपो धम्मसरणो अनज्जसरणो? इधानन्द, भिक्खु काये

कायानुपस्सी विहरति अतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । वेदनासु...पे०... चित्ते...पे०... धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । एवं खो, आनन्द, भिक्खु अत्तदीपो विहरति अत्तसरणो अनज्जसरणो, धम्मदीपो धम्मसरणो अनज्जसरणो । ये हि केचि, आनन्द, एतरहि वा मम वा अच्चयेन अत्तदीपा विहरिस्सन्ति अत्तसरणा अनज्जसरणा, धम्मदीपा धम्मसरणा अनज्जसरणा, तमतग्गे मे ते, आनन्द, भिक्खू भविस्सन्ति ये केचि सिक्खाकामा”ति ।

दुतियभाणवारो ।

निमित्तोभासकथा

१६६. अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय वेसालिं पिण्डाय पाविसि । वेसालियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “गणहाहि, आनन्द, निसीदनं, येन चापालं चेतियं [पावालं (चेतियं (स्या०))] तेनुपसङ्कमिस्साम दिवा विहाराया”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पटिस्सुत्वा निसीदनं आदाय भगवन्तं पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धि । अथ खो भगवा येन चापालं चेतियं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । आयस्मापि खो आनन्दो भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि ।

१६७. एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं आनन्दं भगवा एतदवोच — “रमणीया, आनन्द, वेसाली, रमणीयं उदेनं चेतियं, रमणीयं गोतमकं चेतियं, रमणीयं सत्तम्बं [सत्तम्बकं (पी०)] चेतियं, रमणीयं बहुपुत्तं चेतियं, रमणीयं सारन्ददं चेतियं, रमणीयं चापालं चेतियं । यस्स कस्सचि, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुट्ठिता परिचिता सुसमारद्धा, सो आकङ्खमानो कप्पं वा तिट्ठेय्य कप्पावसेसं वा । तथागतस्स खो, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुट्ठिता परिचिता सुसमारद्धा, सो आकङ्खमानो [आकङ्खमानो (?)], आनन्द, तथागतो कप्पं वा तिट्ठेय्य कप्पावसेसं वा”ति । एवम्पि खो आयस्मा आनन्दो भगवता ओळारिके निमित्ते कयिरमाने ओळारिके ओभासे कयिरमाने नासक्खि पटिविज्झितुं; न भगवन्तं याचि — “तिट्ठतु, भन्ते, भगवा कप्पं, तिट्ठतु सुगतो कप्पं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान”न्ति, यथा तं मारेन परियुट्ठितचित्तो । दुतियम्पि खो भगवा...पे०... ततियम्पि खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “रमणीया, आनन्द, वेसाली, रमणीयं उदेनं चेतियं, रमणीयं गोतमकं चेतियं, रमणीयं सत्तम्बं चेतियं, रमणीयं बहुपुत्तं चेतियं, रमणीयं सारन्ददं चेतियं, रमणीयं चापालं चेतियं । यस्स कस्सचि, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुट्ठिता परिचिता सुसमारद्धा, सो आकङ्खमानो कप्पं वा तिट्ठेय्य कप्पावसेसं वा । तथागतस्स खो, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुट्ठिता परिचिता सुसमारद्धा, सो आकङ्खमानो, आनन्द, तथागतो कप्पं वा तिट्ठेय्य कप्पावसेसं वा”ति । एवम्पि खो आयस्मा आनन्दो भगवता ओळारिके निमित्ते कयिरमाने ओळारिके ओभासे कयिरमाने नासक्खि पटिविज्झितुं; न भगवन्तं याचि — “तिट्ठतु, भन्ते, भगवा कप्पं, तिट्ठतु सुगतो कप्पं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान”न्ति, यथा तं मारेन परियुट्ठितचित्तो । अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “गच्छ त्वं, आनन्द, यस्सदानि कालं मज्जसी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पटिस्सुत्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा अविदूरे अज्जतरस्मिं रुक्खमूले निसीदि ।

मारयाचनकथा

उत्तानीकरोन्ति, उप्पन्नं परप्पवादं सहधम्ममेन सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा सप्पाटिहारियं धम्मं देसेन्ति । परिनिब्बातुदानि, भन्ते, भगवा, परिनिब्बातु सुगतो, परिनिब्बानकालोदानि, भन्ते, भगवतो ।

“भासिता खो पनेसा, भन्ते, भगवता वाचा — ‘न तावाहं, पापिम, परिनिब्बायिस्सामि, याव मे इदं ब्रह्मचरियं न इद्धं चेव भविस्सति फीतज्ज वित्थारिकं बाहुजज्जं पुथुभूतं याव देवमनुस्सेहि सुप्पकासितं’न्ति । एतरहि खो पन, भन्ते, भगवतो ब्रह्मचरियं इद्धं चेव फीतज्ज वित्थारिकं बाहुजज्जं पुथुभूतं, याव देवमनुस्सेहि सुप्पकासितं । परिनिब्बातुदानि, भन्ते, भगवा, परिनिब्बातु सुगतो, परिनिब्बानकालोदानि, भन्ते, भगवतो’ति ।

एवं वुत्ते भगवा मारं पापिमन्तं एतदवोच — “अप्पोस्सुक्को त्वं, पापिम, होहि, न चिरं तथागतस्स परिनिब्बानं भविस्सति । इतो तिण्णं मासानं अच्चयेन तथागतो परिनिब्बायिस्सती’ति ।

आयुसङ्खारओस्सज्जनं

१६९. अथ खो भगवा चापाले चेतिये सतो सम्पजानो आयुसङ्खारं ओस्सजि । ओस्सट्ठे च भगवता आयुसङ्खारे महाभूमिचालो अहोसि भिंसनको सलोमहंसो [लोमहंसो (स्या०)], देवदुन्दुभियो [देवदुद्रभियो (क०)] च फलिसु । अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि —

“तुलमतुलज्ज सम्भवं, भवसङ्खारमवस्सजि मुनि ।

अज्झत्तरतो समाहितो, अभिन्दि कवचमिवत्तसम्भव’न्ति ॥

महाभूमिचालहेतु

१७०. अथ खो आयस्मतो आनन्दस्स एतदहोसि — “अच्छरियं वत भो, अब्भुतं वत भो, महा वतायं भूमिचालो; सुमहा वतायं भूमिचालो भिंसनको सलोमहंसो; देवदुन्दुभियो च फलिसु । को नु खो हेतु को पच्चयो महतो भूमिचालस्स पातुभावाया’ति?

अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि, उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि, एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते, महा वतायं, भन्ते, भूमिचालो; सुमहा वतायं, भन्ते, भूमिचालो भिंसनको सलोमहंसो; देवदुन्दुभियो च फलिसु । को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो महतो भूमिचालस्स पातुभावाया’ति?

१७१. “अट्ठ खो इमे, आनन्द, हेतू, अट्ठ पच्चया महतो भूमिचालस्स पातुभावाय । कतमे अट्ठ? अयं, आनन्द, महापथवी उदके पतिट्ठिता, उदकं वाते पतिट्ठितं, वातो आकासट्ठो । होति खो सो, आनन्द, समयो, यं महावाता वायन्ति । महावाता वायन्ता उदकं कम्पेन्ति । उदकं कम्पितं पथविं कम्पेति । अयं पठमो हेतु पठमो पच्चयो महतो भूमिचालस्स पातुभावाय ।

“पुन चपरं, आनन्द, समणो वा होति ब्राह्मणो वा इद्धिमा चेतोवसिप्पत्तो, देवो वा महिद्धिको महानुभावो, तस्स परित्ता पथवीसज्जा भाविता होति, अप्पमाणा आपोसज्जा । सो इमं पथविं कम्पेति सङ्कम्पेति सम्पकम्पेति सम्पवेधेति । अयं दितियो

हेतु दुतियो पच्चयो महतो भूमिचालस्स पातुभावाय ।

“पुन चपरं, आनन्द, यदा बोधिसत्तो तुसितकाया चवित्वा सतो सम्पजानो मातुकुच्छिं ओक्कमति, तदायं पथवी कम्पति सङ्कम्पति सम्पकम्पति सम्पवेधति । अयं ततियो हेतु ततियो पच्चयो महतो भूमिचालस्स पातुभावाय ।

“पुन चपरं, आनन्द, यदा बोधिसत्तो सतो सम्पजानो मातुकुच्छिस्मा निक्खमति, तदायं पथवी कम्पति सङ्कम्पति सम्पकम्पति सम्पवेधति । अयं चतुत्थो हेतु चतुत्थो पच्चयो महतो भूमिचालस्स पातुभावाय ।

“पुन चपरं, आनन्द, यदा तथागतो अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुज्जति, तदायं पथवी कम्पति सङ्कम्पति सम्पकम्पति सम्पवेधति । अयं पञ्चमो हेतु पञ्चमो पच्चयो महतो भूमिचालस्स पातुभावाय ।

“पुन चपरं, आनन्द, यदा तथागतो अनुत्तरं धम्मचक्रं पवत्तेति, तदायं पथवी कम्पति सङ्कम्पति सम्पकम्पति सम्पवेधति । अयं छट्ठो हेतु छट्ठो पच्चयो महतो भूमिचालस्स पातुभावाय ।

“पुन चपरं, आनन्द, यदा तथागतो सतो सम्पजानो आयुसङ्कारं ओस्सज्जति, तदायं पथवी कम्पति सङ्कम्पति सम्पकम्पति सम्पवेधति । अयं सत्तमो हेतु सत्तमो पच्चयो महतो भूमिचालस्स पातुभावाय ।

“पुन चपरं, आनन्द, यदा तथागतो अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बायति, तदायं पथवी कम्पति सङ्कम्पति सम्पकम्पति सम्पवेधति । अयं अट्ठमो हेतु अट्ठमो पच्चयो महतो भूमिचालस्स पातुभावाय । इमे खो, आनन्द, अट्ठ हेतू, अट्ठ पच्चया महतो भूमिचालस्स पातुभावाया”ति ।

अट्ठ परिसा

१७२. “अट्ठ खो इमा, आनन्द, परिसा । कतमा अट्ठ? खत्तियपरिसा, ब्राह्मणपरिसा, गहपतिपरिसा, समणपरिसा, चातुमहाराजिकपरिसा [चातुम्महाराजिकपरिसा (सी० स्या० कं० पी०)], तावतिसपरिसा, मारपरिसा, ब्रह्मपरिसा । अभिजानामि खो पनाहं, आनन्द, अनेकसतं खत्तियपरिसं उपसङ्कमिता । तत्रपि मया सन्निसिन्नपुब्बं चेव सल्लपितपुब्बञ्च साकच्छा च समापज्जितपुब्बा । तत्थ यादिसको तेसं वण्णो होति, तादिसको मय्हं वण्णो होति । यादिसको तेसं सरो होति, तादिसको मय्हं सरो होति । धम्मिया कथाय सन्दस्सेमि समादपेमि समुत्तेजेमि सम्पहंसेमि । भासमानञ्च मं न जानन्ति — ‘को नु खो अयं भासति देवो वा मनुस्सो वा’ति? धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा अन्तरधायामि । अन्तरहितञ्च मं न जानन्ति — ‘को नु खो अयं अन्तरहितो देवो वा मनुस्सो वा’ति? अभिजानामि खो पनाहं, आनन्द, अनेकसतं ब्राह्मणपरिसं...पे०... गहपतिपरिसं... समणपरिसं... चातुमहाराजिकपरिसं... तावतिसपरिसं... मारपरिसं... ब्रह्मपरिसं उपसङ्कमिता । तत्रपि मया सन्निसिन्नपुब्बं चेव सल्लपितपुब्बञ्च साकच्छा च समापज्जितपुब्बा । तत्थ यादिसको तेसं वण्णो होति, तादिसको मय्हं वण्णो होति । यादिसको तेसं सरो होति, तादिसको मय्हं सरो होति । धम्मिया कथाय सन्दस्सेमि समादपेमि समुत्तेजेमि सम्पहंसेमि । भासमानञ्च मं न जानन्ति — ‘को नु खो अयं भासति देवो वा मनुस्सो वा’ति? धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा अन्तरधायामि । अन्तरहितञ्च मं न जानन्ति — ‘को नु खो अयं अन्तरहितो देवो वा मनुस्सो वा’ति? इमा खो, आनन्द, अट्ठ परिसा ।

अट्ठ अभिभायतनानि

१७३. “अट्ट खो इमानि, आनन्द, अभिभायतनानि । कतमानि अट्ट? अज्झत्तं रूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति परित्तानि सुवण्णदुब्बण्णानि । ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसज्जी होति । इदं पठमं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं रूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति अप्पमाणानि सुवण्णदुब्बण्णानि । ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसज्जी होति । इदं दुतियं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति परित्तानि सुवण्णदुब्बण्णानि । ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसज्जी होति । इदं ततियं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति अप्पमाणानि सुवण्णदुब्बण्णानि । ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसज्जी होति । इदं चतुत्थं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति नीलानि नीलवण्णानि नीलनिदस्सनानि नीलनिभासानि । सेय्यथापि नाम उमापुप्फं नीलं नीलवण्णं नीलनिदस्सनं नीलनिभासं । सेय्यथा वा पन तं वत्थं बाराणसेय्यकं उभतोभागविमट्ठं नीलं नीलवण्णं नीलनिदस्सनं नीलनिभासं । एवमेव अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति नीलानि नीलवण्णानि नीलनिदस्सनानि नीलनिभासानि । ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसज्जी होति । इदं पच्चमं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति पीतानि पीतवण्णानि पीतनिदस्सनानि पीतनिभासानि । सेय्यथापि नाम कणिकारपुप्फं पीतं पीतवण्णं पीतनिदस्सनं पीतनिभासं । सेय्यथा वा पन तं वत्थं बाराणसेय्यकं उभतोभागविमट्ठं पीतं पीतवण्णं पीतनिदस्सनं पीतनिभासं । एवमेव अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति पीतानि पीतवण्णानि पीतनिदस्सनानि पीतनिभासानि । ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसज्जी होति । इदं छट्ठं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति लोहितकानि लोहितकवण्णानि लोहितकनिदस्सनानि लोहितकनिभासानि । सेय्यथापि नाम बन्धुजीवकपुप्फं लोहितकं लोहितकवण्णं लोहितकनिदस्सनं लोहितकनिभासं । सेय्यथा वा पन तं वत्थं बाराणसेय्यकं उभतोभागविमट्ठं लोहितकं लोहितकवण्णं लोहितकनिदस्सनं लोहितकनिभासं । एवमेव अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति लोहितकानि लोहितकवण्णानि लोहितकनिदस्सनानि लोहितकनिभासानि । ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसज्जी होति । इदं सत्तमं अभिभायतनं ।

“अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति ओदातानि ओदातवण्णानि ओदातनिदस्सनानि ओदातनिभासानि । सेय्यथापि नाम ओसधितारका ओदाता ओदातवण्णा ओदातनिदस्सना ओदातनिभासा । सेय्यथा वा पन तं वत्थं बाराणसेय्यकं उभतोभागविमट्ठं ओदातं ओदातवण्णं ओदातनिदस्सनं ओदातनिभासं । एवमेव अज्झत्तं अरूपसज्जी एको बहिद्वा रूपानि पस्सति ओदातानि ओदातवण्णानि ओदातनिदस्सनानि ओदातनिभासानि । ‘तानि अभिभुय्य जानामि पस्सामी’ति एवंसज्जी होति । इदं अट्ठमं अभिभायतनं । इमानि खो, आनन्द, अट्ट अभिभायतनानि ।

अट्ट विमोक्खा

१७४. “अट्ट खो इमे, आनन्द, विमोक्खा । कतमे अट्ट? रूपी रूपानि पस्सति, अयं पठमो विमोक्खो । अज्झत्तं अरूपसज्जी बहिद्भा रूपानि पस्सति, अयं दुतियो विमोक्खो । सुभन्तेव अधिमुत्तो होति, अयं ततियो विमोक्खो । सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति, अयं चतुत्थो विमोक्खो । सब्बसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म ‘अनन्तं विज्जाण’न्ति विज्जाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति, अयं पञ्चमो विमोक्खो । सब्बसो विज्जाणञ्चायतनं समतिक्कम्म ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति, अयं छट्ठो विमोक्खो । सब्बसो आकिञ्चञ्चायतनं समतिक्कम्म नेवसज्जानासञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं सत्तमो विमोक्खो । सब्बसो नेवसज्जानासञ्चायतनं समतिक्कम्म सज्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति, अयं अट्ठमो विमोक्खो । इमे खो, आनन्द, अट्ट विमोक्खा ।

१७५. “एकमिदाहं, आनन्द, समयं उरुवेलायं विहरामि नज्जा नेरज्जराय तीरे अजपालनिग्रोधे पठमाभिसम्बुद्धो । अथ खो, आनन्द, मारो पापिमा येनाहं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो, आनन्द, मारो पापिमा मं एतदवोच — ‘परिनिब्बातुदानि, भन्ते, भगवा; परिनिब्बातु सुगतो, परिनिब्बानकालोदानि, भन्ते, भगवतो’ति । एवं वुत्ते अहं, आनन्द, मारं पापिमन्तं एतदवोचं —

“‘न तावाहं, पापिम, परिनिब्बायिस्सामि, याव मे भिक्खू न सावका भविस्सन्ति वियत्ता विनीता विसारदा बहुस्सुता धम्मधरा धम्मनुधम्मप्पटिपन्ना सामीचिप्पटिपन्ना अनुधम्मचारिनो, सकं आचरियकं उग्गहेत्वा आचिक्खिस्सन्ति देसेस्सन्ति पज्जपेस्सन्ति पट्टपेस्सन्ति विवरिस्सन्ति विभजिस्सन्ति उत्तानीकरिस्सन्ति, उप्पन्नं परप्पवादं सहधम्मेन सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा सप्पाटिहारियं धम्मं देसेस्सन्ति ।

“‘न तावाहं, पापिम, परिनिब्बायिस्सामि, याव मे भिक्खुनियो न साविका भविस्सन्ति वियत्ता विनीता विसारदा बहुस्सुता धम्मधरा धम्मनुधम्मप्पटिपन्ना सामीचिप्पटिपन्ना अनुधम्मचारिनियो, सकं आचरियकं उग्गहेत्वा आचिक्खिस्सन्ति देसेस्सन्ति पज्जपेस्सन्ति पट्टपेस्सन्ति विवरिस्सन्ति विभजिस्सन्ति उत्तानीकरिस्सन्ति, उप्पन्नं परप्पवादं सहधम्मेन सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा सप्पाटिहारियं धम्मं देसेस्सन्ति ।

“‘न तावाहं, पापिम, परिनिब्बायिस्सामि, याव मे उपासका न साविका भविस्सन्ति वियत्ता विनीता विसारदा बहुस्सुता धम्मधरा धम्मनुधम्मप्पटिपन्ना सामीचिप्पटिपन्ना अनुधम्मचारिनो, सकं आचरियकं उग्गहेत्वा आचिक्खिस्सन्ति देसेस्सन्ति पज्जपेस्सन्ति पट्टपेस्सन्ति विवरिस्सन्ति विभजिस्सन्ति उत्तानीकरिस्सन्ति, उप्पन्नं परप्पवादं सहधम्मेन सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा सप्पाटिहारियं धम्मं देसेस्सन्ति ।

“‘न तावाहं, पापिम, परिनिब्बायिस्सामि, याव मे उपासिका न साविका भविस्सन्ति वियत्ता विनीता विसारदा बहुस्सुता धम्मधरा धम्मनुधम्मप्पटिपन्ना सामीचिप्पटिपन्ना अनुधम्मचारिनियो, सकं आचरियकं उग्गहेत्वा आचिक्खिस्सन्ति देसेस्सन्ति पज्जपेस्सन्ति पट्टपेस्सन्ति विवरिस्सन्ति विभजिस्सन्ति उत्तानीकरिस्सन्ति, उप्पन्नं परप्पवादं सहधम्मेन सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा सप्पाटिहारियं धम्मं देसेस्सन्ति ।

“‘न तावाहं, पापिम, परिनिब्बायिस्सामि, याव मे इदं ब्रह्मचरियं न इद्धञ्चेव भविस्सति फीतज्ज वित्थारिकं बाहुजज्जं पुथुभूतं याव देवमनुस्सेहि सुप्पकासित’न्ति ।

१७६. “इदनेव खो, आनन्द, अज्ज चापाले चेति ये मारो पापिमा येनाहं तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा एकमन्तं अट्ठासि। एकमन्तं ठितो खो, आनन्द, मारो पापिमा मं एतदवोच — ‘परिनिब्बातुदानि, भन्ते, भगवा, परिनिब्बातु सुगतो, परिनिब्बानकालोदानि, भन्ते, भगवतो। भासिता खो पनेसा, भन्ते, भगवता वाचा — “न तावाहं, पापिम, परिनिब्बायिस्सामि, याव मे भिक्खू न सावका भविस्सन्ति...पे०... याव मे भिक्खुनियो न साविका भविस्सन्ति...पे०... याव मे उपासका न सावका भविस्सन्ति...पे०... याव मे उपासिका न साविका भविस्सन्ति...पे०... याव मे इदं ब्रह्मचरियं न इद्धञ्चेव भविस्सति फीतञ्च वित्थारिकं बाहुज्जं पुथुभूतं, याव देवमनुस्सेहि सुप्पकासित”न्ति। एतरहि खो पन, भन्ते, भगवतो ब्रह्मचरियं इद्धञ्चेव फीतञ्च वित्थारिकं बाहुज्जं पुथुभूतं, याव देवमनुस्सेहि सुप्पकासितं। परिनिब्बातुदानि, भन्ते, भगवा, परिनिब्बातु सुगतो, परिनिब्बानकालोदानि, भन्ते, भगवतो”ति।

१७७. “एवं वुत्ते, अहं, आनन्द, मारं पापिमन्तं एतदवोचं — ‘अप्पोस्सुक्को त्वं, पापिम, होहि, नचिरं तथागतस्स परिनिब्बानं भविस्सति। इतो तिण्णं मासानं अच्चयेन तथागतो परिनिब्बायिस्सती”ति। इदनेव खो, आनन्द, अज्ज चापाले चेति ये तथागतेन सतेन सम्पजानेन आयुसङ्कारो ओस्सट्ठो”ति।

आनन्दयाचनकथा

१७८. एवं वुत्ते आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “तिट्ठतु, भन्ते, भगवा कप्पं, तिट्ठतु सुगतो कप्पं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान”न्ति।

“अलंदानि, आनन्द। मा तथागतं याचि, अकालोदानि, आनन्द, तथागतं याचनाया”ति। दुतियम्पि खो आयस्मा आनन्दो...पे०... ततियम्पि खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “तिट्ठतु, भन्ते, भगवा कप्पं, तिट्ठतु सुगतो कप्पं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान”न्ति।

“सद्वहसि त्वं, आनन्द, तथागतस्स बोधि”न्ति? “एवं, भन्ते”। “अथ किञ्चरहि त्वं, आनन्द, तथागतं यावततियकं अभिनिष्पीळेसी”ति? “सम्मुखा मेतं, भन्ते, भगवतो सुतं सम्मुखा पटिग्गहितं — ‘यस्स कस्सचि, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुट्ठिता परिचिता सुसमारब्धा, सो आकङ्खमानो कप्पं वा तिट्ठेय्य कप्पावसेसं वा। तथागतस्स खो, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुट्ठिता परिचिता सुसमारब्धा। सो आकङ्खमानो, आनन्द, तथागतो कप्पं वा तिट्ठेय्य कप्पावसेसं वा””ति। “सद्वहसि त्वं, आनन्दा”ति? “एवं, भन्ते”। “तस्मातिहानन्द, तुह्येवेतं दुक्कटं, तुह्येवेतं अपरद्धं, यं त्वं तथागतेन एवं ओळारिके निमित्ते कयिरमाने ओळारिके ओभासे कयिरमाने नासक्खि पटिविज्झितुं, न तथागतं याचि — ‘तिट्ठतु, भन्ते, भगवा कप्पं, तिट्ठतु सुगतो कप्पं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान”न्ति। सचे त्वं, आनन्द, तथागतं याचेय्यासि, द्वेव ते वाचा तथागतो पटिक्खिपेय्य, अथ ततियकं अधिवासेय्य। तस्मातिहानन्द, तुह्येवेतं दुक्कटं, तुह्येवेतं अपरद्धं।

१७९. “एकमिदाहं, आनन्द, समयं राजगहे विहरामि गिज्झकूटे पब्बते। तत्रापि खो ताहं, आनन्द, आमन्तेसिं — ‘रमणीयं, आनन्द, राजगहं, रमणीयो, आनन्द, गिज्झकूटो पब्बतो। यस्स कस्सचि, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुट्ठिता परिचिता सुसमारब्धा, सो आकङ्खमानो कप्पं वा तिट्ठेय्य कप्पावसेसं वा। तथागतस्स खो, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुट्ठिता परिचिता सुसमारब्धा, सो

आकङ्क्षमानो, आनन्द, तथागतो कप्पं वा तिठ्ठेय्य कप्पावसेसं वा'ति । एवमपि खो त्वं, आनन्द, तथागतेन ओळारिके निमित्ते कयिरमाने ओळारिके ओभासे कयिरमाने नासक्खि पटिविज्झितुं, न तथागतं याचि — 'तिठ्ठतु, भन्ते, भगवा कप्पं, तिठ्ठतु सुगतो कप्पं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान'न्ति । सचे त्वं, आनन्द, तथागतं याचेय्यासि, द्वे ते वाचा तथागतो पटिक्खिपेय्य, अथ ततियकं अधिवासेय्य । तस्मातिहानन्द, तुय्हेवेतं दुक्कटं, तुय्हेवेतं अपरद्धं ।

१८०. “एकमिदाहं, आनन्द, समयं तत्थेव राजगहे विहरामि गोतमनिग्रोधे...पे०... तत्थेव राजगहे विहरामि चोरपपाते... तत्थेव राजगहे विहरामि वेभारपस्से सत्तपण्णिगुहायं... तत्थेव राजगहे विहरामि इसिगिलिपस्से काळसिलायं... तत्थेव राजगहे विहरामि सीतवने सप्पसोण्डिकपम्भारे... तत्थेव राजगहे विहरामि तपोदारामे... तत्थेव राजगहे विहरामि वेळुवने कलन्दकनिवापे... तत्थेव राजगहे विहरामि जीवकम्बवने... तत्थेव राजगहे विहरामि मद्दकुच्छिस्मिं मिगदाये तत्रापि खो ताहं, आनन्द, आमन्तेसिं — ‘रमणीयं, आनन्द, राजगहं, रमणीयो गिज्झकूटो पब्बतो, रमणीयो गोतमनिग्रोधो, रमणीयो चोरपपातो, रमणीया वेभारपस्से सत्तपण्णिगुहा, रमणीया इसिगिलिपस्से काळसिला, रमणीयो सीतवने सप्पसोण्डिकपम्भारो, रमणीयो तपोदारामो, रमणीयो वेळुवने कलन्दकनिवापो, रमणीयं जीवकम्बवनं, रमणीयो मद्दकुच्छिस्मिं मिगदायो । यस्स कस्सचि, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुड्डिता परिचिता सुसमारद्धा...पे०... आकङ्क्षमानो, आनन्द, तथागतो कप्पं वा तिठ्ठेय्य कप्पावसेसं वा'ति । एवमपि खो त्वं, आनन्द, तथागतेन ओळारिके निमित्ते कयिरमाने ओळारिके ओभासे कयिरमाने नासक्खि पटिविज्झितुं, न तथागतं याचि — 'तिठ्ठतु, भन्ते, भगवा कप्पं, तिठ्ठतु सुगतो कप्पं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान'न्ति । सचे त्वं, आनन्द, तथागतं याचेय्यासि, द्वे ते वाचा तथागतो पटिक्खिपेय्य, अथ ततियकं अधिवासेय्य । तस्मातिहानन्द, तुय्हेवेतं दुक्कटं, तुय्हेवेतं अपरद्धं ।

१८१. “एकमिदाहं, आनन्द, समयं इधेव वेसालियं विहरामि उदेने चेतिये । तत्रापि खो ताहं, आनन्द, आमन्तेसिं — ‘रमणीया, आनन्द, वेसाली, रमणीयं उदेनं चेतियं । यस्स कस्सचि, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुड्डिता परिचिता सुसमारद्धा, सो आकङ्क्षमानो कप्पं वा तिठ्ठेय्य कप्पावसेसं वा । तथागतस्स खो, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुड्डिता परिचिता सुसमारद्धा, सो आकङ्क्षमानो, आनन्द, तथागतो कप्पं वा तिठ्ठेय्य कप्पावसेसं वा'ति । एवमपि खो त्वं, आनन्द, तथागतेन ओळारिके निमित्ते कयिरमाने ओळारिके ओभासे कयिरमाने नासक्खि पटिविज्झितुं, न तथागतं याचि — 'तिठ्ठतु, भन्ते, भगवा कप्पं, तिठ्ठतु सुगतो कप्पं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान'न्ति । सचे त्वं, आनन्द, तथागतं याचेय्यासि, द्वे ते वाचा तथागतो पटिक्खिपेय्य, अथ ततियकं अधिवासेय्य, तस्मातिहानन्द, तुय्हेवेतं दुक्कटं, तुय्हेवेतं अपरद्धं ।

१८२. “एकमिदाहं, आनन्द, समयं इधेव वेसालियं विहरामि गोतमके चेतिये ...पे०... इधेव वेसालियं विहरामि सत्तम्बे चेतिये... इधेव वेसालियं विहरामि बहुपुत्ते चेतिये... इधेव वेसालियं विहरामि सारन्दे चेतिये... इदनेव खो ताहं, आनन्द, अज्ज चापाले चेतिये आमन्तेसिं — ‘रमणीया, आनन्द, वेसाली, रमणीयं उदेनं चेतियं, रमणीयं गोतमकं चेतियं, रमणीयं सत्तम्बं चेतियं, रमणीयं बहुपुत्तं चेतियं, रमणीयं सारन्दं चेतियं, रमणीयं चापालं चेतियं । यस्स कस्सचि, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुड्डिता परिचिता सुसमारद्धा, सो आकङ्क्षमानो कप्पं वा तिठ्ठेय्य कप्पावसेसं वा । तथागतस्स खो, आनन्द, चत्तारो इद्धिपादा भाविता बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुड्डिता परिचिता

सुसमारद्धा, सो आकङ्खमानो, आनन्द, तथागतो कप्पं वा तिद्देय्य कप्पावसेसं वा'ति । एवम्पि खो त्वं, आनन्द, तथागतेन ओळारिके निमित्ते कयिरमाने ओळारिके ओभासे कयिरमाने नासक्खि पटिविज्झितुं, न तथागतं याचि — 'तिट्ठतु भगवा कप्पं, तिट्ठतु सुगतो कप्पं बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान'न्ति । सचे त्वं, आनन्द, तथागतं याचेय्यासि, द्वेव ते वाचा तथागतो पटिक्खिपेय्य, अथ ततियकं अधिवासेय्य । तस्मातिहानन्द, तुय्हेवेतं दुक्कटं, तुय्हेवेतं अपरद्धं ।

१८३. “ननु एतं [एवं (स्या० पी०)], आनन्द, मया पटिकच्चेव [पटिगच्चेव (सी० पी०)] अक्खातं — ‘सब्बेहेव पियेहि मनापेहि नानाभावो विनाभावो अज्जथाभावो । तं कुतेत्थ, आनन्द, लब्भा, यं तं जातं भूतं सङ्खतं पलोकधम्मं, तं वत मा पलुज्जीति नेतं ठानं विज्जति’ । यं खो पनेतं, आनन्द, तथागतेन चत्तं वन्तं मुत्तं पहीनं पटिनिस्सट्ठं ओस्सट्ठो आयुसङ्खारो, एकंसेन वाचा भासिता — ‘न चिरं तथागतस्स परिनिब्बानं भविस्सति । इतो तिण्णं मासानं अच्चयेन तथागतो परिनिब्बायिस्सती’ति । तज्ज [तं वचनं (सी०)] तथागतो जीवितहेतु पुन पच्चावमिस्सतीति [पच्चागमिस्सतीति (स्या० क०)] नेतं ठानं विज्जति । आयामानन्द, येन महावनं कूटागारसाला तेनुपसङ्गमिस्सामा’ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि ।

अथ खो भगवा आयस्मता आनन्देन सद्धिं येन महावनं कूटागारसाला तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “गच्छ त्वं, आनन्द, यावतिका भिक्खू वेसालिं उपनिस्साय विहरन्ति, ते सब्बे उपट्ठानसालायं सन्निपातेही”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पटिस्सुत्वा यावतिका भिक्खू वेसालिं उपनिस्साय विहरन्ति, ते सब्बे उपट्ठानसालायं सन्निपातेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “सन्निपतितो, भन्ते, भिक्खुसङ्घो, यस्सदानि, भन्ते, भगवा कालं मज्जती”ति ।

१८४. अथ खो भगवा येनुपट्ठानसाला तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “तस्मातिह, भिक्खवे, ये ते मया धम्मा अभिज्जा देसिता, ते वो साधुकं उग्गहेत्वा आसेवितब्बा भावेतब्बा बहुलीकातब्बा, यथयिदं ब्रह्मचरियं अद्धनियं अस्स चिरट्ठितिकं, तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । कतमे च ते, भिक्खवे, धम्मा मया अभिज्जा देसिता, ये वो साधुकं उग्गहेत्वा आसेवितब्बा भावेतब्बा बहुलीकातब्बा, यथयिदं ब्रह्मचरियं अद्धनियं अस्स चिरट्ठितिकं, तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । सेय्यथिदं — चत्तारो सतिपट्ठाना चत्तारो सम्मपपधाना चत्तारो इद्धिपादा पञ्चिन्द्रियानि पज्ज बलानि सत्त बोज्झङ्गा अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो । इमे खो ते, भिक्खवे, धम्मा मया अभिज्जा देसिता, ये वो साधुकं उग्गहेत्वा आसेवितब्बा भावेतब्बा बहुलीकातब्बा, यथयिदं ब्रह्मचरियं अद्धनियं अस्स चिरट्ठितिकं, तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान’न्ति ।

१८५. अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “हन्ददानि, भिक्खवे, आमन्तयामि वो, वयधम्मा सङ्खारा, अप्पमादेन सम्पादेथ । नचिरं तथागतस्स परिनिब्बानं भविस्सति । इतो तिण्णं मासानं अच्चयेन तथागतो परिनिब्बायिस्सती”ति । इदमवोच भगवा, इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था [इतो परं स्यामपोत्थके एवंपि पाठो दिस्सति — §दहरापि च ये वुद्धा, ये बाला ये च पण्डिता || §अट्ठाचेव दलिद्वा च, सब्बे मच्चुपरायना || §यथापि कुम्भकारस्स, कतं मत्तिकभाजनं || §खुद्दकज्ज महन्तज्ज, यज्ज पक्कं यज्ज आमकं || §सब्बं भेदपरियन्तं, एवं मच्चान जीवितं || §अथापरं

एतदवोच सत्था] । —

“परिपक्वो वयो मय्हं, परित्तं मम जीवितं ।
पहाय वो गमिस्सामि, कतं मे सरणमत्तनो ॥

“अप्पमत्ता सतीमन्तो, सुसीला होथ भिक्खवो ।
सुसमाहितसङ्कप्पा, सचित्तमनुरक्खथ ॥

“यो इमस्मिं धम्मविनये, अप्पमत्तो विहस्सति ।
पहाय जातिसंसारं, दुक्खस्सन्तं करिस्सती”ति [विहरिस्सति (स्या०), विहेस्सति (सी०)] ॥

ततियो भाणवारो ।

नागापलोकितं

१८६. अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय वेसालिं पिण्डाय पाविसि । वेसालियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातप्पटिक्कन्तो नागापलोकितं वेसालिं अपलोकेत्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “इदं पच्छिमकं, आनन्द, तथागतस्स वेसालिया दस्सनं भविस्सति । आयामानन्द, येन भण्डगामो [भण्डुगामो (क०)] तेनुपसङ्गमिस्सामा”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि ।

अथ खो भगवा महता भिक्खुसङ्गेन सद्धिं येन भण्डगामो तदवसरि । तत्र सुदं भगवा भण्डगामे विहरति । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “चतुन्नं, भिक्खवे, धम्मानं अननुबोधा अप्पटिवेधा एवमिदं दीघमद्धानं सन्धावितं संसरितं ममज्जेव तुम्हाकञ्च । कतमेसं चतुन्नं? अरियस्स, भिक्खवे, सीलस्स अननुबोधा अप्पटिवेधा एवमिदं दीघमद्धानं सन्धावितं संसरितं ममं चेव तुम्हाकञ्च । अरियस्स, भिक्खवे, समाधिस्स अननुबोधा अप्पटिवेधा एवमिदं दीघमद्धानं सन्धावितं संसरितं ममं चेव तुम्हाकञ्च । अरियाय, भिक्खवे, पज्जाय अननुबोधा अप्पटिवेधा एवमिदं दीघमद्धानं सन्धावितं संसरितं ममं चेव तुम्हाकञ्च । अरियाय, भिक्खवे, विमुत्तिया अननुबोधा अप्पटिवेधा एवमिदं दीघमद्धानं सन्धावितं संसरितं ममं चेव तुम्हाकञ्च । तयिदं, भिक्खवे, अरियं सीलं अनुबुद्धं पटिविद्धं, अरियो समाधि अनुबुद्धो पटिविद्धो, अरिया पज्जा अनुबुद्धा पटिविद्धा, अरिया विमुत्ति अनुबुद्धा पटिविद्धा, उच्छिन्ना भवतण्हा, खीणा भवनेत्ति, नत्थि दानि पुनब्भवो”ति । इदमवोच भगवा, इदं वत्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“सीलं समाधि पज्जा च, विमुत्ति च अनुत्तरा ।
अनुबुद्धा इमे धम्मा, गोतमेन यस्सिना ॥

“इति बुद्धो अभिज्जाय, धम्ममक्खासि भिक्खुनं ।
दुक्खस्सन्तकरो सत्था, चक्खुमा परिनिब्बुतो”ति ॥

तत्रापि सुदं भगवा भण्डगामे विहरन्तो एतदेव बहुलं भिक्खूनां धम्मिं कथं करोति — “इति सीलं, इति समाधि, इति पज्जा । सीलपरिभावितो समाधि महप्फलो होति महानिसं सो । समाधिपरिभाविता पज्जा महप्फला होति महानिसंसा ।

पञ्चापरिभावितं चित्तं सम्मदेव आसवेहि विमुच्चति, सेय्यथिदं — कामासवा, भवासवा, अविज्जासवा”ति ।

चतुमहापदेसकथा

१८७. अथ खो भगवा भण्डगामे यथाभिरन्तं विहरित्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “आयामानन्द, येन हत्थिगामो, येन अम्बगामो, येन जम्बुगामो, येन भोगनगरं तेनुपसङ्गमिस्सामा”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । अथ खो भगवा महता भिक्खुसङ्घेन सङ्घि येन भोगनगरं तदवसरि । तत्र सुदं भगवा भोगनगरे विहरति आनन्दे [सानन्दरे (क०)] चेति ये । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “चत्तारोमे, भिक्खवे, महापदेसे देसेस्सामि, तं सुणाथ, साधुकं मनसिकरोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

१८८. “इध, भिक्खवे, भिक्खु एवं वदेय्य — ‘सम्मुखा मेतं, आवुसो, भगवतो सुतं सम्मुखा पटिग्गहितं, अयं धम्मो अयं विनयो इदं सत्थुसासनं’ति । तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो भासितं नेव अभिनन्दितब्बं नप्पटिक्कोसितब्बं । अनभिनन्दित्वा अप्पटिक्कोसित्वा तानि पदव्यञ्जनानि साधुकं उग्गहेत्वा सुत्ते ओसारेतब्बानि [ओतारेतब्बानि], विनये सन्दस्सेतब्बानि । तानि चे सुत्ते ओसारियमानानि [ओतारियमानानि] विनये सन्दस्सियमानानि न चेव सुत्ते ओसरन्ति [ओतरन्ति (सी० पी० अ० नि० ४.१८०)], न च विनये सन्दिस्सन्ति, निट्ठमेत्थ गन्तब्बं — ‘अद्धा, इदं न चेव तस्स भगवतो वचनं; इमस्स च भिक्खुनो दुग्गहितं’ति । इतिहेतं, भिक्खवे, छड्डेय्याथ । तानि चे सुत्ते ओसारियमानानि विनये सन्दस्सियमानानि सुत्ते चेव ओसरन्ति, विनये च सन्दिस्सन्ति, निट्ठमेत्थ गन्तब्बं — ‘अद्धा, इदं तस्स भगवतो वचनं; इमस्स च भिक्खुनो सुग्गहितं’ति । इदं, भिक्खवे, पठमं महापदेसं धारेय्याथ ।

“इध पन, भिक्खवे, भिक्खु एवं वदेय्य — ‘अमुकस्मिं नाम आवासे सङ्घो विहरति सथेरो सपामोक्खो । तस्स मे सङ्घस्स सम्मुखा सुतं सम्मुखा पटिग्गहितं, अयं धम्मो अयं विनयो इदं सत्थुसासनं’ति । तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो भासितं नेव अभिनन्दितब्बं नप्पटिक्कोसितब्बं । अनभिनन्दित्वा अप्पटिक्कोसित्वा तानि पदव्यञ्जनानि साधुकं उग्गहेत्वा सुत्ते ओसारेतब्बानि, विनये सन्दस्सेतब्बानि । तानि चे सुत्ते ओसारियमानानि विनये सन्दस्सियमानानि न चेव सुत्ते ओसरन्ति, न च विनये सन्दिस्सन्ति, निट्ठमेत्थ गन्तब्बं — ‘अद्धा, इदं न चेव तस्स भगवतो वचनं; तस्स च सङ्घस्स दुग्गहितं’ति । इतिहेतं, भिक्खवे, छड्डेय्याथ । तानि चे सुत्ते ओसारियमानानि विनये सन्दस्सियमानानि सुत्ते चेव ओसरन्ति विनये च सन्दिस्सन्ति, निट्ठमेत्थ गन्तब्बं — ‘अद्धा, इदं तस्स भगवतो वचनं; तस्स च सङ्घस्स सुग्गहितं’ति । इदं, भिक्खवे, दुतियं महापदेसं धारेय्याथ ।

“इध पन, भिक्खवे, भिक्खु एवं वदेय्य — ‘अमुकस्मिं नाम आवासे सम्बहुला थेरा भिक्खू विहरन्ति बहुस्सुता आगतागमा धम्मधरा विनयधरा मातिकाधरा । तेसं मे थेरानं सम्मुखा सुतं सम्मुखा पटिग्गहितं — अयं धम्मो अयं विनयो इदं सत्थुसासनं’ति । तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो भासितं नेव अभिनन्दितब्बं...पे०... न च विनये सन्दिस्सन्ति, निट्ठमेत्थ गन्तब्बं — ‘अद्धा, इदं न चेव तस्स भगवतो वचनं; तेसञ्च थेरानं दुग्गहितं’ति । इतिहेतं, भिक्खवे, छड्डेय्याथ । तानि चे सुत्ते ओसारियमानानि...पे०... विनये च सन्दिस्सन्ति, निट्ठमेत्थ गन्तब्बं — ‘अद्धा, इदं तस्स भगवतो वचनं; तेसञ्च थेरानं सुग्गहितं’ति । इदं, भिक्खवे, ततियं महापदेसं धारेय्याथ ।

“इध पन, भिक्खवे, भिक्खु एवं वदेय्य — ‘अमुकस्मिं नाम आवासे एको थेरो भिक्खु विहरति बहुस्सुतो आगतागमो

धम्मधरो विनयधरो मातिकाधरो । तस्स मे थेरस्स सम्मुखा सुतं सम्मुखा पटिग्गहितं — अयं धम्मो अयं विनयो इदं सत्थुसासनं'न्ति । तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो भासितं नेव अभिनन्दितब्बं नप्पटिक्कोसितब्बं । अनभिनन्दित्वा अप्पटिक्कोसित्वा तानि पदब्बज्जनानि साधुकं उग्गहेत्वा सुत्ते ओसारितब्बानि, विनये सन्दस्सेतब्बानि । तानि चे सुत्ते ओसारियमानानि विनये सन्दस्सियमानानि न चेव सुत्ते ओसरन्ति, न च विनये सन्दिस्सन्ति, निट्ठमेत्थ गन्तब्बं — ‘अब्बा, इदं न चेव तस्स भगवतो वचनं; तस्स च थेरस्स दुग्गहितं'न्ति । इतिहेतं, भिक्खवे, छट्ठेय्याथ । तानि च सुत्ते ओसारियमानानि विनये सन्दस्सियमानानि सुत्ते चेव ओसरन्ति, विनये च सन्दिस्सन्ति, निट्ठमेत्थ गन्तब्बं — ‘अब्बा, इदं तस्स भगवतो वचनं; तस्स च थेरस्स सुग्गहितं'न्ति । इदं, भिक्खवे, चतुत्थं महापदेसं धारेय्याथ । इमे खो, भिक्खवे, चत्तारो महापदेसे धारेय्याथा'ति ।

तत्रपि सुदं भगवा भोगनगरे विहरन्तो आनन्दे चेतिये एतदेव बहुलं भिक्खूनं धम्मिं कथं करोति — “इति सीलं, इति समाधि, इति पज्जा । सीलपरिभाविता समाधि महप्फलो होति महानिसं सो । समाधिपरिभाविता पज्जा महप्फला होति महानिसंसा । पज्जापरिभावितं चित्तं सम्मदेव आसवेहि विमुच्चति, सेय्यथिदं — कामासवा, भवासवा, अविज्जासवा'ति ।

कम्मरपुत्तचुन्दवत्थु

१८९. अथ खो भगवा भोगनगरे यथाभिरन्तं विहरित्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “आयामानन्द, येन पावा तेनुपसङ्कमिस्सामा'ति । “एवं, भन्ते'ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । अथ खो भगवा महता भिक्खुसङ्गेन सङ्घिं येन पावा तदवसरि । तत्र सुदं भगवा पावायं विहरति चुन्दस्स कम्मरपुत्तस्स अम्बवने । अस्सोसि खो चुन्दो कम्मरपुत्तो — “भगवा किर पावं अनुप्पत्तो, पावायं विहरति मय्हं अम्बवने'ति । अथ खो चुन्दो कम्मरपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो चुन्दं कम्मरपुत्तं भगवा धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि । अथ खो चुन्दो कम्मरपुत्तो भगवता धम्मिया कथाय सन्दस्सितो समादपितो समुत्तेजितो सम्पहंसितो भगवन्तं एतदवोच — “अधिवासेतु मे, भन्ते, भगवा स्वातनाय भत्तं सङ्घिं भिक्खुसङ्गेना'ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन । अथ खो चुन्दो कम्मरपुत्तो भगवतो अधिवासनं विदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि ।

अथ खो चुन्दो कम्मरपुत्तो तस्सा रत्तिया अच्चयेन सके निवेसने पणीतं खादनीयं भोजनीयं पटियादापेत्वा प्हूतज्ज सूकरमद्वं भगवतो कालं आरोचापेसि — “कालो, भन्ते, निट्ठितं भत्तं'न्ति । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सङ्घिं भिक्खुसङ्गेन येन चुन्दस्स कम्मरपुत्तस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा चुन्दं कम्मरपुत्तं आमन्तेसि — “यं ते, चुन्द, सूकरमद्वं पटियत्तं, तेन मं परिविसि । यं पनज्जं खादनीयं भोजनीयं पटियत्तं, तेन भिक्खुसङ्घं परिविसा'ति । “एवं, भन्ते'ति खो चुन्दो कम्मरपुत्तो भगवतो पटिस्सुत्वा यं अहोसि सूकरमद्वं पटियत्तं, तेन भगवन्तं परिविसि । यं पनज्जं खादनीयं भोजनीयं पटियत्तं, तेन भिक्खुसङ्घं परिविसि । अथ खो भगवा चुन्दं कम्मरपुत्तं आमन्तेसि — “यं ते, चुन्द, सूकरमद्वं अवसिट्ठं, तं सोब्भे निखणाहि । नाहं तं, चुन्द, पस्सामि सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिणा पजाय सदेवमनुस्साय, यस्स तं परिभुत्तं सम्मा परिणामं गच्छेय्य अज्जत्र तथागतस्सा'ति । “एवं, भन्ते'ति खो चुन्दो कम्मरपुत्तो भगवतो पटिस्सुत्वा यं अहोसि सूकरमद्वं अवसिट्ठं, तं सोब्भे निखणित्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो चुन्दं कम्मरपुत्तं भगवा धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा उट्ठायासना

पक्कामि ।

१९०. अथ खो भगवतो चुन्दस्स कम्मरपुत्तस्स भत्तं भुत्ताविस्स खरो आबाधो उप्पज्जि, लोहितपक्खन्दिका पबाळ्हा वेदना वत्तन्ति मारणन्तिका । ता सुदं भगवा सतो सम्पजानो अधिवासेसि अविहज्जमानो । अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “आयामानन्द, येन कुसिनारा तेनुपसङ्कमिस्सामा”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि ।

चुन्दस्स भत्तं भुज्जित्वा, कम्मरस्साति मे सुतं ।
आबाधं सम्फुसी धीरो, पबाळ्हं मारणन्तिकं ॥

भुत्तस्स च सूकरमद्वेन,
ब्याधिप्पबाळ्हो उदपादि सत्थुनो ।
विरेचमानो [विरिच्चमानो (सी० स्या० क०), विरिज्चमानो (?)] भगवा अवोच,
गच्छामहं कुसिनारं नगरन्ति ॥

पानीयाहरणं

१९१. अथ खो भगवा मग्गा ओक्कम्म येन अज्जतरं रुक्खमूलं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “इङ्ग मे त्वं, आनन्द, चतुग्गुणं सङ्घाटिं पज्जपेहि, किलन्तोस्मि, आनन्द, निसीदिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पटिस्सुत्वा चतुग्गुणं सङ्घाटिं पज्जपेसि । निसीदि भगवा पज्जत्ते आसने । निसज्ज खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “इङ्ग मे त्वं, आनन्द, पानीयं आहर, पिपासितोस्मि, आनन्द, पिविस्सामी”ति । एवं वुत्ते आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “इदानी, भन्ते, पज्जमत्तानि सकटसतानि अतिक्कन्तानि, तं चक्कच्छिन्नं उदकं परित्तं लुळितं आविलं सन्दति । अयं, भन्ते, ककुधा [ककुथा (सी० पी०)] नदी अविदूरे अच्छोदका सातोदका सीतोदका सेतोदका [सेतका (सी०)] सुप्पतित्था रमणीया । एत्थ भगवा पानीयज्च पिविस्सति, गत्तानि च सीती [सीतं (सी० पी० क०)] करिस्सती”ति ।

दुतियम्पि खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “इङ्ग मे त्वं, आनन्द, पानीयं आहर, पिपासितोस्मि, आनन्द, पिविस्सामी”ति । दुतियम्पि खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “इदानी, भन्ते, पज्जमत्तानि सकटसतानि अतिक्कन्तानि, तं चक्कच्छिन्नं उदकं परित्तं लुळितं आविलं सन्दति । अयं, भन्ते, ककुधा नदी अविदूरे अच्छोदका सातोदका सीतोदका सेतोदका सुप्पतित्था रमणीया । एत्थ भगवा पानीयज्च पिविस्सति, गत्तानि च सीतीकरिस्सती”ति ।

ततियम्पि खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “इङ्ग मे त्वं, आनन्द, पानीयं आहर, पिपासितोस्मि, आनन्द, पिविस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पटिस्सुत्वा पत्तं गहेत्वा येन सा नदिका तेनुपसङ्कमि । अथ खो सा नदिका चक्कच्छिन्ना परित्ता लुळिता आविला सन्दमाना, आयस्मन्ते आनन्दे उपसङ्कमन्ते अच्छा विप्पसन्ना अनाविला सन्दित्थ [सन्दति (स्या०)] । अथ खो आयस्मतो आनन्दस्स एतदहोसि — “अच्छरियं वत, भो, अब्भुतं वत, भो, तथागतस्स महिद्धिकता महानुभावता । अयहि सा नदिका चक्कच्छिन्ना परित्ता लुळिता आविला सन्दमाना मयि उपसङ्कमन्ते अच्छा विप्पसन्ना अनाविला सन्दती”ति । पत्तेन पानीयं आदाय येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा

भगवन्तं एतदवोच — “अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते, तथागतस्स महिद्धिकता महानुभावता । इदानीं सा भन्ते नदिका चक्कच्छिन्ना परित्ता लुळिता आविला सन्दमाना मयि उपसङ्गमन्ते अच्छा विप्पसन्ना अनाविला सन्दित्थ । पिवतु भगवा पानीयं पिवतु सुगतो पानीयं”न्ति । अथ खो भगवा पानीयं अपायि ।

पुक्कुसमल्लपुत्तवत्थु

१९२. तेन रोखो पन समयेन पुक्कुसो मल्लपुत्तो आळारस्स कालामस्स सावको कुसिनाराय पावं अद्धानमग्गप्पटिप्पन्नो होति । अदसा खो पुक्कुसो मल्लपुत्तो भगवन्तं अज्जतरस्मिं रुक्खमूले निसिन्नं । दिस्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो पुक्कुसो मल्लपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते, सन्तेन वत, भन्ते, पब्बजिता विहारेन विहरन्ति । भूतपुब्बं, भन्ते, आळारो कालामो अद्धानमग्गप्पटिप्पन्नो मग्गा ओक्कम्म अविदूरे अज्जतरस्मिं रुक्खमूले दिवाविहारं निसीदि । अथ खो, भन्ते, पञ्चमत्तानि सकटसतानि आळारं कालामं निस्साय निस्साय अतिक्कमिंसु । अथ खो, भन्ते, अज्जतरो पुरिसो तस्स सकटसत्थस्स [सकटसतस्स (क०)] पिड्डितो पिड्डितो आगच्छन्तो येन आळारो कालामो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आळारं कालामं एतदवोच — ‘अपि, भन्ते, पञ्चमत्तानि सकटसतानि अतिक्कन्तानि अदसा’ति? ‘न खो अहं, आवुसो, अदस’न्ति । ‘किं पन, भन्ते, सद्दं अस्सोसी’ति? ‘न खो अहं, आवुसो, सद्दं अस्सोसि’न्ति । ‘किं पन, भन्ते, सुत्तो अहोसी’ति? ‘न खो अहं, आवुसो, सुत्तो अहोसि’न्ति । ‘किं पन, भन्ते, सज्जी अहोसी’ति? ‘एवमावुसो’ति । ‘सो त्वं, भन्ते, सज्जी समानो जागरो पञ्चमत्तानि सकटसतानि निस्साय निस्साय अतिक्कन्तानि नेव अदस, न पन सद्दं अस्सोसि; अपिसु [अपि हि (सी० स्या० पी०)] ते, भन्ते, सङ्घाटि रजेन ओकिण्णा’ति? ‘एवमावुसो’ति । अथ खो, भन्ते, तस्स पुरिसस्स एतदहोसि — ‘अच्छरियं वत भो, अब्भुतं वत भो, सन्तेन वत भो पब्बजिता विहारेन विहरन्ति । यत्र हि नाम सज्जी समानो जागरो पञ्चमत्तानि सकटसतानि निस्साय निस्साय अतिक्कन्तानि नेव दक्खति, न पन सद्दं सोस्सती’ति! आळारे कालामे उळारं पसादं पवेदेत्वा पक्कामी’ति ।

१९३. “तं किं मज्जसि, पुक्कुस, कतमं नु खो दुक्करतरं वा दुरभिसम्भवतरं वा — यो वा सज्जी समानो जागरो पञ्चमत्तानि सकटसतानि निस्साय निस्साय अतिक्कन्तानि नेव पस्सेय्य, न पन सद्दं सुणेय्य; यो वा सज्जी समानो जागरो देवे वस्सन्ते देवे गळगळायन्ते विज्जुल्लतासु [विज्जुतासु (सी० स्या० पी०)] निच्छरन्तीसु असनिया फलन्तिया नेव पस्सेय्य, न पन सद्दं सुणेय्या’ति? ‘किञ्चि, भन्ते, करिस्सन्ति पञ्च वा सकटसतानि छ वा सकटसतानि सत्त वा सकटसतानि अट्ठ वा सकटसतानि नव वा सकटसतानि [नव वा सकटसतानि दस वा सकटसतानि (सी०)], सकटसहस्सं वा सकटसतसहस्सं वा । अथ खो एतदेव दुक्करतरं चेव दुरभिसम्भवतरञ्च यो सज्जी समानो जागरो देवे वस्सन्ते देवे गळगळायन्ते विज्जुल्लतासु निच्छरन्तीसु असनिया फलन्तिया नेव पस्सेय्य, न पन सद्दं सुणेय्या’ति ।

“एकमिदाहं, पुक्कुस, समयं आतुमायं विहरामि भुसागारे । तेन खो पन समयेन देवे वस्सन्ते देवे गळगळायन्ते विज्जुल्लतासु निच्छरन्तीसु असनिया फलन्तिया अविदूरे भुसागारस्स द्वे कस्सका भातरो हता चत्तारो च बलिबद्धा [बलिबद्धा (सी० पी०)] । अथ खो, पुक्कुस, आतुमाय महाजनकायो निक्खमित्वा येन ते द्वे कस्सका भातरो हता चत्तारो च बलिबद्धा तेनुपसङ्गमि । तेन खो पनाहं, पुक्कुस, समयेन भुसागारा निक्खमित्वा भुसागारद्वारे अब्भोकासे चङ्गमामि । अथ खो, पुक्कुस, अज्जतरो पुरिसो तम्हा महाजनकाया येनाहं तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा मं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितं खो अहं, पुक्कुस, तं पुरिसं एतदवोचं — ‘किं नु खो एसो, आवुसो, महाजनकायो सन्निपतितो’ति? ‘इदानी,

भन्ते, देवे वस्सन्ते देवे गळगळायन्ते विज्जुल्लतासु निच्छरन्तीसु असनिया फलन्तिया द्वे कस्सका भातरो हता चत्तारो च बलिबद्धा । एत्थेसो महाजनकायो सन्निपतितो । त्वं पन, भन्ते, क्व अहोसी'ति? 'इधेव खो अहं, आवुसो, अहोसि'न्ति । 'किं पन, भन्ते, अद्दसा'ति? 'न खो अहं, आवुसो, अद्दस'न्ति । 'किं पन, भन्ते, सद्दं अस्सोसी'ति? 'न खो अहं, आवुसो, सद्दं अस्सोसि'न्ति । 'किं पन, भन्ते, सुत्तो अहोसी'ति? 'न खो अहं, आवुसो, सुत्तो अहोसि'न्ति । 'किं पन, भन्ते, सज्जी अहोसी'ति? 'एवमावुसो'ति । 'सो त्वं, भन्ते, सज्जी समानो जागरो देवे वस्सन्ते देवे गळगळायन्ते विज्जुल्लतासु निच्छरन्तीसु असनिया फलन्तिया नेव अद्दस, न पन सद्दं अस्सोसी'ति? 'एवमावुसो'ति?

“अथ खो, पुक्कुस, पुरिसस्स एतदहोसि — ‘अच्छरियं वत भो, अब्भुतं वत भो, सन्तेन वत भो पब्बजिता विहारेन विहरन्ति । यत्र हि नाम सज्जी समानो जागरो देवे वस्सन्ते देवे गळगळायन्ते विज्जुल्लतासु निच्छरन्तीसु असनिया फलन्तिया नेव दक्खति, न पन सद्दं सोस्सती'ति [सुणिस्सति (स्या०)] । मयि उळारं पसादं पवेदेत्वा मं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामी'ति ।

एवं वुत्ते पुक्कुसो मल्लपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “एसाहं, भन्ते, यो मे आळारे कालामे पसादो तं महावाते वा ओफुणामि सीघसोताय [सिङ्घसोताय (क०)] वा नदिया पवाहेमि । अभिक्कन्तं, भन्ते, अभिक्कन्तं, भन्ते! सेय्यथापि, भन्ते, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य ‘चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती'ति; एवमेवं भगवता अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं, भन्ते, भगवन्तं सरणं गच्छामि धम्मञ्च भिक्खुसङ्गञ्च । उपासकं मं भगवा धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत'न्ति ।

१९४. अथ खो पुक्कुसो मल्लपुत्तो अज्जतरं पुरिसं आमन्तेसि — “इद्ध मे त्वं, भणे, सिङ्गीवणं युगमट्ठं धारणीयं आहरा'ति । “एवं, भन्ते'ति खो सो पुरिसो पुक्कुसस्स मल्लपुत्तस्स पटिस्सुत्वा तं सिङ्गीवणं युगमट्ठं धारणीयं आहरि [आहरसि (क०)] । अथ खो पुक्कुसो मल्लपुत्तो तं सिङ्गीवणं युगमट्ठं धारणीयं भगवतो उपनामेसि — “इदं, भन्ते, सिङ्गीवणं युगमट्ठं धारणीयं, तं मे भगवा पटिग्गणातु अनुकम्पं उपादाया'ति । “तेन हि, पुक्कुस, एकेन मं अच्छादेहि, एकेन आनन्द'न्ति । “एवं, भन्ते'ति खो पुक्कुसो मल्लपुत्तो भगवतो पटिस्सुत्वा एकेन भगवन्तं अच्छादेति, एकेन आयस्मन्तं आनन्दं । अथ खो भगवा पुक्कुसं मल्लपुत्तं धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि । अथ खो पुक्कुसो मल्लपुत्तो भगवता धम्मिया कथाय सन्दस्सितो समादपितो समुत्तेजितो सम्पहंसितो उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि ।

१९५. अथ खो आयस्मा आनन्दो अचिरपक्कन्ते पुक्कुसे मल्लपुत्ते तं सिङ्गीवणं युगमट्ठं धारणीयं भगवतो कायं उपनामेसि । तं भगवतो कायं उपनामितं हतच्चिकं विय [वीतच्चिकं विय (सी० पी०)] खायति । अथ खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते, याव परिसुद्धो, भन्ते, तथागतस्स छविवण्णो परियोदातो । इदं, भन्ते, सिङ्गीवणं युगमट्ठं धारणीयं भगवतो कायं उपनामितं हतच्चिकं विय खायती'ति । “एवमेतं, आनन्द, एवमेतं, आनन्द द्वीसु कालेसु अतिविय तथागतस्स कायो परिसुद्धो होति छविवण्णो परियोदातो । कतमेसु द्वीसु? यच्च, आनन्द, रत्तिं तथागतो अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुज्झति, यच्च रत्तिं अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बायति । इमेसु खो, आनन्द, द्वीसु कालेसु अतिविय तथागतस्स कायो परिसुद्धो होति छविवण्णो परियोदातो । “अज्ज खो, पनानन्द, रत्तिया पच्छिमे यामे कुसिनारायं उपवत्तने मल्लानं सालवने अन्तरेन [अन्तरे (स्या०)] यमकसालानं तथागतस्स परिनिब्बानं भविस्सति [भविस्सतीति (क०)] । आयामानन्द, येन ककुधा नदी तेनुपसङ्गमिस्सामा'ति । “एवं, भन्ते'ति खो आयस्मा

आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि ।

सिङ्गीवण्णं युगमट्ठं, पुक्कुसो अभिहारयि ।
तेन अच्छादितो सत्था, हेमवण्णो असोभथाति ॥

१९६. अथ खो भगवा महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं येन ककुधा नदी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा ककुधं नदिं अज्झोगाहेत्वा न्हत्वा च पिवित्वा च पच्चुत्तरित्वा येन अम्बवनं तेनुपसङ्कमि । उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं चुन्दकं आमन्तेसि — “इद्धं मे त्वं, चुन्दक, चतुग्गुणं सङ्घाटिं पज्जपेहि, किलन्तोस्मि, चुन्दक, निपज्जिस्सामी”ति ।

“एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा चुन्दको भगवतो पटिस्सुत्वा चतुग्गुणं सङ्घाटिं पज्जपेसि । अथ खो भगवा दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेसि पादे पादं अच्छाधाय सतो सम्पजानो उट्ठानसज्जं मनसिकरित्वा । आयस्मा पन चुन्दको तत्थेव भगवतो पुरतो निसीदि ।

गन्त्वान बुद्धो नदिकं ककुधं,
अच्छोदकं सातुदकं विप्पसन्नं ।
ओगाहि सत्था अकिलन्तरूपो [सुकिलन्तरूपो (सी० पी०)],
तथागतो अप्पटिमो च [अप्पटिमो (पी०)] लोके ॥

न्हत्वा च पिवित्वा चुदतारि सत्था [पिवित्वा चुन्दकेन, पिवित्वा च उत्तरि (क०)],
पुरक्खतो भिक्खुगणस्स मज्झे ।
वत्ता [सत्था (सी० स्या० पी०)] पवत्ता भगवा इध धम्मे,
उपागमि अम्बवनं महेसि ॥

आमन्तयि चुन्दकं नाम भिक्खुं,
चतुग्गुणं सन्थर मे निपज्जं ।
सो चोदितो भावितत्तेन चुन्दो,
चतुग्गुणं सन्थरि खिप्पमेव ॥

निपज्जि सत्था अकिलन्तरूपो,
चुन्दोपि तत्थ पमुखे [समुखे (क०)] निसीदीति ॥

१९७. अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “सिया खो [यो खो (क०)], पनानन्द, चुन्दस्स कम्मरपुत्तस्स कोचि विप्पटिसारं उप्पादेय्य — ‘तस्स ते, आवुसो चुन्द, अलाभा तस्स ते दुल्लद्धं, यस्स ते तथागतो पच्छिमं पिण्डपातं परिभुज्जित्वा परिनिब्बुतो’ति । चुन्दस्स, आनन्द, कम्मरपुत्तस्स एवं विप्पटिसारो पटिविनेतब्बो — ‘तस्स ते, आवुसो चुन्द, लाभा तस्स ते सुलद्धं, यस्स ते तथागतो पच्छिमं पिण्डपातं परिभुज्जित्वा परिनिब्बुतो । सम्मुखा मेतं, आवुसो चुन्द, भगवतो सुतं सम्मुखा पटिग्गहितं — द्वे मे पिण्डपाता समसमफला [समा समफला (क०)] समविपाका [समसमविपाका (सी० स्या० पी०)], अतिविय अज्जेहि पिण्डपातेहि महप्फलतरा च महानिसंसतरा च । कतमे द्वे? यच्च

पिण्डपातं परिभुञ्जित्वा तथागतो अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुज्झति, यच्च पिण्डपातं परिभुञ्जित्वा तथागतो अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बायति । इमे द्वे पिण्डपाता समसमफला समविपाका, अतिविय अज्जेहि पिण्डपातेहि महप्फलतरा च महानिसंसतरा च । आयुसंवत्तनिकं आयस्मता चुन्देन कम्मरपुत्तेन कम्मं उपचितं, वण्णसंवत्तनिकं आयस्मता चुन्देन कम्मरपुत्तेन कम्मं उपचितं, सुखसंवत्तनिकं आयस्मता चुन्देन कम्मरपुत्तेन कम्मं उपचितं, यससंवत्तनिकं आयस्मता चुन्देन कम्मरपुत्तेन कम्मं उपचितं, सगसंवत्तनिकं आयस्मता चुन्देन कम्मरपुत्तेन कम्मं उपचितं, आधिपतेय्यसंवत्तनिकं आयस्मता चुन्देन कम्मरपुत्तेन कम्मं उपचितं'न्ति । चुन्दस्स, आनन्द, कम्मरपुत्तस्स एवं विप्पटिसारो पटिविनेतब्बो'ति । अथ खो भगवा एतमत्थं विदित्वा तायं वेलायं इमं उदानं उदानेसि —

“ददतो पुञ्जं पवट्ठति,
संयमतो वेरं न चीयति ।
कुसलो च जहाति पापकं,
रागदोसमोहक्खया सनिब्बुतो'ति ॥

चतुत्थो भाणवारो ।

यमकसाला

१९८. अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “आयामानन्द, येन हिरज्जवतिया नदिया पारिमं तीरं, येन कुसिनारा उपवत्तनं मल्लानं सालवनं तेनुपसङ्कमिस्सामा'ति । “एवं, भन्ते'ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । अथ खो भगवा महता भिक्खुसङ्घेन सङ्घिं येन हिरज्जवतिया नदिया पारिमं तीरं, येन कुसिनारा उपवत्तनं मल्लानं सालवनं तेनुपसङ्कमि । उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “इङ्ग मे त्वं, आनन्द, अन्तरेन यमकसालानं उत्तरसीसकं मज्जकं पज्जपेहि, किलन्तोस्मि, आनन्द, निपज्जिस्सामी'ति । “एवं, भन्ते'ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पटिस्सुत्वा अन्तरेन यमकसालानं उत्तरसीसकं मज्जकं पज्जपेसि । अथ खो भगवा दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेसि पादे पादं अच्चाधाय सतो सम्पजानो ।

तेन खो पन समयेन यमकसाला सब्बफालिफुल्ला होन्ति अकालपुप्फेहि । ते तथागतस्स सरीरं ओकिरन्ति अज्झोकिरन्ति अभिप्पकिरन्ति तथागतस्स पूजाय । दिब्बानिपि मन्दारवपुप्फानि अन्तलिक्खा पपतन्ति, तानि तथागतस्स सरीरं ओकिरन्ति अज्झोकिरन्ति अभिप्पकिरन्ति तथागतस्स पूजाय । दिब्बानिपि चन्दनचुण्णानि अन्तलिक्खा पपतन्ति, तानि तथागतस्स सरीरं ओकिरन्ति अज्झोकिरन्ति अभिप्पकिरन्ति तथागतस्स पूजाय । दिब्बानिपि तूरियानि अन्तलिक्खे वज्जन्ति तथागतस्स पूजाय । दिब्बानिपि सङ्गीतानि अन्तलिक्खे वत्तन्ति तथागतस्स पूजाय ।

१९९. अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “सब्बफालिफुल्ला खो, आनन्द, यमकसाला अकालपुप्फेहि । ते तथागतस्स सरीरं ओकिरन्ति अज्झोकिरन्ति अभिप्पकिरन्ति तथागतस्स पूजाय । दिब्बानिपि मन्दारवपुप्फानि अन्तलिक्खा पपतन्ति, तानि तथागतस्स सरीरं ओकिरन्ति अज्झोकिरन्ति अभिप्पकिरन्ति तथागतस्स पूजाय । दिब्बानिपि चन्दनचुण्णानि अन्तलिक्खा पपतन्ति, तानि तथागतस्स सरीरं ओकिरन्ति अज्झोकिरन्ति अभिप्पकिरन्ति तथागतस्स पूजाय । दिब्बानिपि तूरियानि अन्तलिक्खे वज्जन्ति तथागतस्स पूजाय । दिब्बानिपि सङ्गीतानि अन्तलिक्खे वत्तन्ति तथागतस्स पूजाय । न खो, आनन्द, एत्तावता तथागतो सक्कतो वा होति गरुकतो वा मानितो वा

पूजितो वा अपचितो वा । यो खो, आनन्द, भिक्खु वा भिक्खुनी वा उपासको वा उपासिका वा धम्मानुधम्मप्पटिपन्नो विहरति सामीचिप्पटिपन्नो अनुधम्मचारी, सो तथागतं सक्करोति गरुं करोति मानेति पूजेति अपचियति [इदं पदं सीस्याइपोत्थकेसु न दिस्सति], परमाय पूजाय । तस्मातिहानन्द, धम्मानुधम्मप्पटिपन्ना विहरिस्साम सामीचिप्पटिपन्ना अनुधम्मचारिनोति । एवहि वो, आनन्द, सिक्खितब्ब”न्ति ।

उपवाणत्थेरो

२००. तेन खो पन समयेन आयस्मा उपवाणो भगवतो पुरतो ठितो होति भगवन्तं बीजयमानो । अथ खो भगवा आयस्मन्तं उपवाणं अपसारेसि — “अपेहि, भिक्खु, मा मे पुरतो अट्ठासी”ति । अथ खो आयस्मतो आनन्दस्स एतदहोसि — “अयं खो आयस्मा उपवाणो दीघरत्तं भगवतो उपट्ठाको सन्निकावचरो समीपचारी । अथ च पन भगवा पच्छिमे काले आयस्मन्तं उपवाणं अपसारेति — ‘अपेहि भिक्खु, मा मे पुरतो अट्ठासी’ति । को नु खो हेतु, को पच्चयो, यं भगवा आयस्मन्तं उपवाणं अपसारेति — ‘अपेहि, भिक्खु, मा मे पुरतो अट्ठासी’ति? अथ खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — ‘अयं, भन्ते, आयस्मा उपवाणो दीघरत्तं भगवतो उपट्ठाको सन्निकावचरो समीपचारी । अथ च पन भगवा पच्छिमे काले आयस्मन्तं उपवाणं अपसारेति — “अपेहि, भिक्खु, मा मे पुरतो अट्ठासी”ति । को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, यं भगवा आयस्मन्तं उपवाणं अपसारेति — “अपेहि, भिक्खु, मा मे पुरतो अट्ठासी”ति? “येभुय्येन, आनन्द, दससु लोकधातूसु देवता सन्निपतिता तथागतं दस्सनाय । यावता, आनन्द, कुसिनारा उपवत्तनं मल्लानं सालवनं समन्ततो द्वादस योजनानि, नत्थि सो पदेसो वालगकोटिनितुदनमत्तोपि महेसक्खाहि देवताहि अप्फुटो । देवता, आनन्द, उज्झायन्ति — ‘दूरा च वतम्ह आगता तथागतं दस्सनाय । कदाचि करहचि तथागता लोके उप्पज्जन्ति अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा । अज्जेव रत्तिया पच्छिमे यामे तथागतस्स परिनिब्बानं भविस्सति । अयञ्च महेसक्खो भिक्खु भगवतो पुरतो ठितो ओवारेन्तो, न मयं लभाम पच्छिमे काले तथागतं दस्सनाया”’ति ।

२०१. “कथंभूता पन, भन्ते, भगवा देवता मनसिकरोती”ति [मनसि करोन्तीति (स्या० क०)]? “सन्तानन्द, देवता आकासे पथवीसज्जिनियो केसे पकिरिय कन्दन्ति, बाहा पग्गय्ह कन्दन्ति, छिन्नपातं पपतन्ति [छिन्नपादं विय पपतन्ति (स्या०)], आवट्टन्ति, विवट्टन्ति — ‘अतिखिप्पं भगवा परिनिब्बायिस्सति, अतिखिप्पं सुगतो परिनिब्बायिस्सति, अतिखिप्पं चक्खुं [चक्खुमा (स्या० क०)] लोके अन्तरधं आयिस्सती”ति ।

“सन्तानन्द, देवता पथवियं पथवीसज्जिनियो केसे पकिरिय कन्दन्ति, बाहा पग्गय्ह कन्दन्ति, छिन्नपातं पपतन्ति, आवट्टन्ति, विवट्टन्ति — ‘अतिखिप्पं भगवा परिनिब्बायिस्सति, अतिखिप्पं सुगतो परिनिब्बायिस्सति, अतिखिप्पं चक्खुं लोके अन्तरधायिस्सती”’ति ।

“या पन ता देवता वीतरागा, ता सता सम्पजाना अधिवासेन्ति — ‘अनिच्चा सङ्घारा, तं कुतेत्थ लब्भा”ति ।

चतुसंवेजनीयट्ठानानि

२०२. “पुब्बे, भन्ते, दिसासु वस्सं वुट्ठा [वस्संवुत्था (सी० स्या० कं० पी०)] भिक्खू आगच्छन्ति तथागतं दस्सनाय । ते मयं लभाम मनोभावनीये भिक्खू दस्सनाय, लभाम पयिरुपासनाय । भगवतो पन मयं, भन्ते, अच्चयेन न लभिस्साम मनोभावनीये भिक्खू दस्सनाय, न लभिस्साम पयिरुपासनाया”ति ।

“चत्तारिमानि, आनन्द, सद्धस्स कुलपुत्तस्स दस्सनीयानि संवेजनीयानि ठानानि । कतमानि चत्तारि? ‘इध तथागतो जातो’ति, आनन्द, सद्धस्स कुलपुत्तस्स दस्सनीयं संवेजनीयं ठानं । ‘इध तथागतो अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो’ति, आनन्द, सद्धस्स कुलपुत्तस्स दस्सनीयं संवेजनीयं ठानं । ‘इध तथागतेन अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तित’न्ति, आनन्द, सद्धस्स कुलपुत्तस्स दस्सनीयं संवेजनीयं ठानं । ‘इध तथागतो अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बुतो’ति, आनन्द, सद्धस्स कुलपुत्तस्स दस्सनीयं संवेजनीयं ठानं । इमानि खो, आनन्द, चत्तारि सद्धस्स कुलपुत्तस्स दस्सनीयानि संवेजनीयानि ठानानि ।

“आगमिस्सन्ति खो, आनन्द, सद्धा भिक्खू भिक्खुनियो उपासका उपासिकायो — ‘इध तथागतो जातो’तिपि, ‘इध तथागतो अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो’तिपि, ‘इध तथागतेन अनुत्तरं धम्मचक्कं पवत्तित’न्तिपि, ‘इध तथागतो अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बुतो’तिपि । ये हि केचि, आनन्द, चेतियचारिकं आहिण्डन्ता पसन्नचित्ता कालङ्कुरिस्सन्ति, सब्बे ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जिस्सन्ती’ति ।

आनन्दपुच्छाकथा

२०३. “कथं मयं, भन्ते, मातुगामे पटिपज्जामा’ति? “अदस्सनं, आनन्दा’ति । “दस्सने, भगवा, सति कथं पटिपज्जितब्ब’न्ति? “अनालापो, आनन्दा’ति । “आलपन्तेन पन, भन्ते, कथं पटिपज्जितब्ब’न्ति? “सति, आनन्द, उपट्ठापेतब्बा’ति ।

२०४. “कथं मयं, भन्ते, तथागतस्स सरीरे पटिपज्जामा’ति? “अव्यावटा तुम्हे, आनन्द, होथ तथागतस्स सरीरपूजाय । इद्धं तुम्हे, आनन्द, सारत्थे घट्ठ अनुयुज्जथ [सदत्थे अनुयुज्जथ (सी० स्या०), सदत्थं अनुयुज्जथ (पी०), सारत्थे अनुयुज्जथ (क०)], सारत्थे अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरथ । सन्तानन्द, खत्तियपण्डितापि ब्राह्मणपण्डितापि गहपतिपण्डितापि तथागते अभिप्पसन्ना, ते तथागतस्स सरीरपूजं करिस्सन्ती’ति ।

२०५. “कथं पन, भन्ते, तथागतस्स सरीरे पटिपज्जितब्ब’न्ति? “यथा खो, आनन्द, रज्जो चक्कवत्तिस्स सरीरे पटिपज्जन्ति, एवं तथागतस्स सरीरे पटिपज्जितब्ब’न्ति । “कथं पन, भन्ते, रज्जो चक्कवत्तिस्स सरीरे पटिपज्जन्ती’ति? “रज्जो, आनन्द, चक्कवत्तिस्स सरीरं अहतेन वत्थेन वेठेन्ति, अहतेन वत्थेन वेठेत्वा विहतेन कप्पासेन वेठेन्ति, विहतेन कप्पासेन वेठेत्वा अहतेन वत्थेन वेठेन्ति । एतेनुपायेन पञ्चहि युगसतेहि रज्जो चक्कवत्तिस्स सरीरं [सरीरे (स्या० क०)] वेठेत्वा आयसाय तेलदोणिया पक्खिपित्वा अज्जिस्सा आयसाय दोणिया पटिकुज्जित्वा सब्बगन्धानं चितकं करित्वा रज्जो चक्कवत्तिस्स सरीरं झापेन्ति । चातुमहापथे [चातुम्महापथे (सी० स्या० क० पी०)] रज्जो चक्कवत्तिस्स थूपं करोन्ति । एवं खो, आनन्द, रज्जो चक्कवत्तिस्स सरीरे पटिपज्जन्ति । यथा खो, आनन्द, रज्जो चक्कवत्तिस्स सरीरे पटिपज्जन्ति, एवं तथागतस्स सरीरे पटिपज्जितब्बं । चातुमहापथे तथागतस्स थूपो कातब्बो । तत्थ ये मालं वा गन्धं वा चुण्णकं [वण्णकं (सी० पी०)] वा आरोपेस्सन्ति वा अभिवादेस्सन्ति वा चित्तं वा पसादेस्सन्ति तेसं तं भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाय ।

थूपारहपुग्गलो

२०६. “चत्तारोमे, आनन्द, थूपारहा । कतमे चत्तारो? तथागतो अरहं सम्मासम्बुद्धो थूपारहो, पच्चेकसम्बुद्धो थूपारहो, तथागतस्स सावको थूपारहो, राजा चक्कवत्ती [चक्कवत्ति (स्या० क०)] थूपारहोति ।

“किञ्चानन्द, अत्थवसं पटिच्च तथागतो अरहं सम्मासम्बुद्धो थूपा रहो? ‘अयं तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स थूपो’ति, आनन्द, बहुजना चित्तं पसादेन्ति । ते तत्थ चित्तं पसादेत्वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । इदं खो, आनन्द, अत्थवसं पटिच्च तथागतो अरहं सम्मासम्बुद्धो थूपा रहो ।

“किञ्चानन्द, अत्थवसं पटिच्च पच्चेकसम्बुद्धो थूपा रहो? ‘अयं तस्स भगवतो पच्चेकसम्बुद्धस्स थूपो’ति, आनन्द, बहुजना चित्तं पसादेन्ति । ते तत्थ चित्तं पसादेत्वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । इदं खो, आनन्द, अत्थवसं पटिच्च पच्चेकसम्बुद्धो थूपा रहो ।

“किञ्चानन्द, अत्थवसं पटिच्च तथागतस्स सावको थूपा रहो? ‘अयं तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स सावकस्स थूपो’ति आनन्द, बहुजना चित्तं पसादेन्ति । ते तत्थ चित्तं पसादेत्वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । इदं खो, आनन्द, अत्थवसं पटिच्च तथागतस्स सावको थूपा रहो ।

“किञ्चानन्द, अत्थवसं पटिच्च राजा चक्कवत्ती थूपा रहो? ‘अयं तस्स धम्मिकस्स धम्मरज्जो थूपो’ति, आनन्द, बहुजना चित्तं पसादेन्ति । ते तत्थ चित्तं पसादेत्वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । इदं खो, आनन्द, अत्थवसं पटिच्च राजा चक्कवत्ती थूपा रहो । इमे खो, आनन्द चत्तारो थूपा रहा’ति ।

आनन्दअच्छरियधम्मो

२०७. अथ खो आयस्मा आनन्दो विहारं पविसित्वा कपिसीसं आलम्बित्वा रोदमानो अट्ठासि — “अहञ्च वतम्हि सेखो सकरणीयो, सत्थु च मे परिनिब्बानं भविस्सति, यो मम अनुकम्पको”ति । अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “कहं नु खो, भिक्खवे, आनन्दो”ति? “एसो, भन्ते, आयस्मा आनन्दो विहारं पविसित्वा कपिसीसं आलम्बित्वा रोदमानो ठितो — ‘अहञ्च वतम्हि सेखो सकरणीयो, सत्थु च मे परिनिब्बानं भविस्सति, यो मम अनुकम्पको’”ति । अथ खो भगवा अज्जतरं भिक्खुं आमन्तेसि — “एहि त्वं, भिक्खु, मम वचनेन आनन्दं आमन्तेहि — ‘सत्था तं, आवुसो आनन्द, आमन्तेती’”ति । “एवं, भन्ते”ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिस्सुत्वा येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “सत्था तं, आवुसो आनन्द, आमन्तेती”ति । “एवमावुसो”ति खो आयस्मा आनन्दो तस्स भिक्खुनो पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं आनन्दं भगवा एतदवोच — “अलं, आनन्द, मा सोचि मा परिदेवि, ननु एतं, आनन्द, मया पटिकच्चेव अक्खातं — ‘सब्बेहेव पियेहि मनापेहि नानाभावो विनाभावो अज्जथाभावो’; तं कुतेत्थ, आनन्द, लब्भा । यं तं जातं भूतं सङ्गुतं पलोकधम्मं, तं वत तथागतस्सापि सरीरं मा पलुज्जी”ति नेतं ठानं विज्जति । दीघरत्तं खो ते, आनन्द, तथागतो पच्चुपट्ठितो मेत्तेन कायकम्मेन हितेन सुखेन अद्वयेन अप्पमाणेन, मेत्तेन वचीकम्मेन हितेन सुखेन अद्वयेन अप्पमाणेन, मेत्तेन मनोकम्मेन हितेन सुखेन अद्वयेन अप्पमाणेन । कतपुज्जोसि त्वं, आनन्द, पधानमनुयुज्ज, खिप्पं होहिसि अनासवो”ति ।

२०८. अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “येपि ते, भिक्खवे, अहेसुं अतीतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, तेसम्पि भगवन्तानं एतप्परमायेव उपट्ठाका अहेसुं, सेय्यथापि मय्हं आनन्दो । येपि ते, भिक्खवे, भविस्सन्ति अनागतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, तेसम्पि भगवन्तानं एतप्परमायेव उपट्ठाका भविस्सन्ति, सेय्यथापि मय्हं आनन्दो । पण्डितो, भिक्खवे, आनन्दो; मेधावी, भिक्खवे, आनन्दो । जानाति ‘अयं कालो तथागतं दस्सनाय उपसङ्गमितुं भिक्खून्, अयं कालो

भिक्षुनीनं, अयं कालो उपासकानं, अयं कालो उपासिकानं, अयं कालो रज्जो राजमहामत्तानं तित्थियानं तित्थियसावकानंति ।

२०९. “चत्तारोमे, भिक्षवे, अच्छरिया अब्भुता धम्मा [अब्भुतधम्मा (स्या० क०)] आनन्दे । कतमे चत्तारो? सचे, भिक्षवे, भिक्षुपरिसा आनन्दं दस्सनाय उपसङ्कमति, दस्सनेन सा अत्तमना होति । तत्र चे आनन्दो धम्मं भासति, भासितेनपि सा अत्तमना होति । अतित्ताव, भिक्षवे, भिक्षुपरिसा होति, अथ खो आनन्दो तुण्ही होति । सचे, भिक्षवे, भिक्षुनीपरिसा आनन्दं दस्सनाय उपसङ्कमति, दस्सनेन सा अत्तमना होति । तत्र चे आनन्दो धम्मं भासति, भासितेनपि सा अत्तमना होति । अतित्ताव, भिक्षवे, भिक्षुनीपरिसा होति, अथ खो आनन्दो तुण्ही होति । सचे, भिक्षवे, उपासकपरिसा आनन्दं दस्सनाय उपसङ्कमति, दस्सनेन सा अत्तमना होति । तत्र चे आनन्दो धम्मं भासति, भासितेनपि सा अत्तमना होति । अतित्ताव, भिक्षवे, उपासकपरिसा होति, अथ खो आनन्दो तुण्ही होति । सचे, भिक्षवे, उपासिकापरिसा आनन्दं दस्सनाय उपसङ्कमति, दस्सनेन सा अत्तमना होति । तत्र चे, आनन्दो, धम्मं भासति, भासितेनपि सा अत्तमना होति । अतित्ताव, भिक्षवे, उपासिकापरिसा होति, अथ खो आनन्दो तुण्ही होति । इमे खो, भिक्षवे, चत्तारो अच्छरिया अब्भुता धम्मा आनन्दे ।

“चत्तारोमे, भिक्षवे, अच्छरिया अब्भुता धम्मा रज्जे चक्कवत्तिम्हि । कतमे चत्तारो? सचे, भिक्षवे, खत्तियपरिसा राजानं चक्कवत्तिं दस्सनाय उपसङ्कमति, दस्सनेन सा अत्तमना होति । तत्र चे राजा चक्कवत्ती भासति, भासितेनपि सा अत्तमना होति । अतित्ताव, भिक्षवे, खत्तियपरिसा होति । अथ खो राजा चक्कवत्ती तुण्ही होति । सचे भिक्षवे, ब्राह्मणपरिसा...पे०... गहपतिपरिसा...पे०... समणपरिसा राजानं चक्कवत्तिं दस्सनाय उपसङ्कमति, दस्सनेन सा अत्तमना होति । तत्र चे राजा चक्कवत्ती भासति, भासितेनपि सा अत्तमना होति । अतित्ताव, भिक्षवे, समणपरिसा होति, अथ खो राजा चक्कवत्ती तुण्ही होति । एवमेव खो, भिक्षवे, चत्तारोमे अच्छरिया अब्भुता धम्मा आनन्दे । सचे, भिक्षवे, भिक्षुपरिसा आनन्दं दस्सनाय उपसङ्कमति, दस्सनेन सा अत्तमना होति । तत्र चे आनन्दो धम्मं भासति, भासितेनपि सा अत्तमना होति । अतित्ताव, भिक्षवे, भिक्षुपरिसा होति । अथ खो आनन्दो तुण्ही होति । सचे, भिक्षवे भिक्षुनीपरिसा... पे०... उपासकपरिसा...पे०... उपासिकापरिसा आनन्दं दस्सनाय उपसङ्कमति, दस्सनेन सा अत्तमना होति । तत्र चे आनन्दो धम्मं भासति, भासितेनपि सा अत्तमना होति । अतित्ताव, भिक्षवे, उपासिकापरिसा होति । अथ खो आनन्दो तुण्ही होति । इमे खो, भिक्षवे, चत्तारो अच्छरिया अब्भुता धम्मा आनन्दे”ति ।

महासुदस्सनसुत्तदेसना

२१०. एवं वुत्ते आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “मा, भन्ते, भगवा इमस्मिं खुद्दकनगरके उज्जङ्गलनगरके साखानगरके परिनिब्बायि । सन्ति, भन्ते, अज्जानि महानगरानि, सेय्यथिदं — चम्पा राजगहं सावत्थी साकेतं कोसम्बी बाराणसी; एत्थ भगवा परिनिब्बायतु । एत्थ बहू खत्तियमहासाला, ब्राह्मणमहासाला गहपतिमहासाला तथागते अभिप्पसन्ना । ते तथागतस्स सरीरपूजं करिस्सन्ती”ति “माहेवं, आनन्द, अवच; माहेवं, आनन्द, अवच — ‘खुद्दकनगरकं उज्जङ्गलनगरकं साखानगरकं’ति ।

“भूतपुब्बं, आनन्द, राजा महासुदस्सनो नाम अहोसि चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा चातुरन्तो विजितावी जनप्पदत्थावरियप्पत्तो सत्तरतनसमन्नागतो । रज्जो, आनन्द, महासुदस्सनस्स अयं कुसिनारा कुसावती नाम राजधानी अहोसि, पुरत्थिमेन च पच्छिमेन च द्वादसयोजनानि आयामेन; उत्तरेन च दक्खिणेन च सत्तयोजनानि वित्थारेन । कुसावती,

आनन्द, राजधानी इद्धा चेव अहोसि फीता च बहुजना च आकिण्णमनुस्सा च सुभिक्षा च । सेय्यथापि, आनन्द, देवानं आळकमन्दा नाम राजधानी इद्धा चेव होति फीता च बहुजना च आकिण्णयक्खा च सुभिक्षा च; एवमेव खो, आनन्द, कुसावती राजधानी इद्धा चेव अहोसि फीता च बहुजना च आकिण्णमनुस्सा च सुभिक्षा च । कुसावती, आनन्द, राजधानी दसहि सद्देहि अविवित्ता अहोसि दिवा चेव रत्तिञ्च, सेय्यथिदं — हत्थिसद्देन अस्ससद्देन रथसद्देन भेरिसद्देन मुदिङ्गसद्देन वीणासद्देन गीतसद्देन सङ्घसद्देन सम्मसद्देन पाणिताळसद्देन ‘अस्नाथ पिवथ खादथा’ति दसमेन सद्देन ।

“गच्छ त्वं, आनन्द, कुसिनारं पविसित्वा कोसिनारकानं मल्लानं आरोचेहि — ‘अज्ज खो, वासेट्ठा, रत्तिया पच्छिमे यामे तथागतस्स परिनिब्बानं भविस्सति । अभिक्कमथ वासेट्ठा, अभिक्कमथ वासेट्ठा । मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ — अम्हाकञ्च नो गामक्खेत्ते तथागतस्स परिनिब्बानं अहोसि, न मयं लभिमहा पच्छिमे काले तथागतं दस्सनाया’”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पटिस्सुत्वा निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय अत्तदुतियो कुसिनारं पाविसि ।

मल्लानं वन्दना

२११. तेन खो पन समयेन कोसिनारका मल्ला सन्धागारे [सन्धागारे (सी० स्या० पी०)] सन्निपतिता होन्ति केनचिदेव करणीयेन । अथ खो आयस्मा आनन्दो येन कोसिनारकानं मल्लानं सन्धागारं तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा कोसिनारकानं मल्लानं आरोचेसि — “अज्ज खो, वासेट्ठा, रत्तिया पच्छिमे यामे तथागतस्स परिनिब्बानं भविस्सति । अभिक्कमथ वासेट्ठा, अभिक्कमथ वासेट्ठा । मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ — ‘अम्हाकञ्च नो गामक्खेत्ते तथागतस्स परिनिब्बानं अहोसि, न मयं लभिमहा पच्छिमे काले तथागतं दस्सनाया’”ति । इदमायस्मतो आनन्दस्स वचनं सुत्वा मल्ला च मल्लपुत्ता च मल्लसुणिसा च मल्लपजापतियो च अघाविनो दुम्मना चेतोदुक्खसमप्पिता अप्पेक्कच्चे केसे पकिरिय कन्दन्ति, बाहा पग्गह् कन्दन्ति, छिन्नपातं पपतन्ति, आवट्टन्ति विवट्टन्ति — ‘अतिखिप्पं भगवा परिनिब्बायिस्सति, अतिखिप्पं सुगतो परिनिब्बायिस्सति, अतिखिप्पं चक्खुं लोके अन्तरधायिस्सती’ति । अथ खो मल्ला च मल्लपुत्ता च मल्लसुणिसा च मल्लपजापतियो च अघाविनो दुम्मना चेतोदुक्खसमप्पिता येन उपवत्तनं मल्लानं सालवनं येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्गमिंसु । अथ खो आयस्मतो आनन्दस्स एतदहोसि — “सचे खो अहं कोसिनारके मल्ले एकमेकं भगवन्तं वन्दापेस्सामि, अवन्दितो भगवा कोसिनारकेहि मल्लोहि भविस्सति, अथायं रत्ति विभायिस्सति । यन्नूनाहं कोसिनारके मल्ले कुलपरिवत्तसो कुलपरिवत्तसो ठपेत्वा भगवन्तं वन्दापेय्यं — ‘इत्थन्नामो, भन्ते, मल्लो सपुत्तो सभरियो सपरिसो सामच्चो भगवतो पादे सिरसा वन्दती’ति । अथ खो आयस्मा आनन्दो कोसिनारके मल्ले कुलपरिवत्तसो कुलपरिवत्तसो ठपेत्वा भगवन्तं वन्दापेसि — ‘इत्थन्नामो, भन्ते, मल्लो सपुत्तो सभरियो सपरिसो सामच्चो भगवतो पादे सिरसा वन्दती’”ति । अथ खो आयस्मा आनन्दो एतेन उपायेन पठमेनेव यामेन कोसिनारके मल्ले भगवन्तं वन्दापेसि ।

सुभदपरिब्बाजकवत्थु

२१२. तेन खो पन समयेन सुभदो नाम परिब्बाजको कुसिनारायं पटिवसति । अस्सोसि खो सुभदो परिब्बाजको — “अज्ज किर रत्तिया पच्छिमे यामे समणस्स गोतमस्स परिनिब्बानं भविस्सती”ति । अथ खो सुभदस्स परिब्बाजकस्स एतदहोसि — “सुतं खो पन मेतं परिब्बाजकानं वुड्ढानं महल्लकानं आचरियपाचरियानं भासमानानं — ‘कदाचि करहचि तथागता लोके उप्पज्जन्ति अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा’ति । अज्जेव रत्तिया पच्छिमे यामे समणस्स गोतमस्स परिनिब्बानं भविस्सति । अत्थि च मे अयं कङ्खाधम्मो उप्पन्नो, एवं पसन्नो अहं समणे गोतमे, ‘पहोति मे समणो गोतमो तथा धम्मं देसेतुं, यथाहं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्य’”न्ति । अथ खो सुभदो परिब्बाजको येन उपवत्तनं मल्लानं सालवनं, येनायस्मा

आनन्दो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “सुतं मेतं, भो आनन्द, परिब्बाजकानं वुड्ढानं महल्लकानं आचरियपाचरियानं भासमानानं — ‘कदाचि करहचि तथागता लोके उप्पज्जन्ति अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा’ति । अज्जेव रत्तिया पच्छिमे यामे समणस्स गोतमस्स परिनिब्बानं भविस्सति । अत्थि च मे अयं कङ्खाधम्मो उप्पन्नो — एवं पसन्नो अहं समणे गोतमे ‘पहोति मे समणो गोतमो तथा धम्मं देसेतुं, यथाहं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्य’न्ति । साधाहं, भो आनन्द, लभेय्यं समणं गोतमं दस्सनाया’ति । एवं वुत्ते आयस्मा आनन्दो सुभद्वं परिब्बाजकं एतदवोच — “अलं, आवुसो सुभद्व, मा तथागतं विहेठेसि, किलन्तो भगवा’ति । दुतियम्पि खो सुभद्वो परिब्बाजको...पे०... ततियम्पि खो सुभद्वो परिब्बाजको आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “सुतं मेतं, भो आनन्द, परिब्बाजकानं वुड्ढानं महल्लकानं आचरियपाचरियानं भासमानानं — ‘कदाचि करहचि तथागता लोके उप्पज्जन्ति अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा’ति । अज्जेव रत्तिया पच्छिमे यामे समणस्स गोतमस्स परिनिब्बानं भविस्सति । अत्थि च मे अयं कङ्खाधम्मो उप्पन्नो — एवं पसन्नो अहं समणे गोतमे, ‘पहोति मे समणो गोतमो तथा धम्मं देसेतुं, यथाहं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्य’न्ति । साधाहं, भो आनन्द, लभेय्यं समणं गोतमं दस्सनाया’ति । ततियम्पि खो आयस्मा आनन्दो सुभद्वं परिब्बाजकं एतदवोच — “अलं, आवुसो सुभद्व, मा तथागतं विहेठेसि, किलन्तो भगवा’ति ।

२१३. अस्सोसि खो भगवा आयस्मतो आनन्दस्स सुभद्वेन परिब्बाजकेन सद्धिं इमं कथासल्लापं । अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “अलं, आनन्द, मा सुभद्वं वारेसि, लभतं, आनन्द, सुभद्वो तथागतं दस्सनाय । यं किञ्चि मं सुभद्वो पुच्छिस्सति, सब्बं तं अज्जापेक्खोव पुच्छिस्सति, नो विहेसापेक्खो । यं चस्साहं पुट्ठो ब्याकरिस्सामि, तं खिप्पमेव आजानिस्सती’ति । अथ खो आयस्मा आनन्दो सुभद्वं परिब्बाजकं एतदवोच — “गच्छावुसो सुभद्व, करोति ते भगवा ओकास’न्ति । अथ खो सुभद्वो परिब्बाजको येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि, सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सुभद्वो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “येमे, भो गोतम, समणब्राह्मणा सङ्घिनो गणिनो गणाचरिया जाता यसस्सिनो तित्थकरा साधुसम्मता बहुजनस्स, सेय्यथिदं — पूरणो कस्सपो, मक्खलि गोसालो, अजितो केसकम्बलो, पकुधो कच्चायनो, सञ्चयो बेलट्ठपुत्तो, निगण्ठो नाटपुत्तो, सब्बेते सकाय पटिज्जाय अब्भज्जिंसु, सब्बेव न अब्भज्जिंसु, उदाहु एकच्चे अब्भज्जिंसु, एकच्चे न अब्भज्जिंसू’ति? “अलं, सुभद्व, तिट्ठतेतं — ‘सब्बेते सकाय पटिज्जाय अब्भज्जिंसु, सब्बेव न अब्भज्जिंसु, उदाहु एकच्चे अब्भज्जिंसु, एकच्चे न अब्भज्जिंसू’ति । धम्मं ते, सुभद्व, देसेस्सामि; तं सुणाहि साधुकं मनसिकरोहि, भासिस्सामी’ति । “एवं, भन्ते’ति खो सुभद्वो परिब्बाजको भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

२१४. “यस्मिं खो, सुभद्व, धम्मविनये अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो न उपलब्भति, समणोपि तत्थ न उपलब्भति । दुतियोपि तत्थ समणो न उपलब्भति । ततियोपि तत्थ समणो न उपलब्भति । चतुत्थोपि तत्थ समणो न उपलब्भति । यस्मिञ्च खो, सुभद्व, धम्मविनये अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो उपलब्भति, समणोपि तत्थ उपलब्भति, दुतियोपि तत्थ समणो उपलब्भति, ततियोपि तत्थ समणो उपलब्भति, चतुत्थोपि तत्थ समणो उपलब्भति । इमस्मिं खो, सुभद्व, धम्मविनये अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो उपलब्भति, इधेव, सुभद्व, समणो, इध दुतियो समणो, इध ततियो समणो, इध चतुत्थो समणो, सुज्जा परप्पवादा समणोभि अज्जेहि [अज्जे (पी०)] । इमे च [इधेव (क०)], सुभद्व, भिक्खू सम्मा विहरेय्युं, असुज्जो लोको अरहन्तेहि अस्साति ।

“एकूनतिसो वयसा सुभद्व,
यं पब्बजिं किंकुसलानुएसी ।

वस्सानि पज्जास समाधिकानि,
यतो अहं पब्बजितो सुभद ॥

जायस्स धम्मस्स पदेसवत्ती,
इतो बहिद्वा समणोपि नत्थि ॥

“दुतियोपि समणो नत्थि । ततियोपि समणो नत्थि । चतुत्थोपि समणो नत्थि । सुज्जा परप्पवादा समणेभि अज्जेहि । इमे च, सुभद, भिक्खू सम्मा विहरेय्युं, असुज्जो लोको अरहन्तेहि अस्सा”ति ।

२१५. एवं वुत्ते सुभदो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “अभिककन्तं, भन्ते, अभिककन्तं, भन्ते । सेय्यथापि, भन्ते, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मगं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य, ‘चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती’ति, एवमेवं भगवता अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं, भन्ते, भगवन्तं सरणं गच्छामि धम्मञ्च भिक्खुसङ्गञ्च । लभेय्याहं, भन्ते, भगवतो सन्तिके पब्बज्जं, लभेय्यं उपसम्पद”न्ति । “यो खो, सुभद, अज्जतित्थियपुब्बो इमस्मिं धम्मविनये आकङ्खति पब्बज्जं, आकङ्खति उपसम्पदं, सो चत्तारो मासे परिवसति । चतुन्नं मासानं अच्चयेन आरद्धचित्ता भिक्खू पब्बाजेन्ति उपसम्पादेन्ति भिक्खुभावाय । अपि च मेत्थ पुग्गलवेमत्तता विदिता”ति । “सचे, भन्ते, अज्जतित्थियपुब्बा इमस्मिं धम्मविनये आकङ्खन्ता पब्बज्जं आकङ्खन्ता उपसम्पदं चत्तारो मासे परिवसन्ति, चतुन्नं मासानं अच्चयेन आरद्धचित्ता भिक्खू पब्बाजेन्ति उपसम्पादेन्ति भिक्खुभावाय । अहं चत्तारि वस्सानि परिवसिस्सामि, चतुन्नं वस्सानं अच्चयेन आरद्धचित्ता भिक्खू पब्बाजेन्तु उपसम्पादेन्तु भिक्खुभावाया”ति ।

अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “तेनहानन्द, सुभदं पब्बाजेही”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । अथ खो सुभदो परिब्बाजको आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “लाभा वो, आवुसो आनन्द; सुलद्धं वो, आवुसो आनन्द, ये एत्थ सत्थु [सत्थारा (स्या०)] सम्मुखा अन्तेवासिकाभिसेकेन अभिसित्ता”ति । अलत्थ खो सुभदो परिब्बाजको भगवतो सन्तिके पब्बज्जं, अलत्थ उपसम्पदं । अचिरूपसम्पन्नो खो पनायस्मा सुभदो एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव — ‘यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति’ तदनुत्तरं ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासि । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति अब्भज्जासि । अज्जतरो खो पनायस्मा सुभदो अरहतं अहोसि । सो भगवतो पच्छिमो सक्खिसावको अहोसीति ।

पञ्चमो भाणवारो ।

तथागतपच्छिमवाचा

२१६. अथ खो भगवा आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “सिया खो पनानन्द, तुम्हाकं एवमस्स — ‘अतीतसत्थुकं पावचनं, नत्थि नो सत्था’ति । न खो पनेतं, आनन्द, एवं दट्ठब्बं । यो वो, आनन्द, मया धम्मो च विनयो च देसितो पज्जतो, सो वो ममच्चयेन सत्था । यथा खो पनानन्द, एतरहि भिक्खू अज्जमज्जं आवुसोवादेन समुदाचरन्ति, न खो ममच्चयेन एवं समुदाचरितब्बं । थेरतरेन, आनन्द, भिक्खुना नवकतरो भिक्खु नामेन वा गोत्तेन वा आवुसोवादेन वा समुदाचरितब्बो । नवकतरेन भिक्खुना थेरतरो भिक्खु ‘भन्ते’ति वा ‘आयस्मा’ति वा समुदाचरितब्बो । आकङ्खमानो, आनन्द, सङ्गो

ममच्चयेन खुद्धानुखुद्धानि सिक्खापदानि समूहनतु । छन्नस्स, आनन्द, भिक्खुनो ममच्चयेन ब्रह्मदण्डो दातब्बो’ति । “कतमो पन, भन्ते, ब्रह्मदण्डो’ति? “छन्नो, आनन्द, भिक्खु यं इच्छेय्य, तं वदेय्य । सो भिक्खूहि नेव वत्तब्बो, न ओवदितब्बो, न अनुसासितब्बो’ति ।

२१७. अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “सिया खो पन, भिक्खवे, एकभिक्खुस्सापि कङ्खा वा विमति वा बुद्धे वा धम्मे वा सङ्गे वा मग्गे वा पटिपदाय वा, पुच्छथ, भिक्खवे, मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ — ‘सम्मूखीभूतो नो सत्था अहोसि, न मयं सक्खिम्हा भगवन्तं सम्मुखा पटिपुच्छितु’” न्ति । एवं वुत्ते ते भिक्खू तुण्ही अहेसुं । दुतियम्पि खो भगवा... पे०... ततियम्पि खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “सिया खो पन, भिक्खवे, एकभिक्खुस्सापि कङ्खा वा विमति वा बुद्धे वा धम्मे वा सङ्गे वा मग्गे वा पटिपदाय वा, पुच्छथ, भिक्खवे, मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ — ‘सम्मूखीभूतो नो सत्था अहोसि, न मयं सक्खिम्हा भगवन्तं सम्मुखा पटिपुच्छितु’” न्ति । ततियम्पि खो ते भिक्खू तुण्ही अहेसुं । अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “सिया खो पन, भिक्खवे, सत्थुगारवेनपि न पुच्छेय्याथ । सहायकोपि, भिक्खवे, सहायकस्स आरोचेतू’ति । एवं वुत्ते ते भिक्खू तुण्ही अहेसुं । अथ खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते, एवं पसन्नो अहं, भन्ते, इमस्मिं भिक्खुसङ्गे, ‘नत्थि एकभिक्खुस्सापि कङ्खा वा विमति वा बुद्धे वा धम्मे वा सङ्गे वा मग्गे वा पटिपदाय वा’”ति । “पसादा खो त्वं, आनन्द, वदेसि, जाणमेव हेत्थ, आनन्द, तथागतस्स । नत्थि इमस्मिं भिक्खुसङ्गे एकभिक्खुस्सापि कङ्खा वा विमति वा बुद्धे वा धम्मे वा सङ्गे वा मग्गे वा पटिपदाय वा । इमेसज्झि, आनन्द, पञ्चन्नं भिक्खुसतानं यो पच्छिमको भिक्खु, सो सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायणो’ति ।

२१८. अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “हन्द दानि, भिक्खवे, आमन्तयामि वो, वयधम्मा सङ्खारा अप्पमादेन सम्पादेथा’ति । अयं तथागतस्स पच्छिमा वाचा ।

परिनिब्बुतकथा

२१९. अथ खो भगवा पठमं ज्ञानं समापज्जि, पठमज्झाना वुट्ठित्वा दुतियं ज्ञानं समापज्जि, दुतियज्झाना वुट्ठित्वा ततियं ज्ञानं समापज्जि, ततियज्झाना वुट्ठित्वा चतुत्थं ज्ञानं समापज्जि । चतुत्थज्झाना वुट्ठित्वा आकासानञ्चायतनं समापज्जि, आकासानञ्चायतनसमापत्तिया वुट्ठित्वा विज्जाणञ्चायतनं समापज्जि, विज्जाणञ्चायतनसमापत्तिया वुट्ठित्वा आकिञ्चञ्चायतनं समापज्जि, आकिञ्चञ्चायतनसमापत्तिया वुट्ठित्वा नेवसञ्जानासञ्चायतनं समापज्जि, नेवसञ्जानासञ्चायतनसमापत्तिया वुट्ठित्वा सञ्जावेदयितनिरोधं समापज्जि ।

अथ खो आयस्मा आनन्दो आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोच — “परिनिब्बुतो, भन्ते अनुरुद्ध, भगवा’ति । “नावुसो आनन्द, भगवा परिनिब्बुतो, सञ्जावेदयितनिरोधं समापन्नो’ति ।

अथ खो भगवा सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठित्वा नेवसञ्जानासञ्चायतनं समापज्जि, नेवसञ्जानासञ्चायतनसमापत्तिया वुट्ठित्वा आकिञ्चञ्चायतनं समापज्जि, आकिञ्चञ्चायतनसमापत्तिया वुट्ठित्वा विज्जाणञ्चायतनं समापज्जि, विज्जाणञ्चायतनसमापत्तिया वुट्ठित्वा आकासानञ्चायतनं समापज्जि, आकासानञ्चायतनसमापत्तिया वुट्ठित्वा चतुत्थं ज्ञानं समापज्जि, चतुत्थज्झाना वुट्ठित्वा ततियं ज्ञानं समापज्जि, ततियज्झाना वुट्ठित्वा दुतियं ज्ञानं समापज्जि, दुतियज्झाना वुट्ठित्वा पठमं ज्ञानं समापज्जि, पठमज्झाना वुट्ठित्वा दुतियं ज्ञानं समापज्जि, दुतियज्झाना वुट्ठित्वा ततियं ज्ञानं समापज्जि, ततियज्झाना वुट्ठित्वा चतुत्थं ज्ञानं समापज्जि,

चतुर्थज्ज्ञाना वुड्हित्वा समनन्तरा भगवा परिनिब्बायि ।

२२०. परिनिब्बुते भगवति सह परिनिब्बाना महाभूमिचालो अहोसि भिंसनको सलोमहंसो । देवदुन्दुभियो च फलिसु ।
परिनिब्बुते भगवति सह परिनिब्बाना ब्रह्मासहम्पति इमं गाथं अभासि —

“सब्बेव निक्खिपिस्सन्ति, भूता लोके समुस्सयं ।
यत्थ एतादिसो सत्था, लोके अप्पटिपुग्गलो ।
तथागतो बलप्पत्तो, सम्बुद्धो परिनिब्बुतो”ति ॥

२२१. परिनिब्बुते भगवति सह परिनिब्बाना सक्को देवानमिन्दो इमं गाथं अभासि —

“अनिच्चा वत सङ्खारा, उप्पादवयधम्मिनो ।
उप्पज्जित्वा निरुज्झन्ति, तेसं वूपसमो सुखो”ति ॥

२२२. परिनिब्बुते भगवति सह परिनिब्बाना आयस्मा अनुरुद्धो इमा गाथायो अभासि —

“नाहु अस्सासपस्सासो, ठितचित्तस्स तादिनो ।
अनेजो सन्तिमारब्भ, यं कालमकरी मुनि ॥
“असल्लीनेन चित्तेन, वेदनं अज्झवासयि ।
पज्जोतस्सेव निब्बानं, विमोक्खो चेतसो अहू”ति ॥

२२३. परिनिब्बुते भगवति सह परिनिब्बाना आयस्मा आनन्दो इमं गाथं अभासि —

“तदासि यं भिंसनकं, तदासि लोमहंसनं ।
सब्बाकारवरूपेते, सम्बुद्धे परिनिब्बुते”ति ॥

२२४. परिनिब्बुते भगवति ये ते तत्थ भिक्खू अवीतरागा अप्पेक्कचे बाहा पग्गय्ह कन्दन्ति, छिन्नपातं पपतन्ति, आवट्टन्ति विवट्टन्ति, “अतिखिप्पं भगवा परिनिब्बुतो, अतिखिप्पं सुगतो परिनिब्बुतो, अतिखिप्पं चक्खुं लोके अन्तरहितो”ति । ये पन ते भिक्खू वीतरागा, ते सता सम्पजाना अधिवासेन्ति — “अनिच्चा सङ्खारा, तं कुतेत्थ लब्भा”ति ।

२२५. अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो भिक्खू आमन्तेसि — “अलं, आवुसो, मा सोचित्थ मा परिदेवित्थ । ननु एतं, आवुसो, भगवता पटिकच्चेव अक्खातं — ‘सब्बेहेव पियेहि मनापेहि नानाभावो विनाभावो अज्जथाभावो’ । तं कुतेत्थ, आवुसो, लब्भा । ‘यं तं जातं भूतं सङ्खतं पलोकधम्मं, तं वत मा पलुज्जी’ति, नेतं ठानं विज्जति । देवता, आवुसो, उज्झायन्ती”ति । “कथंभूता पन, भन्ते, आयस्मा अनुरुद्धो देवता मनसि करोती”ति [भन्ते अनुरुद्ध देवता मनसि करोन्तीति (स्या० क०)]?

“सन्तावुसो आनन्द, देवता आकासे पथवीसज्जिनियो केसे पकिरिय कन्दन्ति, बाहा पग्गय्ह कन्दन्ति, छिन्नपातं

पपतन्ति, आवट्टन्ति, विवट्टन्ति — ‘अतिखिप्पं भगवा परिनिब्बुतो, अतिखिप्पं सुगतो परिनिब्बुतो, अतिखिप्पं चक्खुं लोके अन्तरहितो’ति । सन्तावुसो आनन्द, देवता पथविया पथवीसज्जिनियो केसे पकिरिय कन्दन्ति, बाहा पग्गह् कन्दन्ति, छिन्नपातं पपतन्ति, आवट्टन्ति, विवट्टन्ति — ‘अतिखिप्पं भगवा परिनिब्बुतो, अतिखिप्पं सुगतो परिनिब्बुतो, अतिखिप्पं चक्खुं लोके अन्तरहितो’ति । या पन ता देवता वीतरागा, ता सता सम्पजाना अधिवासेन्ति — ‘अनिच्चा सङ्घारा, तं कुतेत्थ लब्भा’ति । अथ खो आयस्मा च अनुरुद्धो आयस्मा च आनन्दो तं रत्तावसेसं धम्मिया कथाय वीतिनामेसुं ।

२२६. अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो आयस्मन्तं आनन्दं आमन्तेसि — “गच्छावुसो आनन्द, कुसिनारं पविसित्वा कोसिनारकानं मल्लानं आरोचेहि — ‘परिनिब्बुतो, वासेट्ठा, भगवा, यस्सदानि कालं मज्जथा’”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो आयस्मतो अनुरुद्धस्स पटिस्सुत्वा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय अत्तदुतियो कुसिनारं पाविसि । तेन खो पन समयेन कोसिनारका मल्ला सन्धागारे सन्निपतिता होन्ति तेनेव करणीयेन । अथ खो आयस्मा आनन्दो येन कोसिनारकानं मल्लानं सन्धागारं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा कोसिनारकानं मल्लानं आरोचेसि — ‘परिनिब्बुतो, वासेट्ठा, भगवा, यस्सदानि कालं मज्जथा’ति । इदमायस्मतो आनन्दस्स वचनं सुत्वा मल्ला च मल्लपुत्ता च मल्लसुणिसा च मल्लपजापतियो च अघाविनो दुम्मना चेतोदुक्खसमप्पिता अप्पेकच्चे केसे पकिरिय कन्दन्ति, बाहा पग्गह् कन्दन्ति, छिन्नपातं पपतन्ति, आवट्टन्ति, विवट्टन्ति — “अतिखिप्पं भगवा परिनिब्बुतो, अतिखिप्पं सुगतो परिनिब्बुतो, अतिखिप्पं चक्खुं लोके अन्तरहितो”ति ।

बुद्धसरीरपूजा

२२७. अथ खो कोसिनारका मल्ला पुरिसे आणापेसुं — “तेन हि, भणे, कुसिनारायं गन्धमालज्ज सब्बज्ज ताळावचरं सन्निपातेथा”ति । अथ खो कोसिनारका मल्ला गन्धमालज्ज सब्बज्ज ताळावचरं पज्ज च दुस्सयुगसतानि आदाय येन उपवत्तनं मल्लानं सालवनं, येन भगवतो सरीरं तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवतो सरीरं नच्चेहि गीतेहि वादितेहि मालेहि गन्धेहि सक्करोन्ता गरुं करोन्ता मानेन्ता पूजेन्ता चेलवितानानि करोन्ता मण्डलमाळे पटियादेन्ता एकदिवसं वीतिनामेसुं ।

अथ खो कोसिनारकानं मल्लानं एतदहोसि — “अतिविकालो खो अज्ज भगवतो सरीरं झापेतुं, स्वे दानि मयं भगवतो सरीरं झापेस्सामा”ति । अथ खो कोसिनारका मल्ला भगवतो सरीरं नच्चेहि गीतेहि वादितेहि मालेहि गन्धेहि सक्करोन्ता गरुं करोन्ता मानेन्ता पूजेन्ता चेलवितानानि करोन्ता मण्डलमाळे पटियादेन्ता दुतियम्पि दिवसं वीतिनामेसुं, ततियम्पि दिवसं वीतिनामेसुं, चतुत्थम्पि दिवसं वीतिनामेसुं, पच्चमम्पि दिवसं वीतिनामेसुं, छट्ठम्पि दिवसं वीतिनामेसुं ।

अथ खो सत्तमं दिवसं कोसिनारकानं मल्लानं एतदहोसि — “मयं भगवतो सरीरं नच्चेहि गीतेहि वादितेहि मालेहि गन्धेहि सक्करोन्ता गरुं करोन्ता मानेन्ता पूजेन्ता दक्खिणेन दक्खिणं नगरस्स हरित्वा बाहिरेन बाहिरं दक्खिणतो नगरस्स भगवतो सरीरं झापेस्सामा”ति ।

२२८. तेन खो पन समयेन अट्ठ मल्लपामोक्खा सीसंन्हाता अहतानि वत्थानि निवत्था “मयं भगवतो सरीरं उच्चारेस्सामा”ति न सक्कोन्ति उच्चारेतुं । अथ खो कोसिनारका मल्ला आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोचुं — “को नु खो, भन्ते अनुरुद्ध, हेतु को पच्चयो, येनिमे अट्ठ मल्लपामोक्खा सीसंन्हाता अहतानि वत्थानि निवत्था ‘मयं भगवतो सरीरं उच्चारेस्सामा’ति न सक्कोन्ति उच्चारेतुं”न्ति? “अज्जथा खो, वासेट्ठा, तुम्हाकं अधिप्पायो, अज्जथा देवतानं

अधिष्पायो'ति । “कथं पन, भन्ते, देवतानं अधिष्पायो'ति? “तुम्हाकं खो, वासेट्ठा, अधिष्पायो — ‘मयं भगवतो सरीरं नच्चहेहि गीतेहि वादितेहि मालेहि गन्धेहि सक्करोन्ता गरुं करोन्ता मानेन्ता पूजेन्ता दक्खिणेन दक्खिणं नगरस्स हरित्वा बाहिरेन बाहिरं दक्खिणतो नगरस्स भगवतो सरीरं झापेस्सामा'ति; देवतानं खो, वासेट्ठा, अधिष्पायो — ‘मयं भगवतो सरीरं दिब्बेहि नच्चहेहि गीतेहि वादितेहि गन्धेहि सक्करोन्ता गरुं करोन्ता मानेन्ता पूजेन्ता उत्तरेन उत्तरं नगरस्स हरित्वा उत्तरेन द्वारेन नगरं पवेसेत्वा मज्झेन मज्झं नगरस्स हरित्वा पुरत्थिमेन द्वारेन निक्खमित्वा पुरत्थिमतो नगरस्स मकुटबन्धनं नाम मल्लानं चेत्तियं एत्थ भगवतो सरीरं झापेस्सामा'ति । “यथा, भन्ते, देवतानं अधिष्पायो, तथा होतू'ति ।

२२९. तेन खो पन समयेन कुसिनारा याव सन्धिसमलसंकटीरा जण्णुमत्तेन ओधिना मन्दारवपुप्फेहि सन्थता [सण्ठिता (स्या०)] होति । अथ खो देवता च कोसिनारका च मल्ला भगवतो सरीरं दिब्बेहि च मानुसकेहि च नच्चहेहि गीतेहि वादितेहि मालेहि गन्धेहि सक्करोन्ता गरुं करोन्ता मानेन्ता पूजेन्ता उत्तरेन उत्तरं नगरस्स हरित्वा उत्तरेन द्वारेन नगरं पवेसेत्वा मज्झेन मज्झं नगरस्स हरित्वा पुरत्थिमेन द्वारेन निक्खमित्वा पुरत्थिमतो नगरस्स मकुटबन्धनं नाम मल्लानं चेत्तियं एत्थ च भगवतो सरीरं निक्खिपिंसु ।

२३०. अथ खो कोसिनारका मल्ला आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोचुं — “कथं मयं, भन्ते आनन्द, तथागतस्स सरीरे पटिपज्जामा'ति? “यथा खो, वासेट्ठा, रज्जो चक्कवत्तिस्स सरीरे पटिपज्जन्ति, एवं तथागतस्स सरीरे पटिपज्जितब्ब'न्ति । “कथं पन, भन्ते आनन्द, रज्जो चक्कवत्तिस्स सरीरे पटिपज्जन्ती'ति? “रज्जो, वासेट्ठा, चक्कवत्तिस्स सरीरं अहतेन वत्थेन वेठेन्ति, अहतेन वत्थेन वेठेत्वा विहतेन कप्पासेन वेठेन्ति, विहतेन कप्पासेन वेठेत्वा अहतेन वत्थेन वेठेन्ति । एतेन उपायेन पज्चहि युगसतेहि रज्जो चक्कवत्तिस्स सरीरं वेठेत्वा आयसाय तेलदोणिया पक्खिपित्वा अज्जिस्सा आयसाय दोणिया पटिकुज्जित्वा सब्बगन्धानं चित्तकं करित्वा रज्जो चक्कवत्तिस्स सरीरं झापेन्ति । चातुमहापथे रज्जो चक्कवत्तिस्स थूपं करोन्ति । एवं खो, वासेट्ठा, रज्जो चक्कवत्तिस्स सरीरे पटिपज्जन्ति । यथा खो, वासेट्ठा, रज्जो चक्कवत्तिस्स सरीरे पटिपज्जन्ति, एवं तथागतस्स सरीरे पटिपज्जितब्बं । चातुमहापथे तथागतस्स थूपो कातब्बो । तत्थ ये मालं वा गन्धं वा चुण्णकं वा आरोपेस्सन्ति वा अभिवादेस्सन्ति वा चित्तं वा पसादेस्सन्ति, तेसं तं भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाया'ति । अथ खो कोसिनारका मल्ला पुरिसे आणापेसुं — “तेन हि, भणे, मल्लानं विहतं कप्पासं सन्निपातेथा'ति ।

अथ खो कोसिनारका मल्ला भगवतो सरीरं अहतेन वत्थेन वेठेत्वा विहतेन कप्पासेन वेठेसुं, विहतेन कप्पासेन वेठेत्वा अहतेन वत्थेन वेठेसुं । एतेन उपायेन पज्चहि युगसतेहि भगवतो सरीरं वेठेत्वा आयसाय तेलदोणिया पक्खिपित्वा अज्जिस्सा आयसाय दोणिया पटिकुज्जित्वा सब्बगन्धानं चित्तकं करित्वा भगवतो सरीरं चित्तकं आरोपेसुं ।

महाकस्सपत्थेरवत्थु

२३१. तेन खो पन समयेन आयस्मा महाकस्सपो पावाय कुसिनारं अद्धानमगगप्पटिप्पन्नो होति महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं पज्चमत्तेहि भिक्खुसतेहि । अथ खो आयस्मा महाकस्सपो मग्गा ओक्कम्म अज्जतरस्मिं रुक्खमूले निसीदि । तेन खो पन समयेन अज्जतरो आजीवको कुसिनाराय मन्दारवपुप्फं गहेत्वा पावं अद्धानमगगप्पटिप्पन्नो होति । अद्दसा खो आयस्मा महाकस्सपो तं आजीवकं दूरतोव आगच्छन्तं, दिस्वा तं आजीवकं एतदवोच — “अपावुसो, अम्हाकं सत्थारं जानासी'ति? “आमावुसो, जानामि, अज्ज सत्ताहपरिनिब्बुतो समणो गोतमो । ततो मे इदं मन्दारवपुप्फं गहित'न्ति । तत्थ ये ते भिक्खू अवीतरागा अप्पेकच्चे बाहा पग्गह् कन्दन्ति, छिन्नपातं पपतन्ति, आवट्टन्ति, विवट्टन्ति — “अतिखिप्पं भगवा परिनिब्बुतो, अतिखिप्पं सुगतो परिनिब्बुतो, अतिखिप्पं चक्खुं लोके अन्तरहितो'ति । ये पन ते भिक्खू वीतरागा, ते

सता सम्पजाना अधिवासेन्ति — “अनिच्चा सङ्खारा, तं कुतेत्थ लब्भा”ति ।

२३२. तेन खो पन समयेन सुभदो नाम बुद्धपब्बजितो तस्सं परिसायं निसिन्नो होति । अथ खो सुभदो बुद्धपब्बजितो ते भिक्खू एतदवोच — “अलं, आवुसो, मा सोचित्थ, मा परिदेवित्थ, सुमुत्ता मयं तेन महासमणेन । उपदुता च होम — ‘इदं वो कप्पति, इदं वो न कप्पती’ति । इदानीं पन मयं यं इच्छिस्साम, तं करिस्साम, यं न इच्छिस्साम, न तं करिस्सामा”ति । अथ खो आयस्मा महाकस्सपो भिक्खू आमन्तेसि — “अलं, आवुसो, मा सोचित्थ, मा परिदेवित्थ । ननु एतं, आवुसो, भगवता पटिकच्चेव अक्खातं — ‘सब्बेहेव पियेहि मनापेहि नानाभावो विनाभावो अज्जथाभावो’ । तं कुतेत्थ, आवुसो, लब्भा । ‘यं तं जातं भूतं सङ्खतं पलोकधम्मं, तं तथागतस्सापि सरीरं मा पलुज्जी’ति, नेतं ठानं विज्जती”ति ।

२३३. तेन खो पन समयेन चत्तारो मल्लपामोक्खा सीसंन्हाता अहतानि वत्थानि निवत्था — “मयं भगवतो चितकं आळिम्पेस्सामा”ति न सक्कोन्ति आळिम्पेतुं । अथ खो कोसिनारका मल्ला आयस्मन्तं अनुरुद्धं एतदवोचुं — “को नु खो, भन्ते अनुरुद्ध, हेतु को पच्चयो, येनिमे चत्तारो मल्लपामोक्खा सीसंन्हाता अहतानि वत्थानि निवत्था — ‘मयं भगवतो चितकं आळिम्पेस्सामा’ति न सक्कोन्ति आळिम्पेतुं”न्ति? “अज्जथा खो, वासेट्ठा, देवतानं अधिप्पायो”ति । “कथं पन, भन्ते, देवतानं अधिप्पायो”ति? “देवतानं खो, वासेट्ठा, अधिप्पायो — ‘अयं आयस्मा महाकस्सपो पावाय कुसिनारं अद्धानमग्गप्पटिप्पन्नो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं पच्चमत्तेहि भिक्खुसतेहि । न ताव भगवतो चितको पज्जलिस्सति, यावायस्मा महाकस्सपो भगवतो पादे सिरसा न वन्दिस्सती”ति । “यथा, भन्ते, देवतानं अधिप्पायो, तथा होतू”ति ।

२३४. अथ खो आयस्मा महाकस्सपो येन कुसिनारा मकुटबन्धनं नाम मल्लानं चेति यं, येन भगवतो चितको तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा एकंसं चीवरं कत्वा अज्जलिं पणामेत्वा तिक्खत्तुं चितकं पदक्खिणं कत्वा भगवतो पादे सिरसा वन्दि । तानिपि खो पच्चभिक्खुसतानि एकंसं चीवरं कत्वा अज्जलिं पणामेत्वा तिक्खत्तुं चितकं पदक्खिणं कत्वा भगवतो पादे सिरसा वन्दिसु । वन्दिते च पनायस्मता महाकस्सपेन तेहि च पच्चहि भिक्खुसतेहि सयमेव भगवतो चितको पज्जलि ।

२३५. ज्ञायमानस्स खो पन भगवतो सरीरस्स यं अहोसि छवीति वा चम्मन्ति वा मंसन्ति वा न्हारूति वा लसिकाति वा, तस्स नेव छारिका पज्जायित्थ, न मसि; सरीरानेव अवसिस्सिंसु । सेय्यथापि नाम सप्पिस्स वा तेलस्स वा ज्ञायमानस्स नेव छारिका पज्जायति, न मसि; एवमेव भगवतो सरीरस्स ज्ञायमानस्स यं अहोसि छवीति वा चम्मन्ति वा मंसन्ति वा न्हारूति वा लसिकाति वा, तस्स नेव छारिका पज्जायित्थ, न मसि; सरीरानेव अवसिस्सिंसु । तेसज्च पच्चन्नं दुस्सयुगसतानं द्वेव दुस्सानि न ड्हिंसु यज्च सब्बअब्भन्तरिमं यज्च बाहिरं । दट्ठे च खो पन भगवतो सरीरे अन्तलिक्खा उदकधारा पातुभवित्वा भगवतो चितकं निब्बापेसि । उदकसालतोपि [उदकं सालतोपि (सी० स्या० कं०)] अब्भुन्नमित्वा भगवतो चितकं निब्बापेसि । कोसिनारकापि मल्ला सब्बगन्धोदकेन भगवतो चितकं निब्बापेसुं । अथ खो कोसिनारका मल्ला भगवतो सरीरानि सत्ताहं सन्धागारे सत्तिपज्जरं करित्वा धनुपाकारं परिक्खिपापेत्वा [परिक्खिपित्वा (स्या०)] नच्चेहि गीतेहि वादितेहि मालेहि गन्धेहि सक्करिंसु गरुं करिंसु मानेसुं पूजेसुं ।

सरीरधातुविभाजनं

२३६. अस्सोसि खो राजा मागधो अजातसत्तु वेदेहिपुत्तो — “भगवा किर कुसिनारायं परिनिब्बुतो”ति । अथ खो राजा मागधो अजातसत्तु वेदेहिपुत्तो कोसिनारकानं मल्लानं दूतं पाहेसि — “भगवापि खत्तियो अहम्पि खत्तियो, अहम्पि अरहामि भगवतो सरीरानं भागं, अहम्पि भगवतो सरीरानं थूपज्च महज्च करिस्सामी”ति ।

अस्सोसुं खो वेसालिका लिच्छवी — “भगवा किर कुसिनारायं परिनिब्बुतो”ति । अथ खो वेसालिका लिच्छवी कोसिनारकानं मल्लानं दूतं पाहेसुं — “भगवापि खत्तियो मयम्पि खत्तिया, मयम्पि अरहाम भगवतो सरीरानं भागं, मयम्पि भगवतो सरीरानं थूपञ्च महञ्च करिस्सामा”ति ।

अस्सोसुं खो कपिलवत्थुवासी सक्का — “भगवा किर कुसिनारायं परिनिब्बुतो”ति । अथ खो कपिलवत्थुवासी सक्का कोसिनारकानं मल्लानं दूतं पाहेसुं — “भगवा अम्हाकं जातिसेट्ठो, मयम्पि अरहाम भगवतो सरीरानं भागं, मयम्पि भगवतो सरीरानं थूपञ्च महञ्च करिस्सामा”ति ।

अस्सोसुं खो अल्लकप्पका बुलयो [थूलयो (स्या०)] — “भगवा किर कुसिनारायं परिनिब्बुतो”ति । अथ खो अल्लकप्पका बुलयो कोसिनारकानं मल्लानं दूतं पाहेसुं — “भगवापि खत्तियो मयम्पि खत्तिया, मयम्पि अरहाम भगवतो सरीरानं भागं, मयम्पि भगवतो सरीरानं थूपञ्च महञ्च करिस्सामा”ति ।

अस्सोसुं खो रामगामका कोळिया — “भगवा किर कुसिनारायं परिनिब्बुतो”ति । अथ खो रामगामका कोळिया कोसिनारकानं मल्लानं दूतं पाहेसुं — “भगवापि खत्तियो मयम्पि खत्तिया, मयम्पि अरहाम भगवतो सरीरानं भागं, मयम्पि भगवतो सरीरानं थूपञ्च महञ्च करिस्सामा”ति ।

अस्सोसि खो वेट्ठदीपको ब्राह्मणो — “भगवा किर कुसिनारायं परिनिब्बुतो”ति । अथ खो वेट्ठदीपको ब्राह्मणो कोसिनारकानं मल्लानं दूतं पाहेसि — “भगवापि खत्तियो अहं पिस्मि ब्राह्मणो, अहम्पि अरहामि भगवतो सरीरानं भागं, अहम्पि भगवतो सरीरानं थूपञ्च महञ्च करिस्सामी”ति ।

अस्सोसुं खो पावेय्यका मल्ला — “भगवा किर कुसिनारायं परिनिब्बुतो”ति । अथ खो पावेय्यका मल्ला कोसिनारकानं मल्लानं दूतं पाहेसुं — “भगवापि खत्तियो मयम्पि खत्तिया, मयम्पि अरहाम भगवतो सरीरानं भागं, मयम्पि भगवतो सरीरानं थूपञ्च महञ्च करिस्सामा”ति ।

एवं वुत्ते कोसिनारका मल्ला ते सङ्गे गणे एतदवोचुं — “भगवा अम्हाकं गामक्खेत्ते परिनिब्बुतो, न मयं दस्साम भगवतो सरीरानं भाग”न्ति ।

२३७. एवं वुत्ते दोणो ब्राह्मणो ते सङ्गे गणे एतदवोच —

“सुणन्तु भोन्तो मम एकवाचं,
अम्हाक [छन्दानुरक्खणत्थं निग्गहीतलोपो] । बुद्धो अहु खन्तिवादो ।
न हि साधु यं उत्तमपुग्गलस्स,
सरीरभागे सिया सम्पहारो ॥

सब्बेव भोन्तो सहिता समग्गा,
सम्मोदमाना करोमट्ठभागे ।
वित्थारिका होन्तु दिसासु थूपा,
बहू जना चक्खुमतो पसन्ना”ति ॥

२३८. “तेन हि, ब्राह्मण, त्वज्जेव भगवतो सरीरानि अट्ठधा समं सविभक्तं विभज्जाही”ति । “एवं, भो”ति खो दोणो ब्राह्मणो तेसं सङ्घानं गणानं पटिस्सुत्वा भगवतो सरीरानि अट्ठधा समं सुविभक्तं विभजित्वा ते सङ्घे गणे एतदवोच — “इमं मे भोन्तो तुम्बं ददन्तु अहम्पि तुम्बस्स थूपञ्च महञ्च करिस्सामी”ति । अदंसु खो ते दोणस्स ब्राह्मणस्स तुम्बं ।

अस्सोसुं खो पिप्पलिवनिया [पिप्पलिवनिया (स्या०)] मोरिया — “भगवा किर कुसिनारायं परिनिब्बुतो”ति । अथ खो पिप्पलिवनिया मोरिया कोसिनारकानं मल्लानं दूतं पाहेसुं — “भगवापि खत्तियो मयम्पि खत्तिया, मयम्पि अरहाम भगवतो सरीरानं भागं, मयम्पि भगवतो सरीरानं थूपञ्च महञ्च करिस्सामा”ति । “नत्थि भगवतो सरीरानं भागो, विभक्तानि भगवतो सरीरानि । इतो अङ्गारं हरथा”ति । ते ततो अङ्गारं हरिंसु [आहरिंसु (स्या० क०)] ।

धातुथूपपूजा

२३९. अथ खो राजा मागधो अजातसत्तु वेदेहिपुत्तो राजगहे भगवतो सरीरानं थूपञ्च महञ्च अकासि । वेसालिकापि लिच्छवी वेसालियं भगवतो सरीरानं थूपञ्च महञ्च अकंसु । कपिलवत्थुवासीपि सक्या कपिलवत्थुस्मिं भगवतो सरीरानं थूपञ्च महञ्च अकंसु । अल्लकप्पकापि बुलयो अल्लकप्पे भगवतो सरीरानं थूपञ्च महञ्च अकंसु । रामगामकापि कोळिया रामगामे भगवतो सरीरानं थूपञ्च महञ्च अकंसु । वेट्टदीपकोपि ब्राह्मणो वेट्टदीपे भगवतो सरीरानं थूपञ्च महञ्च अकासि । पावेय्यकापि मल्ला पावायं भगवतो सरीरानं थूपञ्च महञ्च अकंसु । कोसिनारकापि मल्ला कुसिनारायं भगवतो सरीरानं थूपञ्च महञ्च अकंसु । दोणोपि ब्राह्मणो तुम्बस्स थूपञ्च महञ्च अकासि । पिप्पलिवनियापि मोरिया पिप्पलिवने अङ्गारानं थूपञ्च महञ्च अकंसु । इति अट्ठ सरीरथूपा नवमो तुम्बथूपो दसमो अङ्गारथूपो । एवमेतं भूतपुब्बन्ति ।

२४०. अट्ठदोणं चक्खुमतो सरीरं, सत्तदोणं जम्बुदीपे महेन्ति ।

एकञ्च दोणं पुरिसवरुत्तमस्स, रामगामे नागराजा महेति ॥

एकाहि दाठा तिदिवेहि पूजिता, एका पन गन्धारपुरे महीयति ।

कालिङ्गरज्जो विजिते पुनेकं, एकं पन नागराजा महेति ॥

तस्सेव तेजेन अयं वसुन्धरा,

आयागसेट्ठेहि मही अलङ्कता ।

एवं इमं चक्खुमतो सरीरं,

सुसक्कतं सक्कतसक्कतेहि ॥

देविन्दनागिन्दनरिन्दपूजितो,

मनुस्सिन्दसेट्ठेहि तथेव पूजितो ।

तं वन्दथ [तं तं वन्दथ (स्या०)] पञ्जलिका लभित्वा,

बुद्धो हवे कप्पसतेहि दुल्लभोति ॥

चत्तालीस समा दन्ता, केसा लोमा च सब्बसो ।

देवा हरिंसु एकेकं, चक्कवाळपरम्पराति ॥

महापरिनिब्बानसुत्तं निद्धितं ततियं ।

४. महासुदस्सनसुत्तं

२४१. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा कुसिनारायं विहरति उपवत्तने मल्लानं सालवने अन्तरेण यमकसालानं परिनिब्बानसमये । अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “मा, भन्ते, भगवा इमस्मिं खुद्वकनगरके उज्जङ्गलनगरके साखानगरके परिनिब्बायि । सन्ति, भन्ते, अज्जानि महानगरानि । सेय्यथिदं — चम्पा, राजगहं, सावत्थि, साकेतं, कोसम्बी, बाराणसी; एत्थ भगवा परिनिब्बायतु । एत्थ बहू खत्तियमहासाला ब्राह्मणमहासाला गहपतिमहासाला तथागते अभिप्पसन्ना, ते तथागतस्स सरीरपूजं करिस्सन्ती”ति ।

२४२. “मा हेवं, आनन्द, अवच; मा हेवं, आनन्द, अवच — खुद्वकनगरकं उज्जङ्गलनगरकं साखानगरकं”न्ति ।

कुसावतीराजधानी

“भूतपुब्बं, आनन्द, राजा महासुदस्सनो नाम अहोसि खत्तियो मुद्वावसित्तो [खत्तियो मुद्वाभिसित्तो (क०), चक्कवत्तीधम्मिको धम्मराजा (महापरिनिब्बानसुत्त)] चातुरन्तो विजितावी जनपदत्थावरियप्पत्तो । रज्जो, आनन्द, महासुदस्सनस्स अयं कुसिनारा कुसावती नाम राजधानी अहोसि । पुरत्थिमेन च पच्छिमेन च द्वादसयोजनानि आयामेन, उत्तरेण च दक्खिणेण च सत्तयोजनानि वित्थारेण । कुसावती, आनन्द, राजधानी इद्वा चेव अहोसि फीता च बहुजना च आकिण्णमनुस्सा च सुभिक्षा च । सेय्यथापि, आनन्द, देवानं आळकमन्दा नाम राजधानी इद्वा चेव होति फीता च [इद्वा चेव अहोसि फीता च (स्या०)] बहुजना च आकिण्णयक्खा च सुभिक्षा च; एवमेव खो, आनन्द, कुसावती राजधानी इद्वा चेव अहोसि फीता च बहुजना च आकिण्णमनुस्सा च सुभिक्षा च । कुसावती, आनन्द, राजधानी दसहि सद्देहि अविवित्ता अहोसि दिवा चेव रत्तिञ्च, सेय्यथिदं — हत्थिसद्देण अस्ससद्देण रथसद्देण भेरिसद्देण मुदिङ्गसद्देण वीणासद्देण गीतसद्देण सङ्घसद्देण सम्मसद्देण पाणिताळसद्देण ‘अस्माथ पिवथ खादथा’ति दसमेण सद्देण ।

“कुसावती, आनन्द, राजधानी सत्तहि पाकारेहि परिक्खित्ता अहोसि । एको पाकारो सोवण्णमयो, एको रूपियमयो, एको वेळुरियमयो, एको फलिकमयो, एको लोहितङ्कमयो [लोहितङ्कमयो (क०), लोहितकमयो (व्याकरणेसु)], एको मसारगल्लमयो, एको सब्बरतनमयो । कुसावतिया, आनन्द, राजधानिया चतुन्नं वण्णानं द्वारानि अहेसुं । एकं द्वारं सोवण्णमयं, एकं रूपियमयं, एकं वेळुरियमयं, एकं फलिकमयं । एकेकस्मिं द्वारे सत्त सत्त एसिका निखाता अहेसुं तिपोरिसङ्गा तिपोरिसनिखाता द्वादसपोरिसा उब्बेधेन । एका एसिका सोवण्णमया, एका रूपियमया, एका वेळुरियमया, एका फलिकमया, एका लोहितङ्कमया, एका मसारगल्लमया, एका सब्बरतनमया । कुसावती, आनन्द, राजधानी सत्तहि तालपन्तीहि परिक्खित्ता अहोसि । एका तालपन्ति सोवण्णमया, एका रूपियमया, एका वेळुरियमया, एका फलिकमया, एका लोहितङ्कमया, एका मसारगल्लमया, एका सब्बरतनमया । सोवण्णमयस्स तालस्स सोवण्णमयो खन्धो अहोसि, रूपियमयानि पत्तानि च फलानि च । रूपियमयस्स तालस्स रूपियमयो खन्धो अहोसि, सोवण्णमयानि पत्तानि च फलानि च । वेळुरियमयस्स तालस्स वेळुरियमयो खन्धो अहोसि, फलिकमयानि पत्तानि च फलानि च । फलिकमयस्स तालस्स फलिकमयो खन्धो अहोसि, वेळुरियमयानि पत्तानि च फलानि च । लोहितङ्कमयस्स तालस्स लोहितङ्कमयो खन्धो अहोसि, मसारगल्लमयानि पत्तानि च फलानि च । मसारगल्लमयस्स तालस्स मसारगल्लमयो खन्धो अहोसि, लोहितङ्कमयानि

पत्तानि च फलानि च । सब्बरतनमयस्स तालस्स सब्बरतनमयो खन्धो अहोसि, सब्बरतनमयानि पत्तानि च फलानि च । तासं खो पनानन्द, तालपन्तीनं वातेरितानं सद्दो अहोसि वग्गु च रजनीयो च खमनीयो [कमनीयो (सी० स्या० पी०)] च मदनीयो च । सेय्यथापि, आनन्द, पच्चङ्गिकस्स तूरियस्स सुविनीतस्स सुप्पटिताळितस्स सुकुसलेहि समन्नाहतस्स सद्दो होति वग्गु च रजनीयो च खमनीयो च मदनीयो च, एवमेव खो, आनन्द, तासं तालपन्तीनं वातेरितानं सद्दो अहोसि वग्गु च रजनीयो च खमनीयो च मदनीयो च । ये खो पनानन्द, तेन समयेन कुसावतिया राजधानिया धुत्ता अहेसुं सोण्डा पिपासा, ते तासं तालपन्तीनं वातेरितानं सद्देन परिचारेसुं ।

चक्करतनं

२४३. “राजा, आनन्द, महासुदस्सनो सत्तहि रतनेहि समन्नागतो अहोसि चतूहि च इद्धीहि । कतमेहि सत्तहि? इधानन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स तदहुपोसथे पन्नरसे सीसंन्हातस्स उपोसथिकस्स उपरिपासादवरगतस्स दिब्बं चक्करतनं पातुरहोसि सहस्सारं सनेमिकं सनाभिकं सब्बाकारपरिपूरं । दिस्वा रज्जो महासुदस्सनस्स एतदहोसि — ‘सुतं खो पनेतं — “यस्स रज्जो खत्तियस्स मुद्धान्वसितस्स तदहुपोसथे पन्नरसे सीसंन्हातस्स उपोसथिकस्स उपरिपासादवरगतस्स दिब्बं चक्करतनं पातुभवति सहस्सारं सनेमिकं सनाभिकं सब्बाकारपरिपूरं, सो होति राजा चक्कवत्ती”’ति । अस्सं नु खो अहं राजा चक्कवत्ती”ति ।

२४४. “अथ खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो उट्ठायासना एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा वामेन हत्थेन सुवण्णभिङ्कारं गहेत्वा दक्खिणेन हत्थेन चक्करतनं अब्भुक्किरि — ‘पवत्ततु भवं चक्करतनं, अभिविजिनातु भवं चक्करतनं’न्ति । अथ खो तं, आनन्द, चक्करतनं पुरत्थिमं दिसं पवत्ति [पवत्तति (स्या० क०)], अन्वदेव [अनुदेव (स्या०)] राजा महासुदस्सनो सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय, यस्मिं खो पनानन्द, पदेसे चक्करतनं पतिट्ठासि, तत्थ राजा महासुदस्सनो वासं उपगच्छि सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । ये खो पनानन्द, पुरत्थिमाय दिसाय पटिराजानो, ते राजानं महासुदस्सनं उपसङ्कमित्वा एवमाहं सु — ‘एहि खो महाराज, स्वागतं ते महाराज, सकं ते महाराज, अनुसास महाराजा’ति । राजा महासुदस्सनो एवमाह — ‘पाणो न हन्तब्बो, अदिन्नं न आदातब्बं, कामेसु मिच्छा न चरितब्बा, मुसा न भणितब्बा, मज्जं न पातब्बं, यथाभुत्तज्ज भुज्जथा’ति । ये खो पनानन्द, पुरत्थिमाय दिसाय पटिराजानो, ते रज्जो महासुदस्सनस्स अनुयन्ता अहेसुं । अथ खो तं, आनन्द, चक्करतनं पुरत्थिमं समुदं अज्झोगाहेत्वा पच्चुत्तरित्वा दक्खिणं दिसं पवत्ति...पे०... दक्खिणं समुदं अज्झोगाहेत्वा पच्चुत्तरित्वा पच्छिमं दिसं पवत्ति...पे०... पच्छिमं समुदं अज्झोगाहेत्वा पच्चुत्तरित्वा उत्तरं दिसं पवत्ति, अन्वदेव राजा महासुदस्सनो सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । यस्मिं खो पनानन्द, पदेसे चक्करतनं पतिट्ठासि, तत्थ राजा महासुदस्सनो वासं उपगच्छि सद्धिं चतुरङ्गिनिया सेनाय । ये खो पनानन्द, उत्तराय दिसाय पटिराजानो, ते राजानं महासुदस्सनं उपसङ्कमित्वा एवमाहं सु — ‘एहि खो महाराज, स्वागतं ते महाराज, सकं ते महाराज, अनुसास महाराजा’ति । राजा महासुदस्सनो एवमाह — ‘पाणो न हन्तब्बो, अदिन्नं न आदातब्बं, कामेसु मिच्छा न चरितब्बा, मुसा न भणितब्बा, मज्जं न पातब्बं, यथाभुत्तज्ज भुज्जथा’ति । ये खो पनानन्द, उत्तराय दिसाय पटिराजानो, ते रज्जो महासुदस्सनस्स अनुयन्ता अहेसुं ।

२४५. “अथ खो तं, आनन्द, चक्करतनं समुदपरियन्तं पथविं अभिविजिनित्वा कुसावतिं राजधानिं पच्चागन्त्वा रज्जो महासुदस्सनस्स अन्तेपुरद्वारे अत्थकरणपमुखे अक्खाहतं मज्जे अट्ठासि रज्जो महासुदस्सनस्स अन्तेपुरं उपसोभयमानं । रज्जो, आनन्द, महासुदस्सनस्स एवरूपं चक्करतनं पातुरहोसि ।

हत्थिरतनं

२४६. “पुन चपरं, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स हत्थिरतनं पातुरहोसि सब्बसेतो सत्तप्पतिट्ठो इद्धिमा वेहासङ्गमो उपोसथो नाम नागराजा । तं दिस्वा रज्जो महासुदस्सनस्स चित्तं पसीदि — ‘भद्दकं वत भो हत्थियानं, सचे दमथं उपेय्या’ति । अथ खो तं, आनन्द, हत्थिरतनं — सेय्यथापि नाम गन्धहत्थाजानियो दीघरत्तं सुपरिदन्तो, एवमेव दमथं उपगच्छि । भूतपुब्बं, आनन्द, राजा महासुदस्सनो तमेव हत्थिरतनं वीमंसमानो पुब्बण्हसमयं अभिरुहित्वा समुदपरियन्तं पथविं अनुयायित्वा कुसावतिं राजधानिं पच्चागन्त्वा पातरासमकासि । रज्जो, आनन्द, महासुदस्सनस्स एवरूपं हत्थिरतनं पातुरहोसि ।

अस्सरतनं

२४७. “पुन चपरं, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स अस्सरतनं पातुरहोसि सब्बसेतो काळसीसो मुज्जकेसो इद्धिमा वेहासङ्गमो वलाहको नाम अस्सराजा । तं दिस्वा रज्जो महासुदस्सनस्स चित्तं पसीदि — ‘भद्दकं वत भो अस्सयानं सचे दमथं उपेय्या’ति । अथ खो तं, आनन्द, अस्सरतनं सेय्यथापि नाम भद्दो अस्साजानियो दीघरत्तं सुपरिदन्तो, एवमेव दमथं उपगच्छि । भूतपुब्बं, आनन्द, राजा महासुदस्सनो तमेव अस्सरतनं वीमंसमानो पुब्बण्हसमयं अभिरुहित्वा समुदपरियन्तं पथविं अनुयायित्वा कुसावतिं राजधानिं पच्चागन्त्वा पातरासमकासि । रज्जो, आनन्द, महासुदस्सनस्स एवरूपं अस्सरतनं पातुरहोसि ।

मणिरतनं

२४८. “पुन चपरं, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स मणिरतनं पातुरहोसि । सो अहोसि मणि वेळुरियो सुभो जातिमा अट्ठंसो सुपरिकम्मकतो अच्छो विप्पसन्नो अनाविलो सब्बाकारसम्पन्नो । तस्स खो पनानन्द, मणिरतनस्स आभा समन्ता योजनं फुटा अहोसि । भूतपुब्बं, आनन्द, राजा महासुदस्सनो तमेव मणिरतनं वीमंसमानो चतुरङ्गिणिं सेनं सन्नद्धित्वा मणिं धज्जगं आरोपेत्वा रत्तन्धकारतिमिसाय पायासि । ये खो पनानन्द, समन्ता गामा अहेसुं, ते तेनोभासेन कम्मन्ते पयोजेसुं दिवाति मज्जमाना । रज्जो, आनन्द, महासुदस्सनस्स एवरूपं मणिरतनं पातुरहोसि ।

इत्थिरतनं

२४९. “पुन चपरं, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स इत्थिरतनं पातुरहोसि अभिरूपा दस्सनीया पासादिका परमाय वण्णपोक्खरताय समन्नागता नातिदीघा नातिरस्सा नातिकिसा नातिथूला नातिकाळिका नाच्चोदाता अतिक्कन्ता मानुसिवण्णं [मानुस्सिवण्णं (स्या०)] अप्पत्ता दिब्बवण्णं । तस्स खो पनानन्द, इत्थिरतनस्स एवरूपो कायसम्फस्सो होति, सेय्यथापि नाम तूलपिचुनो वा कप्पासपिचुनो वा । तस्स खो पनानन्द, इत्थिरतनस्स सीते उण्हानि गत्तानि होन्ति, उण्हे सीतानि । तस्स खो पनानन्द, इत्थिरतनस्स कायतो चन्दनगन्धो वायति, मुखतो उप्पलगन्धो । तं खो पनानन्द, इत्थिरतनं रज्जो महासुदस्सनस्स पुब्बुट्ठाथिनी अहोसि पच्छानिपातिनी किङ्कारपटिस्साविनी मनापचारिनी पियवादिनी । तं खो पनानन्द, इत्थिरतनं राजानं महासुदस्सनं मनसापि नो अतिचरि [अतिचरी (क०), अतिचारी (सी० स्या० पी०)], कुतो पन कायेन । रज्जो, आनन्द, महासुदस्सनस्स एवरूपं इत्थिरतनं पातुरहोसि ।

गहपतिरतनं

२५०. “पुन चपरं, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स गहपतिरतनं पातुरहोसि । तस्स कम्मविपाकजं दिब्बचक्खु पातुरहोसि येन निधिं पस्सति सस्सामिकम्पि अस्सामिकम्पि । सो राजानं महासुदस्सनं उपसङ्गमित्वा एवमाह —

‘अप्पोस्सुक्को त्वं, देव, होहि, अहं ते धनेन धनकरणीयं करिस्सामी’ति । भूतपुब्बं, आनन्द, राजा महासुदस्सनो तमेव गहपतिरतनं वीमंसमानो नावं अभिरुहित्वा मज्झे गङ्गाय नदिया सोतं ओगाहित्वा गहपतिरतनं एतदवोच — ‘अत्थो मे, गहपति, हिरञ्जसुवण्णेना’ति । ‘तेन हि, महाराज, एकं तीरं नावा उपेतुं’ति । ‘इधेव मे, गहपति, अत्थो हिरञ्जसुवण्णेना’ति । अथ खो तं, आनन्द, गहपतिरतनं उभोहि हत्थेहि उदकं ओमसित्वा पूरं हिरञ्जसुवण्णस्स कुम्भिं उद्धरित्वा राजानं महासुदस्सनं एतदवोच — ‘अलमेत्तावता महाराज, कतमेत्तावता महाराज, पूजितमेत्तावता महाराजा’ति? राजा महासुदस्सनो एवमाह — ‘अलमेत्तावता गहपति, कतमेत्तावता गहपति, पूजितमेत्तावता गहपती’ति । रज्जो, आनन्द, महासुदस्सनस्स एवरूपं गहपतिरतनं पातुरहोसि ।

परिणायकरतनं

२५१. “पुन चपरं, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स परिणायकरतनं पातुरहोसि पण्डितो वियत्तो मेधावी पटिबलो राजानं महासुदस्सनं उपयापेतब्बं उपयापेतुं, अपयापेतब्बं अपयापेतुं, ठपेतब्बं ठपेतुं । सो राजानं महासुदस्सनं उपसङ्गमित्वा एवमाह — ‘अप्पोस्सुक्को त्वं, देव, होहि, अहमनुसासिस्सामी’ति । रज्जो, आनन्द, महासुदस्सनस्स एवरूपं परिणायकरतनं पातुरहोसि ।

“राजा, आनन्द, महासुदस्सनो इमेहि सत्तहि रतनेहि समन्नागतो अहोसि ।

चतुइद्धिसमन्नागतो

२५२. “राजा, आनन्द, महासुदस्सनो चतूहि इद्धीहि समन्नागतो अहोसि । कतमाहि चतूहि इद्धीहि? इधानन्द, राजा महासुदस्सनो अभिरूपो अहोसि दस्सनीयो पासादिको परमाय वण्णपोक्खरताय समन्नागतो अतिविय अज्जेहि मनुस्सेहि । राजा, आनन्द, महासुदस्सनो इमाय पठमाय इद्धिया समन्नागतो अहोसि ।

“पुन चपरं, आनन्द, राजा महासुदस्सनो दीघायुको अहोसि चिरट्टितिको अतिविय अज्जेहि मनुस्सेहि । राजा, आनन्द, महासुदस्सनो इमाय दुतियाय इद्धिया समन्नागतो अहोसि ।

“पुन चपरं, आनन्द, राजा महासुदस्सनो अप्पाबाधो अहोसि अप्पातङ्को समवेपाकिनिया गहणिया समन्नागतो नातिसीताय नाच्चुण्हाय अतिविय अज्जेहि मनुस्सेहि । राजा, आनन्द, महासुदस्सनो इमाय ततियाय इद्धिया समन्नागतो अहोसि ।

“पुन चपरं, आनन्द, राजा महासुदस्सनो ब्राह्मणगहपतिकानं पियो अहोसि मनापो । सेय्यथापि, आनन्द, पिता पुत्तानं पियो होति मनापो, एवमेव खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो ब्राह्मणगहपतिकानं पियो अहोसि मनापो । रज्जोपि, आनन्द, महासुदस्सनस्स ब्राह्मणगहपतिका पिया अहेसुं मनापा । सेय्यथापि, आनन्द, पितु पुत्ता पिया होन्ति मनापा, एवमेव खो, आनन्द, रज्जोपि महासुदस्सनस्स ब्राह्मणगहपतिका पिया अहेसुं मनापा ।

“भूतपुब्बं, आनन्द, राजा महासुदस्सनो चतुरङ्गिनिया सेनाय उय्यानभूमिं निव्यासि । अथ खो, आनन्द, ब्राह्मणगहपतिका राजानं महासुदस्सनं उपसङ्गमित्वा एवमाहंसु — ‘अतरमानो, देव, याहि, यथा तं मयं चिरतरं पस्सेय्यामा’ति । राजापि, आनन्द, महासुदस्सनो सारथिं आमन्तेसि — ‘अतरमानो, सारथि, रथं पेसेहि, यथा अहं

ब्राह्मणगहपतिके चिरतरं पस्सेय्यन्ति । राजा, आनन्द, महासुदस्सनो इमाय चतुत्थिया [चतुत्थाय (स्या०)] इद्धिया समन्नागतो अहोसि । राजा, आनन्द, महासुदस्सनो इमाहि चतूहि इद्धीहि समन्नागतो अहोसि ।

धम्मपासादपोक्खरणी

२५३. “अथ खो, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स एतदहोसि — ‘यंनूनाहं इमासु तालन्तरिकासु धनुसते धनुसते पोक्खरणियो मापेय्यन्ति ।

“मापेसि खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो तासु तालन्तरिकासु धनुसते धनुसते पोक्खरणियो । ता खो पनानन्द, पोक्खरणियो चतुन्नं वण्णानं इट्ठकाहि चिता अहेसुं — एका इट्ठका सोवण्णमया, एका रूपियमया, एका वेळुरियमया, एका फलिकमया ।

“तासु खो पनानन्द, पोक्खरणीसु चत्तारि चत्तारि सोपानानि अहेसुं चतुन्नं वण्णानं, एकं सोपानं सोवण्णमयं एकं रूपियमयं एकं वेळुरियमयं एकं फलिकमयं । सोवण्णमयस्स सोपानस्स सोवण्णमया थम्भा अहेसुं, रूपियमया सूचियो च उण्हीसञ्च । रूपियमयस्स सोपानस्स रूपियमया थम्भा अहेसुं, सोवण्णमया सूचियो च उण्हीसञ्च । वेळुरियमयस्स सोपानस्स वेळुरियमया थम्भा अहेसुं, फलिकमया सूचियो च उण्हीसञ्च । फलिकमयस्स सोपानस्स फलिकमया थम्भा अहेसुं, वेळुरियमया सूचियो च उण्हीसञ्च । ता खो पनानन्द, पोक्खरणियो द्वीहि वेदिकाहि परिकिञ्चिता अहेसुं एका वेदिका सोवण्णमया, एका रूपियमया । सोवण्णमयाय वेदिकाय सोवण्णमया थम्भा अहेसुं, रूपियमया सूचियो च उण्हीसञ्च । रूपियमयाय वेदिकाय रूपियमया थम्भा अहेसुं, सोवण्णमया सूचियो च उण्हीसञ्च । अथ खो, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स एतदहोसि — ‘यंनूनाहं इमासु पोक्खरणीसु एवरूपं मालं रोपापेय्यं उप्पलं पदुमं कुमुदं पुण्डरीकं सब्बोतुकं सब्बजनस्स अनावटन्ति । रोपापेसि खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो तासु पोक्खरणीसु एवरूपं मालं उप्पलं पदुमं कुमुदं पुण्डरीकं सब्बोतुकं सब्बजनस्स अनावटं ।

२५४. “अथ खो, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स एतदहोसि — ‘यंनूनाहं इमासं पोक्खरणीनं तीरे न्हापके पुरिसे ठपेय्यं, ये आगतागतं जनं न्हापेस्सन्तीति । ठपेसि खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो तासं पोक्खरणीनं तीरे न्हापके पुरिसे, ये आगतागतं जनं न्हापेसुं ।

“अथ खो, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स एतदहोसि — ‘यंनूनाहं इमासं पोक्खरणीनं तीरे एवरूपं दानं पट्टपेय्यं — अन्नं अन्नट्टिकस्स [अन्नत्थितस्स (सी० स्या० कं० पी०), एवं सब्बत्थ पक्खिरूपेनेव दिस्सति], पानं पानट्टिकस्स, वत्थं वत्थट्टिकस्स, यानं यानट्टिकस्स, सयनं सयनट्टिकस्स, इत्थिं इत्थिट्टिकस्स, हिरज्जं हिरज्जट्टिकस्स, सुवण्णं सुवण्णट्टिकस्साति । पट्टपेसि खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो तासं पोक्खरणीनं तीरे एवरूपं दानं — अन्नं अन्नट्टिकस्स, पानं पानट्टिकस्स, वत्थं वत्थट्टिकस्स, यानं यानट्टिकस्स, सयनं सयनट्टिकस्स, इत्थिं इत्थिट्टिकस्स, हिरज्जं हिरज्जट्टिकस्स, सुवण्णं सुवण्णट्टिकस्स ।

२५५. “अथ खो, आनन्द, ब्राह्मणगहपतिका पट्टं सापतेय्यं आदाय राजानं महासुदस्सनं उपसङ्गमित्वा एवमाहं सु — ‘इदं, देव, पट्टं सापतेय्यं देवज्जेव उद्दिस्स आभतं, तं देवो पटिग्गण्हतूति । ‘अलं भो, ममपिदं पट्टं सापतेय्यं धम्मिकेन बलिना अभिसङ्घतं, तज्ज वो होतु, इतो च भिय्यो हरथाति । ते रज्जा पटिक्खित्ता एकमन्तं अपक्कम्म एवं समचिन्तेसुं —

‘न खो एतं अम्हाकं पतिरूपं, यं मयं इमानि सापतेय्यानि पुनदेव सकानि घरानि पटिहरेय्याम । यंनून मयं रज्जो महासुदस्सनस्स निवेसनं मापेय्यामांति । ते राजानं महासुदस्सनं उपसङ्कमित्वा एवमाहंसु — ‘निवेसनं ते देव, मापेस्सामांति । अधिवासेसि खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो तुण्हीभावेन ।

२५६. “अथ खो, आनन्द, सक्को देवानमिन्दो रज्जो महासुदस्सनस्स चेतसा चेतोपरिवितक्कमज्जाय विस्सकम्मं [विसुकम्मं (क०)] देवपुत्तं आमन्तेसि — ‘एहि त्वं, सम्म विस्सकम्म, रज्जो महासुदस्सनस्स निवेसनं मापेहि धम्मं नाम पासादंति । ‘एवं भदन्तवांति खो, आनन्द, विस्सकम्मो देवपुत्तो सक्कस्स देवानमिन्दस्स पटिस्सुत्वा सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य, एवमेव देवेसु तावतिंसेसु अन्तरहितो रज्जो महासुदस्सनस्स पुरतो पातुरहोसि । अथ खो, आनन्द, विस्सकम्मो देवपुत्तो राजानं महासुदस्सनं एतदवोच — ‘निवेसनं ते देव, मापेस्सामि धम्मं नाम पासादंति । अधिवासेसि खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो तुण्हीभावेन ।

“मापेसि खो, आनन्द, विस्सकम्मो देवपुत्तो रज्जो महासुदस्सनस्स निवेसनं धम्मं नाम पासादं । धम्मो, आनन्द, पासादो पुरत्थिमेन पच्छिमेन च योजनं आयामेन अहोसि । उत्तरेन दक्खिणेन च अट्ठयोजनं वित्थारेन । धम्मस्स, आनन्द, पासादस्स तिपोरिसं उच्चतरेन वत्थु चितं अहोसि चतुन्नं वण्णानं इट्ठकाहि — एका इट्ठका सोवण्णमया, एका रूपियमया, एका वेळुरियमया, एका फलिकमया ।

“धम्मस्स, आनन्द, पासादस्स चतुरासीति थम्भसहस्सानि अहेसुं चतुन्नं वण्णानं — एको थम्भो सोवण्णमयो, एको रूपियमयो, एको वेळुरियमयो, एको फलिकमयो । धम्मो, आनन्द, पासादो चतुन्नं वण्णानं फलकेहि सन्थतो अहोसि — एकं फलकं सोवण्णमयं, एकं रूपियमयं, एकं वेळुरियमयं, एकं फलिकमयं ।

“धम्मस्स, आनन्द, पासादस्स चतुर्वीसति सोपानानि अहेसुं चतुन्नं वण्णानं — एकं सोपानं सोवण्णमयं, एकं रूपियमयं, एकं वेळुरियमयं, एकं फलिकमयं । सोवण्णमयस्स सोपानस्स सोवण्णमया थम्भा अहेसुं रूपियमया सूचियो च उण्हीसज्च । रूपियमयस्स सोपानस्स रूपियमया थम्भा अहेसुं सोवण्णमया सूचियो च उण्हीसज्च । वेळुरियमयस्स सोपानस्स वेळुरियमया थम्भा अहेसुं फलिकमया सूचियो च उण्हीसज्च । फलिकमयस्स सोपानस्स फलिकमया थम्भा अहेसुं वेळुरियमया सूचियो च उण्हीसज्च ।

“धम्मे, आनन्द, पासादे चतुरासीति कूटागारसहस्सानि अहेसुं चतुन्नं वण्णानं — एकं कूटागारं सोवण्णमयं, एकं रूपियमयं, एकं वेळुरियमयं, एकं फलिकमयं । सोवण्णमये कूटागारे रूपियमयो पल्लङ्को पज्जत्तो अहोसि, रूपियमये कूटागारे सोवण्णमयो पल्लङ्को पज्जत्तो अहोसि, वेळुरियमये कूटागारे दन्तमयो पल्लङ्को पज्जत्तो अहोसि, फलिकमये कूटागारे सारमयो पल्लङ्को पज्जत्तो अहोसि । सोवण्णमयस्स कूटागारस्स द्वारे रूपियमयो तालो ठितो अहोसि, तस्स रूपियमयो खन्धो सोवण्णमयानि पत्तानि च फलानि च । रूपियमयस्स कूटागारस्स द्वारे सोवण्णमयो तालो ठितो अहोसि, तस्स सोवण्णमयो खन्धो, रूपियमयानि पत्तानि च फलानि च । वेळुरियमयस्स कूटागारस्स द्वारे फलिकमयो तालो ठितो अहोसि, तस्स फलिकमयो खन्धो, वेळुरियमयानि पत्तानि च फलानि च । फलिकमयस्स कूटागारस्स द्वारे वेळुरियमयो तालो ठितो अहोसि, तस्स वेळुरियमयो खन्धो, फलिकमयानि पत्तानि च फलानि च ।

२५७. “अथ खो, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स एतदहोसि — ‘यंनूनाहं महावियूहस्स कूटागारस्स द्वारे सब्बसोवण्णमयं तालवनं मापेय्यं, यत्थ दिवाविहारं निसीदिस्सामींति । मापेसि खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो

महावियूहस्स कूटागारस्स द्वारे सब्बसोवण्णमयं तालवनं, यत्थ दिवाविहारं निसीदि । धम्मो, आनन्द, पासादो द्वीहि वेदिकाहि परिक्खित्तो अहोसि, एका वेदिका सोवण्णमया, एका रूपियमया । सोवण्णमयाय वेदिकाय सोवण्णमया थम्भा अहेसुं, रूपियमया सूचियो च उण्हीसज्ज । रूपियमयाय वेदिकाय रूपियमया थम्भा अहेसुं, सोवण्णमया सूचियो च उण्हीसज्ज ।

२५८. “धम्मो, आनन्द, पासादो द्वीहि किङ्किणिकजालेहि [किङ्किणिकजालेहि (स्या० क०)] परिक्खित्तो अहोसि — एकं जालं सोवण्णमयं एकं रूपियमयं । सोवण्णमयस्स जालस्स रूपियमया किङ्किणिका अहेसुं, रूपियमयस्स जालस्स सोवण्णमया किङ्किणिका अहेसुं । तेसं खो पनानन्द, किङ्किणिकजालानं वातेरितानं सद्दो अहोसि वग्गु च रजनीयो च खमनीयो च मदनीयो च । सेय्यथापि, आनन्द, पञ्चङ्गिकस्स तूरियस्स सुविनीतस्स सुप्पटिताळितस्स सुकुसलेहि [कुसलेहि (सी० स्या० कं० पी०)] समन्नाहतस्स सद्दो होति, वग्गु च रजनीयो च खमनीयो च मदनीयो च, एवमेव खो, आनन्द, तेसं किङ्किणिकजालानं वातेरितानं सद्दो अहोसि वग्गु च रजनीयो च खमनीयो च मदनीयो च । ये खो पनानन्द, तेन समयेन कुसावतिया राजधानिया धुत्ता अहेसुं सोण्डा पिपासा, ते तेसं किङ्किणिकजालानं वातेरितानं सद्देन परिचारेसुं । निट्ठितो खो पनानन्द, धम्मो पासादो दुद्विक्खो अहोसि मुसति चक्खूनि । सेय्यथापि, आनन्द, वस्सानं पच्छिमे मासे सरदसमये विद्धे विगतवलाहके देवे आदिच्चो नभं अब्भुस्सक्कमानो [अब्भुग्गममानो (सी० पी० क०)] दुद्विक्खो [दुद्विक्खो (पी०)] होति मुसति चक्खूनि; एवमेव खो, आनन्द, धम्मो पासादो दुद्विक्खो अहोसि मुसति चक्खूनि ।

२५९. “अथ खो, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स एतदहोसि — ‘यंनूनाहं धम्मस्स पासादस्स पुरतो धम्मं नाम पोक्खरणिं मापेय्य’न्ति । मापेसि खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो धम्मस्स पासादस्स पुरतो धम्मं नाम पोक्खरणिं । धम्मा, आनन्द, पोक्खरणी पुरत्थिमेन पच्छिमेन च योजनं आयामेन अहोसि, उत्तरेन दक्खिणेन च अड्ढयोजनं वित्थारेन । धम्मा, आनन्द, पोक्खरणी चतुन्नं वण्णानं इट्ठकाहि चिता अहोसि — एका इट्ठका सोवण्णमया, एका रूपियमया, एका वेळुरियमया, एका फलिकमया ।

“धम्माय, आनन्द, पोक्खरण्या चतुर्वीसति सोपानानि अहेसुं चतुन्नं वण्णानं — एकं सोपानं सोवण्णमयं, एकं रूपियमयं, एकं वेळुरियमयं, एकं फलिकमयं । सोवण्णमयस्स सोपानस्स सोवण्णमया थम्भा अहेसुं रूपियमया सूचियो च उण्हीसज्ज । रूपियमयस्स सोपानस्स रूपियमया थम्भा अहेसुं सोवण्णमया सूचियो च उण्हीसज्ज । वेळुरियमयस्स सोपानस्स वेळुरियमया थम्भा अहेसुं फलिकमया सूचियो च उण्हीसज्ज । फलिकमयस्स सोपानस्स फलिकमया थम्भा अहेसुं वेळुरियमया सूचियो च उण्हीसज्ज ।

“धम्मा, आनन्द, पोक्खरणी द्वीहि वेदिकाहि परिक्खित्ता अहोसि — एका वेदिका सोवण्णमया, एका रूपियमया । सोवण्णमयाय वेदिकाय सोवण्णमया थम्भा अहेसुं रूपियमया सूचियो च उण्हीसज्ज । रूपियमयाय वेदिकाय रूपियमया थम्भा अहेसुं सोवण्णमया सूचियो च उण्हीसज्ज ।

“धम्मा, आनन्द, पोक्खरणी सत्तहि तालपन्तीहि परिक्खित्ता अहोसि — एका तालपन्ति सोवण्णमया, एका रूपियमया, एका वेळुरियमया, एका फलिकमया, एका लोहितङ्कमया, एका मसारगल्लमया, एका सब्बरतनमया । सोवण्णमयस्स तालस्स सोवण्णमयो खन्धो अहोसि रूपियमयानि पत्तानि च फलानि च । रूपियमयस्स तालस्स रूपियमयो खन्धो अहोसि सोवण्णमयानि पत्तानि च फलानि च । वेळुरियमयस्स तालस्स वेळुरियमयो खन्धो अहोसि फलिकमयानि पत्तानि च फलानि च । फलिकमयस्स तालस्स फलिकमयो खन्धो अहोसि वेळुरियमयानि पत्तानि च फलानि च ।

लोहितङ्कमयस्स तालस्स लोहितङ्कमयो खन्धो अहोसि मसारगल्लमयानि पत्तानि च फलानि च । मसारगल्लमयस्स तालस्स मसारगल्लमयो खन्धो अहोसि लोहितङ्कमयानि पत्तानि च फलानि च । सव्वरतनमयस्स तालस्स सव्वरतनमयो खन्धो अहोसि, सव्वरतनमयानि पत्तानि च फलानि च । तासं खो पनानन्द, तालपन्तीनं वातेरितानं सद्दो अहोसि, वग्गु च रजनीयो च खमनीयो च मदनीयो च । सेय्यथापि, आनन्द, पञ्चङ्गिकस्स तूरियस्स सुविनीतस्स सुप्पटिताळितस्स सुकुसलेहि समन्नाहतस्स सद्दो होति वग्गु च रजनीयो च खमनीयो च मदनीयो च, एवमेव खो, आनन्द, तासं तालपन्तीनं वातेरितानं सद्दो अहोसि वग्गु च रजनीयो च खमनीयो च मदनीयो च । ये खो पनानन्द, तेन समयेन कुसावतिया राजधानिया धुत्ता अहेसुं सोण्डा पिपासा, ते तासं तालपन्तीनं वातेरितानं सद्देन परिचारेसुं ।

“निट्ठिते खो पनानन्द, धम्मं पासादे निट्ठिताय धम्माय च पोक्खरणिा राजा महासुदस्सनो ‘ये [ये को पनानन्द (स्या० क०)] तेन समयेन समणेषु वा समणसम्मता ब्राह्मणेषु वा ब्राह्मणसम्मता’, ते सब्बकामेहि सन्तप्पेत्वा धम्मं पासादं अभिरुहि ।

पठमभाणवारो ।

ज्ञानसम्पत्ति

२६०. “अथ खो, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स एतदहोसि — ‘किस्स नु खो मे इदं कम्मस्स फलं किस्स कम्मस्स विपाको, येनाहं एतरहि एवंमहिद्धिको एवंमहानुभावो’ति? अथ खो, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स एतदहोसि — ‘तिण्णं खो मे इदं कम्मानं फलं तिण्णं कम्मानं विपाको, येनाहं एतरहि एवंमहिद्धिको एवंमहानुभावो, सेय्यथिदं दानस्स दमस्स संयमस्सा’ति ।

“अथ खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो येन महावियूहं कूटागारं तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा महावियूहस्स कूटागारस्स द्वारे ठितो उदानं उदानेसि — ‘तिट्ठ, कामवितक्क, तिट्ठ, ब्यापादवितक्क, तिट्ठ, विहिंसावितक्क । एत्तावता कामवितक्क, एत्तावता ब्यापादवितक्क, एत्तावता विहिंसावितक्का’ति ।

२६१. “अथ खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो महावियूहं कूटागारं पविसित्वा सोवण्णमये पल्लङ्के निसिन्नो विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्महि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासि । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासि । पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहासि, सतो च सम्पजानो सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेसि, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासि । सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासि ।

२६२. “अथ खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो महावियूहा कूटागारा निक्खमित्वा सोवण्णमयं कूटागारं पविसित्वा रूपियमये पल्लङ्के निसिन्नो मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहासि । तथा दुतियं तथा ततियं तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहासि । करुणासहगतेन चेतसा...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहासि तथा दुतियं तथा ततियं तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं

उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहासि ।

चतुरासीति नगरसहस्सादि

२६३. “रज्जो, आनन्द, महासुदस्सनस्स चतुरासीति नगरसहस्सानि अहेसुं कुसावतीराजधानिप्पमुखानि; चतुरासीति पासादसहस्सानि अहेसुं धम्मपासादप्पमुखानि; चतुरासीति कूटागारसहस्सानि अहेसुं महावियूहकूटागारप्पमुखानि; चतुरासीति पल्लङ्कसहस्सानि अहेसुं सोवण्णमयानि रूपियमयानि दन्तमयानि सारमयानि गोणकत्थतानि पटिकत्थतानि पटलिकत्थतानि कदलिमिगपवरपच्चत्थरणानि सउत्तरच्छदानि उभतोलोहितकूपधानानि; चतुरासीति नागसहस्सानि अहेसुं सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णधजानि हेमजालपटिच्छन्नानि उपोसथनागराजप्पमुखानि; चतुरासीति अस्ससहस्सानि अहेसुं सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णधजानि हेमजालपटिच्छन्नानि वलाहकअस्सराजप्पमुखानि; चतुरासीति रथसहस्सानि अहेसुं सीहचम्मपरिवारानि ब्यग्घचम्मपरिवारानि दीपिचम्मपरिवारानि पण्डुकम्बलपरिवारानि सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णधजानि हेमजालपटिच्छन्नानि वेजयन्तरथप्पमुखानि; चतुरासीति मणिसहस्सानि अहेसुं मणिरतनप्पमुखानि; चतुरासीति इत्थिसहस्सानि अहेसुं सुभद्दादेविप्पमुखानि; चतुरासीति गहपतिसहस्सानि अहेसुं गहपतिरतनप्पमुखानि; चतुरासीति खत्तियसहस्सानि अहेसुं अनुयन्तानि परिणायकरतनप्पमुखानि; चतुरासीति धेनुसहस्सानि अहेसुं दुहसन्दनानि [दुकूलसन्दनानि(पी०)] दुकूलसन्दनानि [दुकूलसन्दनानि (पी०) दुकूलसन्दनानि (सं० नि० ३.९६)] कंसूपधारणानि; चतुरासीति वत्थकोटिसहस्सानि अहेसुं खोमसुखुमानं कप्पासिकसुखुमानं कोसेय्यसुखुमानं कम्बलसुखुमानं; (रज्जो, आनन्द, महासुदस्सनस्स) [() सी० इपोत्थकेसु नत्थि] चतुरासीति थालिपाकसहस्सानि अहेसुं सायं पातं भत्ताभिवारो अभिहरियित्थ ।

२६४. “तेन खो पनानन्द, समयेन रज्जो महासुदस्सनस्स चतुरासीति नागसहस्सानि सायं पातं उपट्ठानं आगच्छन्ति । अथ खो, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स एतदहोसि — ‘इमानि खो मे चतुरासीति नागसहस्सानि सायं पातं उपट्ठानं आगच्छन्ति, यंनून वस्ससतस्स वस्ससतस्स अच्चयेन द्वेचत्तालीसं द्वेचत्तालीसं नागसहस्सानि सकिं सकिं उपट्ठानं आगच्छेय्युं’न्ति । अथ खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो परिणायकरतनं आमन्तेसि — ‘इमानि खो मे, सम्म परिणायकरतन, चतुरासीति नागसहस्सानि सायं पातं उपट्ठानं आगच्छन्ति, तेन हि, सम्म परिणायकरतन, वस्ससतस्स वस्ससतस्स अच्चयेन द्वेचत्तालीसं द्वेचत्तालीसं नागसहस्सानि सकिं सकिं उपट्ठानं आगच्छन्तू’ति । ‘एवं, देवा’ति खो, आनन्द, परिणायकरतनं रज्जो महासुदस्सनस्स पच्चस्सोसि । अथ खो, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स अपरेन समयेन वस्ससतस्स वस्ससतस्स अच्चयेन द्वेचत्तालीसं द्वेचत्तालीसं नागसहस्सानि सकिं सकिं उपट्ठानं आगमं सु ।

सुभद्दादेविउपसङ्कमनं

२६५. “अथ खो, आनन्द, सुभद्दाय देविया बहुन्नं वस्सानं बहुन्नं वस्ससतानं बहुन्नं वस्ससहस्सानं अच्चयेन एतदहोसि — ‘चिरं दिट्ठो खो मे राजा महासुदस्सनो । यंनूनाहं राजानं महासुदस्सनं दस्सनाय उपसङ्कमेय्य’न्ति । अथ खो, आनन्द, सुभद्दा देवी इत्थागारं आमन्तेसि — ‘एथ तुम्हे सीसानि न्हायथ पीतानि वत्थानि पारुपथ । चिरं दिट्ठो नो राजा महासुदस्सनो, राजानं महासुदस्सनं दस्सनाय उपसङ्कमिस्सामा’ति । ‘एवं, अय्ये’ति खो, आनन्द, इत्थागारं सुभद्दाय देविया पटिस्सुत्वा सीसानि न्हायित्वा पीतानि वत्थानि पारुपित्वा येन सुभद्दा देवी तेनुपसङ्कमि । अथ खो, आनन्द, सुभद्दा देवी परिणायकरतनं आमन्तेसि — ‘कप्पेहि, सम्म परिणायकरतन, चतुरङ्गिनिं सेनं, चिरं दिट्ठो नो राजा महासुदस्सनो, राजानं महासुदस्सनं दस्सनाय उपसङ्कमिस्सामा’ति । ‘एवं, देवी’ति खो, आनन्द, परिणायकरतनं सुभद्दाय देविया पटिस्सुत्वा

चतुरङ्गिणिं सेनं कप्पापेत्वा सुभद्दाय देविया पटिवेदेसि — ‘कप्पिता खो, देवि, चतुरङ्गिणी सेना, यस्सदानि कालं मज्जसी’ति । अथ खो, आनन्द, सुभद्दा देवी चतुरङ्गिनिया सेनाय सद्धिं इत्थागारेन येन धम्मो पासादो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा धम्मं पासादं अभिरुहित्वा येन महावियूहं कूटागारं तेनुपसङ्कमि । उपसङ्कमित्वा महावियूहस्स कूटागारस्स द्वारबाहं आलम्बित्वा अट्टासि । अथ खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो सद्धं सुत्वा — ‘किं नु खो महतो विय जनकायस्स सद्धो’ति महावियूहा कूटागारा निक्खमन्तो अट्टस सुभद्धं देविं द्वारबाहं आलम्बित्वा ठितं, दिस्वान सुभद्धं देविं एतदवोच — ‘एत्थेव, देवि, तिट्ठ मा पाविसी’ति । अथ खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो अज्जतरं पुरिसं आमन्तेसि — ‘एहि त्वं, अम्भो पुरिस, महावियूहा कूटागारा सोवण्णमयं पल्लङ्कं नीहरित्वा सब्बसोवण्णमये तालवने पज्जपेही’ति । ‘एवं, देवा’ति खो, आनन्द, सो पुरिसो रज्जो महासुदस्सनस्स पटिस्सुत्वा महावियूहा कूटागारा सोवण्णमयं पल्लङ्कं नीहरित्वा सब्बसोवण्णमये तालवने पज्जपेसि । अथ खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेसि पादे पादं अच्चाधाय सतो सम्पजानो ।

२६६. “अथ खो, आनन्द, सुभद्दाय देविया एतदहोसि — ‘विप्पसन्नानि खो रज्जो महासुदस्सनस्स इन्द्रियाणि, परिसुद्धो छविवण्णो परियोदातो, मा हेव खो राजा महासुदस्सनो कालमकासी’ति राजानं महासुदस्सनं एतदवोच —

‘इमानि ते, देव, चतुरासीति नगरसहस्सानि कुसावतीराजधानिप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं जनेहि जीविते अपेक्खं करोहि । इमानि ते, देव, चतुरासीति पासादसहस्सानि धम्मपासादप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं जनेहि जीविते अपेक्खं करोहि । इमानि ते, देव, चतुरासीति कूटागारसहस्सानि महावियूहकूटागारप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं जनेहि जीविते अपेक्खं करोहि । इमानि ते, देव, चतुरासीति पल्लङ्कसहस्सानि सोवण्णमयानि रूपियमयानि दन्तमयानि सारमयानि गोनकत्थतानि पटिकत्थतानि पटलिकत्थतानि कदलिमिगपवरपच्चत्थरणानि सउत्तरच्छदानि उभतोलोहितकूपधानानि । एत्थ, देव, छन्दं जनेहि, जीविते अपेक्खं करोहि । इमानि ते, देव, चतुरासीति नागसहस्सानि सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णधजानि हेमजालपटिच्छन्नानि उपोसथनागराजप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं जनेहि जीविते अपेक्खं करोहि । इमानि ते, देव, चतुरासीति अस्ससहस्सानि सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णधजानि हेमजालपटिच्छन्नानि वलाहकअस्सराजप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं जनेहि जीविते अपेक्खं करोहि । इमानि ते, देव चतुरासीति रथसहस्सानि सीहचम्मपरिवारानि ब्यग्घचम्मपरिवारानि दीपिचम्मपरिवारानि पण्डुकम्बलपरिवारानि सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णधजानि हेमजालपटिच्छन्नानि वेजयन्तरथप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं जनेहि जीविते अपेक्खं करोहि । इमानि ते, देव, चतुरासीति मणिसहस्सानि मणिरतनप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं जनेहि जीविते अपेक्खं करोहि । इमानि ते, देव, चतुरासीति इत्थिसहस्सानि इत्थिरतनप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं जनेहि जीविते अपेक्खं करोहि । इमानि ते, देव, चतुरासीति गहपतिसहस्सानि गहपतिरतनप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं जनेहि जीविते अपेक्खं करोहि । इमानि ते, देव, चतुरासीति खत्तियसहस्सानि अनुयन्तानि परिणायकरतनप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं जनेहि जीविते अपेक्खं करोहि । इमानि ते, देव, चतुरासीति धेनुसहस्सानि दुहसन्दनानि कंसूपधारणानि । एत्थ, देव, छन्दं जनेहि जीविते अपेक्खं करोहि । इमानि ते, देव, चतुरासीति वत्थकोटिसहस्सानि खोमसुखुमानं कप्पासिकसुखुमानं कोसेय्यसुखुमानं कम्बलसुखुमानं । एत्थ, देव, छन्दं जनेहि, जीविते अपेक्खं करोहि । इमानि ते, देव, चतुरासीति थालिपाकसहस्सानि सायं पातं भत्ताभिहारो अभिहरियति । एत्थ, देव, छन्दं जनेहि जीविते अपेक्खं करोही’ति ।

२६७. “एवं वुत्ते, आनन्द, राजा महासुदस्सनो सुभद्धं देविं एतदवोच —

‘दीघरत्तं खो मं त्वं, देवि, इट्ठेहि कन्तेहि पियेहि मनापेहि समुदाचरित्थ; अथ च पन मं त्वं पच्छिमे काले अनिट्ठेहि अकन्तेहि अप्पियेहि अमनापेहि समुदाचरसी’ति । ‘कथं चरहि तं, देव, समुदाचरामी’ति? ‘एवं खो मं त्वं, देवि, समुदाचर — “सब्बेहेव, देव, पियेहि मनापेहि नानाभावो विनाभावो अज्जथाभावो, मा खो त्वं, देव, सापेक्खो कालमकासि, दुक्खा सापेक्खस्स कालङ्किरिया, गरहिता च सापेक्खस्स कालङ्किरिया । इमानि ते, देव, चतुरासीति नगरसहस्सानि कुसावतीराजधानिप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति पासादसहस्सानि धम्मपासादप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति कूटागारसहस्सानि महावियूहकूटागारप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति पल्लङ्कसहस्सानि सोवण्णमयानि रूपियमयानि दन्तमयानि सारमयानि गोणकत्थतानि पटिकत्थतानि पटलिकत्थतानि कदलिमिगपवरपच्चत्थरणानि सउत्तरच्छदानि उभतोलोहितकूपधानानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति नागसहस्सानि सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णधजानि हेमजालपटिच्छन्नानि उपोसथनागराजप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति अस्ससहस्सानि सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णधजानि हेमजालपटिच्छन्नानि वलाहकअस्सराजप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति रथसहस्सानि सीहचम्मपरिवारानि ब्यग्घचम्मपरिवारानि दीपिचम्मपरिवारानि पण्डुकम्बलपरिवारानि सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णधजानि हेमजालपटिच्छन्नानि वेजयन्तरथप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति मणिसहस्सानि मणिरतनप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति इत्थिसहस्सानि सुभद्दादेविप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति गहपतिसहस्सानि गहपतिरतनप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति खत्तियसहस्सानि अनुयन्तानि परिणायकरतनप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति धेनुसहस्सानि दुहसन्दनानि कंसूपधारणानि । एत्थ देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति वत्थकोटिसहस्सानि खोमसुखुमानं कप्पासिकसुखुमानं कोसेय्यसुखुमानं कम्बलसुखुमानं । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते देव चतुरासीति थालिपाकसहस्सानि सायं पातं भत्ताभिहारो अभिहरियति । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासी’”ति ।

२६८. “एवं वुत्ते, आनन्द, सुभद्दा देवी परोदि अस्सूनि पवत्तेसि । अथ खो, आनन्द, सुभद्दा देवी अस्सूनि पुञ्जित्वा [पमज्जित्वा (सी० स्या० पी०), पुञ्जित्वा (क०)] राजानं महासुदस्सनं एतदवोच —

‘सब्बेहेव, देव, पियेहि मनापेहि नानाभावो विनाभावो अज्जथाभावो, मा खो त्वं, देव, सापेक्खो कालमकासि, दुक्खा सापेक्खस्स कालङ्किरिया, गरहिता च सापेक्खस्स कालङ्किरिया । इमानि ते, देव, चतुरासीति नगरसहस्सानि कुसावतीराजधानिप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति पासादसहस्सानि धम्मपासादप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति कूटागारसहस्सानि महावियूहकूटागारप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति पल्लङ्कसहस्सानि सोवण्णमयानि रूपियमयानि दन्तमयानि सारमयानि गोणकत्थतानि पटिकत्थतानि पटलिकत्थतानि कदलिमिगपवरपच्चत्थरणानि सउत्तरच्छदानि उभतोलोहितकूपधानानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति नागसहस्सानि सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णधजानि हेमजालपटिच्छन्नानि उपोसथनागराजप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति अस्ससहस्सानि सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णधजानि हेमजालपटिच्छन्नानि वलाहकअस्सराजप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह, जीविते

अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति रथसहस्सानि सीहचम्मपरिवारानि ब्यग्घचम्मपरिवारानि दीपिचम्मपरिवारानि पण्डुकम्बलपरिवारानि सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णधजानि हेमजालपटिच्छन्नानि वेजयन्तरथप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति मणिसहस्सानि मणिरतनप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति इत्थिसहस्सानि इत्थिरतनप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति गहपतिसहस्सानि गहपतिरतनप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति खत्तियसहस्सानि अनुयन्तानि परिणायकरतनप्पमुखानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति धेनुसहस्सानि दुहसन्दनानि कंसूपधारणानि । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति वत्थकोटिसहस्सानि खोमसुखुमानं कप्पासिकसुखुमानं कोसेय्यसुखुमानं कम्बलसुखुमानं । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासि । इमानि ते, देव, चतुरासीति थालिपाकसहस्सानि सायं पातं भत्ताभिहारो अभिहरियति । एत्थ, देव, छन्दं पजह जीविते अपेक्खं माकासीति ।

ब्रह्मलोकूपगमं

२६९. “अथ खो, आनन्द, राजा महासुदस्सनो नचिरस्सेव कालमकासि । सेय्यथापि, आनन्द, गहपतिस्स वा गहपतिपुत्तस्स वा मनुज्जं भोजनं भुत्ताविस्स भत्तसम्मदो होति, एवमेव खो, आनन्द, रज्जो महासुदस्सनस्स मारणन्तिका वेदना अहोसि । कालङ्कतो च, आनन्द, राजा महासुदस्सनो सुगतिं ब्रह्मलोकं उपपज्जि । राजा, आनन्द, महासुदस्सनो चतुरासीति वस्ससहस्सानि कुमारकीळं [कीळितं (क०), कीळिकं (सी० पी०)] कीळि । चतुरासीति वस्ससहस्सानि ओपरज्जं कारेसि । चतुरासीति वस्ससहस्सानि रज्जं कारेसि । चतुरासीति वस्ससहस्सानि गिहिभूतो [गिहीभूतो (सी० पी०)] धम्मे पासादे ब्रह्मचरियं चरि [ब्रह्मचरियमचरि (क०)] । सो चत्तारो ब्रह्मविहारे भावेत्वा कायस्स भेदा परं मरणा ब्रह्मलोकूपगो अहोसि ।

२७०. “सिया खो पनानन्द, एवमस्स — ‘अज्जो नून तेन समयेन राजा महासुदस्सनो अहोसी’ति, न खो पनेतं, आनन्द, एवं देट्ठब्बं । अहं तेन समयेन राजा महासुदस्सनो अहोसिं । मम तानि चतुरासीति नगरसहस्सानि कुसावतीराजधानिप्पमुखानि, मम तानि चतुरासीति पासादसहस्सानि धम्मपासादप्पमुखानि, मम तानि चतुरासीति कूटागारसहस्सानि महावियूहकूटागारप्पमुखानि, मम तानि चतुरासीति पल्लङ्कसहस्सानि सोवण्णमयानि रूपियमयानि दन्तमयानि सारमयानि गोणकत्थतानि पटिकत्थतानि पटलिकत्थतानि कदलिमिगपवरपच्चत्थरणानि सउत्तरच्छदानि उभतोलोहितकूपधानानि, मम तानि चतुरासीति नागसहस्सानि सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णधजानि हेमजालपटिच्छन्नानि उपोसथनागराजप्पमुखानि, मम तानि चतुरासीति अस्ससहस्सानि सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णधजानि हेमजालपटिच्छन्नानि वलाहकअस्सराजप्पमुखानि, मम तानि चतुरासीति रथसहस्सानि सीहचम्मपरिवारानि ब्यग्घचम्मपरिवारानि दीपिचम्मपरिवारानि पण्डुकम्बलपरिवारानि सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णधजानि हेमजालपटिच्छन्नानि वेजयन्तरथप्पमुखानि, मम तानि चतुरासीति मणिसहस्सानि मणिरतनप्पमुखानि, मम तानि चतुरासीति इत्थिसहस्सानि सुभद्दादेविप्पमुखानि, मम तानि चतुरासीति गहपतिसहस्सानि गहपतिरतनप्पमुखानि, मम तानि चतुरासीति खत्तियसहस्सानि अनुयन्तानि परिणायकरतनप्पमुखानि, मम तानि चतुरासीति धेनुसहस्सानि दुहसन्दनानि कंसूपधारणानि, मम तानि चतुरासीति वत्थकोटिसहस्सानि खोमसुखुमानं कप्पासिकसुखुमानं कोसेय्यसुखुमानं कम्बलसुखुमानं, मम तानि चतुरासीति थालिपाकसहस्सानि सायं पातं भत्ताभिहारो अभिहरियत्थ ।

२७१. “तेसं खो पनानन्द, चतुरासीतिनगरसहस्सानं एकज्जेव तं नगरं होति, यं तेन समयेन अज्झावसामि यदिदं कुसावती राजधानी । तेसं खो पनानन्द, चतुरासीतिपासादसहस्सानं एकोयेव सो पासादो होति, यं तेन समयेन अज्झावसामि यदिदं धम्मो पासादो । तेसं खो पनानन्द, चतुरासीतिकूटागारसहस्सानं एकज्जेव तं कूटागारं होति, यं तेन समयेन अज्झावसामि यदिदं महावियूहं कूटागारं । तेसं खो पनानन्द, चतुरासीतिपल्लङ्कसहस्सानं एकोयेव सो पल्लङ्को होति, यं तेन समयेन परिभुज्जामि यदिदं सोवण्णमयो वा रूपियमयो वा दन्तमयो वा सारमयो वा । तेसं खो पनानन्द, चतुरासीतिनागसहस्सानं एकोयेव सो नागो होति, यं तेन समयेन अभिरुहामि यदिदं उपोसथो नागराजा । तेसं खो पनानन्द, चतुरासीतिअस्ससहस्सानं एकोयेव सो अस्सो होति, यं तेन समयेन अभिरुहामि यदिदं वलाहको अस्सराराजा । तेसं खो पनानन्द, चतुरासीतिरथसहस्सानं एकोयेव सो रथो होति, यं तेन समयेन अभिरुहामि यदिदं वेजयन्तरथो । तेसं खो पनानन्द, चतुरासीतिइत्थिसहस्सानं एकोयेव सा इत्थी होति, या तेन समयेन पच्चुपट्ठाति खत्तियानी वा वेस्सिनी [वेस्सायिनी (स्या०), वेलामिकानी (क० सी० पी०) वेलामिका (सं० नि० ३.९६)] वा । तेसं खो पनानन्द, वा । तेसं खो पनानन्द, चतुरासीतिवत्थकोटिसहस्सानं एकोयेव तं दुस्सयुगं होति, यं तेन समयेन परिदहामि खोमसुखुमं वा कप्पासिकसुखुमं वा कोसेय्यसुखुमं वा कम्बलसुखुमं वा । तेसं खो पनानन्द, चतुरासीतिथालिपाकसहस्सानं एकोयेव सो थालिपाको होति, यतो नाळिकोदनपरमं भुज्जामि तदुपियञ्च सूपेय्यं ।

२७२. “पस्सानन्द, सब्बेते सङ्खारा अतीता निरुद्धा विपरिणता । एवं अनिच्चा खो, आनन्द, सङ्खारा; एवं अब्बुवा खो, आनन्द, सङ्खारा; एवं अनस्सासिका खो, आनन्द, सङ्खारा! यावज्जिदं, आनन्द, अलमेव सब्बसङ्खारेसु निब्बिन्दितुं, अलं विरज्जितुं, अलं विमुच्चितुं ।

“छक्खत्तुं खो पनाहं, आनन्द, अभिजानामि इमस्मिं पदेसे सरीरं निक्खिपितं, तच्च खो राजाव समानो चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा चातुरन्तो विजितावी जनपदत्थावरियपत्तो सत्तरतनसमन्नागतो, अयं सत्तमो सरीरनिक्खेपो । न खो पनाहं, आनन्द, तं पदेसं समनुपस्सामि सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय यत्थ तथागतो अट्ठमं सरीरं निक्खिपेय्या”ति । इदमवोच भगवा, इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“अनिच्चा वत सङ्खारा, उप्पादवयधम्मिनो ।

उप्पज्जित्वा निरुज्झन्ति, तेसं वूपसमो सुखो”ति ॥

महासुदस्सनसुत्तं निद्धितं चतुत्थं ।

५. जनवसभसुत्तं

नातिकियादिब्याकरणं

२७३. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा नातिके [नादिके (सी० स्या० पी०)] विहरति गिज्जकावसथे । तेन खो पन समयेन भगवा परितो परितो जनपदेसु परिचारके अब्भतीते कालङ्कते उपपत्तीसु ब्याकरोति कासिकोसलेसु वज्जिमल्लेसु चेतियवंसेसु [चेतियवंसेसु (क०)] कुरुपञ्चालेसु मज्झसूरसेनेसु [मच्छसूरसेनेसु (स्या०), मच्छसूरसेनेसु (सी० पी०)] — “असु अमुत्र उपपन्नो, असु अमुत्र उपपन्नो [उपपन्नाति (क०)] । परोपज्जास नातिकिया परिचारका अब्भतीता कालङ्कता पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिका तत्थ परिनिब्बायिनो अनावत्तिधम्मा तस्मा लोका । साधिका

नवुति नातिकिया परिचारका अब्भतीता कालङ्कता तिण्णं संयोजनानं परिक्खया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामिनो, सकिदेव [सकिंदेव (क०)] इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सन्ति । सातिरेकानि पञ्चसतानि नातिकिया परिचारका अब्भतीता कालङ्कता तिण्णं संयोजनानं परिक्खया सोतापन्ना अविनिपातधम्मा नियता सम्बोधिपरायणा”ति ।

२७४. अस्सोसुं खो नातिकिया परिचारका — “भगवा किर परितो परितो जनपदेसु परिचारके अब्भतीते कालङ्कते उपपत्तीसु ब्याकरोति कासिकोसलेसु वज्जिमल्लेसु चेतिवंसेसु कुरुपञ्चालेसु मज्झसूरसेनेसु — ‘असु अमुत्र उपपन्नो, असु अमुत्र उपपन्नो । परोपञ्चास नातिकिया परिचारका अब्भतीता कालङ्कता पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिका तत्थ परिनिब्बायिनो अनावत्तिधम्मा तस्मा लोका । साधिका नवुति नातिकिया परिचारका अब्भतीता कालङ्कता तिण्णं संयोजनानं परिक्खया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामिनो सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सन्ति । सातिरेकानि पञ्चसतानि नातिकिया परिचारका अब्भतीता कालङ्कता तिण्णं संयोजनानं परिक्खया सोतापन्ना अविनिपातधम्मा नियता सम्बोधिपरायणा”ति । तेन च नातिकिया परिचारका अत्तमना अहेसुं पमुदिता पीतिसोमनस्सजाता भगवतो प्हवेय्याकरणं [पह्वावेय्याकरणं (स्या० क०)] सुत्वा ।

२७५. अस्सोसि खो आयस्मा आनन्दो — “भगवा किर परितो परितो जनपदेसु परिचारके अब्भतीते कालङ्कते उपपत्तीसु ब्याकरोति कासिकोसलेसु वज्जिमल्लेसु चेतिवंसेसु कुरुपञ्चालेसु मज्झसूरसेनेसु — ‘असु अमुत्र उपपन्नो, असु अमुत्र उपपन्नो । परोपञ्चास नातिकिया परिचारका अब्भतीता कालङ्कता पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिका तत्थ परिनिब्बायिनो अनावत्तिधम्मा तस्मा लोका । साधिका नवुति नातिकिया परिचारका अब्भतीता कालङ्कता तिण्णं संयोजनानं परिक्खया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामिनो सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सन्ति । सातिरेकानि पञ्चसतानि नातिकिया परिचारका अब्भतीता कालङ्कता तिण्णं संयोजनानं परिक्खया सोतापन्ना अविनिपातधम्मा नियता सम्बोधिपरायणा”ति । तेन च नातिकिया परिचारका अत्तमना अहेसुं पमुदिता पीतिसोमनस्सजाता भगवतो प्हवेय्याकरणं सुत्वा”ति ।

आनन्दपरिकथा

२७६. अथ खो आयस्मतो आनन्दस्स एतदहोसि — “इमे खो पनापि अहेसुं मागधका परिचारका बहू चेव रत्तञ्जू च अब्भतीता कालङ्कता । सुज्जा मज्जे अङ्गमगधा अङ्गमागधकेहि [अङ्गमागधिकेहि (स्या०)] परिचारकेहि अब्भतीतेहि कालङ्कतेहि । ते खो पनापि [तेन खो पनापि (स्या०)] अहेसुं बुद्धे पसन्ना धम्मे पसन्ना सङ्गे पसन्ना सीलेसु परिपूरकारिनो । ते अब्भतीता कालङ्कता भगवता अब्बाकता; तेसम्पिस्स साधु वेय्याकरणं, बहुजनो पसीदेय्य, ततो गच्छेय्य सुगतिं । अयं खो पनापि अहोसि राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो धम्मिको धम्मराजा हितो ब्राह्मणगहपतिकानं नेगमानञ्चेव जानपदानञ्च । अपिस्सुदं मनुस्सा कित्तयमानरूपा विहरन्ति — ‘एवं नो सो धम्मिको धम्मराजा सुखापेत्वा कालङ्कतो, एवं मयं तस्स धम्मिकस्स धम्मरज्जो विजिते फासु [फासुकं (स्या०)] विहरिम्हा”ति । सो खो पनापि अहोसि बुद्धे पसन्नो धम्मे पसन्नो सङ्गे पसन्नो सीलेसु परिपूरकारी । अपिस्सुदं मनुस्सा एवमाहंसु — ‘याव मरणकालापि राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो भगवन्तं कित्तयमानरूपो कालङ्कतो”ति । सो अब्भतीतो कालङ्कतो भगवता अब्बाकतो । तस्सपिस्स साधु वेय्याकरणं बहुजनो पसीदेय्य, ततो गच्छेय्य सुगतिं । भगवतो खो पन सम्बोधि मगधेसु । यत्थ खो पन भगवतो सम्बोधि मगधेसु, कथं तत्र भगवा मागधके परिचारके अब्भतीते कालङ्कते उपपत्तीसु न ब्याकरेय्य । भगवा चे खो पन मागधके

परिचारके अब्भतीते कालङ्कते उपपत्तीसु न ब्याकरेय्य, दीनमना [निन्नमना (स्या०), दीनमाना (सी० पी०)] तेनस्सु मागधका परिचारका; येन खो पनस्सु दीनमना मागधका परिचारका कथं ते भगवा न ब्याकरेय्या”ति?

२७७. इदमायस्मा आनन्दो मागधके परिचारके आरब्ध एको रहो अनुविचिन्तेत्वा रत्तिया पच्चूससमयं पच्चुट्ठाय येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “सुतं मेतं, भन्ते — ‘भगवा किर परितो परितो जनपदेसु परिचारके अब्भतीते कालङ्कते उपपत्तीसु ब्याकरोति कासिकोसलेसु वज्जिमल्लेसु चेतित्वंसेसु कुरुपञ्चालेसु मज्झसूरसेनेसु — “असु अमुत्र उपपन्नो, असु अमुत्र उपपन्नो । परोपञ्चास नातिकिया परिचारका अब्भतीता कालङ्कता पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिका तत्थ परिनिब्बायिनो अनावत्तिधम्मा तस्मा लोका । साधिका नवुति नातिकिया परिचारका अब्भतीता कालङ्कता तिण्णं संयोजनानं परिक्खया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामिनो, सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सन्ति । सातिरेकानि पञ्चसतानि नातिकिया परिचारका अब्भतीता कालङ्कता तिण्णं संयोजनानं परिक्खया सोतापन्ना अविनिपातधम्मा नियता सम्बोधिपरायणाति । तेन च नातिकिया परिचारका अत्तमना अहेसुं पमुदिता पीतिसोमनस्सजाता भगवतो पज्जवेय्याकरणं सुत्वा”ति । इमे खो पनापि, भन्ते, अहेसुं मागधका परिचारका बहू चेव रत्तञ्जू च अब्भतीता कालङ्कता । सुज्जा मज्जे अङ्गमगधा अङ्गमागधकेहि परिचारकेहि अब्भतीतेहि कालङ्कतेहि । ते खो पनापि, भन्ते, अहेसुं बुद्धे पसन्ना धम्मे पसन्ना सङ्गे पसन्ना सीलेसु परिपूरकारिनो, ते अब्भतीता कालङ्कता भगवता अब्याकता । तेसम्पिस्स साधु वेय्याकरणं, बहुजनो पसीदेय्य, ततो गच्छेय्य सुगतिं । अयं खो पनापि, भन्ते, अहोसि राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो धम्मिको धम्मराजा हितो ब्राह्मणगहपतिकानं नेगमानञ्चेव जानपदानञ्च । अपिस्सुदं मनुस्सा कित्तयमानरूपा विहरन्ति — ‘एवं नो सो धम्मिको धम्मराजा सुखापेत्वा कालङ्कतो । एवं मयं तस्स धम्मिकस्स धम्मरज्जो विजिते फासु विहरिम्हा”ति । सो खो पनापि, भन्ते, अहोसि बुद्धे पसन्नो धम्मे पसन्नो सङ्गे पसन्नो सीलेसु परिपूरकारी । अपिस्सुदं मनुस्सा एवमाहंसु — ‘याव मरणकालापि राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो भगवन्तं कित्तयमानरूपो कालङ्कतो”ति । सो अब्भतीतो कालङ्कतो भगवता अब्याकतो; तस्सपिस्स साधु वेय्याकरणं, बहुजनो पसीदेय्य, ततो गच्छेय्य सुगतिं । भगवतो खो पन, भन्ते, सम्बोधि मगधेसु । यत्थ खो पन, भन्ते, भगवतो सम्बोधि मगधेसु, कथं तत्र भगवा मागधके परिचारके अब्भतीते कालङ्कते उपपत्तीसु न ब्याकरेय्य? भगवा चे खो पन, भन्ते, मागधके परिचारके अब्भतीते कालङ्कते उपपत्तीसु न ब्याकरेय्य दीनमना तेनस्सु मागधका परिचारका; येन खो पनस्सु दीनमना मागधका परिचारका कथं ते भगवा न ब्याकरेय्या”ति । इदमायस्मा आनन्दो मागधके परिचारके आरब्ध भगवतो सम्मुखा परिकथं कत्वा उट्ठयासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि ।

२७८. अथ खो भगवा अचिरपक्कन्ते आयस्मन्ते आनन्दे पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय नातिकं पिण्डाय पाविसि । नातिके पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो पादे पक्खालेत्वा गिज्जकावसथं पविसित्वा मागधके परिचारके आरब्ध अट्ठिं कत्वा [अट्ठिकत्वा (सी० स्या० पी०)] मनसिकत्वा सब्बं चेतसा [सब्बचेतसा (पी०)] समन्नाहरित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि — “गतिं नेसं जानिस्सामि अभिसम्परायं, यंगतिका ते भवन्तो यंअभिसम्पराया”ति । अदसा खो भगवा मागधके परिचारके “यंगतिका ते भवन्तो यंअभिसम्पराया”ति । अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो गिज्जकावसथा निक्खमित्वा विहारपच्छायायं पज्जत्ते आसने निसीदि ।

२७९. अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “उपसन्तपदिस्सो [उपसन्तपतिसो (क०)] भन्ते भगवा

भातिरिव भगवतो मुखवण्णो विप्पसन्नत्ता इन्द्रियानं । सन्तेन नूनज्ज भन्ते भगवा विहारेन विहासी’ति? “यदेव खो मे त्वं, आनन्द, मागधके परिचारके आरब्भ सम्मुखा परिकथं कत्वा उट्ठायासना पक्कन्तो, तदेवाहं नातिके पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिकन्तो पादे पक्खालेत्वा गिज्जकावसथं पविसित्वा मागधके परिचारके आरब्भ अट्ठिं कत्वा मनसिकत्वा सब्बं चेतसा समन्नाहरित्वा पज्जत्ते आसने निसीदिं — ‘गतिं नेसं जानिस्सामि अभिसम्परायं, यंगतिका ते भवन्तो यंअभिसम्पराया’ति । अदसं खो अहं, आनन्द, मागधके परिचारके ‘यंगतिका ते भवन्तो यंअभिसम्पराया’”ति ।

जनवसभयक्खो

२८०. “अथ खो, आनन्द, अन्तरहितो यक्खो सदमनुस्सावेसि — ‘जनवसभो अहं भगवा; जनवसभो अहं सुगता’ति । अभिजानासि नो त्वं, आनन्द, इतो पुब्बे एवरूपं नामधेय्यं सुतं [सुत्वा (पी०)] यदिदं जनवसभो’ति?

“न खो अहं, भन्ते, अभिजानामि इतो पुब्बे एवरूपं नामधेय्यं सुतं यदिदं जनवसभोति, अपि च मे, भन्ते, लोमानि हट्ठानि ‘जनवसभो’ति नामधेय्यं सुत्वा । तस्स मय्हं, भन्ते, एतदहोसि — ‘न हि नून सो ओरको यक्खो भविस्सति यदिदं एवरूपं नामधेय्यं सुपज्जत्तं यदिदं जनवसभो’ति । “अनन्तरा खो, आनन्द, सदपातुभावा उट्ठारवण्णो मे यक्खो सम्मुखे पातुरहोसि । दुतियम्पि सदमनुस्सावेसि — ‘बिम्बिसारो अहं भगवा; बिम्बिसारो अहं सुगताति । इदं सत्तमं खो अहं, भन्ते, वेस्सवणस्स महाराजस्स सहब्बतं उपपज्जामि, सो ततो चुतो मनुस्सराजा भवितुं पहोमि [सो ततो चुतो मनुस्सराजा, अमनुस्सराजा दिवि होमि (सी० पी०)] ।

इतो सत्त ततो सत्त, संसारानि चतुदस ।

निवासमभिजानामि, यत्थ मे वुसितं पुरे ॥

२८१. ‘दीघरत्तं खो अहं, भन्ते, अविनिपातो अविनिपातं सज्जानामि, आसा च पन मे सन्तिट्ठति सकदागामिताया’ति । ‘अच्छरियमिदं आयस्मतो जनवसभस्स यक्खस्स, अब्भुतमिदं आयस्मतो जनवसभस्स यक्खस्स । “दीघरत्तं खो अहं, भन्ते, अविनिपातो अविनिपातं सज्जानामी’ति च वदेसि, “आसा च पन मे सन्तिट्ठति सकदागामिताया’ति च वदेसि, कुतोनिदानं पनायस्मा जनवसभो यक्खो एवरूपं उट्ठारं विसेसाधिगमं सज्जानातीति? न अज्जत्र, भगवा, तव सासना, न अज्जत्र [अज्जत्थ (सी० पी०)], सुगत, तव सासना; यदग्गे अहं, भन्ते, भगवति एकन्तिकतो [एकन्तिकतो (स्या०), एकन्तिकतो (पी०)] अभिप्पसन्नो, तदग्गे अहं, भन्ते, दीघरत्तं अविनिपातो अविनिपातं सज्जानामि, आसा च पन मे सन्तिट्ठति सकदागामिताया । इधाहं, भन्ते, वेस्सवणेन महाराजेन पेसितो विरूळ्हकस्स महाराजस्स सन्तिके केनचिदेव करणीयेन अदसं भगवन्तं अन्तरामग्गे गिज्जकावसथं पविसित्वा मागधके परिचारके आरब्भ अट्ठिं कत्वा मनसिकत्वा सब्बं चेतसा समन्नाहरित्वा निसिन्नं — “गतिं नेसं जानिस्सामि अभिसम्परायं, यंगतिका ते भवन्तो यंअभिसम्पराया’ति । अनच्छरियं खो पनेतं, भन्ते, यं वेस्सवणस्स महाराजस्स तस्सं परिसायं भासतो सम्मुखा सुतं सम्मुखा पटिगहितं — “यंगतिका ते भवन्तो यंअभिसम्पराया’ति । तस्स मय्हं, भन्ते, एतदहोसि — भगवन्तज्च दक्खामि, इदज्च भगवतो आरोचेस्सामीति । इमे खो मे, भन्ते, द्वेपच्चया भगवन्तं दस्सनाय उपसङ्गमितुं ।

देवसभा

२८२. ‘पुरिमानि, भन्ते, दिवसानि पुरिमतरानि तदहुपोसथे पन्नरसे वस्सूपनायिकाय पुण्णाय पुण्णमाय रत्तिया

केवलकप्पा च देवा तावतिसा सुधम्मायं सभायं सन्निसिन्ना होन्ति सन्निपतिता । महती च दिब्बपरिसा [दिब्बा परिसा (सी० पी०)] समन्ततो निसिन्ना होन्ति [निसिन्ना होति (सी०), सन्निसिन्ना होन्ति सन्निपतिता (क०)], चत्तारो च महाराजानो चतुदिसा निसिन्ना होन्ति । पुरत्थिमाय दिसाय धतरट्ठो महाराजा पच्छिमाभिमुखो [पच्छाभिमुखो (क०)] निसिन्नो होति देवे पुरक्खत्वा; दक्खिणाय दिसाय विरूळ्हको महाराजा उत्तराभिमुखो निसिन्नो होति देवे पुरक्खत्वा; पच्छिमाय दिसाय विरूपक्खो महाराजा पुरत्थाभिमुखो निसिन्नो होति देवे पुरक्खत्वा; उत्तराय दिसाय वेस्सवणो महाराजा दक्खिणाभिमुखो निसिन्नो होति देवे पुरक्खत्वा । यदा, भन्ते, केवलकप्पा च देवा तावतिसा सुधम्मायं सभायं सन्निसिन्ना होन्ति सन्निपतिता, महती च दिब्बपरिसा समन्ततो निसिन्ना होन्ति, चत्तारो च महाराजानो चतुदिसा निसिन्ना होन्ति । इदं नेसं होति आसनस्मिं; अथ पच्छा अम्हाकं आसनं होति । ये ते, भन्ते, देवा भगवति ब्रह्मचरियं चरित्वा अधुनूपपन्ना तावतिसकायं, ते अज्जे देवे अतिरोचन्ति वण्णेन चेव यससा च । तेन सुदं, भन्ते, देवा तावतिसा अत्तमना होन्ति पमुदिता पीतिसोमनस्सजाता “दिब्बा वत भो काया परिपूरेन्ति, हायन्ति असुरकाया”ति । अथ खो, भन्ते, सक्को देवानमिन्दो देवानं तावतिसानं सम्पसादं विदित्वा इमाहि गाथाहि अनुमोदि —

“मोदन्ति वत भो देवा, तावतिसा सहिन्दका [सइन्दका (सी०)] ।

तथागतं नमस्सन्ता, धम्मस्स च सुधम्मत्तं ॥

नवे देवे च पस्सन्ता, वण्णवन्ते यसस्सिने [यसस्सिनो (स्या०)] ।

सुगतस्मिं ब्रह्मचरियं, चरित्वान इधागते ॥

ते अज्जे अतिरोचन्ति, वण्णेन यससायुना ।

सावका भूरिपज्जस्स, विसेसूपगता इध ॥

इदं दिस्वान नन्दन्ति, तावतिसा सहिन्दका ।

तथागतं नमस्सन्ता, धम्मस्स च सुधम्मत्तं’न्ति ॥

‘तेन सुदं, भन्ते, देवा तावतिसा भिय्योसोमत्ताय अत्तमना होन्ति पमुदिता पीतिसोमनस्सजाता “दिब्बा वत, भो, काया परिपूरेन्ति, हायन्ति असुरकाया”ति । अथ खो, भन्ते, येनत्थेन देवा तावतिसा सुधम्मायं सभायं सन्निसिन्ना होन्ति सन्निपतिता, तं अत्थं चिन्तयित्वा तं अत्थं मन्तयित्वा वुत्तवचनापि तं [वुत्तवचना नामिदं (क०)] चत्तारो महाराजानो तस्मिं अत्थे होन्ति । पच्चानुसिद्धवचनापि तं [पच्चानुसिद्धवचना नामिदं (क०)] चत्तारो महाराजानो तस्मिं अत्थे होन्ति, सकेसु सकेसु आसनेसु ठिता अविपक्कन्ता [अधिपक्कन्ता (क०)] ।

ते वुत्तवाक्या राजानो, पटिग्गह्णानुसासनिं ।

विप्पसन्नमना सन्ता, अट्ठंसु सप्पि आसनेति ॥

२८३. ‘अथ खो, भन्ते, उत्तराय दिसाय उळारो आलोको सज्जायि, ओभासो पातुरहोसि अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं । अथ खो, भन्ते, सक्को देवानमिन्दो देवे तावतिसे आमन्तेसि — “यथा खो, मारिसा, निमित्तानि दिस्सन्ति, उळारो आलोको सज्जायति, ओभासो पातुभवति, ब्रह्मा पातुभविस्सति । ब्रह्मनो हेतं पुब्बनिमित्तं पातुभावाय यदिदं आलोको सज्जायति ओभासो पातुभवतीति ।

“यथा निमित्ता दिस्सन्ति, ब्रह्मा पातुभविस्सति ।
ब्रह्मनो हेतं निमित्तं, ओभासो विपुलो महा”ति ॥

सनङ्कुमारकथा

२८४. ‘अथ खो, भन्ते, देवा तावतिसा यथासकेसु आसनेसु निसीदिसु — “ओभासमेतं जस्साम, यंविपाको भविस्सति, सच्छिकत्वाव नं गमिस्सामा”ति । चत्तारोपि महाराजानो यथासकेसु आसनेसु निसीदिसु — “ओभासमेतं जस्साम यंविपाको भविस्सति, सच्छिकत्वाव नं गमिस्सामा”ति । इदं सुत्वा देवा तावतिसा एकग्गा समापज्जिसु — “ओभासमेतं जस्साम, यंविपाको भविस्सति, सच्छिकत्वाव नं गमिस्सामा”ति ।

‘यदा, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो देवानं तावतिसानं पातुभवति, ओळारिकं अत्तभावं अभिनिम्मिनित्वा पातुभवति । यो खो पन, भन्ते, ब्रह्मनो पकतिवण्णो अनभिसम्भवनीयो सो देवानं तावतिसानं चक्खुपथस्मिं । यदा, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो देवानं तावतिसानं पातुभवति, सो अज्जे देवे अतिरोचति वण्णेन चेव यससा च । सेय्यथापि, भन्ते, सोवण्णो विग्गहो मानुसं विग्गहं अतिरोचति; एवमेव खो, भन्ते, यदा ब्रह्मा सनङ्कुमारो देवानं तावतिसानं पातुभवति, सो अज्जे देवे अतिरोचति वण्णेन चेव यससा च । यदा, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो देवानं तावतिसानं पातुभवति, न तस्सं परिसायं कोचि देवो अभिवादेति वा पच्चुट्ठेति वा आसनेन वा निमन्तेति । सब्बेव तुण्हीभूता पज्जलिका पल्लङ्केन निसीदन्ति — “यस्सदानि देवस्स पल्लङ्कं इच्छिस्सति ब्रह्मा सनङ्कुमारो, तस्स देवस्स पल्लङ्के निसीदिस्सती”ति ।

‘यस्स खो पन, भन्ते, देवस्स ब्रह्मा सनङ्कुमारो पल्लङ्के निसीदति, उळारं सो लभति देवो वेदपटिलाभं; उळारं सो लभति देवो सोमनस्सपटिलाभं । सेय्यथापि, भन्ते, राजा खत्तियो मुद्दावसित्तो अधुनाभिसित्तो रज्जेन, उळारं सो लभति वेदपटिलाभं, उळारं सो लभति सोमनस्सपटिलाभं । एवमेव खो, भन्ते, यस्स देवस्स ब्रह्मा सनङ्कुमारो पल्लङ्के निसीदति, उळारं सो लभति देवो वेदपटिलाभं, उळारं सो लभति देवो सोमनस्सपटिलाभं । अथ, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो ओळारिकं अत्तभावं अभिनिम्मिनित्वा कुमारवण्णी [कुमारवण्णो (स्या० क०)] हुत्वा पज्जसिखो देवानं तावतिसानं पातुरहोसि । सो वेहासं अब्भुगन्त्वा आकासे अन्तलिक्खे पल्लङ्केन निसीदि । सेय्यथापि, भन्ते, बलवा पुरिसो सुपच्चत्थते वा पल्लङ्के समे वा भूमिभागे पल्लङ्केन निसीदेय्य; एवमेव खो, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो वेहासं अब्भुगन्त्वा आकासे अन्तलिक्खे पल्लङ्केन निसीदित्वा देवानं तावतिसानं सम्पसादं विदित्वा इमाहि गाथाहि अनुमोदि —

“मोदन्ति वत भो देवा, तावतिसा सहिन्दका ।
तथागतं नमस्सन्ता, धम्मस्स च सुधम्मतं ॥

“नवे देवे च पस्सन्ता, वण्णवन्ते यसस्सिने ।
सुगतस्मिं ब्रह्मचरियं, चरित्वान इधागते ॥

“ते अज्जे अतिरोचन्ति, वण्णेन यससायुना ।
सावका भूरिपज्जस्स, विसेसूपगता इध ॥

“इदं दिस्वान नन्दन्ति, तावतिसा सहिन्दका ।
तथागतं नमस्सन्ता, धम्मस्स च सुधम्मतं”न्ति ॥

२८५. ‘इममत्थं, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो भासित्थ; इममत्थं, भन्ते, ब्रह्मनो सनङ्कुमारस्स भासतो अट्ठङ्गसमन्नागतो सरो होति विस्सट्ठो च विज्जेय्यो च मज्जु च सवनीयो च बिन्दु च अविसारी च गम्भीरो च निन्नादी च । यथापरिसं खो पन, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो सरेन विज्जापेति; न चस्स बहिद्भा परिसाय घोसो निच्छरति । यस्स खो पन, भन्ते, एवं अट्ठङ्गसमन्नागतो सरो होति, सो वुच्चति “ब्रह्मस्सरो”ति ।

‘अथ खो, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो तेत्तिंसे अत्तभावे अभिनिम्मिनित्वा देवानं तावत्तिंसानं पच्चेकपल्लङ्केसु पल्लङ्केन [पच्चेकपल्लङ्केन (क०)] निसीदित्वा देवे तावत्तिंसे आमन्तेसि — “तं किं मज्जन्ति, भोन्तो देवा तावत्तिंसा, यावज्ज सो भगवा बहुजनहिताय पटिपन्नो बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । ये हि केचि, भो, बुद्धं सरणं गता धम्मं सरणं गता सङ्गं सरणं गता सीलेसु परिपूरकारिनो ते कायस्स भेदा परं मरणा अप्पेकच्चे परनिमित्तवसवत्तीनं देवानं सहब्यतं उपपज्जन्ति, अप्पेकच्चे निम्मानरतीनं देवानं सहब्यतं उपपज्जन्ति, अप्पेकच्चे तुसितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जन्ति, अप्पेकच्चे यामानं देवानं सहब्यतं उपपज्जन्ति, अप्पेकच्चे तावत्तिंसानं देवानं सहब्यतं उपपज्जन्ति, अप्पेकच्चे चातुमहाराजिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जन्ति । ये सब्बनिहीनं कायं परिपूरेन्ति, ते गन्धब्बकायं परिपूरेन्ती”ति ।

२८६. ‘इममत्थं, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो भासित्थ; इममत्थं, भन्ते, ब्रह्मनो सनङ्कुमारस्स भासतो घोसोयेव देवा मज्जन्ति — “य्वायं मम पल्लङ्के स्वायं एकोव भासती”ति ।

एकस्मिं भासमानस्मिं, सब्बे भासन्ति निम्मिता ।

एकस्मिं तुण्हिमासीने, सब्बे तुण्ही भवन्ति ते ॥

तदासु देवा मज्जन्ति, तावत्तिंसा सहिन्दका ।

य्वायं मम पल्लङ्कस्मिं, स्वायं एकोव भासतीति ॥

‘अथ खो, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो एकत्तेन अत्तानं उपसंहरति, एकत्तेन अत्तानं उपसंहरित्वा सक्कस्स देवानमिन्दस्स पल्लङ्के पल्लङ्केन निसीदित्वा देवे तावत्तिंसे आमन्तेसि —

भावितइद्धिपादो

२८७. “तं किं मज्जन्ति, भोन्तो देवा तावत्तिंसा, याव सुपज्जत्ता चिमे तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन चत्तारो इद्धिपादा पज्जत्ता इद्धिपहुताय [इद्धिबहुलीकताय (स्या०)] इद्धिविसविताय [इद्धिविसेविताय (स्या०)] इद्धिविकुब्बनताय । कतमे चत्तारो? इध भो भिक्खु छन्दसमाधिप्पधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति । वीरियसमाधिप्पधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति । चित्तसमाधिप्पधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति । वीमंसासमाधिप्पधानसङ्खारसमन्नागतं इद्धिपादं भावेति । इमे खो, भो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन चत्तारो इद्धिपादा पज्जत्ता इद्धिपहुताय इद्धिविसविताय इद्धिविकुब्बनताय ।

“ये हि केचि भो अतीतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभोसुं, सब्बे ते इमेसंयेव चतुन्नं इद्धिपादानं भावितत्ता बहुलीकतत्ता । येपि हि केचि भो अनागतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभोस्सन्ति, सब्बे ते इमेसंयेव चतुन्नं इद्धिपादानं भावितत्ता बहुलीकतत्ता । येपि हि केचि भो एतरहि समणा वा ब्राह्मणा

वा अनेकविहितं इद्धिविधं पच्चनुभोन्ति, सब्बे ते इमेसंयेव चतुन्नं इद्धिपादानं भावितत्ता बहुलीकतत्ता । पस्सन्ति नो भोन्तो देवा तावतिसा ममपिमं एवरूपं इद्धानुभावो'न्ति? “एवं महाब्रह्मे”ति । “अहमि खो भो इमेसंयेव चतुन्नञ्च इद्धिपादानं भावितत्ता बहुलीकतत्ता एवं महिद्धिको एवमहानुभावो”ति । इममत्थं, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो भासित्थ । इममत्थं, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो भासित्वा देवे तावतिसे आमन्तेसि —

तिविधो ओकासाधिगमो

२८८. “तं किं मज्जन्ति, भोन्तो देवा तावतिसा, यावज्जिदं तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन तयो ओकासाधिगमा अनुबुद्धा सुखस्साधिगमाय । कतमे तयो? इध भो एकच्चो संसट्ठो विहरति कामेहि संसट्ठो अकुसलेहि धम्मेहि । सो अपरेन समयेन अरियधम्मं सुणाति, योनिस्सो मनसि करोति, धम्मानुधम्मं पटिपज्जति । सो अरियधम्मस्सवनं आगम्म योनिस्सोमनसिकारं धम्मानुधम्मपटिपत्तिं असंसट्ठो विहरति कामेहि असंसट्ठो अकुसलेहि धम्मेहि । तस्स असंसट्ठस्स कामेहि असंसट्ठस्स अकुसलेहि धम्मेहि उप्पज्जति सुखं, सुखा भिय्यो सोमनस्सं । सेय्यथापि, भो, पमुदा पामोज्जं [पामुज्जं (पी० क०)] जायेथ, एवमेव खो, भो, असंसट्ठस्स कामेहि असंसट्ठस्स अकुसलेहि धम्मेहि उप्पज्जति सुखं, सुखा भिय्यो सोमनस्सं । अयं खो, भो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन पठमो ओकासाधिगमो अनुबुद्धो सुखस्साधिगमाय ।

“पुन चपरं, भो, इधेकच्चस्स ओळारिका कायसङ्खारा अप्पटिप्पस्सद्धा होन्ति, ओळारिका वचीसङ्खारा अप्पटिप्पस्सद्धा होन्ति, ओळारिका चित्तसङ्खारा अप्पटिप्पस्सद्धा होन्ति । सो अपरेन समयेन अरियधम्मं सुणाति, योनिस्सो मनसि करोति, धम्मानुधम्मं पटिपज्जति । तस्स अरियधम्मस्सवनं आगम्म योनिस्सोमनसिकारं धम्मानुधम्मपटिपत्तिं ओळारिका कायसङ्खारा पटिप्पस्सम्भन्ति, ओळारिका वचीसङ्खारा पटिप्पस्सम्भन्ति, ओळारिका चित्तसङ्खारा पटिप्पस्सम्भन्ति । तस्स ओळारिकानं कायसङ्खारानं पटिप्पस्सद्धिया ओळारिकानं वचीसङ्खारानं पटिप्पस्सद्धिया ओळारिकानं चित्तसङ्खारानं पटिप्पस्सद्धिया उप्पज्जति सुखं, सुखा भिय्यो सोमनस्सं । सेय्यथापि, भो, पमुदा पामोज्जं जायेथ, एवमेव खो भो ओळारिकानं कायसङ्खारानं पटिप्पस्सद्धिया ओळारिकानं वचीसङ्खारानं पटिप्पस्सद्धिया ओळारिकानं चित्तसङ्खारानं पटिप्पस्सद्धिया उप्पज्जति सुखं, सुखा भिय्यो सोमनस्सं । अयं खो, भो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन दुतियो ओकासाधिगमो अनुबुद्धो सुखस्साधिगमाय ।

“पुन चपरं, भो, इधेकच्चो ‘इदं कुसल’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति, ‘इदं अकुसल’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति । ‘इदं सावज्जं इदं अनवज्जं, इदं सेवितब्बं इदं न सेवितब्बं, इदं हीनं इदं पणीतं, इदं कण्हसुक्कसप्पटिभाग’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति । सो अपरेन समयेन अरियधम्मं सुणाति, योनिस्सो मनसि करोति, धम्मानुधम्मं पटिपज्जति । सो अरियधम्मस्सवनं आगम्म योनिस्सोमनसिकारं धम्मानुधम्मपटिपत्तिं, ‘इदं कुसल’न्ति यथाभूतं पजानाति, ‘इदं अकुसल’न्ति यथाभूतं पजानाति । इदं सावज्जं इदं अनवज्जं, इदं सेवितब्बं इदं न सेवितब्बं, इदं हीनं इदं पणीतं, इदं कण्हसुक्कसप्पटिभाग’न्ति यथाभूतं पजानाति । तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति । तस्स अविज्जाविरागा विज्जुप्पादा उप्पज्जति सुखं, सुखा भिय्यो सोमनस्सं । सेय्यथापि, भो, पमुदा पामोज्जं जायेथ, एवमेव खो, भो, अविज्जाविरागा विज्जुप्पादा उप्पज्जति सुखं, सुखा भिय्यो सोमनस्सं । अयं खो, भो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन ततियो ओकासाधिगमो अनुबुद्धो सुखस्साधिगमाय । इमे खो, भो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन तयो ओकासाधिगमा अनुबुद्धा सुखस्साधिगमाया’ति । इममत्थं, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो भासित्थ,

इममत्थं, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो भासित्वा देवे तावतिंसे आमन्तेसि —

चतुसतिपट्ठानं

२८९. “तं किं मज्जन्ति, भोन्तो देवा तावतिंसा, याव सुपज्जत्ता चिमे तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन चत्तारो सतिपट्ठाना पज्जत्ता कुसलस्साधिगमाय । कतमे चत्तारो? इध, भो, भिक्खु अज्झत्तं काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । अज्झत्तं काये कायानुपस्सी विहरन्तो तत्थ सम्मा समाधियति, सम्मा विप्पसीदति । सो तत्थ सम्मा समाहितो सम्मा विप्पसन्नो बहिद्धा परकाये जाणदस्सनं अभिनिब्बत्तेति । अज्झत्तं वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति...पे०... बहिद्धा परवेदनासु जाणदस्सनं अभिनिब्बत्तेति । अज्झत्तं चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति...पे०... बहिद्धा परचित्ते जाणदस्सनं अभिनिब्बत्तेति । अज्झत्तं धम्मेषु धम्मामुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । अज्झत्तं धम्मेषु धम्मामुपस्सी विहरन्तो तत्थ सम्मा समाधियति, सम्मा विप्पसीदति । सो तत्थ सम्मा समाहितो सम्मा विप्पसन्नो बहिद्धा परधम्मेषु जाणदस्सनं अभिनिब्बत्तेति । इमे खो, भो, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन चत्तारो सतिपट्ठाना पज्जत्ता कुसलस्साधिगमाया”ति । इममत्थं, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो भासित्थ । इममत्थं, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो भासित्वा देवे तावतिंसे आमन्तेसि —

सत्त समाधिपरिक्खारा

२९०. “तं किं मज्जन्ति, भोन्तो देवा तावतिंसा, याव सुपज्जत्ता चिमे तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन सत्त समाधिपरिक्खारा सम्मासमाधिस्स परिभावनाय सम्मासमाधिस्स पारिपूरिया । कतमे सत्त? सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति । या खो, भो, इमेहि सत्तहङ्गेहि चित्तस्स एकगता परिक्खता, अयं वुच्चति, भो, अरियो सम्मासमाधि सउपनिसो इतिपि सपरिक्खारो इतिपि । सम्मादिट्ठिस्स भो, सम्मासङ्कप्पो पहोति, सम्मासङ्कप्पस्स सम्मावाचा पहोति, सम्मावाचस्स सम्माकम्मन्तो पहोति । सम्माकम्मन्तस्स सम्माआजीवो पहोति, सम्माआजीवस्स सम्मावायामो पहोति, सम्मावायामस्स सम्मासति पहोति, सम्मासतिस्स सम्मासमाधि पहोति, सम्मासमाधिस्स सम्माजाणं पहोति, सम्माजाणस्स सम्माविमुत्ति पहोति । यज्झि तं, भो, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूहि अपारुता अमतस्स द्वारा’ति इदमेव तं सम्मा वदमानो वदेय्य । स्वाक्खातो हि, भो, भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको, अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूहि अपारुता अमतस्स द्वारा [द्वाराति (स्या० क०)] ।

“ये हि केचि, भो, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागता, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागता, सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागता, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागता, ये चिमे ओपपातिका धम्मविनीता सातिरेकानि चतुवीसतिसतसहस्सानि मागधका परिचारका अब्भतीता कालङ्कता तिण्णं संयोजनानं परिक्खया सोतापन्ना अविनिपातधम्मा नियता सम्बोधिपरायणा । अत्थि चेवेत्थ सकदागामिनो ।

“अत्थायं [अथायं (सी० स्या०)] इतरा पजा, पुज्जाभागाति मे मनो ।

सङ्घातुं नोपि सक्कोमि, मुसावादस्स ओत्तप्प”न्ति ॥

२९१. “इममत्थं, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो भासित्थं, इममत्थं, भन्ते, ब्रह्मनो सनङ्कुमारस्स भासतो वेस्सवणस्स महाराजस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — “अच्छरियं वत भो, अब्भुतं वत भो, एवरूपोपि नाम उळारो सत्था भविस्सति, एवरूपं उळारं धम्मक्खानं, एवरूपा उळारा विसेसाधिगमा पज्जायिस्सन्ती”ति । अथ, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो वेस्सवणस्स महाराजस्स चेतसा चेतोपरिवितक्कमज्जाय वेस्सवणं महाराजानं एतदवोच — “तं किं मज्जति भवं वेस्सवणो महाराजा अतीतम्पि अद्धानं एवरूपो उळारो सत्था अहोसि, एवरूपं उळारं धम्मक्खानं, एवरूपा उळारा विसेसाधिगमा पज्जायिंसु । अनागतम्पि अद्धानं एवरूपो उळारो सत्था भविस्सति, एवरूपं उळारं धम्मक्खानं, एवरूपा उळारा विसेसाधिगमा पज्जायिस्सन्ती”ति ।

२९२. “इममत्थं, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो देवानं तावतिसानं अभासि, इममत्थं वेस्सवणो महाराजा ब्रह्मनो सनङ्कुमारस्स देवानं तावतिसानं भासतो सम्मुखा सुतं [सुत्वा (सी० पी०)] सम्मुखा पटिग्गहितं सयं परिसायं आरोचेसि” ।

इममत्थं जनवसभो यक्खो वेस्सवणस्स महाराजस्स सयं परिसायं भासतो सम्मुखा सुतं सम्मुखा पटिग्गहितं [पटिग्गहेत्वा (सी० पी०)] भगवतो आरोचेसि । इममत्थं भगवा जनवसभस्स यक्खस्स सम्मुखा सुत्वा सम्मुखा पटिग्गहेत्वा सामञ्च अभिज्जाय आयस्सतो आनन्दस्स आरोचेसि, इममत्थमायस्मा आनन्दो भगवतो सम्मुखा सुत्वा सम्मुखा पटिग्गहेत्वा आरोचेसि भिक्खून् भिक्खुनीन् उपासकानं उपासिकानं । तयिदं ब्रह्मचरियं इद्धज्जेव फीतञ्च वित्थारिकं बाहुज्जं पथुभूतं याव देवमनुस्सेहि सुप्पकासितन्ति ।

जनवसभसुत्तं निडितं पञ्चमं ।

६. महागोविन्दसुत्तं

२९३. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति गिज्झकूटे पब्बते । अथ खो पञ्चसिखो गन्धब्बपुत्तो अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णो केवलकप्पं गिज्झकूटं पब्बतं ओभासेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो पञ्चसिखो गन्धब्बपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “यं खो मे, भन्ते, देवानं तावतिसानं सम्मुखा सुतं सम्मुखा पटिग्गहितं, आरोचेमि तं भगवतो”ति । “आरोचेहि मे त्वं, पञ्चसिखा”ति भगवा अवोच ।

देवसभा

२९४. “पुरिमानि, भन्ते, दिवसानि पुरिमतरानि तदहुपोसथे पन्नरसे पवारणाय पुण्णाय पुण्णमाय रत्तिया केवलकप्पा च देवा तावतिसा सुधम्मायं सभायं सन्निसिन्ना होन्ति सन्निपतिता; महती च दिब्बपरिसा समन्ततो निसिन्ना होन्ति, चत्तारो च महाराजानो चतुद्विसा निसिन्ना होन्ति; पुरत्थिमाय दिसाय धतरट्ठो महाराजा पच्छिमाभिमुखो निसिन्नो होति देवे पुरक्खत्वा; दक्खिणाय दिसाय विरूळ्हको महाराजा उत्तराभिमुखो निसिन्नो होति देवे पुरक्खत्वा; पच्छिमाय दिसाय विरूपक्खो महाराजा पुरत्थाभिमुखो निसिन्नो होति देवे पुरक्खत्वा; उत्तराय दिसाय वेस्सवणो महाराजा दक्खिणाभिमुखो निसिन्नो होति देवे पुरक्खत्वा । यदा भन्ते, केवलकप्पा च देवा तावतिसा सुधम्मायं सभायं सन्निसिन्ना होन्ति सन्निपतिता, महती च दिब्बपरिसा समन्ततो निसिन्ना होन्ति, चत्तारो च महाराजानो चतुद्विसा निसिन्ना होन्ति, इदं नेसं होति आसनस्मिं; अथ पच्छा अम्हाकं आसनं होति ।

“ये ते, भन्ते, देवा भगवति ब्रह्मचरियं चरित्वा अधुनूपपन्ना तावतिसकायं, ते अज्जे देवे अतिरोचन्ति वण्णेन चेव यससा च । तेन सुदं, भन्ते, देवा तावतिसा अत्तमना होन्ति पमुदिता पीतिसोमनस्सजाता; ‘दिब्बा वत, भो, काया परिपूरेन्ति, हायन्ति असुरकाया’ति ।

२९५. “अथ खो, भन्ते, सक्को देवानमिन्दो देवानं तावतिसानं सम्पसादं विदित्वा इमाहि गाथाहि अनुमोदि —

‘मोदन्ति वत भो देवा, तावतिसा सहिन्दका ।

तथागतं नमस्सन्ता, धम्मस्स च सुधम्मत्तं ॥

नवे देवे च पस्सन्ता, वण्णवन्ते यसस्सिने ।

सुगतस्मिं ब्रह्मचरियं, चरित्वान इधागते ॥

ते अज्जे अतिरोचन्ति, वण्णेन यससायुना ।

सावका भूरिपज्जस्स, विसेसूपगता इध ॥

इदं दिस्वान नन्दन्ति, तावतिसा सहिन्दका ।

तथागतं नमस्सन्ता, धम्मस्स च सुधम्मत्तं ॥

“तेन सुदं, भन्ते, देवा तावतिसा भिय्योसो मत्ताय अत्तमना होन्ति पमुदिता पीतिसोमनस्सजाता; ‘दिब्बा वत, भो, काया परिपूरेन्ति, हायन्ति असुरकाया’”ति ।

अट्ठ यथाभुच्चवण्णा

२९६. “अथ खो, भन्ते, सक्को देवानमिन्दो देवानं तावतिसानं सम्पसादं विदित्वा देवे तावतिसे आमन्तेसि —

‘इच्छेय्याथ नो तुम्हे, मारिसा, तस्स भगवतो अट्ठ यथाभुच्चे वण्णे सोतु’न्ति? ‘इच्छाम मयं, मारिस, तस्स भगवतो अट्ठ यथाभुच्चे वण्णे सोतु’न्ति । अथ खो, भन्ते, सक्को देवानमिन्दो देवानं तावतिसानं भगवतो अट्ठ यथाभुच्चे वण्णे पयिरुदाहासि — ‘तं किं मज्जन्ति, भोन्तो देवा तावतिसा? यावज्ज सो भगवा बहुजनहिताय पटिपन्नो बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । एवं बहुजनहिताय पटिपन्नं बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं इमिनापङ्गेन समन्नागतं सत्थारं नेव अतीतंसे समनुपस्साम, न पनेतरहि, अज्जत्र तेन भगवता ।

“स्वाक्खातो खो पन तेन भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूहि । एवं ओपनेय्यिकस्स धम्मस्स देसेतारं इमिनापङ्गेन समन्नागतं सत्थारं नेव अतीतंसे समनुपस्साम, न पनेतरहि, अज्जत्र तेन भगवता ।

“इदं कुसलन्ति खो पन तेन भगवता सुपज्जत्तं, इदं अकुसलन्ति सुपज्जत्तं । इदं सावज्जं इदं अनवज्जं, इदं सेवितब्बं इदं न सेवितब्बं, इदं हीनं इदं पणीतं, इदं कण्हसुक्कसप्पटिभागन्ति सुपज्जत्तं । एवं कुसलाकुसलसावज्जानवज्जसेवितब्बासेवितब्बहीन-पणीतकण्हसुक्कसप्पटिभागानं धम्मनं पज्जपेतारं इमिनापङ्गेन समन्नागतं सत्थारं नेव अतीतंसे समनुपस्साम, न पनेतरहि, अज्जत्र तेन भगवता ।

“सुपञ्जत्ता खो पन तेन भगवता सावकानं निब्बानगामिनी पटिपदा, संसन्दति निब्बानञ्च पटिपदा च । सेय्यथापि नाम गङ्गोदकं यमुनोदकेन संसन्दति समेति, एवमेव सुपञ्जत्ता तेन भगवता सावकानं निब्बानगामिनी पटिपदा, संसन्दति निब्बानञ्च पटिपदा च । एवं निब्बानगामिनिया पटिपदाय पञ्जपेतारं इमिनापङ्गेन समन्नागतं सत्थारं नेव अतीतंसे समनुपस्साम, न पनेतरहि, अञ्जत्र तेन भगवता ।

“अभिनिप्फन्नो [अभिनिप्फन्नो (पी० क०)] खो पन तस्स भगवतो लाभो अभिनिप्फन्नो सिलोको, याव मज्जे खत्तिया सम्पियायमानरूपा विहरन्ति, विगतमदो खो पन सो भगवा आहारं आहारेति । एवं विगतमदं आहारं आहरयमानं इमिनापङ्गेन समन्नागतं सत्थारं नेव अतीतंसे समनुपस्साम, न पनेतरहि, अञ्जत्र तेन भगवता ।

“लद्धसहायो खो पन सो भगवा सेखानञ्चेव पटिपन्नानं खीणासवानञ्च वुसितवतं । ते भगवा अपनुज्ज एकारामतं अनुयुत्तो विहरति । एवं एकारामतं अनुयुत्तं इमिनापङ्गेन समन्नागतं सत्थारं नेव अतीतंसे समनुपस्साम, न पनेतरहि, अञ्जत्र तेन भगवता ।

“यथावादी खो पन सो भगवा तथाकारी, यथाकारी तथावादी, इति यथावादी तथाकारी, यथाकारी तथावादी । एवं धम्मनुधम्मपटिपन्नं इमिनापङ्गेन समन्नागतं सत्थारं नेव अतीतंसे समनुपस्साम, न पनेतरहि, अञ्जत्र तेन भगवता ।

“तिण्णविचिकिच्छो खो पन सो भगवा विगतकथंकथो परियोसितसङ्कप्पो अज्झासयं आदिब्रह्मचरियं । एवं तिण्णविचिकिच्छं विगतकथंकथं परियोसितसङ्कप्पं अज्झासयं आदिब्रह्मचरियं इमिनापङ्गेन समन्नागतं सत्थारं नेव अतीतंसे समनुपस्साम, न पनेतरहि, अञ्जत्र तेन भगवता”ति ।

२९७. “इमे खो, भन्ते, सक्को देवानमिन्दो देवानं तावतिसानं भगवतो अट्ठ यथाभुच्चे वण्णे पयिरुदाहासि । तेन सुदं, भन्ते, देवा तावतिसा भिय्योसो मत्ताय अत्तमना होन्ति पमुदिता पीतिसोमनस्सजाता भगवतो अट्ठ यथाभुच्चे वण्णे सुत्वा । तत्र, भन्ते, एकच्चे देवा एवमाहंसु — ‘अहो वत, मारिसा, चत्तारो सम्मासम्बुद्धा लोके उप्पज्जेय्युं धम्मञ्च देसेय्युं यथरिव भगवा । तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान’न्ति । एकच्चे देवा एवमाहंसु — ‘तिट्ठन्तु, मारिसा, चत्तारो सम्मासम्बुद्धा, अहो वत, मारिसा, तयो सम्मासम्बुद्धा लोके उप्पज्जेय्युं धम्मञ्च देसेय्युं यथरिव भगवा । तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान’न्ति । एकच्चे देवा एवमाहंसु — ‘तिट्ठन्तु, मारिसा, तयो सम्मासम्बुद्धा, अहो वत, मारिसा, द्वे सम्मासम्बुद्धा लोके उप्पज्जेय्युं धम्मञ्च देसेय्युं यथरिव भगवा । तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान’न्ति ।

२९८. “एवं वुत्ते, भन्ते, सक्को देवानमिन्दो देवे तावतिसे एतदवोच — ‘अट्ठानं खो एतं, मारिसा, अनवकासो, यं एकस्सा लोकधातुया द्वे अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा अपुब्बं अचरिमं उप्पज्जेय्युं, नेतं ठानं विज्जति । अहो वत, मारिसा, सो भगवा अप्पाबाधो अप्पातङ्को चिरं दीघमद्धानं तिट्ठेय्य । तदस्स बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सान’न्ति । अथ खो, भन्ते, येनत्थेन देवा तावतिसा सुधम्मायं सभायं सन्निसिन्ना होन्ति सन्निपतिता, तं अत्थं चिन्तयित्वा तं अत्थं मन्तयित्वा वुत्तवचनापि तं चत्तारो महाराजानो तस्मिं अत्थे होन्ति । पच्चानुसिद्धवचनापि तं चत्तारो महाराजानो तस्मिं अत्थे होन्ति, सकेसु सकेसु आसनेसु ठिता अविपक्कन्ता ।

ते वुत्तवाक्या राजानो, पटिग्गहानुसासनिं ।
विप्पसन्नमना सन्ता, अट्ठंसु सप्पि आसनेति ॥

२९९. “अथ खो, भन्ते, उत्तराय दिसाय उळारो आलोको सज्जायि, ओभासो पातुरहोसि अतिक्कम्मेव देवानं देवानुभावं । अथ खो, भन्ते, सक्को देवानमिन्दो देवे तावतिंसे आमन्तेसि — ‘यथा खो, मारिसा, निमित्तानि दिस्सन्ति, उळारो आलोको सज्जायति, ओभासो पातुभवति, ब्रह्मा पातुभविस्सति; ब्रह्मनो हेतं पुब्बनिमित्तं पातुभावाय, यदिदं आलोको सज्जायति ओभासो पातुभवतीति ।

‘यथा निमित्ता दिस्सन्ति, ब्रह्मा पातुभविस्सति ।
ब्रह्मनो हेतं निमित्तं, ओभासो विपुलो महा’ति ॥

सनङ्कुमारकथा

३००. “अथ खो, भन्ते, देवा तावतिंसा यथासकेसु आसनेसु निसीदिसु — ‘ओभासमेतं जस्साम, यंविपाको भविस्सति, सच्छिकत्वाव नं गमिस्सामा’ति । चत्तारोपि महाराजानो यथासकेसु आसनेसु निसीदिसु — ‘ओभासमेतं जस्साम, यंविपाको भविस्सति, सच्छिकत्वाव नं गमिस्सामा’ति । इदं सुत्वा देवा तावतिंसा एकग्गा समापज्जिसु — ‘ओभासमेतं जस्साम, यंविपाको भविस्सति, सच्छिकत्वाव नं गमिस्सामा’ति ।

“यदा, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो देवानं तावतिंसानं पातुभवति, ओळारिकं अत्तभावं अभिनिम्मिनित्वा पातुभवति । यो खो पन, भन्ते, ब्रह्मनो पकतिवण्णो, अनभिसम्भवनीयो सो देवानं तावतिंसानं चक्खुपथस्मिं । यदा, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो देवानं तावतिंसानं पातुभवति, सो अज्जे देवे अतिरोचति वण्णेन चेव यससा च । सेय्यथापि, भन्ते, सोवण्णो विग्गहो मानुसं विग्गहं अतिरोचति, एवमेव खो, भन्ते, यदा ब्रह्मा सनङ्कुमारो देवानं तावतिंसानं पातुभवति, सो अज्जे देवे अतिरोचति वण्णेन चेव यससा च । यदा, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो देवानं तावतिंसानं पातुभवति, न तस्सं परिसायं कोचि देवो अभिवादेति वा पच्चुट्ठेति वा आसनेन वा निमन्तेति । सब्बेव तुण्हीभूता पज्जलिका पल्लङ्केन निसीदन्ति — ‘यस्सदानि देवस्स पल्लङ्कं इच्छिस्सति ब्रह्मा सनङ्कुमारो, तस्स देवस्स पल्लङ्के निसीदिस्सती’ति । यस्स खो पन, भन्ते, देवस्स ब्रह्मा सनङ्कुमारो पल्लङ्के निसीदति, उळारं सो लभति देवो वेदपटिलाभं, उळारं सो लभति देवो सोमनस्सपटिलाभं । सेय्यथापि, भन्ते, राजा खत्तियो मुद्धावसित्तो अधुनाभिसित्तो रज्जेन, **उळारं सो लभति वेदपटिलाभं, उळारं सो लभति सोमनस्सपटिलाभं**, एवमेव खो, भन्ते, यस्स देवस्स ब्रह्मा सनङ्कुमारो पल्लङ्के निसीदति, उळारं सो लभति देवो वेदपटिलाभं, उळारं सो लभति देवो सोमनस्सपटिलाभं । अथ, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो देवानं तावतिंसानं सम्पसादं विदित्वा अन्तरहितो इमाहि गाथाहि अनुमोदि —

‘मोदन्ति वत भो देवा, तावतिंसा सहिन्दका ।
तथागतं नमस्सन्ता, धम्मस्स च सुधम्मतं ॥

‘नवे देवे च पस्सन्ता, वण्णवन्ते यसस्सिने ।
सुगतस्मिं ब्रह्मचरियं, चरित्वान इधागते ॥

‘ते अज्जे अतिरोचन्ति, वण्णेन यससायुना ।

सावका भूरिपञ्जस्स, विसेसूपगता इध ॥

‘इदं दिस्वान नन्दन्ति, तावतिसा सहिन्दका ।

तथागतं नमस्सन्ता, धम्मस्स च सुधम्मत्’न्ति ॥

३०१. “इममत्थं, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो अभासित्थ । इममत्थं, भन्ते, ब्रह्मनो सनङ्कुमारस्स भासतो अट्ठङ्गसमन्नागतो सरो होति विस्सट्ठो च विज्जेय्यो च मज्जु च सवनीयो च बिन्दु च अविसारी च गम्भीरो च निन्नादी च । यथापरिसं खो पन, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो सरेन विज्जापेति, न चस्स बहिद्वा परिसाय घोसो निच्छरति । यस्स खो पन, भन्ते, एवं अट्ठङ्गसमन्नागतो सरो होति, सो वुच्चति ‘ब्रह्मस्सरो’ति । अथ खो, भन्ते, देवा तावतिसा ब्रह्मानं सनङ्कुमारं एतदवोचुं — ‘साधु, महाब्रह्मे, एतदेव मयं सङ्खाय मोदाम; अत्थि च सक्केन देवानमिन्देन तस्स भगवतो अट्ठ यथाभुच्चा वण्णा भासिता; ते च मयं सङ्खाय मोदामा’ति ।

अट्ठ यथाभुच्चवण्णा

३०२. “अथ, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो सक्कं देवानमिन्दं एतदवोच — ‘साधु, देवानमिन्द, मयम्पि तस्स भगवतो अट्ठ यथाभुच्चे वण्णे सुणेय्यामा’ति । ‘एवं महाब्रह्मे’ति खो, भन्ते, सक्को देवानमिन्दो ब्रह्मनो सनङ्कुमारस्स भगवतो अट्ठ यथाभुच्चे वण्णे पयिरुदाहासि ।

“तं किं मज्जति, भवं महाब्रह्मा? यावज्ज सो भगवा बहुजनहिताय पटिपन्नो बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । एवं बहुजनहिताय पटिपन्नं बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं इमिनापङ्गेन समन्नागतं सत्थारं नेव अतीतंसे समनुपस्साम, न पनेतरहि, अज्जत्र तेन भगवता ।

“स्वाक्खातो खो पन तेन भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूहि । एवं ओपनेय्यिकस्स धम्मस्स देसेतारं इमिनापङ्गेन समन्नागतं सत्थारं नेव अतीतंसे समनुपस्साम, न पनेतरहि, अज्जत्र तेन भगवता ।

“इदं कुसल’न्ति खो पन तेन भगवता सुपज्जत्तं, ‘इदं अकुसल’न्ति सुपज्जत्तं, ‘इदं सावज्जं इदं अनवज्जं, इदं सेवितब्बं इदं न सेवितब्बं, इदं हीनं इदं पणीतं, इदं कण्हसुक्कसप्पटिभाग’न्ति सुपज्जत्तं । एवं कुसलाकुसलसावज्जानवज्जसेवितब्बासेवितब्बहीनपणीतकण्हसुक्कसप्पटिभागानं धम्मानं पज्जापेतारं । इमिनापङ्गेन समन्नागतं सत्थारं नेव अतीतंसे समनुपस्साम, न पनेतरहि, अज्जत्र तेन भगवता ।

“सुपज्जत्ता खो पन तेन भगवता सावकानं निब्बानगामिनी पटिपदा संसन्दति निब्बानज्च पटिपदा च । सेय्यथापि नाम गङ्गोदकं यमुनोदकेन संसन्दति समेति, एवमेव सुपज्जत्ता तेन भगवता सावकानं निब्बानगामिनी पटिपदा संसन्दति निब्बानज्च पटिपदा च । एवं निब्बानगामिनिया पटिपदाय पज्जापेतारं इमिनापङ्गेन समन्नागतं सत्थारं नेव अतीतंसे समनुपस्साम, न पनेतरहि, अज्जत्र तेन भगवता ।

“अभिनिप्फन्नो खो पन तस्स भगवतो लाभो अभिनिप्फन्नो सिलोको, याव मज्जे खत्तिया सम्पियायमानरूपा विहरन्ति । विगतमदो खो पन सो भगवा आहारं आहारेति । एवं विगतमदं आहारं आहरयमानं इमिनापङ्गेन समन्नागतं

सत्थारं नेव अतीतंसे समनुपस्साम, न पनेतरहि, अज्जत्र तेन भगवता ।

“लद्धसहायो खो पन सो भगवा सेखानज्जेव पटिपन्नानं खीणासवानज्ज वुसितवतं, ते भगवा अपनुज्ज एकारामतं अनुयुत्तो विहरति । एवं एकारामतं अनुयुत्तं इमिनापङ्गेन समन्नागतं सत्थारं नेव अतीतंसे समनुपस्साम, न पनेतरहि, अज्जत्र तेन भगवता ।

“यथावादी खो पन सो भगवा तथाकारी, यथाकारी तथावादी; इति यथावादी तथाकारी, यथाकारी तथावादी । एवं धम्मनुधम्मपटिप्पन्नं इमिनापङ्गेन समन्नागतं सत्थारं नेव अतीतंसे समनुपस्साम, न पनेतरहि, अज्जत्र तेन भगवता ।

“तिण्णविचिकिच्छो खो पन सो भगवा विगतकथंकथो परियोसितसङ्कप्पो अज्झासयं आदिब्रह्मचरियं । एवं तिण्णविचिकिच्छं विगतकथंकथं परियोसितसङ्कप्पं अज्झासयं आदिब्रह्मचरियं । इमिनापङ्गेन समन्नागतं सत्थारं नेव अतीतंसे समनुपस्साम, न पनेतरहि, अज्जत्र तेन भगवता”ति ।

३०३. “इमे खो, भन्ते, सक्को देवानमिन्दो ब्रह्मनो सनङ्कुमारस्स भगवतो अट्ठ यथाभुच्चे वण्णे पयिरुदाहासि । तेन सुदं, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो अत्तमनो होति पमुदितो पीतिसोमनस्सजातो भगवतो अट्ठ यथाभुच्चे वण्णे सुत्वा । अथ, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो ओळारिकं अत्तभावं अभिनिम्मिनित्वा कुमारवण्णी हुत्वा पच्चसिखो देवानं तावतिसानं पातुरहोसि । सो वेहासं अब्भुगन्त्वा आकासे अन्तलिक्खे पल्लङ्केन निसीदि । सेय्यथापि, भन्ते, बलवा पुरिसो सुपच्चत्थते वा पल्लङ्के समे वा भूमिभागे पल्लङ्केन निसीदेय्य, एवमेव खो, भन्ते, ब्रह्मा सनङ्कुमारो वेहासं अब्भुगन्त्वा आकासे अन्तलिक्खे पल्लङ्केन निसीदित्वा देवे तावतिसे आमन्तेसि —

गोविन्दब्राह्मणवत्थु

३०४. “तं किं मज्जन्ति, भोन्तो देवा तावतिसा, याव दीघरत्तं महापज्जोव सो भगवा अहोसि । भूतपुब्बं, भो, राजा दिसम्पति नाम अहोसि । दिसम्पतिस्स रज्जो गोविन्दो नाम ब्राह्मणो पुरोहितो अहोसि । दिसम्पतिस्स रज्जो रेणु नाम कुमारो पुत्तो अहोसि । गोविन्दस्स ब्राह्मणस्स जोतिपालो नाम माणवो पुत्तो अहोसि । इति रेणु च राजपुत्तो जोतिपालो च माणवो अज्जे च छ खत्तिया इच्चेते अट्ठ सहाया अहेसुं । अथ खो, भो, अहोरत्तानं अच्चयेन गोविन्दो ब्राह्मणो कालमकासि । गोविन्दे ब्राह्मणे कालङ्कते राजा दिसम्पति परिदेवेसि — “यस्मिं वत, भो, मयं समये गोविन्दे ब्राह्मणे सब्बकिच्चानि सम्मा वोस्सज्जित्वा पच्चहि कामगुणोहि समप्पिता समङ्गीभूता परिचारेम, तस्मिं नो समये गोविन्दो ब्राह्मणो कालङ्कतो”ति । एवं वुत्ते भो रेणु राजपुत्तो राजानं दिसम्पतिं एतदवोच — “मा खो त्वं, देव, गोविन्दे ब्राह्मणे कालङ्कते अतिबाळ्हं परिदेवेसि । अत्थि, देव, गोविन्दस्स ब्राह्मणस्स जोतिपालो नाम माणवो पुत्तो पण्डिततरो चेव पितरा, अलमत्थदसतरो चेव पितरा; येपिस्स पिता अत्थे अनुसासि, तेपि जोतिपालस्सेव माणवस्स अनुसासनिया”ति । “एवं कुमारा”ति? “एवं देवा”ति ।

महागोविन्दवत्थु

३०५. “अथ खो, भो, राजा दिसम्पति अज्जतरं पुरिसं आमन्तेसि — “एहि त्वं, अम्भो पुरिस, येन जोतिपालो नाम माणवो तेनुपसङ्कम; उपसङ्कमित्वा जोतिपालं माणवं एवं वदेहि — “भवमत्थु भवन्तं जोतिपालं, राजा दिसम्पति भवन्तं जोतिपालं माणवं आमन्तयति, राजा दिसम्पति भोतो जोतिपालस्स माणवस्स दस्सनकामो”ति । “एवं, देवा”ति खो, भो, सो पुरिसो दिसम्पतिस्स रज्जो पटिस्सुत्वा येन जोतिपालो माणवो तेनुपसङ्कम; उपसङ्कमित्वा जोतिपालं माणवं एतदवोच

— “भवमत्थु भवन्तं जोतिपालं, राजा दिसम्पति भवन्तं जोतिपालं माणवं आमन्तयति, राजा दिसम्पति भोतो जोतिपालस्स माणवस्स दस्सनकामो”ति । “एवं, भो”ति खो भो जोतिपालो माणवो तस्स पुरिसस्स पटिस्सुत्वा येन राजा दिसम्पति तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा दिसम्पतिना रज्जा सद्धिं सम्मोदि; सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो, भो, जोतिपालं माणवं राजा दिसम्पति एतदवोच — “अनुसासतु नो भवं जोतिपालो, मा नो भवं जोतिपालो अनुसासनिया पच्चब्बाहासि । पेत्तिके तं ठाने ठपेस्सामि, गोविन्दिये अभिसिञ्चिस्सामी”ति । “एवं, भो”ति खो, भो, सो जोतिपालो माणवो दिसम्पतिस्स रज्जो पच्चस्सोसि । अथ खो, भो, राजा दिसम्पति जोतिपालं माणवं गोविन्दिये अभिसिञ्चि, तं पेत्तिके ठाने ठपेसि । अभिसित्तो जोतिपालो माणवो गोविन्दिये पेत्तिके ठाने ठपितो येपिस्स पिता अत्थे अनुसासि तेपि अत्थे अनुसासति, येपिस्स पिता अत्थे नानुसासि, तेपि अत्थे अनुसासति; येपिस्स पिता कम्मन्ते अभिसम्भोसि, तेपि कम्मन्ते अभिसम्भोति, येपिस्स पिता कम्मन्ते नाभिसम्भोसि, तेपि कम्मन्ते अभिसम्भोति । तमेनं मनुस्सा एवमाहंसु — “गोविन्दो वत, भो, ब्राह्मणो, महागोविन्दो वत, भो, ब्राह्मणो”ति । इमिना खो एवं, भो, परियायेन जोतिपालस्स माणवस्स गोविन्दो महागोविन्दोत्वेव समज्जा उदपादि ।

रज्जसंविभजनं

३०६. “अथ खो, भो, महागोविन्दो ब्राह्मणो येन ते छ खत्तिया तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा ते छ खत्तिये एतदवोच — “दिसम्पति खो, भो, राजा जिण्णो वुद्धो महल्लको अद्धगतो वयोअनुप्पत्तो, को नु खो पन, भो, जानाति जीवितं? ठानं खो पनेतं विज्जति, यं दिसम्पतिमिह रज्जे कालङ्कते राजकत्तारो रेणुं राजपुत्तं रज्जे अभिसिञ्चेय्युं । आयन्तु, भोन्तो, येन रेणु राजपुत्तो तेनुपसङ्गमथ; उपसङ्गमित्वा रेणुं राजपुत्तं एवं वदेथ — “मयं खो भोतो रेणुस्स सहाया पिया मनापा अप्पटिकूला, यंसुखो भवं तंसुखा मयं, यंदुक्खो भवं तंदुक्खा मयं । दिसम्पति खो, भो, राजा जिण्णो वुद्धो महल्लको अद्धगतो वयोअनुप्पत्तो, को नु खो पन, भो, जानाति जीवितं? ठानं खो पनेतं विज्जति, यं दिसम्पतिमिह रज्जे कालङ्कते राजकत्तारो भवन्तं रेणुं रज्जे अभिसिञ्चेय्युं । सचे भवं रेणु रज्जं लभेथ, संविभजेथ नो रज्जेना”ति । “एवं भो”ति खो, भो, ते छ खत्तिया महागोविन्दस्स ब्राह्मणस्स पटिस्सुत्वा येन रेणु राजपुत्तो तेनुपसङ्गमिंसु; उपसङ्गमित्वा रेणुं राजपुत्तं एतदवोचुं — “मयं खो भोतो रेणुस्स सहाया पिया मनापा अप्पटिकूला; यंसुखो भवं तंसुखा मयं, यंदुक्खो भवं तंदुक्खा मयं । दिसम्पति खो, भो, राजा जिण्णो वुद्धो महल्लको अद्धगतो वयोअनुप्पत्तो, को नु खो पन भो जानाति जीवितं? ठानं खो पनेतं विज्जति, यं दिसम्पतिमिह रज्जे कालङ्कते राजकत्तारो भवन्तं रेणुं रज्जे अभिसिञ्चेय्युं । सचे भवं रेणु रज्जं लभेथ, संविभजेथ नो रज्जेना”ति । “को नु खो, भो, अज्जो मम विजिते सुखो भवेथ [सुखा भवेय्याथ (क०), सुखं भवेय्याथ, सुखमेधेय्याथ (सी० पी०), सुख मेधेथ (?)], अज्जत्र भवन्तेभि? सचाहं, भो, रज्जं लभिस्सामि, संविभजिस्सामि वो रज्जेना”ति ।

३०७. “अथ खो, भो, अहोरत्तानं अच्चयेन राजा दिसम्पति कालमकासि । दिसम्पतिमिह रज्जे कालङ्कते राजकत्तारो रेणुं राजपुत्तं रज्जे अभिसिञ्चिंसु । अभिसित्तो रेणु रज्जेन पच्चहि कामगुणेहि समप्पितो समङ्गीभूतो परिचारेति । अथ खो, भो, महागोविन्दो ब्राह्मणो येन ते छ खत्तिया तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा ते छ खत्तिये एतदवोच — “दिसम्पति खो, भो, राजा कालङ्कतो । अभिसित्तो रेणु रज्जेन पच्चहि कामगुणेहि समप्पितो समङ्गीभूतो परिचारेति । को नु खो पन, भो, जानाति, मदनीया कामा? आयन्तु, भोन्तो, येन रेणु राजा तेनुपसङ्गमथ; उपसङ्गमित्वा रेणुं राजानं एवं वदेथ — दिसम्पति खो, भो, राजा कालङ्कतो, अभिसित्तो भवं रेणु रज्जेन, सरति भवं तं वचन”न्ति?

३०८. “एवं, भो”ति खो, भो, ते छ खत्तिया महागोविन्दस्स ब्राह्मणस्स पटिस्सुत्वा येन रेणु राजा तेनुपसङ्गमिंसु;

उपसङ्कमित्वा रेणुं राजानं एतदवोचुं — “दिसम्पति खो, भो, राजा कालङ्कतो, अभिसित्तो भवं रेणु रज्जेन, सरति भवं तं वचनं”न्ति? “सरामहं, भो, तं वचनं [वचनन्ति (स्या० क०)] । को नु खो, भो, पओति इमं महापथविं उत्तरेन आयतं दक्खिणेन सकटमुखं सत्तधा समं सुविभत्तं विभजितु”न्ति? “को नु खो, भो, अज्जो पओति, अज्जत्र महागोविन्देन ब्राह्मणेना”ति? अथ खो, भो, रेणु राजा अज्जतरं पुरिसं आमन्तेसि — “एहि त्वं, अम्भो पुरिस, येन महागोविन्दो ब्राह्मणो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा महागोविन्दं ब्राह्मणं एवं वदेहि — ‘राजा तं, भन्ते, रेणु आमन्तेती’”ति । “एवं देवा”ति खो, भो, सो पुरिसो रेणुस्स रज्जो पटिस्सुत्वा येन महागोविन्दो ब्राह्मणो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा महागोविन्दं ब्राह्मणं एतदवोच — “राजा तं, भन्ते, रेणु आमन्तेती”ति । “एवं, भो”ति खो, भो, महागोविन्दो ब्राह्मणो तस्स पुरिसस्स पटिस्सुत्वा येन रेणु राजा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा रेणुना रज्जा सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो, भो, महागोविन्दं ब्राह्मणं रेणु राजा एतदवोच — “एतु, भवं गोविन्दो, इमं महापथविं उत्तरेन आयतं दक्खिणेन सकटमुखं सत्तधा समं सुविभत्तं विभजितु”ति । “एवं, भो”ति खो महागोविन्दो ब्राह्मणो रेणुस्स रज्जो पटिस्सुत्वा इमं महापथविं उत्तरेन आयतं दक्खिणेन सकटमुखं सत्तधा समं सुविभत्तं विभजि । सब्बानि सकटमुखानि पट्टपेसि [अट्टपेसि (सी० पी०)] । तत्र सुदं मज्झे रेणुस्स रज्जो जनपदो होति ।

३०९. दन्तपुरं कलिङ्गानं [कालिङ्गानं (स्या० पी० क०)], अस्सकानज्च पोतनं ।

महेसयं [माहिस्सति (सी० स्या० पी०)] अवन्तीनं, सोवीरानज्च रोरुकं ॥

मिथिला च विदेहानं, चम्पा अङ्ग्रेसु मापिता ।
बाराणसी च कासीनं, एते गोविन्दमापिताति ॥

३१०. “अथ खो, भो, ते छ खत्तिया यथासकेन लाभेन अत्तमना अहेसुं परिपुण्णसङ्कप्पा — “यं वत नो अहोसि इच्छितं, यं आकङ्खितं, यं अधिप्पेतं, यं अभिपत्थितं, तं नो लद्ध”न्ति ।

“सत्तभू ब्रह्मदत्तो च, वेस्सभू भरतो सह ।
रेणु द्वे धतरट्ठा च, तदासुं सत्त भारधा”ति ॥

पठमभाणवारो निट्ठितो ।

कित्तिसद्वअब्भुग्गमनं

३११. “अथ खो, भो, ते छ खत्तिया येन महागोविन्दो ब्राह्मणो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा महागोविन्दं ब्राह्मणं एतदवोचुं — “यथा खो भवं गोविन्दो रेणुस्स रज्जो सहायो पियो मनापो अण्णटिकूलो । एवमेव खो भवं गोविन्दो अम्हाकम्पि सहायो पियो मनापो अण्णटिकूलो, अनुसासतु नो भवं गोविन्दो; मा नो भवं गोविन्दो अनुसासनिया पच्चव्याहासी”ति । “एवं, भो”ति खो महागोविन्दो ब्राह्मणो तेसं छन्नं खत्तियानं पच्चस्सोसि । अथ खो, भो, महागोविन्दो ब्राह्मणो सत्त च राजानो खत्तिये मुद्धावसित्ते रज्जे [मुद्धाभिसित्ते रज्जेन (स्या०)] अनुसासि, सत्त च ब्राह्मणमहासाले सत्त च न्हातकसतानि मन्ते वाचेसि ।

३१२. “अथ खो, भो, महागोविन्दस्स ब्राह्मणस्स अपरेन समयेन एवं कल्याणो कित्तिसद्वो अब्भुग्गच्छि [अब्भुग्गच्छि

ब्रह्मानं पस्सति, सक्खि महागोविन्दो ब्राह्मणो ब्रह्मना साकच्छेति सल्लपति मन्तेतीति । न खो पनाहं, भोती, ब्रह्मानं पस्सामि, न ब्रह्मना साकच्छेमि, न ब्रह्मना सल्लपामि, न ब्रह्मना मन्तेमि । सुतं खो पन मेतं ब्राह्मणानं वुद्धानं महल्लकानं आचरियपाचरियानं भासमानानं ‘यो वस्सिके चत्तारो मासे पटिसल्लीयति, करुणं ज्ञानं ज्ञायति, सो ब्रह्मानं पस्सति, ब्रह्मना साकच्छेति, ब्रह्मना सल्लपति, ब्रह्मना मन्तेतीति, इच्छामहं, भोती, वस्सिके चत्तारो मासे पटिसल्लीयितुं, करुणं ज्ञानं ज्ञायितुं; नहि केनचि उपसङ्कमितब्बो अज्जत्र एकेन भत्ताभिहारेना’ति । “यस्स दानि भवं गोविन्दो कालं मज्जती”ति ।

३१७. “अथ खो, भो, महागोविन्दो ब्राह्मणो पुरत्थिमेन नगरस्स नवं सन्धागारं कारापेत्वा वस्सिके चत्तारो मासे पटिसल्लीयि, करुणं ज्ञानं ज्ञायि; नास्सुध कोचि उपसङ्कमति [उपसङ्कमि (पी०)] अज्जत्र एकेन भत्ताभिहारेन । अथ खो, भो, महागोविन्दस्स ब्राह्मणस्स चतुन्नं मासानं अच्चयेन अहुदेव उक्कण्ठना अहु परितस्सना — “सुतं खो पन मेतं ब्राह्मणानं वुद्धानं महल्लकानं आचरियपाचरियानं भासमानानं — ‘यो वस्सिके चत्तारो मासे पटिसल्लीयति, करुणं ज्ञानं ज्ञायति, सो ब्रह्मानं पस्सति, ब्रह्मना साकच्छेति ब्रह्मना सल्लपति ब्रह्मना मन्तेतीति । न खो पनाहं ब्रह्मानं पस्सामि, न ब्रह्मना साकच्छेमि न ब्रह्मना सल्लपामि न ब्रह्मना मन्तेमी”ति ।

ब्रह्मना साकच्छा

३१८. “अथ खो, भो, ब्रह्मा सनङ्कुमारो महागोविन्दस्स ब्राह्मणस्स चेतसा चेतोपरिवितक्कमज्जाय सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य, एवमेव, ब्रह्मलोके अन्तरहितो महागोविन्दस्स ब्राह्मणस्स सम्मुखे पातुरहोसि । अथ खो, भो, महागोविन्दस्स ब्राह्मणस्स अहुदेव भयं अहु छम्भितत्तं अहु लोमहंसो यथा तं अदिट्ठपुब्बं रूपं दिस्वा । अथ खो, भो, महागोविन्दो ब्राह्मणो भीतो संविग्गो लोमहट्टजातो ब्रह्मानं सनङ्कुमारं गाथाय अज्झभासि —

“वण्णवा यसवा सिरिमा, को नु त्वमसि मारिस ।
अजानन्ता तं पुच्छाम, कथं जानेमु तं मय”न्ति ॥

“मं वे कुमारं जानन्ति, ब्रह्मलोके सनन्तं [सनन्तिच (क०)] ।
सब्बे जानन्ति मं देवा, एवं गोविन्द जानहि” ॥

“आसनं उदकं पज्जं, मधुसाकज्ज [मधुपाकज्ज (सी० स्या० पी०)] ब्रह्मनो ।
अग्घे भवन्तं पुच्छाम, अग्घं कुरुतु नो भवं” ॥

“पटिग्गण्हाम ते अग्घं, यं त्वं गोविन्द भाससि ।
दिट्ठधम्महितत्थाय, सम्पराय सुखाय च ।
कतावकासो पुच्छस्सु, यं किज्जि अभिपत्थित”न्ति ॥

३१९. “अथ खो, भो, महागोविन्दस्स ब्राह्मणस्स एतदहोसि — “कतावकासो खोमि ब्रह्मना सनङ्कुमारेन । किं नु खो अहं ब्रह्मानं सनङ्कुमारं पुच्छेय्यं दिट्ठधम्मिकं वा अत्थं सम्परायिकं वा”ति? अथ खो, भो, महागोविन्दस्स ब्राह्मणस्स एतदहोसि — “कुसलो खो अहं दिट्ठधम्मिकानं अत्थानं, अज्जेपि मं दिट्ठधम्मिकं अत्थं पुच्छन्ति । यंनूनाहं ब्रह्मानं सनङ्कुमारं सम्परायिकज्जेव अत्थं पुच्छेय्यन्ति । अथ खो, भो, महागोविन्दो ब्राह्मणो ब्रह्मानं सनङ्कुमारं गाथाय अज्झभासि —

“पुच्छामि ब्रह्मानं सनङ्कुमारं,
कङ्क्षी अकङ्क्षिं परवेदियेसु ।
कत्थट्ठितो किम्हि च सिक्खमानो,
पप्पोति मच्चो अमतं ब्रह्मलोक”न्ति ॥

“हित्वा ममत्तं मनुजेसु ब्रह्मे,
एकोदिभूतो करुणेधिमुत्तो [करुणाधिमुत्तो (सी० स्या० पी०)] ।
निरामगन्धो विरतो मेथुनस्मा,
एत्थट्ठितो एत्थ च सिक्खमानो ।
पप्पोति मच्चो अमतं ब्रह्मलोक”न्ति ॥

३२०. “हित्वा ममत्त”न्ति अहं भोतो आजानामि । इधेकच्चो अप्पं वा भोगक्खन्धं पहाय महन्तं वा भोगक्खन्धं पहाय अप्पं वा जातिपरिवट्ठं पहाय महन्तं वा जातिपरिवट्ठं पहाय केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजति, “इति हित्वा ममत्त”न्ति अहं भोतो आजानामि । “एकोदिभूतो”ति अहं भोतो आजानामि । इधेकच्चो विवित्तं सेनासनं भजति अरज्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुज्जं, इति एकोदिभूतो”ति अहं भोतो आजानामि । “करुणेधिमुत्तो”ति अहं भोतो आजानामि । इधेकच्चो करुणासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दितियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं । इति उद्धमधोतिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं करुणासहगतेन चेतसा विपुलेन महगतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बापज्जेन फरित्वा विहरति । इति “करुणेधिमुत्तो”ति अहं भोतो आजानामि । आमगन्धे च खो अहं भोतो भासमानस्स न आजानामि ।

“के आमगन्धा मनुजेसु ब्रह्मे,
एते अविद्धा इध बूहि धीर ।
केनावटा [केनावुटा (स्या०)] वाति पजा कुरुतु [कुरुरु (स्या०), कुरुट्ठरु (पी०), कुरुरु (?)],
आपायिका निवुतब्रह्मलोका”ति ॥

“कोधो मोसवज्जं निकति च दुब्भो,
कदरियता अतिमानो उसूया ।
इच्छा विविच्छा परहेठना च,
लोभो च दोसो च मदो च मोहो ।
एतेसु युत्ता अनिरामगन्धा,
आपायिका निवुतब्रह्मलोका”ति ॥

“यथा खो अहं भोतो आमगन्धे भासमानस्स आजानामि । ते न सुनिम्मदया अगारं अज्झावसता । पब्बजिस्सामहं, भो, अगारस्मा अनगारिय”न्ति । “यस्सदानि भवं गोविन्दो कालं मज्जती”ति ।

रेणुराजआमन्तना

३२१. “अथ खो, भो, महागोविन्दो ब्राह्मणो येन रेणु राजा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा रेणुं राजानं एतदवोच —
“अज्जं दानि भवं पुरोहितं परियेसतु, यो भोतो रज्जं अनुसासिस्सति । इच्छामहं, भो, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितुं । यथा
खो पन मे सुतं ब्रह्मणो आमगन्धे भासमानस्स, ते न सुनिम्मदया अगारं अज्झावसता । पब्बजिस्सामहं, भो, अगारस्मा
अनगारियं”न्ति ।

“आमन्तयामि राजानं, रेणुं भूमिपतिं अहं ।
त्वं पजानस्सु रज्जेन, नाहं पोरोहिच्चे रमे” ॥

“सचे ते ऊनं कामेहि, अहं परिपूरयामि ते ।
यो तं हिंसति वारेमि, भूमिसेनापति अहं ।
तुवं पिता अहं पुत्तो, मा नो गोविन्द पाजहि” [पाजेहि (अट्टकथायं संवणितपाठन्तरं)] ॥

“नमत्थि ऊनं कामेहि, हिंसिता मे न विज्जति ।
अमनुस्सवचो सुत्वा, तस्माहं न गहे रमे” ॥

“अमनुस्सो कथं वण्णो, किं ते अत्थं अभासथ ।
यज्च सुत्वा जहासि नो, गहे अम्हे च केवली” ॥

“उपवुत्थस्स मे पुब्बे, यिट्ठुकामस्स मे सतो ।
अग्गि पज्जलितो आसि, कुसपत्तपरित्थतो” ॥

“ततो मे ब्रह्मा पातुरुहु, ब्रह्मलोका सनन्तनो ।
सो मे पज्जं वियाकासि, तं सुत्वा न गहे रमे” ॥

“सद्दहामि अहं भोतो, यं त्वं गोविन्द भाससि ।
अमनुस्सवचो सुत्वा, कथं वत्तेथ अज्जथा ॥

“ते तं अनुवत्तिस्साम, सत्था गोविन्द नो भवं ।
मणि यथा वेळुरियो, अकाचो विमलो सुभो ।
एवं सुद्धा चरिस्साम, गोविन्दस्सानुसासने”ति ॥

““सचे भवं गोविन्दो अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्सति, मयम्पि अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्साम । अथ या ते
गति, सा नो गति भविस्सती”ति ।

छ खत्तियआमन्तना

३२२. “अथ खो, भो, महागोविन्दो ब्राह्मणो येन ते छ खत्तिया तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा ते छ खत्तिये एतदवोच —
“अज्जं दानि भवन्तो पुरोहितं परियेसन्तु, यो भवन्तानं रज्जे अनुसासिस्सति । इच्छामहं, भो, अगारस्मा अनगारियं

पब्बजितुं। यथा खो पन मे सुतं ब्रह्मनो आमगन्धे भासमानस्स, ते न सुनिम्मदया अगारं अज्झावसता।
 पब्बजिस्सामहं, भो, अगारस्मा अनगारियं”न्ति। अथ खो, भो, ते छ खत्तिया एकमन्तं अपक्कम्म एवं समचिन्तेसुं – “इमे खो ब्राह्मणा नाम धनलुद्धा; यंनून मयं महागोविन्दं ब्राह्मणं धनेन सिक्खेय्यामा”ति। ते महागोविन्दं ब्राह्मणं उपसङ्कमित्वा एवमाहंसु – “संविज्जति खो, भो, इमेसु सत्तसु रज्जेसु पहूतं सापतेय्यं, ततो भोतो यावतकेन अत्थो, तावतकं आहरीयत”न्ति। “अलं, भो, ममपिदं पहूतं सापतेय्यं भवन्तानंयेव वाहसा। तमहं सब्बं पहाय अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्सामि। यथा खो पन मे सुतं ब्रह्मनो आमगन्धे भासमानस्स, ते न सुनिम्मदया अगारं अज्झावसता, पब्बजिस्सामहं, भो, अगारस्मा अनगारियं”न्ति। अथ खो, भो, ते छ खत्तिया एकमन्तं अपक्कम्म एवं समचिन्तेसुं – “इमे खो ब्राह्मणा नाम इत्थिलुद्धा; यंनून मयं महागोविन्दं ब्राह्मणं इत्थीहि सिक्खेय्यामा”ति। ते महागोविन्दं ब्राह्मणं उपसङ्कमित्वा एवमाहंसु – “संविज्जन्ति खो, भो, इमेसु सत्तसु रज्जेसु पहूता इत्थियो, ततो भोतो यावतिकाहि अत्थो, तावतिका आनीयत”न्ति। “अलं, भो, ममपिमा [ममपिता (क०), ममपि (सी०)] चत्तारीसा भरिया सादिसियो। तापाहं सब्बा पहाय अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्सामि। यथा खो पन मे सुतं ब्रह्मनो आमगन्धे भासमानस्स, ते न सुनिम्मदया अगारं अज्झावसता, पब्बजिस्सामहं, भो, अगारस्मा अनगारियन्ति”।

३२३. “सचे भवं गोविन्दो अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्सति, मयम्पि अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्साम, अथ या ते गति, सा नो गति भविस्सतीति।

“सचे जहथ कामानि, यत्थ सत्तो पुत्थुज्जनो।
 आरम्भव्हो दळ्हा होथ, खन्तिबलसमाहिता॥

“एस मग्गो उजुमग्गो, एस मग्गो अनुत्तरो।
 सद्धम्मो सब्भि रक्खितो, ब्रह्मलोकूपपत्तियाति॥

“तेन हि भवं गोविन्दो सत्त वस्सानि आगमेतु। सत्तन्नं वस्सानं अच्चयेन मयम्पि अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्साम, अथ या ते गति, सा नो गति भविस्सती”ति।

“अतिचिरं खो, भो, सत्त वस्सानि, नाहं सक्कोमि, भवन्ते, सत्त वस्सानि आगमेतुं। को नु खो पन, भो, जानाति जीवितानं! गमनीयो सम्परायो, मन्तायं [मन्ताय (बहूसु)] बोद्धब्बं, कत्तब्बं कुसलं, चरितब्बं ब्रह्मचरियं, नत्थि जातस्स अमरणं। यथा खो पन मे सुतं ब्रह्मनो आमगन्धे भासमानस्स, ते न सुनिम्मदया अगारं अज्झावसता, पब्बजिस्सामहं, भो, अगारस्मा अनगारियं”न्ति। “तेन हि भवं गोविन्दो छब्बस्सानि आगमेतु...पे०... पञ्च वस्सानि आगमेतु... चत्तारि वस्सानि आगमेतु... तीणि वस्सानि आगमेतु... द्वे वस्सानि आगमेतु... एकं वस्सं आगमेतु, एकस्स वस्सस्स अच्चयेन मयम्पि अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्साम, अथ या ते गति, सा नो गति भविस्सती”ति।

“अतिचिरं खो, भो, एकं वस्सं, नाहं सक्कोमि भवन्ते एकं वस्सं आगमेतुं। को नु खो पन, भो, जानाति जीवितानं! गमनीयो सम्परायो, मन्तायं बोद्धब्बं, कत्तब्बं कुसलं, चरितब्बं ब्रह्मचरियं, नत्थि जातस्स अमरणं। यथा खो पन मे सुतं ब्रह्मनो आमगन्धे भासमानस्स, ते न सुनिम्मदया अगारं अज्झावसता, पब्बजिस्सामहं, भो, अगारस्मा अनगारियं”न्ति। “तेन हि भवं गोविन्दो सत्त मासानि आगमेतु, सत्तन्नं मासानं अच्चयेन मयम्पि अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्साम, अथ या ते गति, सा नो गति भविस्सती”ति।

“अतिचिरं खो, भो, सत्त मासानि, नाहं सक्कोमि भवन्ते सत्त मासानि आगमेतुं। को नु खो पन, भो, जानाति जीवितानं। गमनीयो सम्परायो, मन्तायं बोद्धब्बं, कत्तब्बं कुसलं, चरितब्बं ब्रह्मचरियं, नत्थि जातस्स अमरणं। यथा खो पन मे सुतं ब्रह्मनो आमगन्धे भासमानस्स, ते न सुनिम्मदया अगारं अज्झावसता, पब्बजिस्सामहं, भो, अगारस्मा अनगारियं”न्ति।

“तेन हि भवं गोविन्दो छ मासानि आगमेतु...पे०... पञ्च मासानि आगमेतु... चत्तारि मासानि आगमेतु... तीणि मासानि आगमेतु... द्वे मासानि आगमेतु... एकं मासं आगमेतु... अद्धमासं आगमेतु, अद्धमासस्स अच्चयेन मयम्पि अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्साम, अथ या ते गति, सा नो गति भविस्सती”ति।

“अतिचिरं खो, भो, अद्धमासो, नाहं सक्कोमि भवन्ते अद्धमासं आगमेतुं। को नु खो पन, भो, जानाति जीवितानं! गमनीयो सम्परायो, मन्तायं बोद्धब्बं, कत्तब्बं कुसलं, चरितब्बं ब्रह्मचरियं, नत्थि जातस्स अमरणं। यथा खो पन मे सुतं ब्रह्मनो आमगन्धे भासमानस्स, ते न सुनिम्मदया अगारं अज्झावसता, पब्बजिस्सामहं, भो, अगारस्मा अनगारियं”न्ति। “तेन हि भवं गोविन्दो सत्ताहं आगमेतु, याव मयं सके पुत्तभातरो रज्जेन [रज्जे (स्या०)] अनुसासिस्साम, सत्ताहस्स अच्चयेन मयम्पि अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्साम, अथ या ते गति, सा नो गति भविस्सती”ति। “न चिरं खो, भो, सत्ताहं, आगमेस्सामहं भवन्ते सत्ताह”न्ति।

ब्राह्मणमहासालादीनं आमन्तना

३२४. “अथ खो, भो, महागोविन्दो ब्राह्मणो येन ते सत्त च ब्राह्मणमहासाला सत्त च न्हातकसतानि तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा ते सत्त च ब्राह्मणमहासाले सत्त च न्हातकसतानि एतदवोच — “अज्जं दानि भवन्तो आचरियं परियेसन्तु, यो भवन्तानं मन्ते वाचेस्सति। इच्छामहं, भो, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितुं। यथा खो पन मे सुतं ब्रह्मनो आमगन्धे भासमानस्स। ते न सुनिम्मदया अगारं अज्झावसता, पब्बजिस्सामहं, भो, अगारस्मा अनगारियं”न्ति। “मा भवं गोविन्दो अगारस्मा अनगारियं पब्बजि। पब्बज्जा, भो, अप्पेसक्खा च अप्पलाभा च; ब्रह्मज्जं महेसक्खज्ज महालाभज्जा”ति। “मा भवन्तो एवं अवचुत्थ — “पब्बज्जा अप्पेसक्खा च अप्पलाभा च, ब्रह्मज्जं महेसक्खज्ज महालाभज्जा”ति। को नु खो, भो, अज्जत्र मया महेसक्खतरो वा महालाभतरो वा! अहज्झि, भो, एतरहि राजाव रज्जं ब्रह्माव ब्राह्मणानं [ब्रह्मानं (सी० पी० क०)] देवताव गहपतिकानं। तमहं सब्बं पहाय अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्सामि। यथा खो पन मे सुतं ब्रह्मनो आमगन्धे भासमानस्स, ते न सुनिम्मदया अगारं अज्झावसता। पब्बजिस्सामहं, भो, अगारस्मा अनगारियं”न्ति। “सचे भवं गोविन्दो अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्सति, मयम्पि अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्साम, अथ या ते गति, सा नो गति भविस्सती”ति।

भरियानं आमन्तना

३२५. “अथ खो, भो, महागोविन्दो ब्राह्मणो येन चत्तारीसा भरिया सादिसियो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा चत्तारीसा भरिया सादिसियो एतदवोच — “या भोतीनं इच्छति, सकानि वा जातिकुलानि गच्छतु अज्जं वा भत्तारं परियेसतु। इच्छामहं, भोती, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितुं। यथा खो पन मे सुतं ब्रह्मनो आमगन्धे भासमानस्स, ते न सुनिम्मदया अगारं अज्झावसता। पब्बजिस्सामहं, भोती, अगारस्मा अनगारियं”न्ति। “त्वज्जेव नो जाति जातिकामानं, त्वं पन भत्ता भत्तुकामानं। सचे भवं गोविन्दो अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्सति, मयम्पि अगारस्मा अनगारियं पब्बजिस्साम, अथ या

ते गति, सा नो गति भविस्सती”ति ।

महागोविन्दपब्बज्जा

३२६. “अथ खो, भो, महागोविन्दो ब्राह्मणो तस्स सत्ताहस्स अच्चयेन केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजि । पब्बजितं पन महागोविन्दं ब्राह्मणं सत्त च राजानो खत्तिया मुद्वावसित्ता सत्त च ब्राह्मणमहासाला सत्त च न्हातकसतानि चत्तारीसा च भरिया सादिसियो अनेकानि च खत्तियसहस्सानि अनेकानि च ब्राह्मणसहस्सानि अनेकानि च गहपतिसहस्सानि अनेकेहि च इत्थागारेहि इत्थियो केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा महागोविन्दं ब्राह्मणं अगारस्मा अनगारियं पब्बजितं अनुपब्बजिंसु । ताय सुदं, भो, परिसाय परिवुतो महागोविन्दो ब्राह्मणो गामनिगमराजधानीसु चारिकं चरति । यं खो पन, भो, तेन समयेन महागोविन्दो ब्राह्मणो गामं वा निगमं वा उपसङ्कमति, तत्थ राजाव होति रज्जं, ब्रह्माव ब्राह्मणानं, देवताव गहपतिकानं । तेन खो पन समयेन मनुस्सा खिपन्ति वा उपक्खलन्ति वा ते एवमाहंसु — “नमत्थु महागोविन्दस्स ब्राह्मणस्स, नमत्थु सत्त पुरोहितस्सा”ति ।

३२७. “महागोविन्दो, भो, ब्राह्मणो मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहासि, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहासि । करुणासहगतेन चेतसा...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा...पे०... अब्यापज्जेन फरित्वा विहासि सावकानञ्च ब्रह्मलोकसहव्यताय मग्गं देसेसि ।

३२८. “ये खो पन, भो, तेन समयेन महागोविन्दस्स ब्राह्मणस्स सावका सब्बेन सब्बं सासनं आजानिंसु । ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं ब्रह्मलोकं उपपज्जिंसु । ये न सब्बेन सब्बं सासनं आजानिंसु, ते कायस्स भेदा परं मरणा अप्पेकच्चे परनिम्मितवसवत्तीनं देवानं सहव्यतं उपपज्जिंसु; अप्पेकच्चे निम्मानरतीनं देवानं सहव्यतं उपपज्जिंसु; अप्पेकच्चे तुसितानं देवानं सहव्यतं उपपज्जिंसु; अप्पेकच्चे यामानं देवानं सहव्यतं उपपज्जिंसु; अप्पेकच्चे तावतिसानं देवानं सहव्यतं उपपज्जिंसु; अप्पेकच्चे चातुमहाराजिकानं देवानं सहव्यतं उपपज्जिंसु; ये सब्बनिहीनं कायं परिपूरेसुं ते गन्धब्बकायं परिपूरेसुं । इति खो, भो [पन (स्या० क०)], सब्बेसंयेव तेसं कुलपुत्तानं अमोघा पब्बज्जा अहोसि अवज्झा सफला सउद्रया”ति ।

३२९. “सरति तं भगवा”ति? “सरामहं, पञ्चसिख । अहं तेन समयेन महागोविन्दो ब्राह्मणो अहोसि । अहं तेसं सावकानं ब्रह्मलोकसहव्यताय मग्गं देसेसि । तं खो पन मे, पञ्चसिख, ब्रह्मचरियं न निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिज्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्ति, यावदेव ब्रह्मलोकूपपत्तिया ।

इदं खो पन मे, पञ्चसिख, ब्रह्मचरियं एकन्तनिब्बिदाय विरागाय निरोधाय उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्ति । कतमञ्च तं, पञ्चसिख, ब्रह्मचरियं एकन्तनिब्बिदाय विरागाय निरोधाय उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्ति? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो । सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । इदं खो तं, पञ्चसिख, ब्रह्मचरियं एकन्तनिब्बिदाय विरागाय निरोधाय उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्ति ।

३३०. “ये खो पन मे, पञ्चसिख, सावका सब्बेन सब्बं सासनं आजानन्ति, ते आसवानं खया अनासवं चेतोविमुत्ति

पञ्चाविमुक्तिं दिद्वेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ति; ये न सब्बेन सब्बं सासनं आजानन्ति, ते पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिकखया ओपपातिका होन्ति तत्थ परिनिब्बायिनो अनावत्तिधम्मा तस्मा लोका । ये न सब्बेन सब्बं सासनं आजानन्ति, अप्पेकच्चे तिण्णं संयोजनानं परिकखया रागदोसमोहानं तनुत्ता सकदागामिनो होन्ति सकिदेव इमं लोकं आगन्त्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सन्ति [करोन्ति (सी० पी०)] । ये न सब्बेन सब्बं सासनं आजानन्ति, अप्पेकच्चे तिण्णं संयोजनानं परिकखया सोतापन्ना होन्ति अविनिपातधम्मा नियता सम्बोधिपरायणा । इति खो, पञ्चसिख, सब्बेसंयेव इमेसं कुलपुत्तानं अमोघा पब्बज्जा [पब्बजा अहोसि (क०)] अवज्झा सफला सउद्रया”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो पञ्चसिखो गन्धब्बपुत्तो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायीति ।

महागोविन्दसुत्तं निद्धितं छट्ठं ।

७. महासमयसुत्तं

३३१. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति कपिलवत्थुस्मिं महावने महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं पञ्चमत्तेहि भिक्खुसत्तेहि सब्बेहेव अरहन्तेहि; दसहि च लोकधातूहि देवता येभ्य्येन सन्निपतिता होन्ति भगवन्तं दस्सनाय भिक्खुसङ्घञ्च । अथ खो चतुन्नं सुद्धावासकायिकानं देवतानं [देवानं (सी० स्या० पी०)] एतदहोसि — “अयं खो भगवा सक्केसु विहरति कपिलवत्थुस्मिं महावने महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं पञ्चमत्तेहि भिक्खुसत्तेहि सब्बेहेव अरहन्तेहि; दसहि च लोकधातूहि देवता येभ्य्येन सन्निपतिता होन्ति भगवन्तं दस्सनाय भिक्खुसङ्घञ्च । यन्नून मयम्पि येन भगवा तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा भगवतो सन्तिके पच्चेकं गाथं [पच्चेकगाथं (सी० स्या० पी०), पच्चेकगाथा (क० सी०)] भासेय्यामा”ति ।

३३२. अथ खो ता देवता सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य, एवमेव सुद्धावासेसु देवेसु अन्तरहिता भगवतो पुरतो पातुरहेसुं । अथ खो ता देवता भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु । एकमन्तं ठिता खो एका देवता भगवतो सन्तिके इमं गाथं अभासि —

“महासमयो पवनस्मिं, देवकाया समागता ।
आगतम्ह इमं धम्मसमयं, दक्खिताये अपराजितसङ्घ”न्ति ॥

अथ खो अपरा देवता भगवतो सन्तिके इमं गाथं अभासि —

“तत्र भिक्खवो समादहंसु, चित्तमत्तनो उजुकं अकंसु [उजुकमकंसु (सी० स्या० पी०)] ।
सारथीव नेत्तानि गहेत्वा, इन्द्रियानि रक्खन्ति पण्डिता”ति ॥

अथ खो अपरा देवता भगवतो सन्तिके इमं गाथं अभासि —

“छेत्वा खीलं छेत्वा पलिघं, इन्दखीलं ऊहच्च [उहच्च (क०)] मनेजा ।
ते चरन्ति सुद्धा विमला, चक्खुमता सुदन्ता सुसुनागा”ति ॥

अथ खो अपरा देवता भगवतो सन्तिके इमं गाथं अभसि —

“येकेचि बुद्धं सरणं गतासे, न ते गमिस्सन्ति अपायभूमिं ।
पहाय मानुसं देहं, देवकायं परिपूरेस्सन्ती”ति ॥

देवतासन्निपाता

३३३. अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “येभ्य्येन, भिक्खवे, दससु लोकधातूसु देवता सन्निपतिता होन्ति [() सी० इपोत्थकेसु नत्थि], तथागतं दस्सनाय भिक्खुसङ्घञ्च । येपि ते, भिक्खवे, अहेसुं अतीतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, तेसम्पि भगवन्तानं एतंपरमायेव [एतंपरमायेव (सी० स्या० पी०)] देवता सन्निपतिता अहेसुं सेय्यथापि मय्हं एतरहि । येपि ते, भिक्खवे, भविस्सन्ति अनागतमद्धानं अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, तेसम्पि भगवन्तानं एतंपरमायेव देवता सन्निपतिता भविस्सन्ति सेय्यथापि मय्हं एतरहि । आचिक्खिस्सामि, भिक्खवे, देवकायानं नामानि; कित्तयिस्सामि, भिक्खवे, देवकायानं नामानि; देसेस्सामि, भिक्खवे, देवकायानं नामानि । तं सुणाथ, साधुकं मनसिकरोथ, भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं ।

३३४. भगवा एतदवोच —

“सिलोकमनुकस्सामि, यत्थ भुम्मा तदस्सिता ।
ये सिता गिरिगम्भरं, पहितत्ता समाहिता ॥

“पुथूसीहाव सल्लीना, लोमहंसाभिसम्भुनो ।
ओदातमनसा सुद्धा, विप्पसन्नमनाविला” [विप्पसन्नामनाविला (पी० क०)] ॥

भिय्यो पञ्चसते जत्वा, वने कापिलवत्थवे ।
ततो आमन्तयी सत्था, सावके सासने रते ॥

“देवकाया अभिक्कन्ता, ते विजानाथ भिक्खवो” ।
ते च आतप्पमकरुं, सुत्वा बुद्धस्स सासनं ॥

तेसं पातुरहु जाणं, अमनुस्सानदस्सनं ।
अप्पेके सतमद्वक्खुं, सहस्सं अथ सत्तरिं ॥

सतं एके सहस्सानं, अमनुस्सानमद्वसुं ।
अप्पेकेनन्तमद्वक्खुं, दिसा सब्बा फुटा अहुं ॥

तच्च सब्बं अभिज्जाय, ववत्थित्वान [ववत्थित्वान (सी० स्या० पी०), अवेत्थित्वान (टीका)] चक्खुमा ।
ततो आमन्तयी सत्था, सावके सासने रते ॥

“देवकाया अभिक्कन्ता, ते विजानाथ भिक्खवो ।

ये वोहं कित्तयिस्सामि, गिराहि अनुपुब्बसो ॥

३३५. “सत्तसहस्सा ते यक्खा, भुम्मा कापिलवत्थवा ।

इद्धिमन्तो जुतिमन्तो, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
मोदमाना अभिक्कामुं, भिक्खून् समितिं वनं ॥

“छसहस्सा हेमवता, यक्खा नानत्तवण्णिनो ।
इद्धिमन्तो जुतीमन्तो [जुतीमन्तो (सी० पी०)], वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
मोदमाना अभिक्कामुं, भिक्खून् समितिं वनं ॥

“सातागिरा तिसहस्सा, यक्खा नानत्तवण्णिनो ।
इद्धिमन्तो जुतिमन्तो, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
मोदमाना अभिक्कामुं, भिक्खून् समितिं वनं ॥

“इच्चेते सोळससहस्सा, यक्खा नानत्तवण्णिनो ।
इद्धिमन्तो जुतिमन्तो, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
मोदमाना अभिक्कामुं, भिक्खून् समितिं वनं ॥

“वेस्सामित्ता पञ्चसता, यक्खा नानत्तवण्णिनो ।
इद्धिमन्तो जुतिमन्तो, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
मोदमाना अभिक्कामुं, भिक्खून् समितिं वनं ॥

“कुम्भीरो राजगहिको, वेपुल्लस्स निवेसनं ।
भिय्यो नं सत्तसहस्सं, यक्खानं पयिरुपासति ।
कुम्भीरो राजगहिको, सोपागा समितिं वनं ॥

३३६. “पुरिमज्ज दिसं राजा, धतरट्ठो पसासति ।

गन्धब्बानं अधिपति, महाराजा यसस्सिसो ॥

“पुत्तापि तस्स बहवो, इन्दनामा महब्बला ।
इद्धिमन्तो जुतिमन्तो, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
मोदमाना अभिक्कामुं, भिक्खून् समितिं वनं ॥

“दक्खिणज्ज दिसं राजा, विरूळ्हो तं पसासति [तप्पसासति (स्या०)] ।
कुम्भण्डानं अधिपति, महाराजा यसस्सिसो ॥

“पुत्तापि तस्स बहवो, इन्दनामा महब्बला ।
इद्धिमन्तो जुतिमन्तो, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
मोदमाना अभिक्कामुं, भिक्खून् समितिं वनं ॥

“पच्छिमञ्च दिसं राजा, विरूपक्खो पसासति ।
नागानञ्च अधिपति, महाराजा यसस्सिसो ॥

“पुत्तापि तस्स बहवो, इन्दनामा महब्बला ।
इद्धिमन्तो जुतिमन्तो, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
मोदमाना अभिक्कामुं, भिक्खून् समितिं वनं ॥

“उत्तरञ्च दिसं राजा, कुवेरो तं पसासति ।
यक्खानञ्च अधिपति, महाराजा यसस्सिसो ॥

“पुत्तापि तस्स बहवो, इन्दनामा महब्बला ।
इद्धिमन्तो जुतिमन्तो, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
मोदमाना अभिक्कामुं, भिक्खून् समितिं वनं ॥

“पुरिमं दिसं धतरट्ठो, दक्खिणेन विरूळ्हको ।
पच्छिमेन विरूपक्खो, कुवेरो उत्तरं दिसं ॥

“चत्तारो ते महाराजा, समन्ता चतुरो दिसा ।
ददल्लमाना [ददळ्हमाना (क०)] अट्ठंसु, वने कापिलवत्थवे ॥

३३७. “तेसं मायाविनो दासा, आगुं [आगू (स्या०), आगु (सी० पी०) एवमुपरिपि] वञ्चनिका सठा ।

माया कुटेण्डु विटेण्डु [वेटेण्डु (सी० स्या० पी०)], विटुच्च [विटू च (स्या०)] विटुटो सह ॥

“चन्दनो कामसेट्ठो च, किन्निघण्डु [किन्नुघण्डु (सी० स्या० पी०)] निघण्डु च ।
पनादो ओपमञ्जो च, देवसूतो च मातलि ॥

“चित्तसेनो च गन्धब्बो, नळोराजा जनेसभो [जनोसभो (स्या०)] ।
आगा पञ्चसिखो चेव, तिम्बरू सूरियवच्चसा [सूरियवच्चसा (सी० पी०)] ॥

“एते चञ्जे च राजानो, गन्धब्बा सह राजुभि ।
मोदमाना अभिक्कामुं, भिक्खून् समितिं वनं ॥

३३८. “अथागुं नागसा नागा, वेसाला सहतच्छका ।

कम्बलस्सतरा आगुं, पायागा सह जातिभि ॥

“यामुना धतरट्ठा च, आगू नागा यसस्सिनो ।
एरावणो महानागो, सोपागा समितिं वनं ॥

“ये नागराजे सहसा हरन्ति, दिब्बा दिजा पक्खि विसुद्धचक्खू ।
वेहायसा [वेहासया (सी० पी०)] ते वनमज्झपत्ता, चित्रा सुपण्णा इति तेस नामं ॥

“अभयं तदा नागराजानमासि, सुपण्णतो खेममकासि बुद्धो ।
सण्हाहि वाचाहि उपक्कयन्ता, नागा सुपण्णा सरणमकंसु बुद्धं ॥

३३९. “जिता वजिरहत्थेन, समुद्धं असुरासिता ।

भातरो वासवस्सेते, इद्धिमन्तो यसस्सिनो ॥

“कालकञ्चा महाभिस्मा [कालकञ्जा महाभिंसा (सी० पी०)], असुरा दानवेघसा ।
वेपचित्ति सुचित्ति च, पहारादो नमुची सह ॥

“सतञ्च बलिपुत्तानं, सब्बे वेरोचनामका ।
सन्नद्धित्वा बलिसेनं [बलीसेनं (स्या०)], राहुभद्दमुपागमुं ।
समयोदानि भदन्ते, भिक्खूनं समितिं वनं ॥

३४०. “आपो च देवा पथवी, तेजो वायो तदागमुं ।

वरुणा वारणा [वारुणा (स्या०)] देवा, सोमो च यससा सह ॥

“मेत्ता करुणा कायिका, आगुं देवा यसस्सिनो ।
दसेते दसधा काया, सब्बे नानत्तवण्णिनो ॥

“इद्धिमन्तो जुतिमन्तो, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
मोदमाना अभिक्कामुं, भिक्खूनं समितिं वनं ॥

“वेण्डुदेवा सहलि च [वेण्हूच देवा सहलीच (सी० पी०)], असमा च दुवे यमा ।
चन्दस्सूपनिसा देवा, चन्दमागुं पुरक्खत्वा ॥

“सूरियस्सूपनिसा [सूरियस्सूपनिसा (सी० स्या० पी०)] देवा, सूरियमागुं पुरक्खत्वा ।
नक्खत्तानि पुरक्खत्वा, आगुं मन्दवलाहका ॥

“वसूनं वासवो सेट्ठो, सक्कोपागा पुरिन्ददो ।

दसेते दसधा काया, सब्बे नानत्तवण्णिनो ॥

“इद्धिमन्तो जुतिमन्तो, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
मोदमाना अभिक्कामुं, भिक्खूनां समितिं वनं ॥

“अथागुं सहभू देवा, जलमग्गिसिखारिव ।
अरिट्ठका च रोजा च, उमापुप्फनिभासिनो ॥

“वरुणा सहधम्मा च, अच्चुता च अनेजका ।
सूलेय्यरुचिरा आगुं, आगुं वासवनेसिनो ।
दसेते दसधा काया, सब्बे नानत्तवण्णिनो ॥

“इद्धिमन्तो जुतिमन्तो, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
मोदमाना अभिक्कामुं, भिक्खूनां समितिं वनं ॥

“समाना महासमना, मानुसा मानुसुत्तमा ।
खिट्ठापदोसिका आगुं, आगुं मनोपदोसिका ॥

“अथागुं हरयो देवा, ये च लोहितवासिनो ।
पारगा महापारगा, आगुं देवा यसस्सिनो ।
दसेते दसधा काया, सब्बे नानत्तवण्णिनो ॥

“इद्धिमन्तो जुतिमन्तो, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
मोदमाना अभिक्कामुं, भिक्खूनां समितिं वनं ॥

“सुक्का करम्भा [करुम्हा (सी० स्या० पी०)] अरुणा, आगुं वेघनसा सह ।
ओदातगय्हा पामोक्खा, आगुं देवा विचक्खणा ॥

“सदामत्ता हारगजा, मिस्सका च यसस्सिनो ।
थनयं आग पज्जुन्नो, यो दिसा अभिवस्सति ॥

“दसेते दसधा काया, सब्बे नानत्तवण्णिनो ।
इद्धिमन्तो जुतिमन्तो, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
मोदमाना अभिक्कामुं, भिक्खूनां समितिं वनं ॥

“खेमिया तुसिता यामा, कट्ठका च यसस्सिनो ।
लम्बीतका लामसेट्ठा, जोतिनामा च आसवा ।
निम्मानरतिनो आगुं, अथागुं परनिम्मिता ॥

“दसेते दसधा काया, सब्बे नानत्तवणिणो ।
इद्धिमन्तो जुतिमन्तो, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।
मोदमाना अभिक्कामुं, भिक्खून् समितिं वनं ॥

“सट्ठेते देवनिकाया, सब्बे नानत्तवणिणो ।
नामन्वयेन आगच्छुं [आगच्छुं (सी० स्या० पी०)], ये चज्जे सदिसा सह ॥

“पवुट्ठजातिमखिलं [पवुट्ठजातिं अखिलं (सी० पी०)], ओघतिण्णमनासवं ।
दक्खेमोघतरं नागं, चन्दंव असितातिगं ॥

३४१. “सुब्रह्मा परमतो च [परमत्थो च (क०)], पुत्ता इद्धिमतो सह ।

सनङ्कुमारो तिस्सो च, सोपाग समितिं वनं ॥

“सहस्सं ब्रह्मलोकानं, महाब्रह्माभितिट्ठति ।
उपपन्नो जुतिमन्तो, भिस्माकायो यसस्सिसो ॥

“दसेत्थ इस्सरा आगुं, पच्चेकवसवत्तिनो ।
तेसज्च मज्झतो आग, हारितो परिवारितो ॥

३४२. “ते च सब्बे अभिक्कन्ते, सइन्दे [सिन्दे (स्या०)] देवे सब्रह्मके ।

मारसेना अभिक्कामि, पस्स कण्हस्स मन्दियं ॥

“एथ गण्हथ बन्धथ, रागेन बद्धमत्थु वो ।
समन्ता परिवारेथ, मा वो मुञ्चित्थ कोचि नं ॥

“इति तत्थ महासेनो, कण्हो सेनं अपेसयि ।
पाणिना तलमाहच्च, सरं कत्वान भेरवं ॥

“यथा पावुस्सको मेघो, थनयन्तो सविज्जुको । +
तदा सो पच्चुदावत्ति, सङ्कुद्धो असयंवसे [असयंवसी (सी० पी०)] ॥

३४३. तज्च सब्बं अभिज्जाय, ववत्थित्वान चक्खुमा ।

ततो आमन्तयी सत्था, सावके सासने रते ॥

“मारसेना अभिक्कन्ता, ते विजानाथ भिक्खवो ।
ते च आतप्पमकरं, सुत्वा बुद्धस्स सासनं ।

वीतरागेहि पक्कामुं, नेसं लोमापि इज्जयुं ॥

“सब्बे विजितसङ्गामा, भयातीता यसस्सिनो ।
मोदन्ति सह भूतेहि, सावका ते जनेसुता”ति ॥

महासमयसुत्तं निद्धितं सत्तमं ।

८. सक्कपञ्चसुत्तं

३४४. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा मगधेसु विहरति, पाचीनतो राजगहस्स अम्बसण्डा नाम ब्राह्मणगामो, तस्सुत्तरतो वेदियके पब्बते इन्दसालगुहायं । तेन खो पन समयेन सक्कस्स देवानमिन्दस्स उस्सुक्कं उदपादि भगवन्तं दस्सनाय । अथ खो सक्कस्स देवानमिन्दस्स एतदहोसि — “कहं नु खो भगवा एतरहि विहरति अरहं सम्मासम्बुद्धो”ति? अद्दसा खो सक्को देवानमिन्दो भगवन्तं मगधेसु विहरन्तं पाचीनतो राजगहस्स अम्बसण्डा नाम ब्राह्मणगामो, तस्सुत्तरतो वेदियके पब्बते इन्दसालगुहायं । दिस्वान देवे तावतिंसे आमन्तेसि — “अयं, मारिसा, भगवा मगधेसु विहरति, पाचीनतो राजगहस्स अम्बसण्डा नाम ब्राह्मणगामो, तस्सुत्तरतो वेदियके पब्बते इन्दसालगुहायं । यदि पन, मारिसा, मयं तं भगवन्तं दस्सनाय उपसङ्कमेय्याम अरहन्तं सम्मासम्बुद्ध”न्ति? “एवं भदन्तवा”ति खो देवा तावतिंसा सक्कस्स देवानमिन्दस्स पच्चस्सोसुं ।

३४५. अथ खो सक्को देवानमिन्दो पञ्चसिखं गन्धब्बदेवपुत्तं [गन्धब्बपुत्तं (स्या०)] आमन्तेसि — “अयं, तात पञ्चसिख, भगवा मगधेसु विहरति पाचीनतो राजगहस्स अम्बसण्डा नाम ब्राह्मणगामो, तस्सुत्तरतो वेदियके पब्बते इन्दसालगुहायं । यदि पन, तात पञ्चसिख, मयं तं भगवन्तं दस्सनाय उपसङ्कमेय्याम अरहन्तं सम्मासम्बुद्ध”न्ति? “एवं भदन्तवा”ति खो पञ्चसिखो गन्धब्बदेवपुत्तो सक्कस्स देवानमिन्दस्स पटिस्सुत्वा बेलुवपण्डुवीणं आदाय सक्कस्स देवानमिन्दस्स अनुचरियं उपागमि ।

३४६. अथ खो सक्को देवानमिन्दो देवेहि तावतिंसेहि परिवुतो पञ्चसिखेन गन्धब्बदेवपुत्तेन पुरक्खतो सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य; एवमेव देवेसु तावतिंसेसु अन्तरहितो मगधेसु पाचीनतो राजगहस्स अम्बसण्डा नाम ब्राह्मणगामो, तस्सुत्तरतो वेदियके पब्बते पच्चुट्ठासि । तेन खो पन समयेन वेदियको पब्बतो अतिरिव ओभासजातो होति अम्बसण्डा च ब्राह्मणगामो यथा तं देवानं देवानुभावेन । अपिस्सुदं परितो गामेसु मनुस्सा एवमाहंसु — “आदित्तस्सु नामज्ज वेदियको पब्बतो ज्ञायतिसु [ज्ञायतस्सु (स्या०), पञ्ज्ञायितस्सु (सी० पी०)] नामज्ज वेदियको पब्बतो जलतिसु [जलतस्सु (स्या०), जलितस्सु (सी० पी०)] नामज्ज वेदियको पब्बतो किंसु नामज्ज वेदियको पब्बतो अतिरिव ओभासजातो अम्बसण्डा च ब्राह्मणगामो”ति संविग्गा लोमहट्ठजाता अहेसुं ।

३४७. अथ खो सक्को देवानमिन्दो पञ्चसिखं गन्धब्बदेवपुत्तं आमन्तेसि — “दुरुपसङ्कमा खो, तात पञ्चसिख, तथागता मादिसेन, ज्ञायी ज्ञानरता, तदन्तरं [तदनन्तरं (सी० स्या० पी० क०)] पटिसल्लीना । यदि पन त्वं, तात पञ्चसिख, भगवन्तं पठमं पसादेय्यासि, तथा, तात, पठमं पसादितं पच्छा मयं तं भगवन्तं दस्सनाय उपसङ्कमेय्याम अरहन्तं सम्मासम्बुद्ध”न्ति । “एवं भदन्तवा”ति खो पञ्चसिखो गन्धब्बदेवपुत्तो सक्कस्स देवानमिन्दस्स पटिस्सुत्वा बेलुवपण्डुवीणं आदाय येन इन्दसालगुहा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा “एत्तावता मे भगवा नेव अतिदूरे भविस्सति नाच्चासन्ने, सद्दच्च मे

सोस्सती”ति एकमन्तं अट्टासि ।

पञ्चसिखगीतगाथा

३४८. एकमन्तं ठितो खो पञ्चसिखो गन्धब्बदेवपुत्तो बेलुवपण्डुवीणं [वेळुवपण्डुवीणं आदाय (स्या०)] अस्सावेसि,
इमा च गाथा अभासि बुद्धूपसज्जिता धम्मूपसज्जिता सङ्खूपसज्जिता अरहन्तूपसज्जिता कामूपसज्जिता —

“वन्दे ते पितरं भद्दे, तिम्बरुं सूरियवच्छसे ।
येन जातासि कल्याणी, आनन्दजननी मम ॥

“वातोव सेदतं कन्तो, पानीयं व पिपासतो ।
अङ्गीरसि पियामेसि, धम्मो अरहतामिव ॥

“आतुरस्सेव भेसज्जं, भोजनं व जिघच्छतो ।
परिनिब्बापय मं भद्दे, जलन्तामिव वारिना ॥

“सीतोदकं पोक्खरणिं, युत्तं किञ्जक्खरेणुना ।
नागो घम्माभित्तोव, ओगाहे ते थनूदरं ॥

“अच्चङ्कुसोव नागोव, जितं मे तुत्ततोमरं ।
कारणं नप्पजानामि, सम्मत्तो लक्खणूरुया ॥

“तयि गेधितचित्तोस्मि, चित्तं विपरिणामितं ।
पटिगन्तुं न सक्कोमि, वङ्कघस्तोव अम्बुजो ॥

“वामूरु सज मं भद्दे, सज मं मन्दलोचने ।
पलिस्सज मं कल्याणि, एतं मे अभिपत्थितं ॥

“अप्पको वत मे सन्तो, कामो वेल्लितकेसिया ।
अनेकभावो समुप्पादि, अरहन्तेव दक्खिणा ॥

“यं मे अत्थि कतं पुज्जं, अरहन्तेसु तादिसु ।
तं मे सब्बङ्गकल्याणि, तया सद्धिं विपच्चतं ॥

“यं मे अत्थि कतं पुज्जं, अस्मिं पथविमण्डले ।
तं मे सब्बङ्गकल्याणि, तया सद्धिं विपच्चतं ॥

“सक्यपुत्तोव ज्ञानेन, एकोदि निपको सतो ।
अमतं मुनि जिगीसानो [जिगिंसानो (सी० स्या० पी०)], तमहं सूरियवच्छसे ॥

“यथापि मुनि नन्देय्य, पत्वा सम्बोधिमुत्तमं ।
एवं नन्देय्यं कल्याणि, मिस्सीभावं गतो तथा ॥

“सक्को चे मे वरं दज्जा, तावतिसानमिस्सरो ।
ताहं भदे वरेय्याहे, एवं कामो दळ्हो मम ॥

“सालंव न चिरं फुल्लं, पितरं ते सुमेधसे ।
वन्दमानो नमस्सामि, यस्सा सेतादिसी पजा”ति ॥

३४९. एवं वुत्ते भगवा पञ्चसिखं गन्धब्बदेवपुत्तं एतदवोच — “संसन्दति खो ते, पञ्चसिख, तन्तिस्सरो गीतस्सरेन, गीतस्सरो च तन्तिस्सरेन; न च पन [नेव पन (स्या०)] ते पञ्चसिख, तन्तिस्सरो गीतस्सरं अतिवत्तति, गीतस्सरो च तन्तिस्सरं । कदा संयूळ्हा पन ते, पञ्चसिख, इमा गाथा बुद्धूपसज्झिता धम्मूपसज्झिता सङ्खूपसज्झिता अरहन्तूपसज्झिता कामूपसज्झिता”ति? “एकमिदं, भन्ते, समयं भगवा उरुवेलायं विहरति नज्जा नेरज्जराय तीरे अजपालनिग्रोधे पठमाभिसम्बुद्धो । तेन खो पनाहं, भन्ते, समयेन भद्दा नाम सूरियवच्छसा तिम्बरुनो गन्धब्बरज्जो धीता, तमभिकङ्खामि । सा खो पन, भन्ते, भगिनी परकामिनी होति; सिखण्डी नाम मातलिस्स सङ्गाहकस्स पुत्तो, तमभिकङ्खति । यतो खो अहं, भन्ते, तं भगिनिं नालत्थं केनचि परियायेन । अथाहं बेलुवपण्डुवीणं आदाय येन तिम्बरुनो गन्धब्बरज्जो निवेसनं तेनुपसङ्गमिं; उपसङ्गमित्वा बेलुवपण्डुवीणं अस्सावेसिं, इमा च गाथा अभासिं बुद्धूपसज्झिता धम्मूपसज्झिता सङ्खूपसज्झिता अरहन्तूपसज्झिता कामूपसज्झिता —

“वन्दे ते पितरं भदे, तिम्बरुं सूरियवच्छसे ।
येन जातासि कल्याणी, आनन्दजननी मम ॥ ...पे०...

सालंव न चिरं फुल्लं, पितरं ते सुमेधसे ।
वन्दमानो नमस्सामि, यस्सा सेतादिसी पजा”ति ॥

“एवं वुत्ते, भन्ते, भद्दा सूरियवच्छसा मं एतदवोच — ‘न खो मे, मारिस, सो भगवा सम्मुखा दिट्ठो अपि च सुतोयेव मे सो भगवा देवानं तावतिसानं सुधम्मायं सभायं उपनच्चन्तिया । यतो खो त्वं, मारिस, तं भगवन्तं कित्तेसि, होतु नो अज्ज समागमो’ति । सोयेव नो, भन्ते, तस्सा भगिनिया सङ्घि समागमो अहोसि । न च दानि ततो पच्छा”ति ।

सक्कूपसङ्कम

३५०. अथ खो सक्कस्स देवानमिन्दस्स एतदहोसि — “पटिसम्मोदति पञ्चसिखो गन्धब्बदेवपुत्तो भगवता, भगवा च पञ्चसिखेना”ति । अथ खो सक्को देवानमिन्दो पञ्चसिखं गन्धब्बदेवपुत्तं आमन्तेसि — “अभिवादेहि मे त्वं, तात पञ्चसिख, भगवन्तं — ‘सक्को, भन्ते, देवानमिन्दो सामच्चो सपरिजनो भगवतो पादे सिरसा वन्दती’ति” । “एवं भद्वन्तवा”ति खो पञ्चसिखो गन्धब्बदेवपुत्तो सक्कस्स देवानमिन्दस्स पटिस्सुत्वा भगवन्तं अभिवादेति — “सक्को, भन्ते, देवानमिन्दो सामच्चो सपरिजनो भगवतो पादे सिरसा वन्दती”ति । “एवं सुखी होतु, पञ्चसिख, सक्को देवानमिन्दो सामच्चो सपरिजनो; सुखकामा हि देवा मनुस्सा असुरा नागा गन्धब्बा ये चज्जे सन्ति पुथुकाया”ति ।

३५१. एवञ्च पन तथागता एवरूपे महेसक्खे यक्खे अभिवदन्ति । अभिवदितो सक्को देवानमिन्दो भगवतो इन्दसालगुहं पविसित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । देवापि तावतिसा इन्दसालगुहं पविसित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु । पञ्चसिखोपि गन्धब्बदेवपुत्तो इन्दसालगुहं पविसित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि ।

तेन खो पन समयेन इन्दसालगुहा विसमा सन्ती समा समपादि, सम्बाधा सन्ती उरुन्दा [उरुन्दा (क०)] समपादि, अन्धकारो गुहायं अन्तरधायि, आलोको उदपादि यथा तं देवानं देवानुभावेन ।

३५२. अथ खो भगवा सक्कं देवानमिन्दं एतदवोच — “अच्छरियमिदं आयस्मतो कोसियस्स, अब्भुतमिदं आयस्मतो कोसियस्स ताव बहुकिच्चस्स बहुकरणीयस्स यदिदं इधागमन”न्ति । “चिरपटिकाहं, भन्ते, भगवन्तं दस्सनाय उपसङ्कमितुकामो; अपि च देवानं तावतिसानं केहिचि केहिचि [केहिचि (स्या०)] किच्चकरणीयेहि ब्यावटो; एवाहं नासक्खिं भगवन्तं दस्सनाय उपसङ्कमितुं । एकमिदं, भन्ते, समयं भगवा सावत्थियं विहरति सलळागारके । अथ ख्वाहं, भन्ते, सावत्थिं अगमासिं भगवन्तं दस्सनाय । तेन खो पन, भन्ते, समयेन भगवा अज्जतरेन समाधिना निसिन्नो होति, भूजति [भुज्जती च (सी० पी०), भुजगी (स्या०)] च नाम वेस्सवणस्स महाराजस्स परिचारिका भगवन्तं पच्चुपट्टिता होति, पज्जलिका नमस्समाना तिट्ठति । अथ ख्वाहं, भन्ते, भूजतिं एतदवोचं — ‘अभिवादेहि मे त्वं, भगिनि, भगवन्तं — “सक्को, भन्ते, देवानमिन्दो सामच्चो सपरिजनो भगवतो पादे सिरसा वन्दती”ति । एवं वुत्ते, भन्ते, सा भूजति मं एतदवोच — ‘अकालो खो, मारिस, भगवन्तं दस्सनाय; पटिसल्लीनो भगवा’ति । ‘तेन ही, भगिनि, यदा भगवा तम्हा समाधिम्हा वुट्ठितो होति, अथ मम वचनेन भगवन्तं अभिवादेहि — “सक्को, भन्ते, देवानमिन्दो सामच्चो सपरिजनो भगवतो पादे सिरसा वन्दती”ति । कच्चि मे सा, भन्ते, भगिनी भगवन्तं अभिवादेसि? सरति भगवा तस्सा भगिनिया वचन”न्ति? “अभिवादेसि मं सा, देवानमिन्द, भगिनी, सरामहं तस्सा भगिनिया वचनं । अपि चाहं आयस्मतो नेमिसद्देन [चक्कनेमिसद्देन (स्या०)] तम्हा समाधिम्हा वुट्ठितो”ति । “ये ते, भन्ते, देवा अम्हेहि पठमतरं तावतिसकायं उपपन्ना, तेसं मे सम्मुखा सुतं सम्मुखा पटिग्गहितं — ‘यदा तथागता लोके उप्पज्जन्ति अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा, दिब्बा काया परिपूरेन्ति, हायन्ति असुरकाया’ति । तं मे इदं, भन्ते, सक्खिदिट्ठं यतो तथागतो लोके उप्पन्नो अरहं सम्मासम्बुद्धो, दिब्बा काया परिपूरेन्ति, हायन्ति असुरकायाति ।

गोपकवत्थु

३५३. “इधेव, भन्ते, कपिलवत्थुस्मिं गोपिका नाम सक्क्यधीता अहोसि बुद्धे पसन्ना धम्मे पसन्ना सङ्गे पसन्ना सीलेसु परिपूरकारिनी । सा इत्थित्तं [इत्थिचित्तं (स्या०)] विराजेत्वा पुरिसत्तं [पुरिसचित्तं (स्या०)] भावेत्वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना । देवानं तावतिसानं सहब्बतं अम्हाकं पुत्तत्तं अज्झुपगता । तत्रपि नं एवं जानन्ति — ‘गोपको देवपुत्तो, गोपको देवपुत्तो’ति । अज्जेपि, भन्ते, तयो भिक्खू भगवति ब्रह्मचरियं चरित्वा हीनं गन्धब्बकायं उपपन्ना । ते पञ्चहि कामगुणेहि समप्पिता समङ्गीभूता परिचारयमाना अम्हाकं उपट्ठानं आगच्छन्ति अम्हाकं पारिचरियं । ते अम्हाकं उपट्ठानं आगते अम्हाकं पारिचरियं गोपको देवपुत्तो पटिचोदेसि — ‘कुतोमुखा नाम तुम्हे, मारिसा, तस्स भगवतो धम्मं अस्सुत्थ [आयुहित्थ (स्या०)] — अहज्जि नाम इत्थिका समाना बुद्धे पसन्ना धम्मे पसन्ना सङ्गे पसन्ना सीलेसु परिपूरकारिनी इत्थित्तं विराजेत्वा पुरिसत्तं भावेत्वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना, देवानं तावतिसानं सहब्बतं सक्कस्स देवानमिन्दस्स पुत्तत्तं अज्झुपगता । इधापि मं एवं जानन्ति — ‘गोपको देवपुत्तो गोपको देवपुत्तो’ति । तुम्हे

पन, मारिसा, भगवति ब्रह्मचरियं चरित्वा हीनं गन्धब्बकायं उपपन्ना । दुद्धिरूपं वत, भो, अदसाम, ये मयं अदसाम सहधम्मिके हीनं गन्धब्बकायं उपपन्नेति । तेसं, भन्ते, गोपकेन देवपुत्तेन पटिचोदितानं द्वे देवा दिट्ठेव धम्मो सतिं पटिलभिंसु कायं ब्रह्मपुरोहितं, एको पन देवो कामे अज्झावसि ।

३५४. “उपासिका चक्खुमतो अहोसिं,

नाममि मय्हं अहु ‘गोपिका’ति ।
बुद्धे च धम्मो च अभिप्पसन्ना,
सङ्खञ्चुपट्ठासिं पसन्नचित्ता ॥

“तस्सेव बुद्धस्स सुधम्मताय,
सक्कस्स पुत्तोमि महानुभावो ।
महाजुतीको तिदिवूपपन्नो,
जानन्ति मं इधापि ‘गोपको’ति ॥

“अथद्वसं भिक्खवो दिट्ठपुब्बे,
गन्धब्बकायूपगते वसीने ।
इमेहि ते गोतमसावकासे,
ये च मयं पुब्बे मनुस्सभूता ॥

“अन्नेन पानेन उपट्ठहिम्हा,
पादूपसङ्गय्ह सके निवेसने ।
कुतोमुखा नाम इमे भवन्तो,
बुद्धस्स धम्मनि पटिग्गहेसुं [बुद्धस्स धम्मं न पटिग्गहेसुं (स्या०)] ॥

“पच्चत्तं वेदितब्बो हि धम्मो,
सुदेसितो चक्खुमतानुबुद्धो ।
अहज्झि तुम्हेव उपासमानो,
सुत्त्वान अरियान सुभासितानि ॥

“सक्कस्स पुत्तोमि महानुभावो,
महाजुतीको तिदिवूपपन्नो ।
तुम्हे पन सेट्ठमुपासमाना,
अनुत्तरं ब्रह्मचरियं चरित्वा ॥

“हीनं कायं उपपन्ना भवन्तो,
अनानुलोमा भवतूपपत्ति ।

दुहिद्वरूपं वत अदसाम,
सहधम्मिके हीनकायूपपन्ने ॥

“‘गन्धब्बकायूपगता भवन्तो,
देवानमागच्छथ पारिचरियं ।
अगारे वसतो मय्हं,
इमं पस्स विसेसतं ॥

“‘इत्थी हुत्वा स्वज्ज पुमोमिह देवो,
दिब्बेहि कामेहि समङ्गिभूतो’ ।
ते चोदिता गोतमसावकेन,
संवेगमापादु समेच्च गोपकं ॥

“‘हन्द वियायाम [विगायाम (स्या०), वितायाम (पी०)] ब्यायाम [वियायमाम (सी० पी०)],
मा नो मयं परपेस्सा अहुम्हा’ ।
तेसं दुवे वीरियमारभिसु,
अनुस्सरं गोतमसासनानि ॥

“‘इधेव चित्तानि विराजयित्वा,
कामेसु आदीनवमदसंसु ।
ते कामसंयोजनबन्धनानि,
पापिमयोगानि दुरच्चयानि ॥

“‘नागोव सन्नानि गुणानि [सन्दानगुणानि (सी० पी०), सन्तानि गुणानि (स्या०)] छेत्वा,
देवे तावतिसे अतिक्कमिंसु ।
सइन्दा देवा सपजापतिका,
सब्बे सुधम्माय सभायुपविट्ठा ॥

“‘तेसं निसिन्नानं अभिक्कमिंसु,
वीरा विरागा विरजं करोन्ता ।
ते दिस्वा संवेगमकासि वासवो,
देवाभिभू देवगणस्स मज्झे ॥

“‘इमेहि ते हीनकायूपपन्ना,
देवे तावतिसे अभिक्कमन्ति’ ।
संवेगजातस्स वचो निसम्म,
सो गोपको वासवमज्झभासि ॥

“बुद्धो जनिन्दत्थि मनुस्सलोके,
कामाभिभू सक्कमुनीति जायति ।
तस्सेव ते पुत्ता सतिया विहीना,
चोदिता मया ते सतिमज्झलत्थुं ॥

“‘तिण्णं तेसं आवसिनेत्थ [अवसीनेत्थ (पी०)] एको,
गन्धब्बकायूपगतो वसीनो ।
द्वे च सम्बोधिपथानुसारिनो,
देवेषि हीळेन्ति समाहितत्ता ॥

“‘एतादिसी धम्मप्पकासनेत्थ,
न तत्थ किंक्कट्ठि कोचि सावको ।
नितिण्णओघं विचिकिच्छछिन्नं,
बुद्धं नमस्साम जिनं जनिन्दं’ ॥

“यं ते धम्मं इधज्जाय,
विसेसं अज्झगंसु [अज्झगमंसु (स्या०)] ते ।
कायं ब्रह्मपुरोहितं,
दुवे तेसं विसेसगू ॥

“तस्स धम्मस्स पत्तिया,
आगतम्हासि मारिस ।
कतावकासा भगवता,
पज्हं पुच्छेमु मारिसा’ति ॥

३५५. अथ खो भगवतो एतदहोसि — “दीघरत्तं विसुद्धो खो अयं यक्खो [सक्को (सी० स्या० पी०)], यं किञ्चि मं पज्हं पुच्छिस्सति, सब्बं तं अत्थसज्झितंयेव पुच्छिस्सति, नो अनत्थसज्झितं । यच्चस्साहं पुट्ठो ब्याकरिस्सामि, तं खिप्पमेव आजानिस्सती’ति ।

३५६. अथ खो भगवा सक्कं देवानमिन्दं गाथाय अज्झभासि —

“पुच्छ वासव मं पज्हं, यं किञ्चि मनसिच्छसि ।
तस्स तस्सेव पज्हस्स, अहं अन्तं करोमि ते’ति ॥

पठमभाणवारो निट्ठितो ।

३५७. कतावकासो सक्को देवानमिन्दो भगवता इमं भगवन्तं [देवानमिन्दो भगवन्तं इमं (सी० पी०)] पठमं पज्हं अपुच्छि —

“किं संयोजना नु खो, मारिस, देवा मनुस्सा असुरा नागा गन्धब्बा ये चञ्जे सन्ति पुथुकाया, ते — ‘अवेरा अदण्डा असपत्ता अब्यापज्जा विहरेमु अवेरिनो’ति इति च नेसं होति, अथ च पन सवेरा सदण्डा ससपत्ता सब्यापज्जा विहरन्ति सवेरिनो’ति? इत्थं सक्को देवानमिन्दो भगवन्तं पज्हं [इमं पठमं पज्हं (सी० पी०)] अपुच्छि । तस्स भगवा पज्हं पुट्ठो ब्याकासि —

“इस्सामच्छरियसंयोजना खो, देवानमिन्द, देवा मनुस्सा असुरा नागा गन्धब्बा ये चञ्जे सन्ति पुथुकाया, ते — ‘अवेरा अदण्डा असपत्ता अब्यापज्जा विहरेमु अवेरिनो’ति इति च नेसं होति, अथ च पन सवेरा सदण्डा ससपत्ता सब्यापज्जा विहरन्ति सवेरिनो’ति । इत्थं भगवा सक्कस्स देवानमिन्दस्स पज्हं पुट्ठो ब्याकासि । अत्तमनो सक्को देवानमिन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दि अनुमोदि — ‘एवमेतं, भगवा, एवमेतं, सुगत । तिण्णा मेत्थ कङ्खा विगता कथंकथा भगवतो पज्हवेय्याकरणं सुत्वा’ति ।

३५८. इतिह सक्को देवानमिन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा भगवन्तं उत्तरिं [उत्तरिं (सी० स्या० पी०)] पज्हं अपुच्छि —

“इस्सामच्छरियं पन, मारिस, किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवं; किस्मिं सति इस्सामच्छरियं होति; किस्मिं असति इस्सामच्छरियं न होती’ति? “इस्सामच्छरियं खो, देवानमिन्द, पियाप्पियनिदानं पियाप्पियसमुदयं पियाप्पियजातिकं पियाप्पियपभवं; पियाप्पिये सति इस्सामच्छरियं होति, पियाप्पिये असति इस्सामच्छरियं न होती’ति ।

“पियाप्पियं खो पन, मारिस, किंनिदानं किंसमुदयं किंजातिकं किंपभवं; किस्मिं सति पियाप्पियं होति; किस्मिं असति पियाप्पियं न होती’ति? “पियाप्पियं खो, देवानमिन्द, छन्दनिदानं छन्दसमुदयं छन्दजातिकं छन्दपभवं; छन्दे सति पियाप्पियं होति; छन्दे असति पियाप्पियं न होती’ति ।

“छन्दो खो पन, मारिस, किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो; किस्मिं सति छन्दो होति; किस्मिं असति छन्दो न होती’ति? “छन्दो खो, देवानमिन्द, वितक्कनिदानो वितक्कसमुदयो वितक्कजातिको वितक्कपभवो; वितक्के सति छन्दो होति; वितक्के असति छन्दो न होती’ति ।

“वितक्को खो पन, मारिस, किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो; किस्मिं सति वितक्को होति; किस्मिं असति वितक्को न होती’ति? “वितक्को खो, देवानमिन्द, पपञ्चसज्जासङ्खानिदानो पपञ्चसज्जासङ्खासमुदयो पपञ्चसज्जासङ्खाजातिको पपञ्चसज्जासङ्खापभवो; पपञ्चसज्जासङ्खाय सति वितक्को होति; पपञ्चसज्जासङ्खाय असति वितक्को न होती’ति ।

“कथं पटिपन्नो पन, मारिस, भिक्खु पपञ्चसज्जासङ्खानिरोधसारुप्पगामिनिं पटिपदं पटिपन्नो होती’ति?

वेदनाकम्मट्ठानं

३५९. “सोमनस्संपाहं [पहं (सी० पी०), चाहं (स्या० कं०)], देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्मि, असेवितब्बम्मि । दोमनस्संपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्मि, असेवितब्बम्मि । उपेक्खंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्मि, असेवितब्बम्मि ।

३६०. “सोमनस्संपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पीति इति खो पनेतं वुत्तं, किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? तत्थ यं जज्जा सोमनस्सं ‘इमं खो मे सोमनस्सं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ती’ति, एवरूपं सोमनस्सं न सेवितब्बं। तत्थ यं जज्जा सोमनस्सं ‘इमं खो मे सोमनस्सं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ती’ति, एवरूपं सोमनस्सं सेवितब्बं। तत्थ यं चे सवितक्कं सविचारं, यं चे अवितक्कं अविचारं, ये अवितक्के अविचारे, ते [से (सी० पी०)] पणीततरे। सोमनस्संपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पीति। इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

३६१. “दोमनस्संपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पीति। इति खो पनेतं वुत्तं, किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? तत्थ यं जज्जा दोमनस्सं ‘इमं खो मे दोमनस्सं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ती’ति, एवरूपं दोमनस्सं न सेवितब्बं। तत्थ यं जज्जा दोमनस्सं ‘इमं खो मे दोमनस्सं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ती’ति, एवरूपं दोमनस्सं सेवितब्बं। तत्थ यं चे सवितक्कं सविचारं, यं चे अवितक्कं अविचारं, ये अवितक्के अविचारे, ते पणीततरे। दोमनस्संपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पीति इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

३६२. “उपेक्खंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पीति इति खो पनेतं वुत्तं, किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? तत्थ यं जज्जा उपेक्खं ‘इमं खो मे उपेक्खं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ती’ति, एवरूपा उपेक्खा न सेवितब्बा। तत्थ यं जज्जा उपेक्खं ‘इमं खो मे उपेक्खं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ती’ति, एवरूपा उपेक्खा सेवितब्बा। तत्थ यं चे सवितक्कं सविचारं, यं चे अवितक्कं अविचारं, ये अवितक्के अविचारे, ते पणीततरे। उपेक्खंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पीति इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं।

३६३. “एवं पटिपन्नो खो, देवानमिन्द, भिक्खु पपञ्चसज्जासङ्खानिरोधसारुप्पगामिनिं पटिपदं पटिपन्नो होती”ति। इत्थं भगवा सक्कस्स देवानमिन्दस्स पज्जं पुट्ठो ब्याकासि। अत्तमनो सक्को देवानमिन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दि अनुमोदि — “एवमेतं, भगवा, एवमेतं, सुगत, तिण्णा मेत्थ कङ्खा विगता कथंकथा भगवतो पज्जवेय्याकरणं सुत्वा”ति।

पातिमोक्खसंवरो

३६४. इतिह सक्को देवानमिन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा भगवन्तं उत्तरिं पज्जं अपुच्छि —

“कथं पटिपन्नो पन, मारिस, भिक्खु पातिमोक्खसंवराय पटिपन्नो होती”ति? “कायसमाचारंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि। वचीसमाचारंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि। परियेसनंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि”म्पि।

“कायसमाचारंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि सेवितब्बम्पि असेवितब्बम्पीति इति खो पनेतं वुत्तं, किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? तत्थ यं जज्जा कायसमाचारं ‘इमं खो मे कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ती’ति, एवरूपो कायसमाचारो न सेवितब्बो। तत्थ यं जज्जा कायसमाचारं ‘इमं खो मे कायसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ती’ति, एवरूपो कायसमाचारो सेवितब्बो। कायसमाचारंपाहं,

देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पीति इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“वचीसमाचारंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पीति । इति खो पनेतं वुत्तं, किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? तत्थ यं जज्जा वचीसमाचारं ‘इमं खो मे वचीसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ती’ति, एवरूपो वचीसमाचारो न सेवितब्बो । तत्थ यं जज्जा वचीसमाचारं ‘इमं खो मे वचीसमाचारं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ती’ति, एवरूपो वचीसमाचारो सेवितब्बो । वचीसमाचारंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पीति इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“परियेसनंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पीति इति खो पनेतं वुत्तं, किञ्चेतं पटिच्च वुत्तं? तत्थ यं जज्जा परियेसनं ‘इमं खो मे परियेसनं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ती’ति, एवरूपा परियेसना न सेवितब्बा । तत्थ यं जज्जा परियेसनं ‘इमं खो मे परियेसनं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ती’ति, एवरूपा परियेसना सेवितब्बा । परियेसनंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पीति इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं ।

“एवं पटिपन्नो खो, देवानमिन्द, भिक्खु पातिमोक्खसंवराय पटिपन्नो होती”ति । इत्थं भगवा सक्कस्स देवानमिन्दस्स पज्जं पुट्ठो व्याकासि । अत्तमनो सक्को देवानमिन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दि अनुमोदि — “एवमेतं, भगवा, एवमेतं, सुगत । तिण्णा मेत्थ कङ्खा विगता कथंकथा भगवतो पज्जवेय्याकरणं सुत्वा”ति ।

इन्द्रियसंवरो

३६५. इतिह सक्को देवानमिन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा भगवन्तं उत्तरिं पज्जं अपुच्छि —

“कथं पटिपन्नो पन, मारिस, भिक्खु इन्द्रियसंवराय पटिपन्नो होती”ति? “चक्खुविज्जेय्यं रूपंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि । सोतविज्जेय्यं सद्दंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि । घानविज्जेय्यं गन्धंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि । जिह्वाविज्जेय्यं रसंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि । कायविज्जेय्यं फोड्डब्बंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पि । मनोविज्जेय्यं धम्मंपाहं, देवानमिन्द, दुविधेन वदामि — सेवितब्बम्पि, असेवितब्बम्पीति ।

एवं वुत्ते, सक्को देवानमिन्दो भगवन्तं एतदवोच —

“इमस्स खो अहं, भन्ते, भगवता सङ्घित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि । यथारूपं, भन्ते, चक्खुविज्जेय्यं रूपं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति, एवरूपं चक्खुविज्जेय्यं रूपं न सेवितब्बं । यथारूपञ्च खो, भन्ते, चक्खुविज्जेय्यं रूपं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, एवरूपं चक्खुविज्जेय्यं रूपं सेवितब्बं । यथारूपञ्च खो, भन्ते, सोतविज्जेय्यं सद्दं सेवतो...पे०... घानविज्जेय्यं गन्धं सेवतो... जिह्वाविज्जेय्यं रसं सेवतो... कायविज्जेय्यं फोड्डब्बं सेवतो... मनोविज्जेय्यं धम्मं सेवतो अकुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, कुसला धम्मा परिहायन्ति, एवरूपो मनोविज्जेय्यो धम्मो न सेवितब्बो । यथारूपञ्च खो, भन्ते, मनोविज्जेय्यं धम्मं सेवतो अकुसला धम्मा परिहायन्ति, कुसला धम्मा अभिवड्ढन्ति, एवरूपो मनोविज्जेय्यो धम्मो सेवितब्बो ।

“इमस्स खो मे, भन्ते, भगवता सङ्घित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानतो तिण्णा मेत्थ कङ्खा विगता कथंकथा भगवतो पज्जवेय्याकरणं सुत्वा”ति ।

३६६. इतिह सक्को देवानमिन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा भगवन्तं उत्तरिं पज्जं अपुच्छि —

“सब्बेव नु खो, मारिस, समणब्राह्मणा एकन्तवादा एकन्तसीला एकन्तछन्दा एकन्तअज्झोसाना”ति? “न खो, देवानमिन्द, सब्बे समणब्राह्मणा एकन्तवादा एकन्तसीला एकन्तछन्दा एकन्तअज्झोसाना”ति ।

“कस्मा पन, मारिस, न सब्बे समणब्राह्मणा एकन्तवादा एकन्तसीला एकन्तछन्दा एकन्तअज्झोसाना”ति? “अनेकधातु नानाधातु खो, देवानमिन्द, लोको । तस्मिं अनेकधातुनानाधातुस्मिं लोके यं यदेव सत्ता धातुं अभिनिविसन्ति, तं तदेव थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरन्ति — ‘इदमेव सच्चं मोघमज्ज’न्ति । तस्मा न सब्बे समणब्राह्मणा एकन्तवादा एकन्तसीला एकन्तछन्दा एकन्तअज्झोसाना”ति ।

“सब्बेव नु खो, मारिस, समणब्राह्मणा अच्चन्तनिट्ठा अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसाना”ति? “न खो, देवानमिन्द, सब्बे समणब्राह्मणा अच्चन्तनिट्ठा अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसाना”ति ।

“कस्मा पन, मारिस, न सब्बे समणब्राह्मणा अच्चन्तनिट्ठा अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसाना”ति? “ये खो, देवानमिन्द, भिक्खू तण्हासङ्खयविमुत्ता ते अच्चन्तनिट्ठा अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसाना । तस्मा न सब्बे समणब्राह्मणा अच्चन्तनिट्ठा अच्चन्तयोगक्खेमी अच्चन्तब्रह्मचारी अच्चन्तपरियोसाना”ति ।

इत्थं भगवा सक्कस्स देवानमिन्दस्स पज्जं पुट्ठो ब्याकासि । अत्तमनो सक्को देवानमिन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दि अनुमोदि — “एवमेतं, भगवा, एवमेतं, सुगत । तिण्णा मेत्थ कङ्खा विगता कथंकथा भगवतो पज्जवेय्याकरणं सुत्वा”ति ।

३६७. इतिह सक्को देवानमिन्दो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा भगवन्तं एतदवोच —

“एजा, भन्ते, रोगो, एजा गण्डो, एजा सल्लं, एजा इमं पुरिसं परिकट्ठति तस्स तस्सेव भवस्स अभिनिब्बत्तिया । तस्मा अयं पुरिसो उच्चावचमापज्जति । येसाहं, भन्ते, पज्जहानं इतो बहिद्वा अज्जेसु समणब्राह्मणेसु ओकासकम्मप्पि नालत्थं, ते मे भगवता ब्याकता । दीघरत्तानुसयितज्च पन [दीघरत्तानुपस्सता, यज्च पन (स्या०), दीघरत्तानुसयिनो, यज्च पन (सी० पी०)] मे विचिकिच्छाकथंकथासल्लं, तज्च भगवता अब्बुळ्ह”न्ति ।

“अभिजानासि नो त्वं, देवानमिन्द, इमे पज्जे अज्जे समणब्राह्मणे पुच्छिता”ति? “अभिजानामहं, भन्ते, इमे पज्जे अज्जे समणब्राह्मणे पुच्छिता”ति । “यथा कथं पन ते, देवानमिन्द, ब्याकंसु? सचे ते अगरु भासस्सू”ति । “न खो मे, भन्ते, गरु यत्थस्स भगवा निसिन्नो भगवन्तरूपो वा”ति । “तेन हि, देवानमिन्द, भासस्सू”ति । “येस्वाहं [येसाहं (सी० स्या० पी०)], भन्ते, मज्जामि समणब्राह्मणा आरज्जिका पन्तसेनासनाति, त्याहं उपसङ्गमित्वा इमे पज्जे पुच्छामि, ते मया पुट्ठा न सम्पायन्ति, असम्पायन्ता ममंयेव पटिपुच्छन्ति — ‘को नामो आयस्मा’ति? तेसाहं पुट्ठो ब्याकरोमि — ‘अहं खो, मारिस, सक्को देवानमिन्दो’ति । ते ममंयेव उत्तरि पटिपुच्छन्ति — ‘किं पनायस्मा, देवानमिन्द [देवानमिन्दो (सी० पी०)], कम्मं कत्वा इमं ठानं पत्तो’ति? तेसाहं यथासुतं यथापरियत्तं धम्मं देसेमि । ते तावतकेनेव अत्तमना होन्ति — ‘सक्को च नो

देवानमिन्दो दिट्ठो, यच्च नो अपुच्छिम्हा, तच्च नो व्याकासी'ति । ते अञ्जदत्थु ममंयेव सावका सम्पज्जन्ति, न चाहं तेसं । अहं खो पन, भन्ते, भगवतो सावको सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायणो'ति ।

सोमनस्सपटिलाभकथा

३६८. “अभिजानासि नो त्वं, देवानमिन्द, इतो पुब्बे एवरूपं वेदपटिलाभं सोमनस्सपटिलाभं”न्ति? “अभिजानामहं, भन्ते, इतो पुब्बे एवरूपं वेदपटिलाभं सोमनस्सपटिलाभं”न्ति । “यथा कथं पन त्वं, देवानमिन्द, अभिजानासि इतो पुब्बे एवरूपं वेदपटिलाभं सोमनस्सपटिलाभं”न्ति?

“भूतपुब्बं, भन्ते, देवासुरसङ्ग्रामो समुपब्यूळ्हो [समूपब्यूळ्हो (सी० पी०)] अहोसि । तस्मिं खो पन, भन्ते, सङ्ग्रामे देवा जिनिंसु, असुरा पराजयिंसु [पराजिंसु (सी० पी०)] । तस्स मय्हं, भन्ते, तं सङ्ग्रामं अभिविजिनित्वा विजितसङ्ग्रामस्स एतदहोसि — ‘या चेव दानि दिब्बा ओजा या च असुरा ओजा, उभयमेतं [उभयमेत्थ (स्या०)] देवा परिभुज्जिस्सन्ती’ति । सो खो पन मे, भन्ते, वेदपटिलाभो सोमनस्सपटिलाभो सदण्डावचरो ससत्थावचरो न निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिज्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तति । यो खो पन मे अयं, भन्ते, भगवतो धम्मं सुत्वा वेदपटिलाभो सोमनस्सपटिलाभो, सो अदण्डावचरो असत्थावचरो एकन्तनिब्बिदाय विरागाय निरोधाय उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तती’ति ।

३६९. “किं पन त्वं, देवानमिन्द, अत्थवसं सम्पस्समानो एवरूपं वेदपटिलाभं सोमनस्सपटिलाभं पवेदेसी”ति? “छ खो अहं, भन्ते, अत्थवसे सम्पस्समानो एवरूपं वेदपटिलाभं सोमनस्सपटिलाभं पवेदेमि ।

“इधेव तिट्ठमानस्स, देवभूतस्स मे सतो ।
पुनरायु च मे लब्धो, एवं जानाहि मारिस ॥

“इमं खो अहं, भन्ते, पठमं अत्थवसं सम्पस्समानो एवरूपं वेदपटिलाभं सोमनस्सपटिलाभं पवेदेमि ।

“चुताहं दिविया काया, आयुं हित्वा अमानुसं ।
अमूळ्हो गब्भमेस्सामि, यत्थ मे रमती मनो ॥

“इमं खो अहं, भन्ते, दुतियं अत्थवसं सम्पस्समानो एवरूपं वेदपटिलाभं सोमनस्सपटिलाभं पवेदेमि ।

“स्वाहं अमूळ्हपञ्चस्स [अमूळ्हपञ्चस्स (?)], विहरं सासने रतो ।
जायेन विहरिस्सामि, सम्पजानो पटिस्सतो ॥

“इमं खो अहं, भन्ते, ततियं अत्थवसं सम्पस्समानो एवरूपं वेदपटिलाभं सोमनस्सपटिलाभं पवेदेमि ।

“जायेन मे चरतो च, सम्बोधि चे भविस्सति ।
अज्जाता विहरिस्सामि, स्वेव अन्तो भविस्सति ॥

“इमं खो अहं, भन्ते, चतुत्थं अत्थवसं सम्पस्समानो एवरूपं वेदपटिलाभं सोमनस्सपटिलाभं पवेदेमि ।

“चुताहं मानुसा काया, आयुं हित्वान मानुसं ।
पुन देवो भविस्सामि, देवलोकमिह उत्तमो ॥

“इमं खो अहं, भन्ते, पञ्चमं अत्थवसं सम्पस्समानो एवरूपं वेदपटिलाभं सोमनस्सपटिलाभं पवेदेमि ।

“ते [ये (?)] पणीततरा देवा, अकनिट्ठा यसस्सिनो ।
अन्तिमे वत्तमानमिह, सो निवासो भविस्सति ॥

“इमं खो अहं, भन्ते, छट्ठं अत्थवसं सम्पस्समानो एवरूपं वेदपटिलाभं सोमनस्सपटिलाभं पवेदेमि ।

“इमे खो अहं, भन्ते, छ अत्थवसे सम्पस्समानो एवरूपं वेदपटिलाभं सोमनस्सपटिलाभं पवेदेमि ।

३७०. “अपरियोसितसङ्कप्पो, विचिकिच्छो कथंकथी ।

विचरिं दीघमद्धानं, अन्वेसन्तो तथागतं ॥

“यस्सु मज्जामि समणे, पविवित्तविहारिनो ।
सम्बुद्धा इति मज्जानो, गच्छामि ते उपासितुं ॥

“‘कथं आराधना होति, कथं होति विराधना’ ।
इति पुट्ठा न सम्पायन्ति [सम्भोन्ति (स्या०)], मग्गे पटिपदासु च ॥

“त्यस्सु यदा मं जानन्ति, सक्को देवानमागतो ।
त्यस्सु ममेव पुच्छन्ति, ‘किं कत्वा पापुणी इदं’ ॥

“तेसं यथासुतं धम्मं, देसयामि जने सुतं [जनेसुत (क० सी०)] ।
तेन अत्तमना होन्ति, ‘दिट्ठो नो वासवोति च’ ॥

“यदा च बुद्धमद्विखं, विचिकिच्छावितारणं ।
सोमि वीतभयो अज्ज, सम्बुद्धं पयिरुपासिय [पयिरुपासियं (स्या० क०)] ॥

“तण्हासल्लस्स हन्तारं, बुद्धं अप्पटिपुग्गलं ।
अहं वन्दे महावीरं, बुद्धमादिच्चबन्धुनं ॥

“यं करोमसि ब्रह्मनो, समं देवेहि मारिस ।
तदज्ज तुय्हं कस्साम [दस्साम (स्या० क०)], हन्द सामं करोम ते ॥

“त्वमेव असि [तुवमेवसि (पी०)] सम्बुद्धो, तुवं सत्था अनुत्तरो ।
सदेवकस्मिं लोकस्मिं, नत्थि ते पटिपुग्गलो’ति ॥

३७१. अथ खो सक्को देवानमिन्दो पञ्चसिखं गन्धब्बपुत्तं आमन्तेसि — “बहूपकारो खो मेसि त्वं, तात पञ्चसिख, यं त्वं भगवन्तं पठमं पसादेसि। तथा, तात, पठमं पसादितं पच्छा मयं तं भगवन्तं दस्सनाय उपसङ्कमिम्हा अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं। पेत्तिके वा ठाने ठपयिस्सामि, गन्धब्बराजा भविस्ससि, भद्दञ्च ते सूरियवच्छसं दम्मि, सा हि ते अभिपत्थिता”ति।

अथ खो सक्को देवानमिन्दो पाणिना पथविं परामसित्वा तिक्खत्तुं उदानं उदानेसि — “नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्सा”ति।

इमस्मिञ्च पन वेय्याकरणस्मिं भञ्जमाने सक्कस्स देवानमिन्दस्स विरजं वीतमलं धम्मचक्खुं उदपादि — “यं किञ्चि समुदयधम्मं, सब्बं तं निरोधधम्मं”न्ति। अञ्जेसञ्च असीतिया देवतासहस्सानं, इति ये सक्केन देवानमिन्देन अज्झिद्वपज्हा पुट्ठा, ते भगवता ब्याकता। तस्मा इमस्स वेय्याकरणस्स सक्कपज्हात्वेव अधिवचनन्ति।

सक्कपज्जसुत्तं निड्डितं अट्ठमं।

९. महासतिपट्टानसुत्तं

३७२. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा कुरूसु विहरति कम्मासधम्मं नाम कुरूनं निगमो। तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति। “भद्दन्ते”ति [भदन्तेति (सी० स्या० पी०)] ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं। भगवा एतदवोच —

उद्देशो

३७३. “एकायनो अयं, भिक्खवे, मग्गो सत्तानं विसुद्धिया, सोकपरिदेवानं समतिक्कमाय दुक्खदोमनस्सानं अत्थङ्गमाय जायस्स अधिगमाय निब्बानस्स सच्छिकिरियाय, यदिदं चत्तारो सतिपट्टाना।

“कतमे चत्तारो? इध, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, वेदनासु वेदानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं, धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं।

उद्देशो निड्डितो।

कायानुपस्सना आनापानपब्बं

३७४. “कथञ्च पन, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति? इध, भिक्खवे, भिक्खु अरञ्जगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो वा निसीदति पल्लङ्कं आभुजित्वा उजुं कायं पणिधाय परिमुखं सतिं उपट्ठपेत्वा। सो सतोव अस्ससति, सतोव पस्ससति। दीघं वा अस्ससन्तो ‘दीघं अस्ससामी’ति पजानाति, दीघं वा पस्ससन्तो ‘दीघं पस्ससामी’ति पजानाति। रस्सं वा अस्ससन्तो ‘रस्सं अस्ससामी’ति पजानाति, रस्सं वा पस्ससन्तो ‘रस्सं पस्ससामी’ति पजानाति।

‘सब्बकायपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘सब्बकायपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति । ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो भमकारो वा भमकारन्तेवासी वा दीघं वा अज्झन्तो ‘दीघं अज्झामी’ति पजानाति, रस्सं वा अज्झन्तो ‘रस्सं अज्झामी’ति पजानाति एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु दीघं वा अस्ससन्तो ‘दीघं अस्ससामी’ति पजानाति, दीघं वा पस्ससन्तो ‘दीघं पस्ससामी’ति पजानाति, रस्सं वा अस्ससन्तो ‘रस्सं अस्ससामी’ति पजानाति, रस्सं वा पस्ससन्तो ‘रस्सं पस्ससामी’ति पजानाति । ‘सब्बकायपटिसंवेदी अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘सब्बकायपटिसंवेदी पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं अस्ससिस्सामी’ति सिक्खति, ‘पस्सम्भयं कायसङ्खारं पस्ससिस्सामी’ति सिक्खति । इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति, बहिद्धा वा काये कायानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा काये कायानुपस्सी विहरति । समुदयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति । ‘अत्थि कायो’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो [एवम्पि (सी० स्या० पी०)], भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

आनापानपब्बं निड्ढितं ।

कायानुपस्सना इरियापथपब्बं

३७५. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु गच्छन्तो वा ‘गच्छामी’ति पजानाति, ठितो वा ‘ठितोम्ही’ति पजानाति, निसिन्नो वा ‘निसिन्नोम्ही’ति पजानाति, सयानो वा ‘सयानोम्ही’ति पजानाति, यथा यथा वा पनस्स कायो पणिहितो होति, तथा तथा नं पजानाति । इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति, बहिद्धा वा काये कायानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा काये कायानुपस्सी विहरति । समुदयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति । ‘अत्थि कायो’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

इरियापथपब्बं निड्ढितं ।

कायानुपस्सना सम्पजानपब्बं

३७६. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी होति, समिज्जिते पसारिते सम्पजानकारी होति, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति । इति अज्झत्तं वा...पे०... एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

सम्पजानपब्बं निड्ढितं ।

कायानुपस्सना पटिकूलमनसिकारपब्बं

३७७. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं उद्धं पादतला अधो केसमत्थका तचपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा नखा दन्ता तचो, मंसं न्हारु अट्ठि अट्ठिमिज्जं वक्कं, हदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं, अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं [करीसं मत्थलुङ्गं (क०)], पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो, अस्सु वसा खेळो सिङ्गाणिका लसिका मुत्तं’ति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, उभतोमुखा पुतोळि [मूतोळी (स्या०), मुतोलि (पी०)] पूरा नानाविहितस्स धज्जस्स, सेय्यथिदं सालीनं वीहीनं मुग्गानं मासानं तिलानं तण्डुलानं । तमेनं चक्खुमा पुरिसो मुज्जित्वा पच्चवेक्खेय्य — ‘इमे साली, इमे वीही इमे मुग्गा इमे मासा इमे तिला इमे तण्डुला’ति । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं उद्धं पादतला अधो केसमत्थका तचपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा... पे०... मुत्तं’ति ।

इति अज्झत्तं वा... पे०... एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

पटिकूलमनसिकारपब्बं निट्ठितं ।

कायानुपस्सना धातुमनसिकारपब्बं

३७८. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं यथाठितं यथापणिहितं धातुसो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये पथवीधातु आपोधातु तेजोधातु वायोधातू’ति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा गाविं वधित्वा चतुमहापथे बिलसो विभजित्वा निसिन्नो अस्स, एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इममेव कायं यथाठितं यथापणिहितं धातुसो पच्चवेक्खति — ‘अत्थि इमस्मिं काये पथवीधातु आपोधातु तेजोधातु वायोधातू’ति ।

“इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति... पे०... एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

धातुमनसिकारपब्बं निट्ठितं ।

कायानुपस्सना नवसिवथिकापब्बं

३७९. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छट्ठितं एकाहमतं वा द्वीहमतं वा तीहमतं वा उद्धमातकं विनीलकं विपुब्बकजातं । सो इममेव कायं उपसंहरति — ‘अयम्पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो’ति ।

“इति अज्झत्तं वा ... पे०... एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छट्ठितं काकेहि वा खज्जमानं कुललेहि वा खज्जमानं गिज्जेहि वा खज्जमानं कङ्केहि वा खज्जमानं सुनखेहि वा खज्जमानं ब्यग्घेहि वा खज्जमानं दीपीहि वा खज्जमानं सिङ्गालेहि वा [गिज्जेहि वा खज्जमानं, सुवानेहि वा खज्जमानं, सिङ्गालेहि वा खज्जमानं, (स्या० पी०)] खज्जमानं विविधेहि वा पाणकजातेहि खज्जमानं । सो इममेव कायं उपसंहरति — ‘अयम्पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो’ति ।

“इति अज्झत्तं वा...पे०... एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छड्डितं अट्टिकसङ्खलिकं समंसलोहितं न्हारुसम्बन्धं...पे०... अट्टिकसङ्खलिकं निमंसलोहितमक्खितं न्हारुसम्बन्धं...पे०... अट्टिकसङ्खलिकं अपगतमंसलोहितं न्हारुसम्बन्धं...पे०... अट्टिकानि अपगतसम्बन्धानि [अपगतन्हारुसम्बन्धानि (स्या०)] दिसा विदिसा विक्खित्तानि, अज्जेन हत्थट्टिकं अज्जेन पादट्टिकं अज्जेन गोप्फकट्टिकं [“अज्जेन गोप्फकट्टिक”न्ति इदं सी० स्या० पी० पोत्थकेसु नत्थि] अज्जेन जङ्घट्टिकं अज्जेन ऊरुट्टिकं अज्जेन कटिट्टिकं [अज्जेन कटिट्टिकं अज्जेन पिट्ठट्टिकं अज्जेन कण्डकट्टिकं अज्जेन फासुकट्टिकं अज्जेन उरट्टिकं अज्जेन अंसट्टिकं अज्जेन बाहुट्टिकं (स्या०)] अज्जेन फासुकट्टिकं अज्जेन पिट्ठट्टिकं अज्जेन खन्धट्टिकं [अज्जेन कटिट्टिकं अज्जेन पिट्ठट्टिकं अज्जेन कण्डकट्टिकं अज्जेन फासुकट्टिकं अज्जेन उरट्टिकं अज्जेन अंसट्टिकं अज्जेन बाहुट्टिकं (स्या०)] अज्जेन गीवट्टिकं अज्जेन हनुकट्टिकं अज्जेन दन्तट्टिकं अज्जेन सीसकटाहं । सो इममेव कायं उपसंहरति — ‘अयम्पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो’ति ।

“इति अज्झत्तं वा ...पे०... विहरति ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सेय्यथापि पस्सेय्य सरीरं सिवथिकाय छड्डितं अट्टिकानि सेतानि सङ्खवण्णपटिभागानि... पे०... अट्टिकानि पुज्जकितानि तेरोवस्सिकानि ...पे०... अट्टिकानि पूतीनि चुण्णकजातानि । सो इममेव कायं उपसंहरति — ‘अयम्पि खो कायो एवंधम्मो एवंभावी एवंअनतीतो’ति । इति अज्झत्तं वा काये कायानुपस्सी विहरति, बहिद्भा वा काये कायानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्भा वा काये कायानुपस्सी विहरति । समुदयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा कायस्मिं विहरति । ‘अत्थि कायो’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति ।

नवसिवथिकपब्बं निड्डितं ।

चुद्धस कायानुपस्सना निड्डिता ।

वेदनानुपस्सना

३८०. “कथञ्च पन, भिक्खवे, भिक्खु वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति? इध, भिक्खवे, भिक्खु सुखं वा वेदनं वेदयमानो ‘सुखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । दुक्खं वा वेदनं वेदयमानो ‘दुक्खं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । अदुक्खमसुखं वा वेदनं वेदयमानो ‘अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । सामिसं वा सुखं वेदनं वेदयमानो ‘सामिसं सुखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति, निरामिसं वा सुखं वेदनं वेदयमानो ‘निरामिसं सुखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । सामिसं वा दुक्खं वेदनं वेदयमानो ‘सामिसं दुक्खं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति, निरामिसं वा दुक्खं वेदनं वेदयमानो ‘निरामिसं दुक्खं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । सामिसं वा अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयमानो ‘सामिसं अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति, निरामिसं वा अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयमानो ‘निरामिसं अदुक्खमसुखं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । इति अज्झत्तं वा वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति, बहिद्भा वा वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्भा वा वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति । समुदयधम्मानुपस्सी वा वेदनासु विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा वेदनासु विहरति,

समुदयवयधम्मनुपस्सी वा वेदनासु विहरति । ‘अत्थि वेदना’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति ।

वेदनानुपस्सना निड्डिता ।

चित्तानुपस्सना

३८१. “कथञ्च पन, भिक्खवे, भिक्खु चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति? इध, भिक्खवे, भिक्खु सरागं वा चित्तं ‘सरागं चित्तं’न्ति पजानाति, वीतरागं वा चित्तं ‘वीतरागं चित्तं’न्ति पजानाति । सदोसं वा चित्तं ‘सदोसं चित्तं’न्ति पजानाति, वीतदोसं वा चित्तं ‘वीतदोसं चित्तं’न्ति पजानाति । समोहं वा चित्तं ‘समोहं चित्तं’न्ति पजानाति, वीतमोहं वा चित्तं ‘वीतमोहं चित्तं’न्ति पजानाति । सङ्खित्तं वा चित्तं ‘सङ्खित्तं चित्तं’न्ति पजानाति, विक्खित्तं वा चित्तं ‘विक्खित्तं चित्तं’न्ति पजानाति । महग्गतं वा चित्तं ‘महग्गतं चित्तं’न्ति पजानाति, अमहग्गतं वा चित्तं ‘अमहग्गतं चित्तं’न्ति पजानाति । सउत्तरं वा चित्तं ‘सउत्तरं चित्तं’न्ति पजानाति, अनुत्तरं वा चित्तं ‘अनुत्तरं चित्तं’न्ति पजानाति । समाहितं वा चित्तं ‘समाहितं चित्तं’न्ति पजानाति, असमाहितं वा चित्तं ‘असमाहितं चित्तं’न्ति पजानाति । विमुत्तं वा चित्तं ‘विमुत्तं चित्तं’न्ति पजानाति । अविमुत्तं वा चित्तं ‘अविमुत्तं चित्तं’न्ति पजानाति । इति अज्झत्तं वा चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति, बहिद्वा वा चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्वा वा चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति । समुदयवयधम्मनुपस्सी वा चित्तस्मिं विहरति, वयधम्मनुपस्सी वा चित्तस्मिं विहरति, समुदयवयधम्मनुपस्सी वा चित्तस्मिं विहरति, ‘अत्थि चित्तं’न्ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति ।

चित्तानुपस्सना निड्डिता ।

धम्मनुपस्सना नीवरणपब्बं

३८२. “कथञ्च पन, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति? इध, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति पञ्चसु नीवरणेषु । कथञ्च पन, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति पञ्चसु नीवरणेषु?

“इध, भिक्खवे, भिक्खु सन्तं वा अज्झत्तं कामच्छन्दं ‘अत्थि मे अज्झत्तं कामच्छन्दो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं कामच्छन्दं ‘नत्थि मे अज्झत्तं कामच्छन्दो’ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स कामच्छन्दस्स उप्पादो होति तज्ज पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स कामच्छन्दस्स पहानं होति तज्ज पजानाति, यथा च पहीनस्स कामच्छन्दस्स आयतिं अनुप्पादो होति तज्ज पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं ब्यापादं ‘अत्थि मे अज्झत्तं ब्यापादो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं ब्यापादं ‘नत्थि मे अज्झत्तं ब्यापादो’ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स ब्यापादस्स उप्पादो होति तज्ज पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स ब्यापादस्स पहानं होति तज्ज पजानाति, यथा च पहीनस्स ब्यापादस्स आयतिं अनुप्पादो होति तज्ज पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं थिनमिद्धं ‘अत्थि मे अज्झत्तं थिनमिद्धं’न्ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं थिनमिद्धं ‘नत्थि मे

अज्झत्तं थिनमिद्धं'न्ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स थिनमिद्धस्स उप्पादो होति तज्ज पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स थिनमिद्धस्स पहानं होति तज्ज पजानाति, यथा च पहीनस्स थिनमिद्धस्स आर्यातिं अनुप्पादो होति तज्ज पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं ‘अत्थि मे अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं’न्ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं ‘नत्थि मे अज्झत्तं उद्धच्चकुक्कुच्चं’न्ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स उद्धच्चकुक्कुच्चस्स उप्पादो होति तज्ज पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स उद्धच्चकुक्कुच्चस्स पहानं होति तज्ज पजानाति, यथा च पहीनस्स उद्धच्चकुक्कुच्चस्स आर्यातिं अनुप्पादो होति तज्ज पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं विचिकिच्छं ‘अत्थि मे अज्झत्तं विचिकिच्छं’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं विचिकिच्छं ‘नत्थि मे अज्झत्तं विचिकिच्छं’ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नाय विचिकिच्छाय उप्पादो होति तज्ज पजानाति, यथा च उप्पन्नाय विचिकिच्छाय पहानं होति तज्ज पजानाति, यथा च पहीनाय विचिकिच्छाय आर्यातिं अनुप्पादो होति तज्ज पजानाति ।

“इति अज्झत्तं वा धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति, बहिद्धा वा धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति समुदयधम्मनुपस्सी वा धम्मेषु विहरति, वयधम्मनुपस्सी वा धम्मेषु विहरति, समुदयवयधम्मनुपस्सी वा धम्मेषु विहरति ‘अत्थि धम्मा’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति पञ्चसु नीवरणेषु ।

नीवरणपब्बं निट्ठितं ।

धम्मनुपस्सना खन्धपब्बं

३८३. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति पञ्चसु उपादानक्खन्धेषु । कथञ्च पन, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति पञ्चसु उपादानक्खन्धेषु? इध, भिक्खवे, भिक्खु — ‘इति रूपं, इति रूपस्स समुदयो, इति रूपस्स अत्थङ्गमो; इति वेदना, इति वेदनाय समुदयो, इति वेदनाय अत्थङ्गमो; इति सज्जा, इति सज्जाय समुदयो, इति सज्जाय अत्थङ्गमो; इति सङ्खारा, इति सङ्खारानं समुदयो, इति सङ्खारानं अत्थङ्गमो, इति विज्जाणं, इति विज्जाणस्स समुदयो, इति विज्जाणस्स अत्थङ्गमो’ति, इति अज्झत्तं वा धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति, बहिद्धा वा धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति । समुदयधम्मनुपस्सी वा धम्मेषु विहरति, वयधम्मनुपस्सी वा धम्मेषु विहरति, समुदयवयधम्मनुपस्सी वा धम्मेषु विहरति । ‘अत्थि धम्मा’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय, अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति पञ्चसु उपादानक्खन्धेषु ।

खन्धपब्बं निट्ठितं ।

धम्मनुपस्सना आयतनपब्बं

३८४. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति छसु अज्झत्तिकबाहिरेसु आयतनेसु । कथञ्च पन, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति छसु अज्झत्तिकबाहिरेसु आयतनेसु?

“इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुञ्च पजानाति, रूपे च पजानाति, यञ्च तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति संयोजनं तञ्च पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स संयोजनस्स उप्पादो होति तञ्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं होति तञ्च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयतिं अनुप्पादो होति तञ्च पजानाति ।

“सोतञ्च पजानाति, सद्दे च पजानाति, यञ्च तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति संयोजनं तञ्च पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स संयोजनस्स उप्पादो होति तञ्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं होति तञ्च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयतिं अनुप्पादो होति तञ्च पजानाति ।

“घानञ्च पजानाति, गन्धे च पजानाति, यञ्च तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति संयोजनं तञ्च पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स संयोजनस्स उप्पादो होति तञ्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं होति तञ्च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयतिं अनुप्पादो होति तञ्च पजानाति ।

“जिह्वञ्च पजानाति, रसे च पजानाति, यञ्च तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति संयोजनं तञ्च पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स संयोजनस्स उप्पादो होति तञ्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं होति तञ्च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयतिं अनुप्पादो होति तञ्च पजानाति ।

“कायञ्च पजानाति, फोटुब्बे च पजानाति, यञ्च तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति संयोजनं तञ्च पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स संयोजनस्स उप्पादो होति तञ्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं होति तञ्च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयतिं अनुप्पादो होति तञ्च पजानाति ।

“मनञ्च पजानाति, धम्मे च पजानाति, यञ्च तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति संयोजनं तञ्च पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स संयोजनस्स उप्पादो होति तञ्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स संयोजनस्स पहानं होति तञ्च पजानाति, यथा च पहीनस्स संयोजनस्स आयतिं अनुप्पादो होति तञ्च पजानाति ।

“इति अज्झत्तं वा धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति, बहिद्धा वा धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति । समुदयधम्मानुपस्सी वा धम्मेषु विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा धम्मेषु विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा धम्मेषु विहरति । ‘अत्थि धम्मा’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय, अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति छसु अज्झत्तिकबाहिरेसु आयतनेसु ।

आयतनपब्बं निट्ठितं ।

धम्मानुपस्सना बोज्झङ्गपब्बं

३८५. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति सत्तसु बोज्झङ्गेषु । कथञ्च पन, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति सत्तसु बोज्झङ्गेषु? इध, भिक्खवे, भिक्खु सन्तं वा अज्झत्तं सतिसम्बोज्झङ्गं ‘अत्थि मे अज्झत्तं सतिसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं सतिसम्बोज्झङ्गं ‘नत्थि मे अज्झत्तं सतिसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स सतिसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तञ्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स सतिसम्बोज्झङ्गस्स

भावनाय पारिपूरी होति तच्च पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं ‘अत्थि मे अज्झत्तं धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं ‘नत्थि मे अज्झत्तं धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स धम्मविचयसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तच्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स धम्मविचयसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तच्च पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं वीरियसम्बोज्झङ्गं ‘अत्थि मे अज्झत्तं वीरियसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं वीरियसम्बोज्झङ्गं ‘नत्थि मे अज्झत्तं वीरियसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स वीरियसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तच्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स वीरियसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तच्च पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं पीतिसम्बोज्झङ्गं ‘अत्थि मे अज्झत्तं पीतिसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं पीतिसम्बोज्झङ्गं ‘नत्थि मे अज्झत्तं पीतिसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स पीतिसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तच्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स पीतिसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तच्च पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं ‘अत्थि मे अज्झत्तं पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं ‘नत्थि मे अज्झत्तं पस्सद्विसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स पस्सद्विसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तच्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स पस्सद्विसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तच्च पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं समाधिसम्बोज्झङ्गं ‘अत्थि मे अज्झत्तं समाधिसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं समाधिसम्बोज्झङ्गं ‘नत्थि मे अज्झत्तं समाधिसम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स समाधिसम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तच्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स समाधिसम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तच्च पजानाति ।

“सन्तं वा अज्झत्तं उपेक्खासम्बोज्झङ्गं ‘अत्थि मे अज्झत्तं उपेक्खासम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, असन्तं वा अज्झत्तं उपेक्खासम्बोज्झङ्गं ‘नत्थि मे अज्झत्तं उपेक्खासम्बोज्झङ्गो’ति पजानाति, यथा च अनुप्पन्नस्स उपेक्खासम्बोज्झङ्गस्स उप्पादो होति तच्च पजानाति, यथा च उप्पन्नस्स उपेक्खासम्बोज्झङ्गस्स भावनाय पारिपूरी होति तच्च पजानाति ।

“इति अज्झत्तं वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति, बहिब्बा वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिब्बा वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति । समुदयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति ‘अत्थि धम्मा’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति सत्तसु बोज्झङ्गेसु ।

बोज्झङ्गपब्बं निट्ठितं । [बोज्झङ्गपब्बं निट्ठितं, पठमभाणवारं (स्या०)]

धम्मानुपस्सना सच्चपब्बं

३८६. “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति चतूसु अरियसच्चेसु । कथञ्च पन, भिक्खवे,

भिक्षु धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति चतूसु अरियसच्चेसु? इध, भिक्षवे, भिक्षु 'इदं दुक्खं'न्ति यथाभूतं पजानाति, 'अयं दुक्खसमुदयो'ति यथाभूतं पजानाति, 'अयं दुक्खनिरोधो'ति यथाभूतं पजानाति, 'अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा'ति यथाभूतं पजानाति ।

पठमभाणवारो निट्ठितो ।

दुक्खसच्चनिद्देशो

३८७. “कतमञ्च, भिक्षवे, दुक्खं अरियसच्चं? जातिपि दुक्खा, जरापि दुक्खा, मरणमपि दुक्खं, सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासापि दुक्खा, अप्पियेहि सम्पयोगोपि दुक्खो, पियेहि विप्पयोगोपि दुक्खो [अप्पियेहि...पे०... विप्पयोगो दुक्खोतिपाठो चेव तंनिद्देशो च कत्थचि न दिस्सति, अट्ठकथायंपि तंसंवण्णना नत्थि], यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं, सङ्घित्तेन पञ्चुपादानक्खन्था [पञ्चुपादानक्खन्थापि (क०)] दुक्खा ।

३८८. “कतमा च, भिक्षवे, जाति? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जाति सज्जाति ओक्कन्ति अभिनिब्बत्ति खन्धानं पातुभावो आयतनानं पटिलाभो, अयं वुच्चति, भिक्षवे, जाति ।

३८९. “कतमा च, भिक्षवे, जरा? या तेसं तेसं सत्तानं तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जरा जीरणता खण्डिच्चं पालिच्चं वलित्तचता आयुनो संहानि इन्द्रियानं परिपाको, अयं वुच्चति, भिक्षवे, जरा ।

३९०. “कतमञ्च, भिक्षवे, मरणं? यं [अट्ठकथा ओलोकेतब्बा] तेसं तेसं सत्तानं तम्हा तम्हा सत्तनिकाया चुति चवनता भेदो अन्तरधानं मच्चु मरणं कालकिरिया खन्धानं भेदो कळेवरस्स निक्खेपो जीवितिन्द्रियस्सुपच्छेदो, इदं वुच्चति, भिक्षवे, मरणं ।

३९१. “कतमो च, भिक्षवे, सोको? यो खो, भिक्षवे, अज्जतरज्जतरेन ब्यसनेन समन्नागतस्स अज्जतरज्जतरेन दुक्खधम्मेन फुट्ठस्स सोको सोचना सोचितत्तं अन्तोसोको अन्तोपरिसोको, अयं वुच्चति, भिक्षवे, सोको ।

३९२. “कतमो च, भिक्षवे, परिदेवो? यो खो, भिक्षवे, अज्जतरज्जतरेन ब्यसनेन समन्नागतस्स अज्जतरज्जतरेन दुक्खधम्मेन फुट्ठस्स आदेवो परिदेवो आदेवना परिदेवना आदेवितत्तं परिदेवितत्तं, अयं वुच्चति, भिक्षवे परिदेवो ।

३९३. “कतमञ्च, भिक्षवे, दुक्खं? यं खो, भिक्षवे, कायिकं दुक्खं कायिकं असातं कायसम्फस्सजं दुक्खं असातं वेदयितं, इदं वुच्चति, भिक्षवे, दुक्खं ।

३९४. “कतमञ्च, भिक्षवे, दोमनस्सं? यं खो, भिक्षवे, चेतसिकं दुक्खं चेतसिकं असातं मनोसम्फस्सजं दुक्खं असातं वेदयितं, इदं वुच्चति, भिक्षवे, दोमनस्सं ।

३९५. “कतमो च, भिक्षवे, उपायासो? यो खो, भिक्षवे, अज्जतरज्जतरेन ब्यसनेन समन्नागतस्स अज्जतरज्जतरेन दुक्खधम्मेन फुट्ठस्स आयासो उपायासो आयासितत्तं उपायासितत्तं, अयं वुच्चति, भिक्षवे, उपायासो ।

३९६. “कतमो च, भिक्षवे, अप्पियेहि सम्पयोगो दुक्खो? इध यस्स ते होन्ति अनिट्ठा अकन्ता अमनापा रूपा सद्दा

गन्धा रसा फोडुब्बा धम्मा, ये वा पनस्स ते होन्ति अनत्थकामा अहितकामा अफासुककामा अयोगक्खेमकामा, या तेहि सद्धिं सङ्गति समागमो समोधानं मिस्सीभावो, अयं वुच्चति, भिक्खवे, अप्पियेहि सम्पयोगो दुक्खो ।

३९७. “कतमो च, भिक्खवे, पियेहि विप्पयोगो दुक्खो? इध यस्स ते होन्ति इट्ठा कन्ता मनापा रूपा सद्वा गन्धा रसा फोडुब्बा धम्मा, ये वा पनस्स ते होन्ति अत्थकामा हितकामा फासुककामा योगक्खेमकामा माता वा पिता वा भाता वा भगिनी वा मित्ता वा अमच्चा वा जातिसालोहिता वा, या तेहि सद्धिं असङ्गति असमागमो असमोधानं अमिस्सीभावो, अयं वुच्चति, भिक्खवे, पियेहि विप्पयोगो दुक्खो ।

३९८. “कतमञ्च, भिक्खवे, यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं? जातिधम्मानं, भिक्खवे, सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति — ‘अहो वत मयं न जातिधम्मा अस्साम, न च वत नो जाति आगच्छेय्या’ति । न खो पनेतं इच्छाय पत्तब्बं, इदम्पि यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं । जराधम्मानं, भिक्खवे, सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति — ‘अहो वत मयं न जराधम्मा अस्साम, न च वत नो जरा आगच्छेय्या’ति । न खो पनेतं इच्छाय पत्तब्बं, इदम्पि यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं । ब्याधिधम्मानं, भिक्खवे, सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति ‘अहो वत मयं न ब्याधिधम्मा अस्साम, न च वत नो ब्याधि आगच्छेय्या’ति । न खो पनेतं इच्छाय पत्तब्बं, इदम्पि यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं । मरणधम्मानं, भिक्खवे, सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति ‘अहो वत मयं न मरणधम्मा अस्साम, न च वत नो मरणं आगच्छेय्या’ति । न खो पनेतं इच्छाय पत्तब्बं, इदम्पि यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं । सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासधम्मानं, भिक्खवे, सत्तानं एवं इच्छा उप्पज्जति ‘अहो वत मयं न सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासधम्मा अस्साम, न च वत नो सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासधम्मा आगच्छेय्यु’न्ति । न खो पनेतं इच्छाय पत्तब्बं, इदम्पि यम्पिच्छं न लभति तम्पि दुक्खं ।

३९९. “कतमे च, भिक्खवे, सद्धित्तेन पञ्चुपादानक्खन्धा दुक्खा? सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारुपादानक्खन्धो, विज्जाणुपादानक्खन्धो । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, सद्धित्तेन पञ्चुपादानक्खन्धा दुक्खा । इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खं अरियसच्चं ।

समुदयसच्चनिद्देशो

४००. “कतमञ्च, भिक्खवे, दुक्खसमुदयं [दुक्खसमुदयो (स्या०)] अरियसच्चं? यायं तण्हा पो नो भविका [पो नो भविका (सी० पी०)] नन्दीरागसहगता [नन्दिरागसहगता (सी० स्या० पी०)] तत्र तत्राभिनन्दिनी, सेय्यथिदं — कामतण्हा भवतण्हा विभवतण्हा ।

“सा खो पनेसा, भिक्खवे, तण्हा कत्थ उप्पज्जमाना उप्पज्जति, कत्थ निविसमाना निविसति? यं लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“किञ्च लोके पियरूपं सातरूपं? चक्खु लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । सोतं लोके... पे०... घानं लोके... जिक्का लोके... कायो लोके... मनो लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“रूपा लोके... सद्वा लोके... गन्धा लोके... रसा लोके... फोडुब्बा लोके... धम्मा लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“चक्रवृज्जाणं लोके... सोतविज्जाणं लोके... धानविज्जाणं लोके... जिह्वाविज्जाणं लोके... कायविज्जाणं लोके... मनोविज्जाणं लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“चक्रसम्फस्सो लोके... सोतसम्फस्सो लोके... धानसम्फस्सो लोके... जिह्वासम्फस्सो लोके... कायसम्फस्सो लोके... मनोसम्फस्सो लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“चक्रसम्फस्सजा वेदना लोके... सोतसम्फस्सजा वेदना लोके... धानसम्फस्सजा वेदना लोके... जिह्वासम्फस्सजा वेदना लोके... कायसम्फस्सजा वेदना लोके... मनोसम्फस्सजा वेदना लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“रूपसज्जा लोके... सद्वसज्जा लोके... गन्धसज्जा लोके... रससज्जा लोके... फोडुब्बसज्जा लोके... धम्मसज्जा लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“रूपसज्जेतना लोके... सद्वसज्जेतना लोके... गन्धसज्जेतना लोके... रससज्जेतना लोके... फोडुब्बसज्जेतना लोके... धम्मसज्जेतना लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“रूपतण्हा लोके... सद्वतण्हा लोके... गन्धतण्हा लोके... रसतण्हा लोके... फोडुब्बतण्हा लोके... धम्मतण्हा लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“रूपवितक्को लोके... सद्वितक्को लोके... गन्धवितक्को लोके... रसवितक्को लोके... फोडुब्बवितक्को लोके... धम्मवितक्को लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति ।

“रूपविचारो लोके... सद्विचारो लोके... गन्धविचारो लोके... रसविचारो लोके... फोडुब्बविचारो लोके... धम्मविचारो लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा उप्पज्जमाना उप्पज्जति, एत्थ निविसमाना निविसति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खसमुदयं अरियसच्चं ।

निरोधसच्चनिद्देशो

४०१. “कतमज्ज, भिक्खवे, दुक्खनिरोधं [दुक्खनिरोधो (स्या०)] अरियसच्चं? यो तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधो चागो पटिनिस्सग्गो मुत्ति अनालयो ।

“सा खो पनेसा, भिक्खवे, तण्हा कत्थ पहीयमाना पहीयति, कत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति? यं लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“किञ्च लोके पियरूपं सातरूपं? चक्रु लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति । सोतं लोके... पे०... धानं लोके... जिह्वा लोके... कायो लोके... मनो लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“रूपा लोके... सद्वा लोके... गन्धा लोके... रसा लोके... फोडुब्बा लोके... धम्मा लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा

पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“चक्खुविज्जाणं लोके... सोतविज्जाणं लोके... घानविज्जाणं लोके... जिह्वाविज्जाणं लोके... कायविज्जाणं लोके... मनोविज्जाणं लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“चक्खुसम्फस्सो लोके... सोतसम्फस्सो लोके... घानसम्फस्सो लोके... जिह्वासम्फस्सो लोके... कायसम्फस्सो लोके... मनोसम्फस्सो लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“चक्खुसम्फस्सजा वेदना लोके... सोतसम्फस्सजा वेदना लोके ... घानसम्फस्सजा वेदना लोके... जिह्वासम्फस्सजा वेदना लोके... कायसम्फस्सजा वेदना लोके... मनोसम्फस्सजा वेदना लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“रूपसज्जा लोके... सद्दसज्जा लोके... गन्धसज्जा लोके... रससज्जा लोके... फोटुब्बसज्जा लोके... धम्मसज्जा लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“रूपसज्चेतना लोके... सद्दसज्चेतना लोके... गन्धसज्चेतना लोके... रससज्चेतना लोके... फोटुब्बसज्चेतना लोके... धम्मसज्चेतना लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“रूपतण्हा लोके... सद्दतण्हा लोके... गन्धतण्हा लोके... रसतण्हा लोके... फोटुब्बतण्हा लोके... धम्मतण्हा लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“रूपवितक्को लोके... सद्दवितक्को लोके... गन्धवितक्को लोके... रसवितक्को लोके... फोटुब्बवितक्को लोके... धम्मवितक्को लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति ।

“रूपविचारो लोके... सद्दविचारो लोके... गन्धविचारो लोके... रसविचारो लोके... फोटुब्बविचारो लोके... धम्मविचारो लोके पियरूपं सातरूपं, एत्थेसा तण्हा पहीयमाना पहीयति, एत्थ निरुज्झमाना निरुज्झति । इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खनिरोधं अरियसच्चं ।

मग्गसच्चनिद्देशो

४०२. “कतमज्ज, भिक्खवे, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं? अयमेव अरियो अटुङ्गिको मग्गो सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि ।

“कतमा च, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि? यं खो, भिक्खवे, दुक्खे जाणं, दुक्खसमुदये जाणं, दुक्खनिरोधे जाणं, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय जाणं, अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि ।

“कतमो च, भिक्खवे, सम्मासङ्कप्पो? नेक्खम्मसङ्कप्पो अब्यापादसङ्कप्पो अविहिंसासङ्कप्पो, अयं वुच्चति भिक्खवे, सम्मासङ्कप्पो ।

“कतमा च, भिक्खवे, सम्मावाचा? मुसावादा वेरमणी [वेरमणि (क०)] पिसुणाय वाचाय वेरमणी फरुसाय वाचाय वेरमणी सम्फप्पलापा वेरमणी, अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्मावाचा ।

“कतमो च, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो? पाणातिपाता वेरमणी अदिन्नादाना वेरमणी कामेसुमिच्छाचारा वेरमणी, अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्माकम्मन्तो ।

“कतमो च, भिक्खवे, सम्माआजीवो? इध, भिक्खवे, अरियसावको मिच्छाआजीवं पहाय सम्माआजीवेन जीवितं कप्पेति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्माआजीवो ।

“कतमो च, भिक्खवे, सम्मावायामो? इध, भिक्खवे, भिक्खु अनुप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति; उप्पन्नानं पापकानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति; अनुप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति; उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं ठितिया असम्मोसाय भिय्योभावाय वेपुल्लाया भावनाय पारिपूरिया छन्दं जनेति वायमति वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्मावायामो ।

“कतमा च, भिक्खवे, सम्मासति? इध, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्मासति ।

“कतमो च, भिक्खवे, सम्मासमाधि? इध, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति, सतो च सम्पजानो, सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सम्मासमाधि । इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा अरियसच्चं ।

४०३. “इति अज्झत्तं वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति, बहिद्धा वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति, अज्झत्तबहिद्धा वा धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति । समुदयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, वयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति, समुदयवयधम्मानुपस्सी वा धम्मेसु विहरति । ‘अत्थि धम्मा’ति वा पनस्स सति पच्चुपट्ठिता होति यावदेव जाणमत्ताय पटिस्सतिमत्ताय अनिस्सितो च विहरति, न च किञ्चि लोके उपादियति । एवम्पि खो, भिक्खवे, भिक्खु धम्मेसु धम्मानुपस्सी विहरति चतूसु अरियसच्चेसु ।

सच्चपब्बं निट्ठितं ।

धम्मनुपस्सना निड्डिता ।

४०४. “यो हि कोचि, भिक्खवे, इमे चत्तारो सतिपट्टाने एवं भावेय्य सत्तवस्सानि, तस्स द्विन्नं फलानं अज्जतरं फलं पाटिकङ्कं दिट्ठेव धम्मे अज्जा; सति वा उपादिसेसे अनागामिता ।

“तिट्ठन्तु, भिक्खवे, सत्तवस्सानि । यो हि कोचि, भिक्खवे, इमे चत्तारो सतिपट्टाने एवं भावेय्य छ वस्सानि...पे०... पञ्च वस्सानि... चत्तारि वस्सानि... तीणि वस्सानि... द्वे वस्सानि... एकं वस्सं... तिट्ठतु, भिक्खवे, एकं वस्सं । यो हि कोचि, भिक्खवे, इमे चत्तारो सतिपट्टाने एवं भावेय्य सत्तमासानि, तस्स द्विन्नं फलानं अज्जतरं फलं पाटिकङ्कं दिट्ठेव धम्मे अज्जा; सति वा उपादिसेसे अनागामिता ।

“तिट्ठन्तु, भिक्खवे, सत्त मासानि । यो हि कोचि, भिक्खवे, इमे चत्तारो सतिपट्टाने एवं भावेय्य छ मासानि...पे०... पञ्च मासानि... चत्तारि मासानि... तीणि मासानि ... द्वे मासानि... एकं मासं... अट्ठमासं... तिट्ठतु, भिक्खवे, अट्ठमासो । यो हि कोचि, भिक्खवे, इमे चत्तारो सतिपट्टाने एवं भावेय्य सत्ताहं, तस्स द्विन्नं फलानं अज्जतरं फलं पाटिकङ्कं दिट्ठेव धम्मे अज्जा; सति वा उपादिसेसे अनागामिताति ।

४०५. “एकायनो अयं, भिक्खवे, मग्गो सत्तानं विसुद्धिया सोकपरिदेवानं समतिक्कमाय दुक्खदोमनस्सानं अत्थङ्गमाय जायस्स अधिगमाय निब्बानस्स सच्छिकिरियाय यदिदं चत्तारो सतिपट्टानाति । इति यं तं वुत्तं, इदमेतं पटिच्च वुत्तं”न्ति । इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति ।

महासतिपट्टानसुत्तं निड्डितं नवमं ।

१०. पायासिसुत्तं

४०६. एवं मे सुत्तं — एकं समयं आयस्मा कुमारकस्सपो कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सङ्घि पञ्चमत्तेहि भिक्खुसत्तेहि येन सेतव्या नाम कोसलानं नगरं तदवसरि । तत्र सुदं आयस्मा कुमारकस्सपो सेतव्यायं विहरति उत्तरेन सेतव्यं सिंसपावने [सीसपावने (स्या०)] । तेन खो पन समयेन पायासि राजज्जो सेतव्यं अज्झावसति सत्तुस्सदं सतिणकट्ठोदकं सधज्जं राजभोगं रज्जा पसेनदिना कोसलेन दिन्नं राजदायं ब्रह्मदेय्यं ।

पायासिराजज्जवत्थु

४०७. तेन खो पन समयेन पायासिस्स राजज्जस्स एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं होति — “इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं [सुकटक्कटानं (सी० पी०)] कम्मानं फलं विपाको”ति । अस्सोसुं खो सेतव्यका ब्राह्मणगहपतिका — “समणो खलु भो कुमारकस्सपो समणस्स गोतमस्स सावको कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सङ्घि पञ्चमत्तेहि भिक्खुसत्तेहि सेतव्यं अनुप्पत्तो सेतव्यायं विहरति उत्तरेन सेतव्यं सिंसपावने । तं खो पन भवन्तं कुमारकस्सपं एवं कल्याणो कित्तिसदो अब्भुगतो — ‘पण्डितो ब्यत्तो मेधावी बहुस्सुतो चित्तकथी कल्याणपटिभानो वुद्धो [बुद्धो (स्या० क०)] चेव अरहा च । साधु खो पन तथारूपानं अरहतं दस्सनं होती”ति । अथ खो सेतव्यका ब्राह्मणगहपतिका सेतव्याय निक्खमित्वा सङ्घसङ्घी गणीभूता उत्तरेनमुखा गच्छन्ति येन सिंसपावनं [येन

संसपावनं, तेनुपसङ्गमन्ति (सी० पी०)] ।

४०८. तेन खो पन समयेन पायासि राजज्जो उपरिपासादे दिवासेयं उपगतो होति । अहसा खो पायासि राजज्जो सेतव्यके ब्राह्मणगहपतिके सेतव्याय निक्खमित्वा सङ्घसङ्घी गणीभूते उत्तरेनमुखे गच्छन्ते येन संसपावनं [येन संसपावनं, तेनुपसङ्गमन्ते (सी० पी०)], दिस्वा खत्तं आमन्तेसि — “किं नु खो, भो खत्ते, सेतव्यका ब्राह्मणगहपतिका सेतव्याय निक्खमित्वा सङ्घसङ्घी गणीभूता उत्तरेनमुखा गच्छन्ति येन संसपावनं” न्ति [एत्थ पन सब्बत्थपि एवमेव दिस्सति, नत्थि पाठन्तरं]?

“अत्थि खो, भो, समणो कुमारकस्सपो, समणस्स गोतमस्स सावको कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं पञ्चमत्तेहि भिक्खुसत्तेहि सेतव्यं अनुप्पत्तो सेतव्यायं विहरति उत्तरेन सेतव्यं संसपावने । तं खो पन भवन्तं कुमारकस्सपं एवं कल्याणो कित्तिसद्धो अब्भुगगतो — ‘पण्डितो ब्यत्तो मेधावी बहुस्सुतो चित्तकथी कल्याणपटिभानो वुद्धो चेव अरहा चा’ति [अरहा च (स्या० क०)] । तमेते [तमेनं ते (सी० क०), तमेनं (पी०)] भवन्तं कुमारकस्सपं दस्सनाय उपसङ्गमन्ती”ति । “तेन हि, भो खत्ते, येन सेतव्यका ब्राह्मणगहपतिका तेनुपसङ्गम; उपसङ्गमित्वा सेतव्यके ब्राह्मणगहपतिके एवं वदेहि — ‘पायासि, भो, राजज्जो एवमाह — आगमेन्तु किर भवन्तो, पायासिपि राजज्जो समणं कुमारकस्सपं दस्सनाय उपसङ्गमिस्सती”ति । पुरा समणो कुमारकस्सपो सेतव्यके ब्राह्मणगहपतिके बाले अब्यत्ते सज्जापेति — ‘इतिपि अत्थि परो लोको, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’ति । नत्थि हि, भो खत्ते, परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको”ति । “एवं भो”ति खो सो खत्ता पायासिस्स राजज्जस्स पटिस्सुत्वा येन सेतव्यका ब्राह्मणगहपतिका तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा सेतव्यके ब्राह्मणगहपतिके एतदवोच — “पायासि, भो, राजज्जो एवमाह, आगमेन्तु किर भवन्तो, पायासिपि राजज्जो समणं कुमारकस्सपं दस्सनाय उपसङ्गमिस्सती”ति ।

४०९. अथ खो पायासि राजज्जो सेतव्यकेहि ब्राह्मणगहपतिकेहि परिवुतो येन संसपावनं येनायस्मा कुमारकस्सपो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मता कुमारकस्सपेन सद्धिं सम्मोदि, सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । सेतव्यकापि खो ब्राह्मणगहपतिका अप्पेकच्चे आयस्मन्तं कुमारकस्सपं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु; अप्पेकच्चे आयस्मता कुमारकस्सपेन सद्धिं सम्मोदिसु; सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । अप्पेकच्चे येनायस्मा कुमारकस्सपो तेनज्जलिं पणामेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । अप्पेकच्चे नामगोत्तं सावेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । अप्पेकच्चे तुण्हीभूता एकमन्तं निसीदिसु ।

नत्थिकवादो

४१०. एकमन्तं निसिन्नो खो पायासि राजज्जो आयस्मन्तं कुमारकस्सपं एतदवोच — “अहज्झि, भो कस्सप, एवंवादी एवंदिट्ठी — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति । “नाहं, राजज्ज, एवंवादिं एवंदिट्ठिं अहसं वा अस्सोसिं वा । कथज्झि नाम एवं वदेय्य — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’ति?

चन्दिमसूरियउपमा

४११. “तेन हि, राजज्ज, तज्जेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि, यथा ते खमेय्य, तथा नं ब्याकरेय्यासि । तं किं मज्जसि, राजज्ज, इमे चन्दिमसूरिया इमस्मिं वा लोके परस्मिं वा, देवा वा ते मनुस्सा वा”ति? “इमे, भो कस्सप, चन्दिमसूरिया परस्मिं लोके, न इमस्मिं; देवा ते न मनुस्सा”ति । “इमिनापि खो ते, राजज्ज, परियायेन एवं होतु — इतिपि अत्थि परो लोको, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको”ति ।

४१२. “किञ्चापि भवं कस्सपो एवमाह, अथ खो एवं मे एत्थ होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति । “अत्थि पन, राजज्ज, परियायो, येन ते परियायेन एवं होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति? “अत्थि, भो कस्सप, परियायो, येन मे परियायेन एवं होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति । “यथा कथं विय, राजज्ज”ति? “इध मे, भो कस्सप, मित्तामच्चा जातिसालोहिता पाणातिपाती अदिन्नादायी कामेसुमिच्छाचारी मुसावादी पिसुणवाचा फरुसवाचा सम्फप्पलापी अभिज्झालू ब्यापन्नचित्ता मिच्छादिट्ठी । ते अपरेन समयेन आबाधिका होन्ति दुक्खिता बाळ्हगिलाना । यदाहं जानामि — ‘न दानिमे इमम्हा आबाधा वुड्ढिस्सन्ती’ति त्याहं उपसङ्कमित्वा एवं वदामि — ‘सन्ति खो, भो, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ये ते पाणातिपाती अदिन्नादायी कामेसुमिच्छाचारी मुसावादी पिसुणवाचा फरुसवाचा सम्फप्पलापी अभिज्झालू ब्यापन्नचित्ता मिच्छादिट्ठी, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्ती’ति । भवन्तो खो पाणातिपाती अदिन्नादायी कामेसुमिच्छाचारी मुसावादी पिसुणवाचा फरुसवाचा सम्फप्पलापी अभिज्झालू ब्यापन्नचित्ता मिच्छादिट्ठी । सचे तेसं भवतं समणब्राह्मणानं सच्चं वचनं, भवन्तो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जिस्सन्ति । सचे, भो, कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्याथ, येन मे आगन्त्वा आरोचेय्याथ — ‘इतिपि अत्थि परो लोको, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’ति । भवन्तो खो पन मे सद्भावयिका पच्चयिका, यं भवन्तेहि दिट्ठं, यथा सामं दिट्ठं एवमेतं भविस्सती’ति । ते मे ‘साधू’ति पटिस्सुत्वा नेव आगन्त्वा आरोचेन्ति, न पन दूतं पहिणन्ति । अयम्पि खो, भो कस्सप, परियायो, येन मे परियायेन एवं होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति ।

चोरउपमा

४१३. “तेन हि, राजज्ज, तज्जेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि । यथा ते खमेय्य तथा नं ब्याकरेय्यासि । तं किं मज्जसि, राजज्ज, इध ते पुरिसा चोरं आगुचारिं गहेत्वा दस्सेय्युं — ‘अयं ते, भन्ते, चोरो आगुचारी; इमस्स यं इच्छसि, तं दण्डं पणेही’ति । ते त्वं एवं वदेय्यासि — ‘तेन हि, भो, इमं पुरिसं दळ्हाय रज्जुया पच्छाबाहं गाळ्हबन्धनं बन्धित्वा खुरमुण्डं करित्वा [कारेत्वा (स्या० क०)] खरस्सरेन पणवेन रथिकाय रथिकं [रथियाय रथियं (बहूसू)] सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं परिनेत्वा दक्खिणेन द्वारेन निक्खमित्वा दक्खिणतो नगरस्स आघातने सीसं छिन्दथा’ति । ते ‘साधू’ति पटिस्सुत्वा तं पुरिसं दळ्हाय रज्जुया पच्छाबाहं गाळ्हबन्धनं बन्धित्वा खुरमुण्डं करित्वा खरस्सरेन पणवेन रथिकाय रथिकं सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं परिनेत्वा दक्खिणेन द्वारेन निक्खमित्वा दक्खिणतो नगरस्स आघातने निसीदापेय्युं । लभेय्य नु खो सो चोरो चोरघातेसु — ‘आगमेन्तु ताव भवन्तो चोरघाता, अमुकस्मिं मे गामे वा निगमे वा मित्तामच्चा जातिसालोहिता, यावाहं तेसं उद्दिसित्वा आगच्छामी’ति, उदाहु विप्पलपन्तस्सेव चोरघाता सीसं छिन्देय्यु’न्ति? “न हि सो, भो कस्सप, चोरो लभेय्य चोरघातेसु — ‘आगमेन्तु ताव भवन्तो चोरघाता अमुकस्मिं मे गामे वा निगमे वा मित्तामच्चा जातिसालोहिता, यावाहं तेसं उद्दिसित्वा आगच्छामी’ति । अथ खो नं विप्पलपन्तस्सेव चोरघाता सीसं छिन्देय्यु’न्ति । “सो हि नाम, राजज्ज, चोरो

मनुस्सो मनुस्सभूतेसु चोरघातेसु न लभिस्सति — ‘आगमेन्तु ताव भवन्तो चोरघाता, अमुकस्मिं मे गामे वा निगमे वा मित्तामच्चा जातिसालोहिता, यावाहं तेसं उद्दिसित्वा आगच्छामी’ति । किं पन ते मित्तामच्चा जातिसालोहिता पाणातिपाती अदिन्नादायी कामेसुमिच्छाचारी मुसावादी पिसुणवाचा फरुसवाचा सम्फप्पलापी अभिज्झालू ब्यापन्नचित्ता मिच्छादिट्ठी, ते कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना लभिस्सन्ति निरयपालेसु — ‘आगमेन्तु ताव भवन्तो निरयपाला, याव मयं पायासिस्स राजज्जस्स गन्त्वा आरोचेम — “इतिपि अत्थि परो लोको, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको”’ति? इमिनापि खो ते, राजज्ज, परियायेन एवं होतु — “इतिपि अत्थि परो लोको, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको”’ति ।

४१४. “किञ्चापि भवं कस्सपो एवमाह, अथ खो एवं मे एत्थ होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’ति । “अत्थि पन, राजज्ज, परियायो येन ते परियायेन एवं होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’’ति? “अत्थि, भो कस्सप, परियायो, येन मे परियायेन एवं होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’’ति । “यथा कथं विय, राजज्जा”’ति? “इध मे, भो कस्सप, मित्तामच्चा जातिसालोहिता पाणातिपाता पटिविरता अदिन्नादाना पटिविरता कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता मुसावादा पटिविरता पिसुणाय वाचाय पटिविरता फरुसाय वाचाय पटिविरता सम्फप्पलापा पटिविरता अनभिज्झालू अब्यापन्नचित्ता सम्मादिट्ठी । ते अपरेन समयेन आबाधिका होन्ति दुक्खिता बाळ्हगिलाना । यदाहं जानामि — ‘न दानिमे इमम्हा आबाधा वुड्ढहिस्सन्ती’ति त्याहं उपसङ्कमित्वा एवं वदामि — ‘सन्ति खो, भो, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ये ते पाणातिपाता पटिविरता अदिन्नादाना पटिविरता कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता मुसावादा पटिविरता पिसुणाय वाचाय पटिविरता फरुसाय वाचाय पटिविरता सम्फप्पलापा पटिविरता अनभिज्झालू अब्यापन्नचित्ता सम्मादिट्ठी ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्तीति । भवन्तो खो पाणातिपाता पटिविरता अदिन्नादाना पटिविरता कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता मुसावादा पटिविरता पिसुणाय वाचाय पटिविरता फरुसाय वाचाय पटिविरता सम्फप्पलापा पटिविरता अनभिज्झालू अब्यापन्नचित्ता सम्मादिट्ठी । सचे तेसं भवतं समणब्राह्मणानं सच्चं वचनं, भवन्तो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जिस्सन्ति । सचे, भो, कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्याथ, येन मे आगन्त्वा आरोचेय्याथ — ‘इतिपि अत्थि परो लोको, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’ति । भवन्तो खो पन मे सद्भावयिका पच्चयिका, यं भवन्तोहि दिट्ठं, यथा सामं दिट्ठं एवमेतं भविस्सती’ति । ते मे ‘साधू’ति पटिस्सुत्वा नेव आगन्त्वा आरोचेन्ति, न पन दूतं पहिणन्ति । अयम्पि खो, भो कस्सप, परियायो, येन मे परियायेन एवं होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’’ति ।

गूथकूपपुरिसउपमा

४१५. “तेन हि, राजज्ज, उपमं ते करिस्सामि । उपमाय मिधेकच्चे [उपमायपिधेकच्चे (सी० स्या०), उपमायपिधेकच्चे (पी०)] विज्जू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति । सेय्यथापि, राजज्ज, पुरिसो गूथकूपे ससीसकं [ससीसको (स्या०)] निमुग्गो अस्स । अथ त्वं पुरिसे आणापेय्यासि — ‘तेन हि, भो, तं पुरिसं तम्हा गूथकूपा उद्धरथा’ति । ते ‘साधू’ति पटिस्सुत्वा तं पुरिसं तम्हा गूथकूपा उद्धरेय्युं । ते त्वं एवं वदेय्यासि — ‘तेन हि, भो, तस्स पुरिसस्स काया वेळुपेसिकाहि गूथं सुनिम्मज्जितं निम्मज्जथा’ति । ते ‘साधू’ति पटिस्सुत्वा तस्स पुरिसस्स काया वेळुपेसिकाहि गूथं सुनिम्मज्जितं निम्मज्जेय्युं । ते त्वं एवं वदेय्यासि — ‘तेन हि, भो, तस्स पुरिसस्स कायं पण्डुमत्तिकाय तिकखत्तुं सुब्बट्ठितं

उब्बट्ठेथांति [सुप्पट्ठितं उप्पट्ठेथाति (क०)] । ते तस्स पुरिसस्स कायं पण्डुमत्तिकाय तिकखत्तुं सुब्बट्ठितं उब्बट्ठेय्युं । ते त्वं एवं वदेय्यासि — ‘तेन हि, भो, तं पुरिसं तेलेन अब्भज्जित्वा सुखुमेन चुण्णेन तिकखत्तुं सुप्पधोतं करोथांति । ते तं पुरिसं तेलेन अब्भज्जित्वा सुखुमेन चुण्णेन तिकखत्तुं सुप्पधोतं करेय्युं । ते त्वं एवं वदेय्यासि — ‘तेन हि, भो, तस्स पुरिसस्स केसमस्सुं कप्पेथांति । ते तस्स पुरिसस्स केसमस्सुं कप्पेय्युं । ते त्वं एवं वदेय्यासि — ‘तेन हि, भो, तस्स पुरिसस्स महग्घञ्च मालं महग्घञ्च विलेपनं महग्घानि च वत्थानि उपहरथांति । ते तस्स पुरिसस्स महग्घञ्च मालं महग्घञ्च विलेपनं महग्घानि च वत्थानि उपहरेय्युं । ते त्वं एवं वदेय्यासि — ‘तेन हि, भो, तं पुरिसं पासादं आरोपेत्वा पञ्चकामगुणानि उपट्ठापेथांति । ते तं पुरिसं पासादं आरोपेत्वा पञ्चकामगुणानि उपट्ठापेय्युं ।

“तं किं मज्जसि, राजज्ज, अपि नु तस्स पुरिसस्स सुन्हातस्स सुविलित्तस्स सुकप्पितकेसमस्सुस्स आमुक्कमालाभरणस्स ओदातवत्थवसनस्स उपरिपासादवरगतस्स पञ्चहि कामगुणेहि समप्पितस्स समङ्गीभूतस्स परिचारयमानस्स पुनदेव तस्मिं गूथकूपे निमुज्जितुकामता [निमुज्जितुकाम्यता (स्या० क०)] अस्सा”ति? “नो हिदं, भो कस्सप” । “तं किस्स हेतु” ? “असुचि, भो कस्सप, गूथकूपो असुचि चेव असुचिसङ्घातो च दुग्गन्धो च दुग्गन्धसङ्घातो च जेगुच्छो च जेगुच्छसङ्घातो च पटिकूलो च पटिकूलसङ्घातो चा”ति । “एवमेव खो, राजज्ज, मनुस्सा देवानं असुची चेव असुचिसङ्घाता च, दुग्गन्धा च दुग्गन्धसङ्घाता च, जेगुच्छा च जेगुच्छसङ्घाता च, पटिकूला च पटिकूलसङ्घाता च । योजनसतं खो, राजज्ज, मनुस्सगन्धो देवे उब्बाधति । किं पन ते मित्तामच्चा जातिसालोहिता पाणातिपाता पटिविरता अदिन्नादाना पटिविरता कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता मुसावादा पटिविरता पिसुणाय वाचाय पटिविरता फरुसाय वाचाय पटिविरता सम्फप्पलापा पटिविरता अनभिज्जालू अब्यापन्नचित्ता सम्मादिट्ठी, कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना ते आगन्त्वा आरोचेस्सन्ति — ‘इतिपि अत्थि परो लोको, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको”ति? इमिनापि खो ते, राजज्ज, परियायेन एवं होतु — ‘इतिपि अत्थि परो लोको, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको”ति ।

४१६. “किञ्चापि भवं कस्सपो एवमाह, अथ खो एवं मे एत्थ होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको”ति । “अत्थि पन, राजज्ज, परियायो ... पे०... “अत्थि, भो कस्सप, परियायो... पे०... “यथा कथं विय, राजज्जाति? “इध मे, भो कस्सप, मित्तामच्चा जातिसालोहिता पाणातिपाता पटिविरता अदिन्नादाना पटिविरता कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता मुसावादा पटिविरता सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना पटिविरता, ते अपरेन समयेन आबाधिका होन्ति दुक्खिता बाळ्हगिलाना । यदाहं जानामि — ‘न दानिमे इमम्हा आबाधा वुट्ठहिस्सन्ती”ति त्याहं उपसङ्कमित्वा एवं वदामि — ‘सन्ति खो, भो, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ये ते पाणातिपाता पटिविरता अदिन्नादाना पटिविरता कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता मुसावादा पटिविरता सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना पटिविरता, ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति देवानं तावतिसानं सहब्यतन्ति । भवन्तो खो पाणातिपाता पटिविरता अदिन्नादाना पटिविरता कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता मुसावादा पटिविरता सुरामेरयमज्जपमादट्ठाना पटिविरता । सचे तेसं भवतं समणब्राह्मणानं सच्चं वचनं, भवन्तो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जिस्सन्ति, देवानं तावतिसानं सहब्यतं । सचे, भो, कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्याथ देवानं तावतिसानं सहब्यतं, येन मे आगन्त्वा आरोचेय्याथ — ‘इतिपि अत्थि परो लोको, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाकोति । भवन्तो खो पन मे सद्भावयिका पच्चयिका, यं भवन्तेहि दिट्ठं, यथा सामं दिट्ठं एवमेतं भविस्सतीति । ते मे ‘साधू”ति पटिस्सुत्वा नेव आगन्त्वा आरोचेन्ति, न पन दूतं पहिणन्ति । अयम्पि खो, भो कस्सप, परियायो, येन मे परियायेन एवं होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि

सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको”ति ।

तावतिसदेवउपमा

४१७. “तेन हि, राजञ्ज, तज्जेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि; यथा ते खमेय्य, तथा नं ब्याकरेय्यासि । यं खो पन, राजञ्ज, मानुस्सकं वस्ससतं, देवानं तावतिसानं एसो एको रत्तिन्दिवो [रत्तिदिवो (क०)], ताय रत्तिया तिसरत्तियो मासो, तेन मासेन द्वादसमासियो संवच्छरो, तेन संवच्छरेन दिब्बं वस्ससहस्सं देवानं तावतिसानं आयुप्पमाणं । ये ते मित्तामच्चा जातिसालोहिता पाणातिपाता पटिविरता अदिन्नादाना पटिविरता कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता मुसावादा पटिविरता सुरामेरयमज्जपमादद्धाना पटिविरता, ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्ना देवानं तावतिसानं सहब्यतं । सचे पन तेसं एवं भविस्सति — ‘याव मयं द्वे वा तीणि वा रत्तिन्दिवा दिब्बेहि पञ्चहि कामगुणेहि समप्पिता समङ्गीभूता परिचारेम, अथ मयं पायासिस्स राजञ्जस्स गन्त्वा आरोचेय्याम — “इतिपि अत्थि परो लोको, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको”ति । अपि नु ते आगन्त्वा आरोचेय्युं — “इतिपि अत्थि परो लोको, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको”ति? “नो हिदं, भो कस्सप । अपि हि मयं, भो कस्सप, चिरं कालङ्कतापि भवेय्याम । को पनेतं भोतो कस्सपस्स आरोचेति — ‘अत्थि देवा तावतिसा’ति वा ‘एवंदीघायुका देवा तावतिसा’ति वा । न मयं भोतो कस्सपस्स सद्वहाम — ‘अत्थि देवा तावतिसा’ति वा ‘एवंदीघायुका देवा तावतिसा’ति वा’ति ।

जच्चन्धउपमा

४१८. “सेय्यथापि, राजञ्ज, जच्चन्धो पुरिसो न पस्सेय्य कण्ह — सुक्कानि रूपानि, न पस्सेय्य नीलकानि रूपानि, न पस्सेय्य पीतकानि [मज्जेदुकानि (स्या०)] रूपानि, न पस्सेय्य लोहितकानि रूपानि, न पस्सेय्य मज्जिदुकानि रूपानि, न पस्सेय्य समविसमं, न पस्सेय्य तारकानि रूपानि, न पस्सेय्य चन्दिमसूरिये । सो एवं वदेय्य — ‘नत्थि कण्हसुक्कानि रूपानि, नत्थि कण्हसुक्कानं रूपानं दस्सावी । नत्थि नीलकानि रूपानि, नत्थि नीलकानं रूपानं दस्सावी । नत्थि पीतकानि रूपानि, नत्थि पीतकानं रूपानं दस्सावी । नत्थि लोहितकानि रूपानि, नत्थि लोहितकानं रूपानं दस्सावी । नत्थि मज्जिदुकानि रूपानि, नत्थि मज्जिदुकानं रूपानं दस्सावी । नत्थि समविसमं, नत्थि समविसमस्स दस्सावी । नत्थि तारकानि रूपानि, नत्थि तारकानं रूपानं दस्सावी । नत्थि चन्दिमसूरिया, नत्थि चन्दिमसूरियानं दस्सावी । अहमेतं न जानामि, अहमेतं न पस्सामि, तस्मा तं नत्थी’ति । सम्मा नु खो सो, राजञ्ज, वदमानो वदेय्या’ति? “नो हिदं, भो कस्सप । अत्थि कण्हसुक्कानि रूपानि, अत्थि कण्हसुक्कानं रूपानं दस्सावी । अत्थि नीलकानि रूपानि, अत्थि नीलकानं रूपानं दस्सावी... पे०... अत्थि समविसमं, अत्थि समविसमस्स दस्सावी । अत्थि तारकानि रूपानि, अत्थि तारकानं रूपानं दस्सावी । अत्थि चन्दिमसूरिया, अत्थि चन्दिमसूरियानं दस्सावी । ‘अहमेतं न जानामि, अहमेतं न पस्सामि, तस्मा तं नत्थी’ति । न हि सो, भो कस्सप, सम्मा वदमानो वदेय्या’ति । “एवमेव खो त्वं, राजञ्ज, जच्चन्धूपमो मज्जे पटिभासि यं मं त्वं एवं वदेसि” ।

“को पनेतं भोतो कस्सपस्स आरोचेति — ‘अत्थि देवा तावतिसा’ति वा, ‘एवंदीघायुका देवा तावतिसा’ति वा? न मयं भोतो कस्सपस्स सद्वहाम — ‘अत्थि देवा तावतिसा’ति वा ‘एवंदीघायुका देवा तावतिसा’ति वा’ति । “न खो, राजञ्ज, एवं परो लोको दट्ठब्बो, यथा त्वं मज्जसि इमिना मंसचक्खुना । ये खो ते राजञ्ज समणब्राह्मणा अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवन्ति, ते तत्थ अप्पमत्ता आतापिनो पहितत्ता विहरन्ता दिब्बचक्खुं विसोधेन्ति । ते दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन इमं चेव लोकं पस्सन्ति परञ्च सत्ते च ओपपातिके । एवञ्च खो, राजञ्ज, परो लोको

ददुब्बो; नत्वेव यथा त्वं मज्जसि इमिना मंसचक्खुना । इमिनापि खो ते, राजज्ज, परियायेन एवं होतु — ‘इतिपि अत्थि परो लोको, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति ।

४१९. “किञ्चापि भवं कस्सपो एवमाह, अथ खो एवं मे एत्थ होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति । “अत्थि पन, राजज्ज, परियायो...पे... अत्थि, भो कस्सप, परियायो...पे... यथा कथं विय, राजज्जा”ति? “इधाहं, भो कस्सप, पस्सामि समणब्राह्मणे सीलवन्तो कल्याणधम्मो जीवितुकामे अमरितुकामे सुखकामे दुक्खपटिकूले । तस्स मय्हं, भो कस्सप, एवं होति — सचे खो इमे भोन्तो समणब्राह्मणा सीलवन्तो कल्याणधम्मा एवं जानेयुं — ‘इतो नो मतानं सेय्यो भविस्सती’”ति । इदानीमे भोन्तो समणब्राह्मणा सीलवन्तो कल्याणधम्मा विसं वा खादेयुं, सत्थं वा आहरेयुं, उब्बन्धित्वा वा कालङ्करेयुं, पपाते वा पपतेयुं । यस्मा च खो इमे भोन्तो समणब्राह्मणा सीलवन्तो कल्याणधम्मा न एवं जानन्ति — ‘इतो नो मतानं सेय्यो भविस्सती’”ति, तस्मा इमे भोन्तो समणब्राह्मणा सीलवन्तो कल्याणधम्मा जीवितुकामा अमरितुकामा सुखकामा दुक्खपटिकूला अत्तानं न मारेन्ति [() नत्थि (स्या० पी०)] । अयम्पि खो, भो कस्सप, परियायो, येन मे परियायेन एवं होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति ।

गब्भिनीउपमा

४२०. “तेन हि, राजज्ज, उपमं ते करिस्सामि । उपमाय मिधेकच्चे विज्जू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति । भूतपुब्बं, राजज्ज, अज्जतरस्स ब्राह्मणस्स द्वे पजापतियो अहेसुं । एकस्सा पुत्तो अहोसि दसवस्सुद्देसिको वा द्वादसवस्सुद्देसिको वा, एका गब्भिनी उपविजज्जा । अथ खो सो ब्राह्मणो कालमकासि । अथ खो सो माणवको मातुसपत्तिं [मातुसपत्तिं (स्या०)] एतदवोच — ‘यमिदं, भोति, धनं वा धज्जं वा रजतं वा जातरूपं वा, सब्बं तं मय्हं; नत्थि तुय्हेत्थ किञ्चि । पितु मे [पितु मे सन्तको (स्या०)] भोति, दायज्जं निय्यादेही”ति [नीय्यातेहीति (सी० पी०)] । एवं वुत्ते सा ब्राह्मणी तं माणवकं एतदवोच — ‘आगमेहि ताव, तात, याव विजायामि । सचे कुमारको भविस्सति, तस्सपि एकदेसो भविस्सति; सचे कुमारिका भविस्सति, सापि ते ओपभोग्गा [उपभोग्गा (स्या०)] भविस्सती”ति । दुतियम्पि खो सो माणवको मातुसपत्तिं एतदवोच — ‘यमिदं, भोति, धनं वा धज्जं वा रजतं वा जातरूपं वा, सब्बं तं मय्हं; नत्थि तुय्हेत्थ किञ्चि । पितु मे, भोति, दायज्जं निय्यादेही”ति । दुतियम्पि खो सा ब्राह्मणी तं माणवकं एतदवोच — ‘आगमेहि ताव, तात, याव विजायामि । सचे कुमारको भविस्सति, तस्सपि एकदेसो भविस्सति; सचे कुमारिका भविस्सति सापि ते ओपभोग्गा [उपभोग्गा (स्या०)] भविस्सती”ति । ततियम्पि खो सो माणवको मातुसपत्तिं एतदवोच — ‘यमिदं, भोति, धनं वा धज्जं वा रजतं वा जातरूपं वा, सब्बं तं मय्हं; नत्थि तुय्हेत्थ किञ्चि । पितु मे, भोति, दायज्जं निय्यादेही”ति ।

“अथ खो सा ब्राह्मणी सत्थं गहेत्वा ओवरकं पविसित्वा उदरं ओपादेसि [उप्पातेसि (स्या०)] — ‘याव विजायामि यदि वा कुमारको यदि वा कुमारिका”ति । सा अत्तानं चेव जीवितज्ज गब्भज्ज सापतेय्यज्ज विनासेसि । यथा तं बाला अब्बत्ता अनयब्बसनं आपन्ना अयोनिस्सो दायज्जं गवेसन्ती, एवमेव खो त्वं, राजज्ज, बालो अब्बत्तो अनयब्बसनं आपज्जिस्ससि अयोनिस्सो परलोकं गवेसन्तो; सेय्यथापि सा ब्राह्मणी बाला अब्बत्ता अनयब्बसनं आपन्ना अयोनिस्सो दायज्जं गवेसन्ती । न खो, राजज्ज, समणब्राह्मणा सीलवन्तो कल्याणधम्मा अपक्कं परिपाचेन्ति; अपि च परिपाकं आगमेन्ति । पण्डितानं अत्थो हि, राजज्ज, समणब्राह्मणानं सीलवन्तानं कल्याणधम्मानं जीवितेन । यथा यथा खो, राजज्ज, समणब्राह्मणा सीलवन्तो कल्याणधम्मा चिरं दीघमद्धानं तिष्ठन्ति, तथा तथा बहुं पुज्जं पसवन्ति, बहुजनहिताय च

पटिपज्जन्ति बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । इमिनापि खो ते, राजज्ज, परियायेन एवं होतु — ‘इतिपि अत्थि परो लोको, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति ।

४२१. “किञ्चापि भवं कस्सपो एवमाह, अथ खो एवं मे एत्थ होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति । “अत्थि पन, राजज्ज, परियायो...पे०... अत्थि, भो कस्सप, परियायो...पे०... यथा कथं विय, राजज्जा”ति? “इध मे, भो कस्सप, पुरिसा चोरं आगुचारिं गहेत्वा दस्सेन्ति — ‘अयं ते, भन्ते, चोरो आगुचारी; इमस्स यं इच्छसि, तं दण्डं पणेही’ति । त्याहं एवं वदामि — ‘तेन हि, भो, इमं पुरिसं जीवन्तंयेव कुम्भिया पक्खिपित्वा मुखं पिदहित्वा अल्लेन चम्मेन ओनन्धित्वा अल्लाय मत्तिकाय बहलावलेपनं [बहलविलेपनं (स्या० क०)] करित्वा उद्धनं आरोपेत्वा अग्निं देथा’ति । ते मे ‘साधू’ति पटिस्सुत्वा तं पुरिसं जीवन्तंयेव कुम्भिया पक्खिपित्वा मुखं पिदहित्वा अल्लेन चम्मेन ओनन्धित्वा अल्लाय मत्तिकाय बहलावलेपनं करित्वा उद्धनं आरोपेत्वा अग्निं देन्ति । यदा मयं जानाम ‘कालङ्कतो सो पुरिसो’ति, अथ नं कुम्भिं ओरोपेत्वा उब्भिन्दित्वा मुखं विवरित्वा सणिकं निल्लोकेम [विलोकेम (स्या०)] — ‘अप्पेव नामस्स जीवं निक्खमन्तं पस्सेय्यामा’ति । नेवस्स मयं जीवं निक्खमन्तं पस्साम । अयम्पि खो, भो कस्सप, परियायो, येन मे परियायेन एवं होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति ।

सुपिनकउपमा

४२२. “तेन हि, राजज्ज, तज्जेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि, यथा ते खमेय्य, तथा नं ब्याकरेय्यासि । अभिजानासि नो त्वं, राजज्ज, दिवा सेय्यं उपगतो सुपिनकं पस्सिता आरामरामणेय्यकं वनरामणेय्यकं भूमिरामणेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं”न्ति? “अभिजानामहं, भो कस्सप, दिवासेय्यं उपगतो सुपिनकं पस्सिता आरामरामणेय्यकं वनरामणेय्यकं भूमिरामणेय्यकं पोक्खरणीरामणेय्यकं”न्ति । “रक्खन्ति तं तम्हि समये खुज्जापि वामनकापि वेलासिकापि [चेलाविकापि (स्या०), केळायिकापि (सी०)] कोमारिकापी”ति? “एवं, भो कस्सप, रक्खन्ति मं तम्हि समये खुज्जापि वामनकापि वेलासिकापि [चेलाविकापि (स्या०), केळायिकापि (सी०)] कोमारिकापी”ति । “अपि नु ता तुहं जीवं पस्सन्ति पविसन्तं वा निक्खमन्तं वा”ति? “नो हिदं, भो कस्सप” । “ता हि नाम, राजज्ज, तुहं जीवन्तस्स जीवन्तियो जीवं न पस्सिस्सन्ति पविसन्तं वा निक्खमन्तं वा । किं पन त्वं कालङ्कतस्स जीवं पस्सिस्ससि पविसन्तं वा निक्खमन्तं वा । इमिनापि खो ते, राजज्ज, परियायेन एवं होतु — ‘इतिपि अत्थि परो लोको, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति ।

४२३. “किञ्चापि भवं कस्सपो एवमाह, अथ खो एवं मे एत्थ होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति । “अत्थि पन, राजज्ज, परियायो...पे०... “अत्थि, भो कस्सप, परियायो...पे०... यथा कथं विय राजज्जा”ति? “इध मे, भो कस्सप, पुरिसा चोरं आगुचारिं गहेत्वा दस्सेन्ति — ‘अयं ते, भन्ते, चोरो आगुचारी; इमस्स यं इच्छसि, तं दण्डं पणेही’ति । त्याहं एवं वदामि — ‘तेन हि, भो, इमं पुरिसं जीवन्तंयेव तुलाय तुलेत्वा जियाय अनस्सासकं मारेत्वा पुनदेव तुलाय तुलेथा’ति । ते मे ‘साधू’ति पटिस्सुत्वा तं पुरिसं जीवन्तंयेव तुलाय तुलेत्वा जियाय अनस्सासकं मारेत्वा पुनदेव तुलाय तुलेन्ति । यदा सो जीवति, तदा लहुतरो च होति मुदुतरो च कम्मज्जतरो च । यदा पन सो कालङ्कतो होति तदा गरुतरो च होति पत्थिन्नतरो च अकम्मज्जतरो च । अयम्पि

खो, भो कस्सप, परियायो, येन मे परियायेन एवं होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति ।

सन्तत्तअयोगुळउपमा

४२४. “तेन हि, राजज्ज, उपमं ते करिस्सामि । उपमाय मिधेकच्चे विज्जू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति । सेय्यथापि, राजज्ज, पुरिसो दिवसं सन्तत्तं अयोगुळं आदित्तं सम्पज्जलितं सजोतिभूतं तुलाय तुलेय्य । तमेनं अपरेन समयेन सीतं निब्बुतं तुलाय तुलेय्य । कदा नु खो सो अयोगुळो लहुतरो वा होति मुदुतरो वा कम्मज्जतरो वा, यदा वा आदित्तो सम्पज्जलितो सजोतिभूतो, यदा वा सीतो निब्बुतो”ति? “यदा सो, भो कस्सप, अयोगुळो तेजोसहगतो च होति वायोसहगतो च आदित्तो सम्पज्जलितो सजोतिभूतो, तदा लहुतरो च होति मुदुतरो च कम्मज्जतरो च । यदा पन सो अयोगुळो नेव तेजोसहगतो होति न वायोसहगतो सीतो निब्बुतो, तदा गरुतरो च होति पत्थिन्नतरो च अकम्मज्जतरो च”ति । “एवमेव खो, राजज्ज, यदायं कायो आयुसहगतो च होति उस्मासहगतो च विज्जाणसहगतो च, तदा लहुतरो च होति मुदुतरो च कम्मज्जतरो च । यदा पनायं कायो नेव आयुसहगतो होति न उस्मासहगतो न विज्जाणसहगतो तदा गरुतरो च होति पत्थिन्नतरो च अकम्मज्जतरो च । इमिनापि खो ते, राजज्ज, परियायेन एवं होतु — ‘इतिपि अत्थि परो लोको, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति ।

४२५. “किञ्चापि भवं कस्सपो एवमाह, अथ खो एवं मे एत्थ होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति । “अत्थि पन, राजज्ज, परियायो...पे०... अत्थि, भो कस्सप, परियायो...पे०... यथा कथं विय राजज्जा”ति? “इध मे, भो कस्सप, पुरिसा चोरं आगुचारिं गहेत्वा दस्सेन्ति — ‘अयं ते, भन्ते, चोरो आगुचारी; इमस्स यं इच्छसि, तं दण्डं पणेही’ति । त्याहं एवं वदामि — ‘तेन हि, भो, इमं पुरिसं अनुपहच्च छविज्ज चम्मज्ज मंसज्ज न्हारुज्ज अट्टिज्ज अट्टिमिज्जज्ज जीविता वोरोपेथ, अप्पेव नामस्स जीवं निक्खमन्तं पस्सेय्यामा’ति । ते मे ‘साधू’ति पटिस्सुत्वा तं पुरिसं अनुपहच्च छविज्ज...पे०... जीविता वोरोपेन्ति । यदा सो आमतो होति, त्याहं एवं वदामि — ‘तेन हि, भो, इमं पुरिसं उत्तानं निपातेथ, अप्पेव नामस्स जीवं निक्खमन्तं पस्सेय्यामा’ति । ते तं पुरिसं उत्तानं निपातेन्ति । नेवस्स मयं जीवं निक्खमन्तं पस्साम । त्याहं एवं वदामि — ‘तेन हि, भो, इमं पुरिसं अवकुज्जं निपातेथ... पस्सेन निपातेथ... दुतियेन पस्सेन निपातेथ... उद्धं ठपेथ... ओमुद्धकं ठपेथ... पाणिना आकोटेथ... लेडुना आकोटेथ... दण्डेन आकोटेथ... सत्थेन आकोटेथ... ओधुनाथ सन्धुनाथ निद्धुनाथ, अप्पेव नामस्स जीवं निक्खमन्तं पस्सेय्यामा’ति । ते तं पुरिसं ओधुनन्ति सन्धुनन्ति निद्धुनन्ति । नेवस्स मयं जीवं निक्खमन्तं पस्साम । तस्स तदेव चक्खु होति ते रूपा, तज्जायतनं नप्पटिसंवेदेति । तदेव सोतं होति ते सद्दा, तज्जायतनं नप्पटिसंवेदेति । तदेव घानं होति ते गन्धा, तज्जायतनं नप्पटिसंवेदेति । साव जिक्का होति ते रसा, तज्जायतनं नप्पटिसंवेदेति । स्वेव कायो होति ते फोडुब्बा, तज्जायतनं नप्पटिसंवेदेति । अयम्पि खो, भो कस्सप, परियायो, येन मे परियायेन एवं होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति ।

सङ्खधमउपमा

४२६. “तेन हि, राजज्ज, उपमं ते करिस्सामि । उपमाय मिधेकच्चे विज्जू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति । भूतपुब्बं, राजज्ज, अज्जतरो सङ्खधमो सङ्खं आदाय पच्चन्तिमं जनपदं अगमासि । सो येन अज्जतरो गामो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा मज्झे गामस्स ठितो तिक्खत्तुं सङ्खं उपलापेत्वा सङ्खं भूमियं निक्खिपित्वा एकमन्तं निसीदि । अथ खो,

राजज्ज, तेसं पच्चन्तजनपदानं [पच्चन्तजानं (सी०)] मनुस्सानं एतदहोसि — ‘अम्भो कस्स नु खो [एतदहोसि “किस्स दुखो (पी०)] एसो सद्दो एवरंजनीयो एवंकमनीयो एवंमदनीयो एवंबन्धनीयो एवंमुच्छनीयो”ति । सन्निपतित्वा तं सङ्खधमं एतदवोचुं — ‘अम्भो, कस्स नु खो एसो सद्दो एवरंजनीयो एवंकमनीयो एवंमदनीयो एवंबन्धनीयो एवंमुच्छनीयो”ति । ‘एसो खो, भो, सङ्खो नाम यस्सेसो सद्दो एवरंजनीयो एवंकमनीयो एवंमदनीयो एवंबन्धनीयो एवंमुच्छनीयो”ति । ते तं सङ्खं उत्तानं निपातेसुं — ‘वदेहि, भो सङ्ख, वदेहि, भो सङ्खा”ति । नेव सो सङ्खो सदमकासि । ते तं सङ्खं अवकुज्जं निपातेसुं, पस्सेन निपातेसुं, दुतियेन पस्सेन निपातेसुं, उद्धं ठपेसुं, ओमुद्धकं ठपेसुं, पाणिना आकोटेसुं, लेडुना आकोटेसुं, दण्डेन आकोटेसुं, सत्थेन आकोटेसुं, ओधुनिंसु सन्धुनिंसु निद्धुनिंसु — ‘वदेहि, भो सङ्ख, वदेहि, भो सङ्खा”ति । नेव सो सङ्खो सदमकासि ।

“अथ खो, राजज्ज, तस्स सङ्खधमस्स एतदहोसि — ‘याव बाला इमे पच्चन्तजनपदामनुस्सा, कथञ्चि नाम अयोनिसो सङ्खसदं गवेसिस्सन्ती”ति । तेसं पेक्खमानानं सङ्खं गहेत्वा तिक्खत्तुं सङ्खं उपलापेत्वा सङ्खं आदाय पक्कामि । अथ खो, राजज्ज, तेसं पच्चन्तजनपदानं मनुस्सानं एतदहोसि — ‘यदा किर, भो, अयं सङ्खो नाम पुरिससहगतो च होति वायामसहगतो [वायसहगतो (स्या०)] च वायुसहगतो च, तदायं सङ्खो सदं करोति, यदा पनायं सङ्खो नेव पुरिससहगतो होति न वायामसहगतो न वायुसहगतो, नायं सङ्खो सदं करोती”ति । एवमेव खो, राजज्ज, यदायं कायो आयुसहगतो च होति उस्मासहगतो च विज्जाणसहगतो च, तदा अभिक्कमतिपि पटिक्कमतिपि तिट्ठतिपि निसीदतिपि सेय्यम्पि कप्पेति, चक्खुनापि रूपं पस्सति, सोतेनपि सदं सुणाति, घानेनपि गन्धं घायति, जिह्वायपि रसं सायति, कायेनपि फोडुब्बं फुसति, मनसापि धम्मं विजानाति । यदा पनायं कायो नेव आयुसहगतो होति, न उस्मासहगतो, न विज्जाणसहगतो, तदा नेव अभिक्कमति न पटिक्कमति न तिट्ठति न निसीदति न सेय्यं कप्पेति, चक्खुनापि रूपं न पस्सति, सोतेनपि सदं न सुणाति, घानेनपि गन्धं न घायति, जिह्वायपि रसं न सायति, कायेनपि फोडुब्बं न फुसति, मनसापि धम्मं न विजानाति । इमिनापि खो ते, राजज्ज, परियायेन एवं होतु — ‘इतिपि अत्थि परो लोको, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मनं फलं विपाको”ति [विपाकोति, पठमभाणवारं (स्या०)] ।

४२७. “किञ्चापि भवं कस्सपो एवमाह, अथ खो एवं मे एत्थ होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मनं फलं विपाको”ति । “अत्थि पन, राजज्ज, परियायो...पे०... अत्थि, भो कस्सप, परियायो...पे०... यथा कथं विय राजज्जा”ति? “इध मे, भो कस्सप, पुरिसा चोरं आगुचारिं गहेत्वा दस्सेन्ति — ‘अयं ते, भन्ते, चोरो आगुचारी, इमस्स यं इच्छसि, तं दण्डं पणेही”ति । त्याहं एवं वदामि — ‘तेन हि, भो, इमस्स पुरिसस्स छविं छिन्दथ, अप्पेव नामस्स जीवं पस्सेय्यामा”ति । ते तस्स पुरिसस्स छविं छिन्दन्ति । नेवस्स मयं जीवं पस्साम । त्याहं एवं वदामि — ‘तेन हि, भो, इमस्स पुरिसस्स चम्मं छिन्दथ, मंसं छिन्दथ, न्हारुं छिन्दथ, अट्ठिं छिन्दथ, अट्ठिमिज्जं छिन्दथ, अप्पेव नामस्स जीवं पस्सेय्यामा”ति । ते तस्स पुरिसस्स अट्ठिमिज्जं छिन्दन्ति, नेवस्स मयं जीवं पस्सेय्याम । अयम्पि खो, भो कस्सप, परियायो, येन मे परियायेन एवं होति — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मनं फलं विपाको”ति ।

अगिकजटिलउपमा

४२८. “तेन हि, राजज्ज, उपमं ते करिस्सामि । उपमाय मिधेकच्चे विज्जू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति । भूतपुब्बं, राजज्ज, अज्जतरो अगिको जटिलो अरज्जायतने पण्णकुटिया सम्मति [वसति (सी० पी०)] । अथ खो, राजज्ज,

अञ्जतरो जनपदे सत्थो [सत्थो जनपदपदेसा (सी०), जनपदो सत्थवासो (स्या०), जनपदपदेसो (पी०)] वुट्ठासि । अथ खो सो सत्थो [सत्थवासो (स्या०)] तस्स अगिकस्स जटिलस्स अस्समस्स सामन्ता एकरत्तिं वसित्वा पक्कामि । अथ खो, राजञ्ज, तस्स अगिकस्स जटिलस्स एतदहोसि — ‘यंनूनाहं येन सो सत्थवासो तेनुपसङ्कमेय्यं, अप्पेव नामेत्थ किञ्चि उपकरणं अधिगच्छेय्य’न्ति । अथ खो सो अगिको जटिलो कालस्सेव वुट्ठाय येन सो सत्थवासो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा अद्दस तस्मिं सत्थवासे दहरं कुमारं मन्दं उत्तानसेय्यकं छट्ठितं । दिस्वानस्स एतदहोसि — ‘न खो मे तं पतिरूपं यं मे पेक्खमानस्स मनुस्सभूतो कालङ्कुरेय्य; यंनूनाहं इमं दारकं अस्समं नेत्वा आपादेय्यं पोसेय्यं वट्ठेय्य’न्ति । अथ खो सो अगिको जटिलो तं दारकं अस्समं नेत्वा आपादेसि पोसेसि वट्ठेसि । यदा सो दारको दसवस्सुद्देसिको वा होति [अहोसि (?)] द्वादसवस्सुद्देसिको वा, अथ खो तस्स अगिकस्स जटिलस्स जनपदे कञ्चिदेव करणीयं उप्पज्जि । अथ खो सो अगिको जटिलो तं दारकं एतदवोच — ‘इच्छामहं, तात, जनपदं [नगरं (क०)] गन्तुं; अग्गिं, तात, परिचरेय्यासि । मा च ते अग्गि निब्बायि । सचे च ते अग्गि निब्बायेय्य, अयं वासी इमानि कट्टानि इदं अरणिसहितं, अग्गिं निब्बत्तेत्वा अग्गिं परिचरेय्यासी’ति । अथ खो सो अगिको जटिलो तं दारकं एवं अनुसासित्वा जनपदं अगमासि । तस्स खिट्ठापसुतस्स अग्गि निब्बायि ।

“अथ खो तस्स दारकस्स एतदहोसि — ‘पिता खो मं एवं अवच — “अग्गिं, तात, परिचरेय्यासि । मा च ते अग्गि निब्बायि । सचे च ते अग्गि निब्बायेय्य, अयं वासी इमानि कट्टानि इदं अरणिसहितं, अग्गिं निब्बत्तेत्वा अग्गिं परिचरेय्यासी’ति । यंनूनाहं अग्गिं निब्बत्तेत्वा अग्गिं परिचरेय्य’न्ति । अथ खो सो दारको अरणिसहितं वासिया तच्छि — ‘अप्पेव नाम अग्गिं अधिगच्छेय्य’न्ति । नेव सो अग्गिं अधिगच्छि । अरणिसहितं द्विधा फालेसि, तिधा फालेसि, चतुधा फालेसि, पञ्चधा फालेसि, दसधा फालेसि, सतधा [वीसतिधा (स्या०)] फालेसि, सकलिकं सकलिकं अकासि, सकलिकं सकलिकं करित्वा उदुक्खले कोट्टेसि, उदुक्खले कोट्टेत्वा महावाते ओपुनि [ओफुनि (स्या० क०)] — ‘अप्पेव नाम अग्गिं अधिगच्छेय्य’न्ति । नेव सो अग्गिं अधिगच्छि ।

“अथ खो सो अगिको जटिलो जनपदे तं करणीयं तीरेत्वा येन सको अस्समो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा तं दारकं एतदवोच — ‘कच्चि ते, तात, अग्गि न निब्बुतो’ति? ‘इध मे, तात, खिट्ठापसुतस्स अग्गि निब्बायि । तस्स मे एतदहोसि — “पिता खो मं एवं अवच अग्गिं, तात, परिचरेय्यासि । मा च ते, तात, अग्गि निब्बायि । सचे च ते अग्गि निब्बायेय्य, अयं वासी इमानि कट्टानि इदं अरणिसहितं, अग्गिं निब्बत्तेत्वा अग्गिं परिचरेय्यासीति । यंनूनाहं अग्गिं निब्बत्तेत्वा अग्गिं परिचरेय्य’न्ति । अथ ख्वाहं, तात, अरणिसहितं वासिया तच्छि — “अप्पेव नाम अग्गिं अधिगच्छेय्य’न्ति । नेवाहं अग्गिं अधिगच्छि । अरणिसहितं द्विधा फालेसिं, तिधा फालेसिं, चतुधा फालेसिं, पञ्चधा फालेसिं, दसधा फालेसिं, सतधा फालेसिं, सकलिकं सकलिकं अकासिं, सकलिकं सकलिकं करित्वा उदुक्खले कोट्टेसिं, उदुक्खले कोट्टेत्वा महावाते ओपुनिं — “अप्पेव नाम अग्गिं अधिगच्छेय्य’न्ति । नेवाहं अग्गिं अधिगच्छि”’न्ति । अथ खो तस्स अगिकस्स जटिलस्स एतदहोसि — ‘याव बालो अयं दारको अब्यत्तो, कथञ्हि नाम अयोनिसो अग्गिं गवेसिस्सती’ति । तस्स पेक्खमानस्स अरणिसहितं गहेत्वा अग्गिं निब्बत्तेत्वा तं दारकं एतदवोच — ‘एवं खो, तात, अग्गि निब्बत्तेत्वा । न त्वेव यथा त्वं बालो अब्यत्तो अयोनिसो अग्गिं गवेसी’ति । एवमेव खो त्वं, राजञ्ज, बालो अब्यत्तो अयोनिसो परलोको गवेसिस्ससि । पटिनिस्सज्जेतं, राजञ्ज, पापकं दिट्ठिगतं, पटिनिस्सज्जेतं, राजञ्ज, पापकं दिट्ठिगतं, मा ते अहोसि दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया’ति ।

४२९. “किञ्चापि भवं कस्सपो एवमाह, अथ खो नेवाहं सक्कोमि इदं पापकं दिट्ठिगतं पटिनिस्सज्जितुं । राजापि मं

पसेनदि कोसलो जानाति तिरोराजानोपि — ‘पायासि राजज्जो एवंवादी एवंदिट्ठी — “इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको”ति । सचाहं, भो कस्सप, इदं पापकं दिट्ठिगतं पटिनिस्सज्जिस्सामि, भविस्सन्ति मे वत्तारो — ‘याव बालो पायासि राजज्जो अब्बत्तो दुग्गहितगाही’ति । कोपेनपि नं हरिस्सामि, मक्खेनपि नं हरिस्सामि, पलासेनपि नं हरिस्सामी’ति ।

द्वे सत्थवाहउपमा

४३०. “तेन हि, राजज्ज, उपमं ते करिस्सामि । उपमाय मिधेकच्चे विज्जू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति । भूतपुब्बं, राजज्ज, महासकटसत्थो सकटसहस्सं पुरत्थिमा जनपदा पच्छिमं जनपदं अगमासि । सो येन येन गच्छि, खिप्पंयेव परियादियति तिणकट्ठोदकं हरितकपण्णं । तस्मिं खो पन सत्थे द्वे सत्थवाहा अहेसुं एको पज्चन्नं सकटसतानं, एको पज्चन्नं सकटसतानं । अथ खो तेसं सत्थवाहानं एतदहोसि — ‘अयं खो महासकटसत्थो सकटसहस्सं; ते मयं येन येन गच्छाम, खिप्पमेव परियादियति तिणकट्ठोदकं हरितकपण्णं । यंनून मयं इमं सत्थं द्विधा विभजेय्याम — एकतो पज्च सकटसतानि एकतो पज्च सकटसतानी’ति । ते तं सत्थं द्विधा विभजिंसु [विभजेसुं (क०)] एकतो पज्च सकटसतानि, एकतो पज्च सकटसतानि । एको सत्थवाहो बहुं तिणज्च कट्ठज्च उदकज्च आरोपेत्वा सत्थं पयापेसि [पायापेसि (सी० पी०)] । द्वीहतीहपयातो खो पन सो सत्थो अदस पुरिसं काळं लोहितक्खं [लोहितक्खं (स्या०)] सन्नद्धकलापं [आसन्नद्धकलापं (स्या०)] कुमुदमालिं अल्लवत्थं अल्लकेसं कदममक्खितेहि चक्केहि भद्रेन रथेन पटिपथं आगच्छन्तं, दिस्वा एतदवोच — ‘कुतो, भो, आगच्छसी’ति? ‘अमुकम्हा जनपदा’ति । ‘कुहिं गमिस्ससी’ति? ‘अमुकं नाम जनपदं’ति । ‘कच्चि, भो, पुरतो कन्तारे महामेघो अभिप्पवुट्ठो’ति? ‘एवं, भो, पुरतो कन्तारे महामेघो अभिप्पवुट्ठो, आसित्तोदकानि वट्टमानि, बहु तिणज्च कट्ठज्च उदकज्च । छट्ठेथ, भो, पुराणानि तिणानि कट्टानि उदकानि, लहुभारेहि सकटेहि सीघं सीघं गच्छथ, मा योग्गानि किलमित्था’ति ।

“अथ खो सो सत्थवाहो सत्थिके आमन्तेसि — ‘अयं, भो, पुरिसो एवमाह — “पुरतो कन्तारे महामेघो अभिप्पवुट्ठो, आसित्तोदकानि वट्टमानि, बहु तिणज्च कट्ठज्च उदकज्च । छट्ठेथ, भो, पुराणानि तिणानि कट्टानि उदकानि, लहुभारेहि सकटेहि सीघं सीघं गच्छथ, मा योग्गानि किलमित्था’ति । छट्ठेथ, भो, पुराणानि तिणानि कट्टानि उदकानि, लहुभारेहि सकटेहि सत्थं पयापेथा’ति । ‘एवं, भो’ति खो ते सत्थिका तस्स सत्थवाहस्स पटिस्सुत्वा छट्ठेत्वा पुराणानि तिणानि कट्टानि उदकानि लहुभारेहि सकटेहि सत्थं पयापेसुं । ते पठमेपि सत्थवासे न अदसंसु तिणं वा कट्ठं वा उदकं वा । दुतियेपि सत्थवासे... ततियेपि सत्थवासे... चतुर्थेपि सत्थवासे... पज्चमेपि सत्थवासे... छट्ठेपि सत्थवासे... सत्तमेपि सत्थवासे न अदसंसु तिणं वा कट्ठं वा उदकं वा । सब्बेव अनयब्बसनं आपज्जिंसु । ये च तस्मिं सत्थे अहेसुं मनुस्सा वा पसू वा, सब्बे सो यक्खो अमनुस्सो भक्खेसि । अट्ठिकानेव सेसानि ।

“यदा अज्जासि दुतियो सत्थवाहो — ‘बहुनिक्खन्तो खो, भो, दानि सो सत्थो’ति बहुं तिणज्च कट्ठज्च उदकज्च आरोपेत्वा सत्थं पयापेसि । द्वीहतीहपयातो खो पन सो सत्थो अदस पुरिसं काळं लोहितक्खं सन्नद्धकलापं कुमुदमालिं अल्लवत्थं अल्लकेसं कदममक्खितेहि चक्केहि भद्रेन रथेन पटिपथं आगच्छन्तं, दिस्वा एतदवोच — ‘कुतो, भो, आगच्छसी’ति? ‘अमुकम्हा जनपदा’ति । ‘कुहिं गमिस्ससी’ति? ‘अमुकं नाम जनपदं’ति । ‘कच्चि, भो, पुरतो कन्तारे महामेघो अभिप्पवुट्ठो’ति? ‘एवं, भो, पुरतो कन्तारे महामेघो अभिप्पवुट्ठो । आसित्तोदकानि वट्टमानि, बहु तिणज्च कट्ठज्च उदकज्च । छट्ठेथ, भो, पुराणानि तिणानि कट्टानि उदकानि, लहुभारेहि सकटेहि सीघं सीघं गच्छथ, मा योग्गानि

किलमित्था'ति ।

“अथ खो सो सत्थवाहो सत्थिके आमन्तेसि — ‘अयं, भो, “पुरिसो एवमाह — पुरतो कन्तारे महामेघो अभिप्पवुट्ठो, आसित्तोदकानि वट्टमानि, बहु तिणञ्च कट्टञ्च उदकञ्च । छट्ठेथ, भो, पुराणानि तिणानि कट्टानि उदकानि, लहुभारेहि सकटेहि सीघं सीघं गच्छथ; मा योग्गानि किलमित्था'ति । अयं भो पुरिसो नेव अम्हाकं मित्तो, न जातिसालोहितो, कथं मयं इमस्स सद्भाय गमिस्साम । न वो छट्ठेतब्बानि पुराणानि तिणानि कट्टानि उदकानि, यथाभतेन भण्डेन सत्थं पयापेसुं । न नो पुराणं छट्ठेस्सामा'ति । ‘एवं, भो'ति खो ते सत्थिका तस्स सत्थवाहस्स पटिस्सुत्वा यथाभतेन भण्डेन सत्थं पयापेसुं । ते पठमेपि सत्थवासे न अद्दसंसु तिणं वा कट्टं वा उदकं वा । दुतियेपि सत्थवासे... ततियेपि सत्थवासे... चतुत्थेपि सत्थवासे... पञ्चमेपि सत्थवासे... छट्ठेपि सत्थवासे... सत्तमेपि सत्थवासे न अद्दसंसु तिणं वा कट्टं वा उदकं वा । तञ्च सत्थं अद्दसंसु अनयब्बसनं आपन्नं । ये च तस्मिं सत्थेपि अहेसुं मनुस्सा वा पसू वा, तेसञ्च अट्टिकानेव अद्दसंसु तेन यक्खेन अमनुस्सेन भक्खितानं ।

“अथ खो सो सत्थवाहो सत्थिके आमन्तेसि — ‘अयं खो, भो, सत्थो अनयब्बसनं आपन्नो, यथा तं तेन बालेन सत्थवाहेन परिणायकेन । तेन हि, भो, यानम्हाकं सत्थे अप्पसारानि पणियानि, तानि छट्ठेत्वा, यानि इमस्मिं सत्थे महासारानि पणियानि, तानि आदियथा'ति । ‘एवं, भो'ति खो ते सत्थिका तस्स सत्थवाहस्स पटिस्सुत्वा यानि सकस्मिं सत्थे अप्पसारानि पणियानि, तानि छट्ठेत्वा यानि तस्मिं सत्थे महासारानि पणियानि, तानि आदियित्वा सोत्थिना तं कन्तारं नित्थरिंसु, यथा तं पण्डितेन सत्थवाहेन परिणायकेन । एवमेव खो त्वं, राजञ्ज, बालो अब्बत्तो अनयब्बसनं आपज्जिस्ससि अयोनिस्सो परलोकं गवेसन्तो सेय्यथापि सो पुरिमो सत्थवाहो । येपि तव [ते (क०)] सोतब्बं सद्भातब्बं [सद्दहातब्बं (पी० क०)] मज्जिस्सन्ति, तेपि अनयब्बसनं आपज्जिस्सन्ति, सेय्यथापि ते सत्थिका । पटिनिस्सज्जेतं, राजञ्ज, पापकं दिट्ठिगतं; पटिनिस्सज्जेतं, राजञ्ज, पापकं दिट्ठिगतं । मा ते अहोसि दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया'ति ।

४३१. “किञ्चापि भवं कस्सपो एवमाह, अथ खो नेवाहं सक्कोमि इदं पापकं दिट्ठिगतं पटिनिस्सज्जितुं । राजापि मं पसेनदि कोसलो जानाति तिरोराजानोपि — ‘पायासि राजञ्जो एवंवादी एवंदिट्ठी — “इतिपि नत्थि परो लोको... पे०... विपाको'”ति । सचाहं, भो कस्सप, इदं पापकं दिट्ठिगतं पटिनिस्सज्जिस्सामि, भविस्सन्ति मे वत्तारो — ‘याव बालो पायासि राजञ्जो, अब्बत्तो दुग्गहितगाही'ति । कोपेनपि नं हरिस्सामि, मक्खेनपि नं हरिस्सामि, पलासेनपि नं हरिस्सामी'ति ।

गूथभारिकउपमा

४३२. “तेन हि, राजञ्ज, उपमं ते करिस्सामि । उपमाय मिधेकच्चे विज्जू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति । भूतपुब्बं, राजञ्ज, अज्जतरो सूकरपोसको पुरिसो सकम्हा गामा अज्जं गामं अगमासि । तत्थ अद्दस प्हूतं सुक्खगूथं छट्ठितं । दिस्वानस्स एतदहोसि — ‘अयं खो प्हूतो सुक्खगूथो छट्ठितो, मम च सूकरभत्तं [सूकरानं भक्खो (स्या०)]; यंनूनाहं इतो सुक्खगूथं हरेय्य'न्ति । सो उत्तरासङ्गं पत्थरित्वा प्हूतं सुक्खगूथं आकिरित्वा भण्डिकं बन्धित्वा सीसे उब्बाहेत्वा [उच्चारोपेत्वा (क० सी० क०)] अगमासि । तस्स अन्तरामग्गे महाअकालमेघो पावस्सि । सो उग्घरन्तं पग्घरन्तं याव अगगनखा गूथेन मक्खितो गूथभारं आदाय अगमासि । तमेनं मनुस्सा दिस्वा एवमाहंसु — ‘कच्चि नो त्वं, भणे, उम्मत्तो, कच्चि विचेतो, कथज्हि नाम उग्घरन्तं पग्घरन्तं याव अगगनखा गूथेन मक्खितो गूथभारं हरिस्ससी'ति । ‘तुम्हे ख्वेत्थ, भणे, उम्मत्ता, तुम्हे विचेता, तथा हि पन मे सूकरभत्त'न्ति । एवमेव खो त्वं, राजञ्ज, गूथभारिकूपमो [गूथहारिकूपमो (सी० पी०)] मज्जे पटिभासि । पटिनिस्सज्जेतं, राजञ्ज, पापकं दिट्ठिगतं । पटिनिस्सज्जेतं, राजञ्ज, पापकं दिट्ठिगतं । मा ते अहोसि

दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया”ति ।

४३३. “किञ्चापि भवं कस्सपो एवमाह, अथ खो नेवाहं सक्कोमि इदं पापकं दिट्ठिगतं पटिनिस्सज्जितुं । राजापि मं पसेनदि कोसलो जानाति तिरोराजानोपि — ‘पायासि राजज्जो एवंवादी एवंदिट्ठी — “इतिपि नत्थि परो लोको...पे०... विपाको”ति । सचाहं, भो कस्सप, इदं पापकं दिट्ठिगतं पटिनिस्सज्जिस्सामि, भविस्सन्ति मे वत्तारो — ‘याव बालो पायासि राजज्जो अब्बत्तो दुग्गहितगाही”ति । कोपेनपि नं हरिस्सामि, मक्खेनपि नं हरिस्सामि, पलासेनपि नं हरिस्सामी”ति ।

अक्खधुत्तकउपमा

४३४. “तेन हि, राजज्ज, उपमं ते करिस्सामि, उपमाय मिधेकच्चे विज्जू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति । भूतपुब्बं, राजज्ज, द्वे अक्खधुत्ता अक्खेहि दिब्बिंसु । एको अक्खधुत्तो आगतागतं कलिं गिलति । अद्वसा खो दुतियो अक्खधुत्तो तं अक्खधुत्तं आगतागतं कलिं गिलन्तं, दिस्वा तं अक्खधुत्तं एतदवोच — ‘त्वं खो, सम्म, एकन्तिकेन जिनासि, देहि मे, सम्म, अक्खे पजोहिस्सामी”ति । ‘एवं सम्मा”ति खो सो अक्खधुत्तो तस्स अक्खधुत्तस्स अक्खे पादासि । अथ खो सो अक्खधुत्तो अक्खे विसेन परिभावेत्वा तं अक्खधुत्तं एतदवोच — ‘एहि खो, सम्म, अक्खेहि दिब्बिस्सामा”ति । ‘एवं सम्मा”ति खो सो अक्खधुत्तो तस्स अक्खधुत्तस्स पच्चस्सोसि । दुतियम्पि खो ते अक्खधुत्ता अक्खेहि दिब्बिंसु । दुतियम्पि खो सो अक्खधुत्तो आगतागतं कलिं गिलति । अद्वसा खो दुतियो अक्खधुत्तो तं अक्खधुत्तं दुतियम्पि आगतागतं कलिं गिलन्तं, दिस्वा तं अक्खधुत्तं एतदवोच —

“लित्तं परमेन तेजसा, गिलमक्खं पुरिसो न बुज्झति ।

गिल रे गिल पापधुत्तक [गिलि रे पापधुत्तक (क०)], पच्छा ते कटुकं भविस्सतीति ॥

“एवमेव खो त्वं, राजज्ज, अक्खधुत्तकूपमो मज्जे पटिभासि । पटिनिस्सज्जेतं, राजज्ज, पापकं दिट्ठिगतं; पटिनिस्सज्जेतं, राजज्ज, पापकं दिट्ठिगतं । मा ते अहोसि दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया”ति ।

४३५. “किञ्चापि भवं कस्सपो एवमाह, अथ खो नेवाहं सक्कोमि इदं पापकं दिट्ठिगतं पटिनिस्सज्जितुं । राजापि मं पसेनदि कोसलो जानाति तिरोराजानोपि — ‘पायासि राजज्जो एवंवादी एवंदिट्ठी — “इतिपि नत्थि परो लोको...पे०... विपाको”ति । सचाहं, भो कस्सप, इदं पापकं दिट्ठिगतं पटिनिस्सज्जिस्सामि, भविस्सन्ति मे वत्तारो — ‘याव बालो पायासि राजज्जो अब्बत्तो दुग्गहितगाही”ति । कोपेनपि नं हरिस्सामि, मक्खेनपि नं हरिस्सामि, पलासेनपि नं हरिस्सामी”ति ।

साणभारिकउपमा

४३६. “तेन हि, राजज्ज, उपमं ते करिस्सामि, उपमाय मिधेकच्चे विज्जू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति । भूतपुब्बं, राजज्ज, अज्जतरो जनपदो वुट्ठासि । अथ खो सहायको सहायकं आमन्तेसि — ‘आयाम, सम्म, येन सो जनपदो तेनुपसङ्गमिस्साम, अप्पेव नामेत्य किञ्चि धनं अधिगच्छेय्यामा”ति । ‘एवं सम्मा”ति खो सहायको सहायकस्स पच्चस्सोसि । ते येन सो जनपदो, येन अज्जतरं गामपट्टं [गामपज्जं (स्या०), गामपत्तं (सी०)] तेनुपसङ्गमिंसु, तत्थ अद्वसंसु पहूतं साणं छड्डितं, दिस्वा सहायको सहायकं आमन्तेसि — ‘इदं खो, सम्म, पहूतं साणं छड्डितं, तेन हि, सम्म, त्वज्ज साणभारं बन्ध, अहज्ज साणभारं बन्धिस्सामि, उभो साणभारं आदाय गमिस्सामा”ति । ‘एवं सम्मा”ति खो सहायको सहायकस्स पटिस्सुत्त्वा साणभारं बन्धित्वा ते उभो साणभारं आदाय येन अज्जतरं गामपट्टं तेनुपसङ्गमिंसु । तत्थ अद्वसंसु पहूतं साणसुत्तं छड्डितं,

दिस्वा सहायको सहायकं आमन्तेसि — ‘यस्स खो, सम्म, अत्थाय इच्छेय्याम साणं, इदं पहूतं साणसुत्तं छड्डितं । तेन हि, सम्म, त्वञ्च साणभारं छड्डेहि, अहञ्च साणभारं छड्डेस्सामि, उभो साणसुत्तभारं आदाय गमिस्सामा’ति । ‘अयं खो मे, सम्म, साणभारो दूराभतो च सुसन्नद्धो च, अलं मे त्वं पजानाही’ति । अथ खो सो सहायको साणभारं छड्डेत्वा साणसुत्तभारं आदियि ।

“ते येन अञ्जतरं गामपट्टं तेनुपसङ्गमिंसु । तत्थ अदसंसु पहूता साणियो छड्डिता, दिस्वा सहायको सहायकं आमन्तेसि — ‘यस्स खो, सम्म, अत्थाय इच्छेय्याम साणं वा साणसुत्तं वा, इमा पहूता साणियो छड्डिता । तेन हि, सम्म, त्वञ्च साणभारं छड्डेहि, अहञ्च साणसुत्तभारं छड्डेस्सामि, उभो साणभारं आदाय गमिस्सामा’ति । ‘अयं खो मे, सम्म, साणभारो दूराभतो च सुसन्नद्धो च, अलं मे, त्वं पजानाही’ति । अथ खो सो सहायको साणसुत्तभारं छड्डेत्वा साणभारं आदियि ।

“ते येन अञ्जतरं गामपट्टं तेनुपसङ्गमिंसु । तत्थ अदसंसु पहूतं खोमं छड्डितं, दिस्वा... पे०... पहूतं खोमसुत्तं छड्डितं, दिस्वा... पहूतं खोमदुस्सं छड्डितं, दिस्वा... पहूतं कप्पासं छड्डितं, दिस्वा... पहूतं कप्पासिकसुत्तं छड्डितं, दिस्वा... पहूतं कप्पासिकदुस्सं छड्डितं, दिस्वा... पहूतं अयं [अयसं (स्या०)] छड्डितं, दिस्वा... पहूतं लोहं छड्डितं, दिस्वा... पहूतं तिपुं छड्डितं, दिस्वा... पहूतं सीसं छड्डितं, दिस्वा... पहूतं सज्झं [सज्झं (सी० स्या० पी०)] छड्डितं, दिस्वा... पहूतं सुवण्णं छड्डितं, दिस्वा सहायको सहायकं आमन्तेसि — ‘यस्स खो, सम्म, अत्थाय इच्छेय्याम साणं वा साणसुत्तं वा साणियो वा खोमं वा खोमसुत्तं वा खोमदुस्सं वा कप्पासं वा कप्पासिकसुत्तं वा कप्पासिकदुस्सं वा अयं वा लोहं वा तिपुं वा सीसं वा सज्झं वा, इदं पहूतं सुवण्णं छड्डितं । तेन हि, सम्म, त्वञ्च साणभारं छड्डेहि, अहञ्च सज्झभारं [सज्झभारं (सी० स्या० पी०)] छड्डेस्सामि, उभो सुवण्णभारं आदाय गमिस्सामा’ति । ‘अयं खो मे, सम्म, साणभारो दूराभतो च सुसन्नद्धो च, अलं मे त्वं पजानाही’ति । अथ खो सो सहायको सज्झभारं छड्डेत्वा सुवण्णभारं आदियि ।

“ते येन सको गामो तेनुपसङ्गमिंसु । तत्थ यो सो सहायको साणभारं आदाय अगमासि, तस्स नेव मातापितरो अभिनन्दिंसु, न पुत्तदारा अभिनन्दिंसु, न मित्तामच्चा अभिनन्दिंसु, न च ततोनिदानं सुखं सोमनस्सं अधिगच्छि । यो पन सो सहायको सुवण्णभारं आदाय अगमासि, तस्स मातापितरोपि अभिनन्दिंसु, पुत्तदारापि अभिनन्दिंसु, मित्तामच्चापि अभिनन्दिंसु, ततोनिदानञ्च सुखं सोमनस्सं अधिगच्छि । “एवमेव खो त्वं, राजञ्ज, साणभारिकूपमो मज्जे पटिभासि । पटिनिस्सज्जेतं, राजञ्ज, पापकं दिट्ठिगतं; पटिनिस्सज्जेतं, राजञ्ज, पापकं दिट्ठिगतं । मा ते अहोसि दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया”ति ।

सरणगमनं

४३७. “पुरिमेनेव अहं ओपम्मेन भोतो कस्सपस्स अत्तमनो अभिरद्धो । अपि चाहं इमानि विचित्रानि पज्हापटिभानानि सोतुकामो एवाहं भवन्तं कस्सपं पच्चनीकं कातब्बं अमज्जिस्सं । अभिक्कन्तं, भो कस्सप, अभिक्कन्तं, भो कस्सप । सेय्यथापि, भो कस्सप, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य ‘चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती’ति एवमेवं भोता कस्सपेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं, भो कस्सप, तं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि, धम्मञ्च, भिक्खुसङ्गञ्च । उपासकं मं भवं कस्सपो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं ।

“इच्छामि चाहं, भो कस्सप, महायज्जं यजितुं, अनुसासतु मं भवं कस्सपो, यं ममस्स दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति ।

यज्जकथा

४३८. “यथारूपे खो, राजज्ज, यज्जे गावो वा हज्जन्ति अजेळका वा हज्जन्ति, कुक्कुटसूकरा वा हज्जन्ति, विविधा वा पाणा संघातं आपज्जन्ति, पटिग्गाहका च होन्ति मिच्छादिट्ठी मिच्छासङ्कप्पा मिच्छावाचा मिच्छाकम्मन्ता मिच्छाआजीवा मिच्छावायामा मिच्छासती मिच्छासमाधी, एवरूपो खो, राजज्ज, यज्जो न महप्फलो होति न महानिसंसो न महाजुतिको न महाविप्फारो । सेय्यथापि, राजज्ज, कस्सको बीजनङ्गलं आदाय वनं पविसेय्य । सो तत्थ दुक्खेत्ते दुब्भूमे अविहतखाणुकण्टके बीजानि पतिट्ठापेय्य खण्डानि पूतीनि वातातपहतानि असारदानि असुखसयितानि । देवो च न कालेन कालं सम्माधारं अनुप्पवेच्छेय्य । अपि नु तानि बीजानि वुद्धिं विरूळ्हि [विरूळ्हि (मोग्गलाने)] वेपुल्लं आपज्जेय्युं, कस्सको वा विपुलं फलं अधिगच्छेय्या”ति? “नो हिदं [न एवं (स्या० क०)] भो कस्सप” । “एवमेव खो, राजज्ज, यथारूपे यज्जे गावो वा हज्जन्ति, अजेळका वा हज्जन्ति, कुक्कुटसूकरा वा हज्जन्ति, विविधा वा पाणा संघातं आपज्जन्ति, पटिग्गाहका च होन्ति मिच्छादिट्ठी मिच्छासङ्कप्पा मिच्छावाचा मिच्छाकम्मन्ता मिच्छाआजीवा मिच्छावायामा मिच्छासती मिच्छासमाधी, एवरूपो खो, राजज्ज, यज्जो न महप्फलो होति न महानिसंसो न महाजुतिको न महाविप्फारो ।

“यथारूपे च खो, राजज्ज, यज्जे नेव गावो हज्जन्ति, न अजेळका हज्जन्ति, न कुक्कुटसूकरा हज्जन्ति, न विविधा वा पाणा संघातं आपज्जन्ति, पटिग्गाहका च होन्ति सम्मादिट्ठी सम्मासङ्कप्पा सम्मावाचा सम्माकम्मन्ता सम्माआजीवा सम्मावायामा सम्मासती सम्मासमाधी, एवरूपो खो, राजज्ज, यज्जो महप्फलो होति महानिसंसो महाजुतिको महाविप्फारो । सेय्यथापि, राजज्ज, कस्सको बीजनङ्गलं आदाय वनं पविसेय्य । सो तत्थ सुखेत्ते सुभूमे सुविहतखाणुकण्टके बीजानि पतिट्ठपेय्य अखण्डानि अपूतीनि अवातातपहतानि सारदानि सुखसयितानि । देवो च कालेन कालं सम्माधारं अनुप्पवेच्छेय्य । अपि नु तानि बीजानि वुद्धिं विरूळ्हि वेपुल्लं आपज्जेय्युं, कस्सको वा विपुलं फलं अधिगच्छेय्या”ति? “एवं, भो कस्सप” । “एवमेव खो, राजज्ज, यथारूपे यज्जे नेव गावो हज्जन्ति, न अजेळका हज्जन्ति, न कुक्कुटसूकरा हज्जन्ति, न विविधा वा पाणा संघातं आपज्जन्ति, पटिग्गाहका च होन्ति सम्मादिट्ठी सम्मासङ्कप्पा सम्मावाचा सम्माकम्मन्ता सम्माआजीवा सम्मावायामा सम्मासती सम्मासमाधी, एवरूपो खो, राजज्ज, यज्जो महप्फलो होति महानिसंसो महाजुतिको महाविप्फारो”ति ।

उत्तरमाणववत्थु

४३९. अथ खो पायासि राजज्जो दानं पट्टपेसि समणब्राह्मणकपणद्धिकवणिब्बकयाचकानं । तस्मिं खो पन दाने एवरूपं भोजनं दीयति कणाजकं बिलङ्गदुतियं, धोरकानि [थोरकानि (सी० पी०), चोरकानि (स्या०)] च वत्थानि गुळवालकानि [गुळगाळकानि (क०)] । तस्मिं खो पन दाने उत्तरो नाम माणवो वावटो [ब्यावटो (सी० पी०)] अहोसि । सो दानं दत्त्वा एवं अनुद्दिसति — “इमिनाहं दानेन पायासिं राजज्जमेव इमस्मिं लोके समागच्छिं, मा परस्मि”न्ति । अस्सोसि खो पायासि राजज्जो — “उत्तरो किर माणवो दानं दत्त्वा एवं अनुद्दिसति — ‘इमिनाहं दानेन पायासिं राजज्जमेव इमस्मिं लोके समागच्छिं, मा परस्मि’”न्ति । अथ खो पायासि राजज्जो उत्तरं माणवं आमन्तापेत्वा एतदवोच — “सच्चं किर त्वं, तात उत्तर, दानं दत्त्वा एवं अनुद्दिससि — ‘इमिनाहं दानेन पायासिं राजज्जमेव इमस्मिं लोके समागच्छिं, मा परस्मि’”न्ति? “एवं, भो” । “किस्स पन त्वं, तात उत्तर, दानं दत्त्वा एवं अनुद्दिससि — ‘इमिनाहं दानेन पायासिं राजज्जमेव इमस्मिं लोके समागच्छिं, मा परस्मि’”न्ति? ननु मयं, तात उत्तर, पुज्जत्थिका दानस्सेव फलं पाटिकद्धिनो”ति? “भोतो खो दाने एवरूपं भोजनं दीयति कणाजकं बिलङ्गदुतियं, यं भवं पादापि [पादासि (क०)] न इच्छेय्य सम्फुसितुं [छुपितुं (पी० क०)], कुतो भुज्जितुं, धोरकानि च वत्थानि गुळवालकानि, यानि भवं पादापि [अचित्तिकतं (क०)] न इच्छेय्य सम्फुसितुं, कुतो

परिदहितुं । भवं खो पनम्हाकं पियो मनापो, कथं मयं मनापं अमनापेन संयोजेमा”ति? “तेन हि त्वं, तात उत्तर, यादिसाहं भोजनं भुञ्जामि, तादिसं भोजनं पट्टपेहि । यादिसानि चाहं वत्थानि परिदहामि, तादिसानि च वत्थानि पट्टपेही”ति । “एवं, भो”ति खो उत्तरो माणवो पायासिस्स राजज्जस्स पटिस्सुत्वा यादिसं भोजनं पायासि राजज्जो भुञ्जति, तादिसं भोजनं पट्टपेसि । यादिसानि च वत्थानि पायासि राजज्जो परिदहति, तादिसानि च वत्थानि पट्टपेसि ।

४४०. अथ खो पायासि राजज्जो असक्कच्चं दानं दत्वा असहत्था दानं दत्वा अचिक्कीकतं दानं दत्वा अपविद्धं दानं दत्वा कायस्स भेदा परं मरणा चातुमहाराजिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जि सुज्जं सेरीसकं विमानं । यो पन तस्स दाने वावटो अहोसि उत्तरो नाम माणवो । सो सक्कच्चं दानं दत्वा सहत्था दानं दत्वा चिक्कीकतं दानं दत्वा अनपविद्धं दानं दत्वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जि देवानं तावतिसानं सहब्यतं ।

पायासिदेवपुत्तो

४४१. तेन खो पन समयेन आयस्मा गवम्पति अभिक्खणं सुज्जं सेरीसकं विमानं दिवाविहारं गच्छति । अथ खो पायासि देवपुत्तो येनायस्मा गवम्पति तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं गवम्पतिं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितं खो पायासिं देवपुत्तं आयस्मा गवम्पति एतदवोच — “कोसि त्वं, आवुसो”ति? “अहं, भन्ते, पायासि राजज्जो”ति । “ननु त्वं, आवुसो, एवंदिट्ठिको अहोसि — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’”ति? “सच्चाहं, भन्ते, एवंदिट्ठिको अहोसिं — ‘इतिपि नत्थि परो लोको, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको’ति । अपि चाहं अय्येन कुमारकस्सपेन एतस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचितो”ति । “यो पन ते, आवुसो, दाने वावटो अहोसि उत्तरो नाम माणवो, सो कुहिं उपपन्नो”ति? “यो मे, भन्ते, दाने वावटो अहोसि उत्तरो नाम माणवो, सो सक्कच्चं दानं दत्वा सहत्था दानं दत्वा चिक्कीकतं दानं दत्वा अनपविद्धं दानं दत्वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्नो देवानं तावतिसानं सहब्यतं । अहं पन, भन्ते, असक्कच्चं दानं दत्वा असहत्था दानं दत्वा अचिक्कीकतं दानं दत्वा अपविद्धं दानं दत्वा कायस्स भेदा परं मरणा चातुमहाराजिकानं देवानं सहब्यतं उपपन्नो सुज्जं सेरीसकं विमानं । तेन हि, भन्ते गवम्पति, मनुस्सलोकं गन्त्वा एवमारोचेहि — ‘सक्कच्चं दानं देथ, सहत्था दानं देथ, चिक्कीकतं दानं देथ, अनपविद्धं दानं देथ । पायासि राजज्जो असक्कच्चं दानं दत्वा असहत्था दानं दत्वा अचिक्कीकतं दानं दत्वा अपविद्धं दानं दत्वा कायस्स भेदा परं मरणा चातुमहाराजिकानं देवानं सहब्यतं उपपन्नो सुज्जं सेरीसकं विमानं । यो पन तस्स दाने वावटो अहोसि उत्तरो नाम माणवो, सो सक्कच्चं दानं दत्वा सहत्था दानं दत्वा चिक्कीकतं दानं दत्वा अनपविद्धं दानं दत्वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्नो देवानं तावतिसानं सहब्यतं”न्ति ।

अथ खो आयस्मा गवम्पति मनुस्सलोकं आगन्त्वा एवमारोचेसि — “सक्कच्चं दानं देथ, सहत्था दानं देथ, चिक्कीकतं दानं देथ, अनपविद्धं दानं देथ । पायासि राजज्जो असक्कच्चं दानं दत्वा असहत्था दानं दत्वा अचिक्कीकतं दानं दत्वा अपविद्धं दानं दत्वा कायस्स भेदा परं मरणा चातुमहाराजिकानं देवानं सहब्यतं उपपन्नो सुज्जं सेरीसकं विमानं । यो पन तस्स दाने वावटो अहोसि उत्तरो नाम माणवो, सो सक्कच्चं दानं दत्वा सहत्था दानं दत्वा चिक्कीकतं दानं दत्वा अनपविद्धं दानं दत्वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपन्नो देवानं तावतिसानं सहब्यतं”न्ति ।

पायासिसुत्तं निट्ठितं दसमं ।

महावग्गो निट्ठितो ।

तस्सुद्धानं —

महापदान निदानं, निब्बानञ्च सुदस्सनं ।

जनवसभ गोविन्दं, समयं सक्कपज्झकं ।

महासतिपट्टानञ्च, पायासि दसमं भवे [सतिपट्टानपायासि, महावग्गस्स सङ्गहो (सी० पी०) सतिपट्टानपायासि,
महावग्गोति वुच्चतीति (स्या०)] ॥

महावग्गपाळि निट्ठिता ।